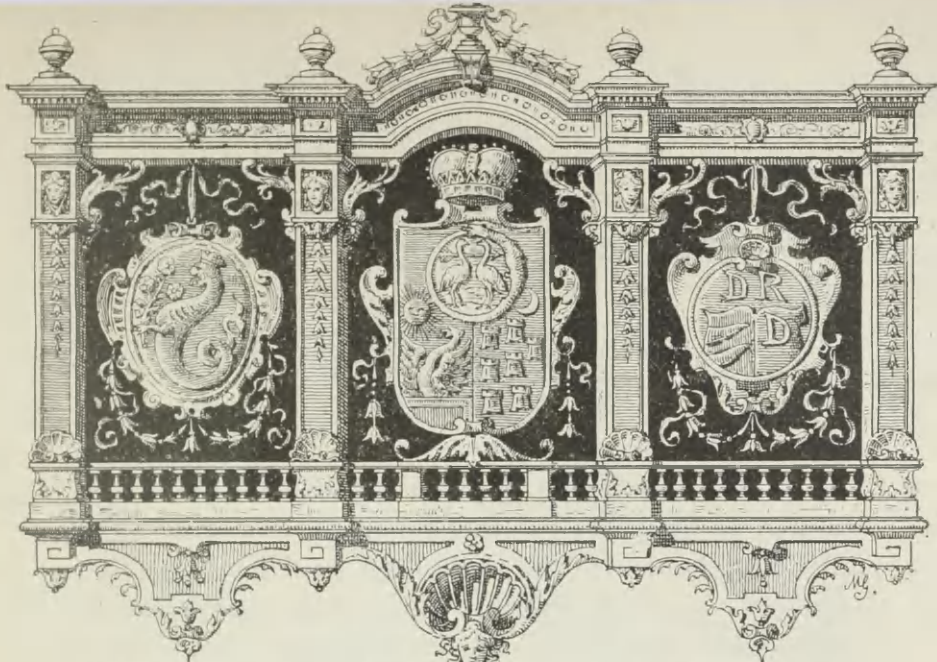

I. CZIMLAP «PÁZMÁNYI PÉTER IMÁDSÁGOS KÖNYVE» 1665. KIADÁSÁBÓL, MELY SZÉCHY MÁRIA KÖLTSÉGÉN JELENT MEG. A SZÉCHY-CZIMERREL.

2. WESSELÉNYI CZIMER.

BETHLEN CZIMER.

ROZSÁLYI-KUN CZIMER.

BEVEZETÉS.

Három férj neje volt s mégis csak leánykori nevét ismeri az utóvilág. Csalfaság, árulás, hitehagyás fűződik e névhez s mégis akadt költő mindenkor, a ki dalban ünnepelje emlékét. Életében sokan hódoltak bájainak, halála után még többen, még kiválóbb elmék foglalkoztak vele. Elve-halva tudott vonzani, érdeket ébresztteni s alakja a századok ködfátyolán át, az idők távolából ma is kaczerán és ingerlően mosolyog le reánk. Ez asszony a murányi Vénus, Széchy Mária.

Történelmünk legnépszerűbb, legismertebb szerelmi kalandjának hősnője. Mint illet említi a hagyomány, mint illet énekli a költő harmadfél száz év óta. Egy tekintetben ritka szerencse kísérte. Még életében megtalálta a maga dalnokát. Mielőtt az özvegység, a fogság, a sír éjszakájába hanyatlott, egy fénysugár szállott reá. Még élt a verses munka megjelenésekor, melynek széptani értéke vitás lehet

ugyan, mely azonban kétségkívül nemzedékek kedvenc olvasmánya s irodalmunk egyik legelterjedtebb terméke.¹ E munka csillogó, varázsos keretbe helyezte Széchy Máriát, ki azóta mindig a múzsák kegyeltje maradt. Legjobbainkat vonzotta e legendaszerű nő. Az elbeszélő és drámai költészet mesterei próbálkoztak költőileg megalkotni alakját s egyetlen magyar asszonyt sem ért még az a dicsőség, hogy annyi különböző természetű, hajlamú és tehetségű költő foglalkozzék vele.²

Ők tartották fenn nevét mind e mai napig s a költészet Széchy Máriája mellett a valóság, a történelem Széchy Máriája egészen háttérbe lépett, sőt kevéssel halála után már teljes feledésbe merült.³ Pedig a valóság Széchy Máriája sokban más ugyan, mint a költészet Vénusa, Szemiramisa, szirénje, pánczélos, harczias asszonya, de nem ke-

¹ Gyöngyösi István: Marssal társalkodó murányi Vénus. Első kiadása Kassa, 1664. Ebből összesen két példány maradt ránk. A könyv a múlt században magában kilencz kiadást ért. Egyik akkori kiadója verses ajánlást írt hozzá, melyben azt mondja Gyöngyösi-ről: «Czélteszel verseddel idők járásának». És ez beteljesült; az ő műve tartotta fenn Széchy Mária nevét a köztudatban s irányozta többi íróink figyelmét is reá.

² Gyöngyösin kívül ARANY, PETŐFI, TOMPA és SZÁSZ Károly írtak róla nagyobb költői beszélyt. Kisebb lyrai versekben BERZSENYI Dánieltől kezdve DALMADY Győzőig számtalanszor fordul elő. KISFALUDY Károly szomorú-, SZIGETI József vigjáték hősnőjévé tette. Regényben vagy elbeszélésben JÓSIKA Miklós és KEMÉNY Zsigmond bárók, P. SZATHMÁRY Károly, MIKSZÁTH Kálmán stb. szerepeltetik. Német munka szintén több foglalkozik vele. Így BRONIKOVSKY írt róla nagy regényt. Egy másik munka címe: Vesselényi's Brautfahrt. Legujabban az Obentraut-féle ifjúsági könyvtár harmadik füzeté «Maria Széchy» című elbeszélést közölt.

³ Hogy ez mennyire igaz, bizonyítja nemcsak azon tény, hogy egész a legújabb időkig, míg HAJNIK Imre és CHERNEL Kálmán életének utolsó éveiről föl nem lebbentették a fátyolt s PAULER Gyula, ki már 1865-ben írt róla, a Wesselényi-összeesküvésről szóló nagy művében szereplését ezen mozgalomban nem tisztázta, történetíróink azt hitték, hogy Széchy Mária 1670-ben a bécsi tömlöczben halt meg. De még szembe-tűnőbben igazolja egy 1723-ki okmány. Akkor már Széchy Mária nevét is elfeledték, még pedig olyanok, kik ifjú korukban személyesen ismerhették. Bellai báró Bellonics Gábor egy régi, 1659-ki adósságlevél alapján Mária jogutódja a fiskus ellen pört indított. 1723 április 30-án e pörben Koháry István gróf országbíró tanúkihallgatást rendelt el arra nézve: néhai Wesselényi Ferencz gróf nádor özvegye volt-e Széchy Katalin Mária (még nevét is elfeledték, mert a murányi Vénus 1645 óta Anna Máriának írta magát); hogy melyik Széchy-familiából származott, hol és micsoda jószágai voltak, özvegy korában hol lakott s minő jövedelmekből élt, confiscálták-e az özvegy jó-

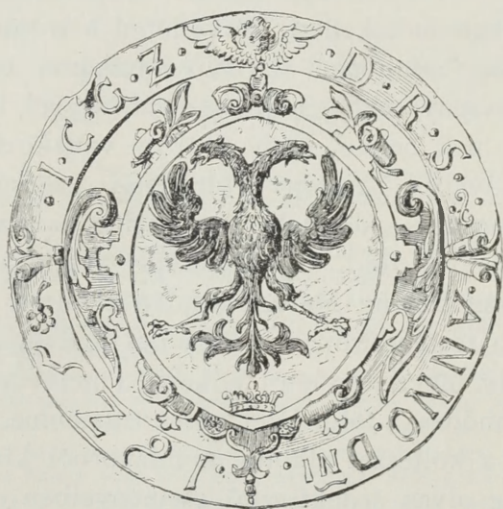
vésbé figyelemre méltó és érdekes az is. Nem az az eszményi nőalak, minővé a költő saját phantasiája és kedvtelése szerint önkényesen alkotta. Kortársai közt akadnak fenköltebb lelkű, szeplőtlenebb életű, női erényekben bővelkedőbb, szóval tökéletesebb asszonyok. De mozgalmasabb, változatosabb pályát egyik sem futott meg, mint ő. Végig kószta az életet, kivette részét örömeiből, de keserűségeiből is. A szerelem, a dicsőség, a hiúság üzték vele csalfa játékaikat. Hosszú pályáját még sem csupán szerelmi enyelgés, férfiak csábítása és szívek hódítása tölti be. Életének volt nemesebb magva, komolyabb tartalma s neve országra szóló, emlékezetes történeti eseményekkel áll kapcsolatban. Két országban emelkedett közvetlenül a trónus közelébe. Ész, bátorság, mindennel daczoló vasakarát, önfeláldozás, szívjóság asszonyi hiúsággal, könnyelműséggel, kalandvágygyal párosulnak benne. Fény és árny váltakoznak egyéniségében, pályáján. Asszony volt, igazi asszony, jóban és rosszban, gyermeke korának, nemzetének, a viszonyoknak, melyekben nevedett, élt és szerepét végig játszotta.

A valóság Széchy Máriája szintén kiváló s jelentékeny nőalak és a történetírónak is érdemes foglalkozni életével, melyben oly megrendítően találkozik emelkedés és bukás, bűn és bűnhődés, a földi létel egész tragicuma. A legenda túlzásaiból, a költészet alkotta mondanakból kivetköztetve, még mindig olyan érdekfeszítő, eseményeiben olyan változatos és befejezésében olyan megható ez az életút, minőt csak a legnagyobb mester, a sors képes létrehozni.

szágait s kinek kezén vannak most. Mindezt ugyanazon Koháry gróf kérdezte, ki egykor nemcsak ismerte Széchy Máriát, hanem a ki legnagyobb jószágának, Muráynak akkor már tényleg birtokosa is volt. Ha ő mindezt teljesen elfeledte, úgy nem lehet csodálkozni, hogy a nálánál sokkal ifjabb két kihallgatott tanú Nádasdy Tamás gróf s Széchy

Mária egyik közeli rokona Kéry János gróf semmi felvilágosítást sem adhatott s hallomásból csak azt tudta, hogy Wes-selényi nádornak csakugyan valamelyik Széchy-leány volt hitvese. Az egykoruak és közel egykoruak tehát teljesen elfeledték az élet Széchy Máriáját. Az említett tanúkihallgatások Országos Lev. Neo. R. A. 1016: 34.

Ez életpálya rajzának van szentelve a jelen munka, mely előítélet és részrehajlás nélkül igyekszik a történelem, a valóság Széchy Máriájának életét és jellemét föltüntetni úgy, minőnek az egykorú hiteles adatokban mutatkozik. A feladat nehéz, de jutalmazó, mert alig van háladosabb munka, mint összegyűjteni s feldolgozni ama nő élete nyomait, ki annyi előkelő szellemet, annyi kiváló költőnket inspirált.

3. SZÉCHY CZIMER.

ELSŐ FEJEZET.

A SZÜLŐI HÁZBAN.

4. SZÉCHY GYÖRGY SÍRKÖVE.

I.

A SZÉCHY családot¹ genealogusaink az ősi Balog nemzetségből származtatják. Már a XIII. században szerepel a család, mely nem sokára két főágra oszlott. Az egyik, a felső-lindvai, a Dunán túl, a másik, a rimaszécsi, Gömör-megyében és a felvidéken lett nagy jószágok urává. Az idők folyamán mindkét ág sok kitűnő férfiút adott a közéletnek, Nádorok, országbírák, bánok, főispánok, főpapok kerültek ki soraiból, és Széchy Dénes — a lindvai ágból — († 1465) esztergomi érsek s a római szentegyház bíbornoka volt. A mohácsi csatamezőn egy Széchy is elvérzett, Tamás főispán. A XVI. század végén a felső-lindvai ág kihalt és javai részben a másik ágra jutottak. Ennek egyik fia két évvel a mohácsi vész előtt Gömörben és Borsodban nagy adományokat kapott s visszaszerzé az ősi Balog várát, melyet a család Mátyás király alatt elvesztett. V. János volt e vagyonszerző. Pár évtizeddel később III. Tamás a tekintély és hatalom még nagyobb fokára emelte a Széchyeket.

¹ A család neve a régi okmányokban mint Zech, Zechi, Zeechi fordul elő. Széchy Mária rendszeren, ámbár nem kö-

vetkezetesen Szecsi-nek írja magát. A jelen munka a ma divó írásmódnak megfelelően, a Széchy-t használja.

Tamás a xvi. század derekán született. Háromszor nősült, mindig a legelőkelőbb családokból szemelve ki hitvesét. Egymásután Perényi Borbála, Batthyány Kata és Forgách Margit voltak feleségei. A két első korán elhunyt, a harmadik azonban túlélte férjét. E három feleségtől összesen tíz gyermeke, hat fia és négy leánya született. Vallására nézve a család protestans és pedig az ág. evang. egyház híve volt.¹

¹ Halála előtt Tamás a kálvinistákhoz hajlott s legifjabb gyermekeit e hitben neveltette. Minthogy Széchy Tamás gyermekei vagy unokái közül többen jelentékeny szerepet játszanak Széchy Má-

ria életében, a rokonsági fokozatok feltüntetésére szolgáljon a következő tábla, mely a Széchy-család xvii. századbeli tagjairól nyújt tájékozást:

Tamás † 1618

I. neje Perényi Borbála		II. neje Batthyányi Kata		III. neje Forgách Margit		
György †1625 (neje Homonnay)	Kata (I. férje Gyulaffy László)	Miklós (Mihály Dessewffy)	Margit* (László)	Dénes** (Draskovics Sára)	Magdolna-Erzsébet (Zrínyi Györgyné)	Fruzsina (Zsibrik J.)
Mária †1643	II. férje Pre- postváry Zs.)	Tamás István				
JÁNOS	korán elhunytak			Két leány	Zrínyi a költő †1664	
PÉTER				Gáspár	Zrínyi Péter †1671.	
SÁMUEL				György	(Keglevich Teréz)	
GYÖRGY				Péter †1685		
MÁRIA †1679	(I. Bethlen István, II. Kun István, III. Wesselényi Ferencz.)			(Batthyányi Teréz)		
	Krisztinát †1631					
MAGDOLNA †1620				Két leány		
BORBÁLA †1637	(I. Thurzó Ádám II. Forgách Ádám)					
KATA †1664	(Lisztius János)					
	Lisztius János †1679)					
ÉVA †1655	(Illésházy Gáborné)					
	Kata (I. Batthyányi Pál II. Csáky László.)					

* Genealogusaink szerint Margit harmadik gyermeke volt anyjának. Ő azonban Dénest öccsének nevezi, midőn pórt indít Dénes özvegye és őt árvája ellen. Vitnyédynek adott meghatalmazása Akad. kéziratár.

** Dénes volt az első Széchy gróf. A család előbb is a Magnates közt szerepelt. Így Tamás 1606-ban a főurak

közt van felsorolva. (Brüsszeli okmánytár III.) de grófi címet nem viselt, mert a cím adományozása csak a xvii. század folyamán öltött nálunk nagyobb mérveket. A Comes, mely Tamás és György címei közt előfordul, a főispáni méltóságot jelzi. Dénes fiában Péterben nemcsak az utolsó Széchy gróf, hanem a család fiágban egészen kihalt.

Tamás legidősebb fia Széchy György. De nemcsak legidősebb, hanem legjelentékenyebb is, ki mint katona és politikus az ország ügyeinek menetére, mint fáradhatatlan vagyonszerző családja sorsára gyakorolt jelentékeny befolyást. Kora ifjúságától fogva a harczmezőn, a tábori élet kalandjaiban fejlesztette erejét, elsajátítva a katona élet jó és rossz tulajdonait, erényeit és bűneit. Vitézség, vakmerőség, kitartás és törhetetlen erély mellett nyers önzés, kapzsiság, kegyetlenség és elvtelenség jellemzik. Eszközeiben nem volt válogatós, erkölcsi tekintetekkel nem törődött. A hizelgés, az ámitás s ha mindez nem használt, az erőszak embere volt, mikor dicsvágyó vagy önző czéljait el akarta érni. Sem hazája, melyről gyakran mondotta, hogy vére hullatásával kész szolgálni, sem egyháza, melynek sérelmeit mindig hangoztatta, valahányszor saját érdekei leplezésére lehetett azokat használni, sem koronás királya, ki kiténtetésekkel, adományokkal halmozta el, sem az erdélyi fejedelem, ki nemcsak a magyar protestantismus fővédnöke, hanem Széchy sikereinek, előmenetelének egyik főtenyezője volt, senki és semmi sem korlátolta önző vágyai kielégítésében. Pártot, politikát, zászlót és meggyőződést változtatott, a mint saját előnye szempontjából czélszerűnek látta.

Széchy György egyéniségében semmi sem volt az eszményi törekvésből, a lelkesült hazafias irányból, mely kiváló szellemek jellemvonása. Nála minden csak egy czélnek szolgált, a saját emelkedésének. Vitézsége és furfangja, hazafisága és vallásossága csak eszköz vala önzése kielégítésére. Nem sikertelenül használta ezeket. Lassankint ropant jószágok halmozódtak össze kezein, s egész a nádori méltóságig csaponghatott dicsvágya. Kiválóbb katonai vagy politikai tulajdonokkal nem dicsekedhetett, de fel tudta használni viharos, belküzdelmekben gazdag korát s épen oly szerencsével aknáztta ki a Bocskay-mozgalmat, mint

Bethlen Gábor harczias éveit. Nyílt eszű, éles látású ember volt, kinek ösztöne mindig megsugta, kihez kell csatlakoznia, hogy előre haladhasson s mikor kell pártot cserélnie, hogy a kivivott előnyöket ne veszélyeztesse.

Csak egyszer tévedett, csak egyszer tett politikai baklövést, de a sors szeszélye még akkor is kegyesen bánt el vele. Mikor Bocskay István halála után Homonnay Bálint versenyzett az erdélyi fejedelmi trónért, Széchy György egész buzgalommal támogatta ügyét. De Homonnay Bálint nem jutott azon helyzetbe, hogy szolgálatait meghálálhassa. Nem ő lett fejedelemmé. Széchy György más uton mégis megkapta jutalmát. Ez időben lépett bensőbb viszonyba a Homonnay-Drugeth-családdal, melynek egyik leányát nem sokára oltárhoz vezette. Körülbelül harmincz éves volt, midőn 1608 nyarán vagy 1609 elején feleségül vette az ősi család egyik árva sarját, Máriát, Homonnay II. György Ungmegye egykori főispánja és neje Dóczy Fruzsina húsz éves leányát.

Homonnay Mária korán árvaságra jutott. Atyját csecsemő korában vesztette el. Kalandos anyja pedig még két ízben ment férjhez, utoljára Lengyelországba s két gyermeke, III. György a későbbi országbíró és Mária, de főleg a leány, ki fivére indulatos természetének, rakonczátalkodásainak következményeit is viselni kényszerült, korán sok megpróbáltatáson, zaklatáson esett át. Vagyonát a könnyelmű anyja vagy haszonleső rokonok fogyasztották, a testvérbátyja ellen indított hűtlenségi pör s a vele járó jószág-lefoglalások őt is sok minden bajba keverték. Az előkelő, gazdag árva leány hamar megismerkedett az élet ezerféle bújával-bájával. De erős lelkét a hányatások meg nem törték, inkább megedzették. A pillanattól kezdve, midőn mint Széchy György neje kilép a leányvilág zárkózottabb köréből, komoly, erélyes jellemnek mutatkozik. Ama fenkölt lelkű nők egyike; kik szívök egész hevével csüggenek a

szeretett férjen; kik az élet jó és rossz napjait odaadással osztják meg vele s kik ezer veszély közt tengernyi akadályal küzdve, nemesen és bátran teljesítik anyai és úr-asszonyi hivatásuk számtalan és bonyodalmas teendőit.

Sok szerencse kísérte Széchy Györgyöt az élet útain, de a legnagyobb szerencse akkor érte, midőn Homonnay Máriát választotta hitvesévé. Anyagi javakat szintén kapott vele bőven s a készpénz-hozomány, melylyel neje rendelkezett, vagyonszerzési törekvéseit nagyban elősegítette már akkor, midőn szerényebb körülményei még nem engedték, hogy a politikai küzdelmeket messze szárnyaló vágyai kielégítésére zsákmányolja ki. De minden hozománynál értékesebb volt a kincs, melyet magában ifjú nejében kapott. Mint hitves, mint anya, mint gazdasszony és vagyongazdálkodó, mint hazája és vallása érdekeinek oltalmazója, mint az iskolában, az irodalomban, a közéletben a nemesb törekvések buzgó támasza, mint a szó igaz értelmében főúri asszony s egész valójában magyar nő századának legtisztelietre méltóbb hölgyei közé tartozik. Leánya Mária a sors kedvezése folytán országra szóló s ma is élő hírnévre vergődött. Pedig az idősebb Széchy Mária — az anya — sokkal imponálóbb egyéniség, mint az ifjabbik és ha csak a jellem szeplőtlensége, a nemesen teljesített kötelesség, a becsülettel megfutott életpálya képezné a hírnév alapját, az anya nevének élnie kellene a köztudatban. Ő is azok egyike, kiknek nemes élete nyomán alakult meg a régi magyar nő ideálja, az a ragyogó mintakép, melyhez mindig kegyelettel tekint fel az utóvilág.

Széchy György családja ősi fészkebe, a gömörmegyei Balog várába vezette fiatal feleségét. De kevés ideig maradtak ott. Zavarosak voltak a közállapotok s az olyan nyugtalan katonatermészet, mint Széchy György, az athleta erejű vasgyúró nem sokáig bírta meg a tétlenséget, a mézes hetek nyugalmit. Neje a hagyomány szerint megosz-

totta vele a tábori élet fáradalmait mindaddig, míg az anyai kötelességek s a folyton szaporodó ingatlan vagyon körüli teendők változást nem okoztak életmódjában. Boldog házasságának csakhamar gyümölcsei voltak s a tizenhét év alatt, melyet Széchy Györggyel együtt töltött, összesen kilencz gyermeknek, négy fiúnak és öt leánynak adott életet.

Az a családi biblia, melybe Széchyék gyermekeik születése évét és napját bejegyezték, még eddig nem került elő. Legidősebb leányok Mária¹ valószínűleg 1610-ben Balogvárában látta meg a napvilágot.

Széchy Györgynek nem volt szerencséje fiúgyermekeivel; egymás után haltak el. A dicsvágyó embertől a végzet megvonta az örömet, hogy fiúörökös tartsa fenn családi

¹ Széchy Mária születési évének meghatározását életrajzírói vagy egészen mellőzik vagy hozzávetőleg, néha igen tévesen határozzák meg. ZSILINSZKY Mihály azt mondja, hogy a tizenhatodik század utolsó tizedében született. HAJNIK Imre és CHERNEL Kálmán fölemlítik, hogy midőn 1676-ban Kőszegre költözött, a nyolczvan körül járt. Mindez azonban határozottan téves, mert szülői 1608 nyaránál előbb semmiesetre sem keltek össze korábban s így Mária még az esetben sem születhetett 1609-nél előbb, ha első gyermeke volt anyjának. Ez azonban kevésbé valószínű. Sokkal hihetőbb, hogy az első gyermek fiú volt. E mellett szól az is, hogy az egykorú följegyzések Máriát és nővérét Borbálát mindig együtt említik, ez utóbbit altera filiának nevezve. Borbála azonban 1627-ben 13 éves korában jegyeztetett el. Minthogy a gyermekek átlag két évi időben születtek, ez arra utal, hogy Mária ugyanakkor csak 15 éves volt. Ez esetben 1612-ben született. Lelkiismeretesen egybevetve mindent, biztosan csak annyit mondhatunk, hogy Mária 1609 előtt és 1612 után semmi esetre sem születhetett. PAULER Gyula, a kitünő történész (Va-

sárnapi Ujság 1865) már régebben ez eredményre jutott, midőn 1644-ben Széchy Máriát 32—34 évesnek mondotta. Ennél szabatosabban ma sem állapítható meg Mária születési ideje. Gömörmegye azon levéltáraiban, honnan adatokat szerezhettem, ez idő szerint még nem találtak idevágó följegyzést. Rozsnyó számadáskönyvei, Jolsva jegyzőkönyvei ez időből vagy elkallódtak vagy nem nyújtanak felvilágosítást. Épen úgy nincs semmi a balogi vagy lipcsei evang. egyház irataiban. De azért meglehet, hogy a gömöri ev. egyház levél- vagy irattáraiból még előkerül valami följegyzés, mely a születési év pontosabb megjelölését lehetővé teszi. A keresztelők s a korán elhunyt fiúgyermekek temetése a Széchy-családban a környékbeli papság élénk részvételével mehetett végbe. A papok pedig följegyezték az ilyen eseményeket s talán valamelyik régóta át nem nézett diariumban lesz ide vágó adat. Az eddig ismert diariumokat, melyek másolatai a nemzeti muzeumban vannak, minden eredmény nélkül vizsgáltam át. Épen úgy nem nyújt az életkorra nézve semmi tájékozást a Mária halálakor folytatott hosszadalmas hivatalos levelezés.

nevét. A leányok azonban mind megmaradtak s az utolsó kettő valószínűleg már Murányban született, mely 1617-ben György birtokába ment át. Ez a vár, mely vadregényes vidéken, az ország egyik legfestőibb pontján, magas erdőborította hegység egyik 2973 lábnyi (951·36 méter) ormán épült, mintegy teremtvé volt reá, hogy egy hatalmas dynasta udvartartásának székhelye legyen. Messze van a nagy országúttól, nincs stratégiai fontossága, a mint hatvan évvel később, maga Széchy Mária találólag kiemelte. «Ezen erősség — írja — félreeső helyen, sziklák és hegyek közt épült, a hol említésre méltó hegyi átjárók nincsenek, s a vár ép úgy nem használhat, a mint nem árthat az ország közügyei menetének.»¹ Történetéhez nem is fűződnek országos események emlékei. Rablótanya volt, valahányszor említik. Széchy György is azért kedvelhette meg, mert neki szintén biztos menedéket szokott nyújtani. Igazi sziklafészek az, a hol a kalandos ember nyugodtan meghúzhatta magát, ha valami vállalaton törte fejét, ha ellenségei boszujától kellett félnie. Ilyenkor, mint maga többször említi, oda szokta értékes holmiját szállítani; sőt személy szerént maga is oda vonult, mert a még romjaiban is imposans erősségből, melyet utóbb nem ok nélkül nevez a király «munitissimum fortalitium patriæ», a haza legerősebb várának, s melyet ügyes védelem mellett akkor bevehetetlennek tartottak, mindig daczolhatott ellenségei fenyegetéseivel.

Ő előtte a két előző században kétszer veti föl fejét a murányi bérce az idők hullámaiból. Mind a kétszer hirdt zsiványok lakták. A xv. század második felében onnan retteggették a közeli megyéket a cseh zsebrákok s nagy erőködésükbe került Mátyás király hadvezéreinek, míg

¹ 1670 aug. 6-diki felterjesztése Lipót királyhoz. Latin eredetije a m. t. akad. tört. bizottságainak kéziratai közt. Kivo-

natilag közölte HAJNIK Imre: Széchy Mária utolsó életévei.

kiirhatták belőle a kegyetlen fajzatot. A xvi. század közepén egy még gonoszabb utonálló, Bassó Mátyás választotta garázdálkodása székhelyévé. Olyan rettenetes dolgokat mivelt messze földön, hogy az 1548-ki országgyűlés gróf Salm főkapitányt volt kénytelen a rabló kiirtására kiküldeni. A következő évben egész formaszerű hadjárat indítottott a vár ellen, mely aug. 15-én erős harczok után végre is árulás által jutott az ostromlók kezére, kik Bassó Mátyáson és czinkostársain kegyetlen visszatorlást gyakoroltak.¹ Ismét 100 esztendő múlva, a xvii. század közepén egy asszony kevésbbé véres, de annál regényesebb módon vonta Murányra a figyelmet.

Előbb azonban a vár még sok változáson ment át. Széchy György nagy költséggel igyekezett akként átalakítani, hogy egy előkelő magyar főúri család udvartartásának méltó székhelye legyen. Az 1549-diki ostrom alkalmából írja Istvánffy, hogy délről volt a főkapu; ez néhány száz ember befogadására elég tág várpiacra vezet, mely azonban fallal csak néhol, másutt egymásra rakott sziklával van erősítve. Mikor a vár Széchyék birtokába jutott, kétségkívül, még inkább el volt hanyagolva. Előbb a kincstár, azután néhány évig a külföldi Rottal báró bírta; egyik gazda sem igen költekezett reá s a várat azzá, minőnek a xvii. században mutatkozik, hatalmas erősséggé és nagyszerű úrilakká Széchy György tette. Kiterjeszté erődítményei övét, s azon belül díszes palotákat, a helyőrség, cseledség számára sokféle épületet emeltetett. Egész kis város fejlődött a hegytetőn, melynek fallal bekerített területe, a romokból következtetve, mintegy hat holdnyi lehetett, csinos kápolnával, több nagy úrilakkal, sokféle raktárral, lőporházzal, börtönökkel, szép kerttel, szóval mindennel ellátva, a mi egy főúri udvartartás alkatelemét teszi. Igazi

¹ Ez ostrom történetét részletesen és elegansen írta meg ISTVÁNFFY Miklós.

fénykorát Murány csak utóbb élte ugyan s az idővel ma is daczoló hatalmas bástyája legtöbbjét Wesselényi Ferencz rakatta 1650—51-ben. De a belső épületek csaknem mind Széchy vagy özvegye életében készültek s már ők élvezhették azt az imposans látványt, melyet Murány vára az egykorú rajz szerint a szemlélőnek nyújtott.

II.

E fényes úrilakban, e nagyszerű vadregényes vidéken teltek el Széchy Mária gyermekévei. A véres, zordon, kalandos emlékek, melyek a várhoz fűződtek, fogékony lelkére nem maradtak hatás nélkül s korán felizgathatták képzeletét a hóhérbástya borzalmas regéi, hol a vad Bassó Mátyást kivégezték, s honnan később is a mélységbe szokták ledobni a halálra ítélt gonosztevőket. Ez emlékek és atyja mozgalmas élete, a látvány, mely minden nap eléje tárult: marczona katonák járása, kelése, lovasok száguldozása, a tábori nép zaja, melytől gyakran viszhangzott a vár, szükségképen mélyen befolyásolták szelleme fejlődését. Atyja, mint legidősebb élő gyermekét őt szerette legjobban, vele foglalkozott legtöbbet, s a lányka szintén jobban vonzódhatott hozzá, mint kimért, szigorú anyjához. Mária volt apja elkényeztetett gyermeke s a gyermek nem csak mint apját szerette. Bizonyára bámulta benne a nem mindennapi, harczias kalandos embert, kinek jellembeli fogatkozásait nem ismerte, s ki családi körében gyöngéd atya, szerető férj tudott lenni. Az erő és gyöngédség mintaképét találta benne s élete további folyama azt mutatja, hogy atyja eltörölhetetlen benyomást tett a leány képzeletére. Atyja után alkotta meg magának később a férfi-eszményt; szerette az erőt, harcziaságot, a mindenre vállalkozó kedvet, a nagy szenvedélyt és mindazt, a mi elüt a köznapiságtól.

Anyja befolyása nem oly szembeszökően nyilatkozik ugyan, de azért szintén jelentékeny maradt. Az akaratos, önfejű, korán férfias szórakozásokhoz szokott leányt kevésbé vonzotta a komoly, tréfát, ellenmondást nem igen tűrő, mindenben kimért és szigorú anya, ki gyermekeivel épen úgy éreztette úrasszonyi hatalmát, mint cselédeivel. Az anya kiváló egyénisége azonban leánya jellemfejlődésében is visszatükröződik. Az anyai befolyásra utalnak Mária gyöngédsége azok iránt, kikhez hajlamot érzett, vallásos kedélye, az élet eszményibb kincsei, a költészet, a zene iránti vonzalma s e mellett az élénk munkakedv, a gazdálkodás és háztartás iránti érdeklődés.

A kor összes uralkodó eszméi kifejezést nyernek a xvii. századi magyar főurak családéletében és gyermekeik nevelésében. A főirányt magok a szülők határozták meg, mert folytonos felügyeletök alatt nevelkedtek gyermekeik, különösen a leányok. A kiket nem apáczának szántak, azokkal otthon sajátíttatták el a szükséges ismereteket. Amaz időben még nem voltak leánynevelő-intézetek; helyöket a családi kör pótolta s Széchy Mária épen úgy, mint nővérei anyjok közvetlen vezetése alatt nőttek föl. Az anya erősen vallásos érzülete folytán a leányok nevelése sem lehetett más színezetű. E vallásos irány ama kor egyik jellemző vonása, de Máriában nem élesedett sem türelmetlenséggé, sem vakbuzgósággá. Megtartotta egyháza szokásait, hite parancsait s vallás dolgában nem ismerte a közönyt. Mégis mint protestans és utóbb mint katolikus úrnő türelmes tudott lenni mások iránt s nem erőszakolta a saját vallását jobbagyaira, sőt udvartartásában mindig alkalmazott számos más hitű férfi és nőcselédet. Csak élete utolsó szakában tesz említést «lelkek nyeréséről», mi akkor nagyban divott, de csakhamar ezt is másokra bízta.

Nevelésének egy másik sajátossága még sokkal mélyebb nyomokat hagyott egyéniségén s egész életére rányomta

jellemző bélyegét. A Széchy-leányok nevelése tisztán és teljesen magyar volt s egész szellemi életök, gondolkozásuk s ezzel női egyéniségök szintén magyar maradt koporsójuk zártáig. Ezt főleg Máriáról mondhatni. Csak magyarul tudott; e nyelven társalgott, írt, gondolkodott. Hogy latinul nem tudott — anyja még birta e nyelvet — ámbar gyakorlatban elsajátíthatott belőle egyet-mást — azt maga említi.¹ Németül sem beszélt. Maradt ugyan néhány hozzá intézet német levél, de íróik utóbb ugyanazon ügyben magyar levelekkel kényszerültek hozzá fordulni. A francia nyelv akkortájt még nem jött divatba hazánkban, s igen kevés főrangú magyar úr volt, ki azt leginkább külföldi tartózkodás útján elsajátította.²

A leányok tanítására alkalmas ember mindig akadt Murányban. Széchyék két evang. papot tartottak; az egyiket tót szolgálók és német katonáik, a másikat saját magok részére. Ez utóbbi mindenkor nemcsak magyar, hanem a magyar irodalommal buzgón foglalkozó egyéniség volt. A magyar lelkész foglalta el az első helyet, mint a család udvari papja (*aulicus in arce Murány conciniator*) s Széchy György, utóbb meg özvegye csak olyanokat hívott meg ez állásra, kik nemcsak hitbuzgó, hanem tudós és magyar műveltségű férfiak voltak. Mihálykó János, Deselvics István, Piscator Gábor, Kőszeghy István Gáspár³ ez időbeli murányi magyar lelkészek, mindnyájan magyar írók is voltak s kötséggel ők ébresztették fel Máriában az

¹ 1670 aug. 23-án kelt latin nyilatkozata alá sajátkezűleg ezt írta: «Ezeket magyarból *secretariusom* által diákra fordítottam, és noha diákul vannak írva, mindazonáltal azokat mind értem és mindeneket *consentialok*». Országos Levéltár.

² Tótul azonban a Széchy leányok úgy látszik értettek. Széchy Kata — Listius Jánosnétól maradt fenn tót nyelv-

ven írt levél még pedig nem is tót, hanem német asszonyhoz Reull János beszercebányai főbíró és orvos nejéhez intézve. Beszercebányai levéltár f. 902. Nr. 57. Mária által aláírt tót és német levelek is maradtak ránk a gróf Nádasdy-család levéltárában.

³ *Aulicus in Murány hungaricus minister*. Az említettek irodalmi működéséről Bartholomides Gömörm. 1.

érdeklődést könyvek s ama korbeli irodalmi termékek iránt; anyja mellett ők fejlesztették benne a költészet iránti vonzalmat s tőlük nyerhette zenei ismereteit is, vagy legalább ők szerettették meg vele a zenét, melyet akkor még kezdetleges hangszerekkel, tamburával, gitárral űztek a legelőkelőbb családoknál is. A zongora csak később nyert általánosabb elterjedést.

Valami nagyon nem erőttették meg azon időben a leányokat a világi tudományok és ismeretek elsajátításával. Kevésbé a tudós papok, mint inkább az anya, és ha őt más gondok vették igénybe, az «öreg» asszonyok felügyeletére voltak a leányok bízva. Ez az öreg asszony akkor a főuri háztartás egyik fontos alkateleme volt. Nem kora miatt nyerte nevét, sőt nagyon öreg nem is lehetett, mert sok olyasmit kellett végeznie, mire koros asszony nem alkalmas. Az öreg asszony a XVII. századi főurak udvaraiban afféle mindenese volt; támogatta az úrnőt a háztartásban, segédkezett a gazdálkodásban, a gyermekek nevelésében, helyettesítette, ha távol, ápolta, ha beteg volt, s szórakoztatta, ha unatkozott. E soknemű foglalkozás is mutatja, hogy az öreg asszony nem cselédszámba ment. Rendesen tisztos, jó modorú, emberek közt forgolódni tudó özvegy nemes asszonyokat, kik férjök halálával elszegényedtek, vagy jószágaik kezelését fiaiknak engedték át, vettek a főrangú hölgyek magok mellé ez állásba, s ilyenek mindig négyen-öten is voltak Murányban.

Sok elméleti ismeretet a leánykák ez asszonyoktól alig tanulhattak. Inkább a modor, az emberekkel való érintkezés, az illemszabályok és talán a táncz az, a mit elsajátítottak tőlök. Míg Széchy György élt, s bizonyára utóbb is, másnemű ügyességeket szintén fejlesztettek a leányokban. Különösen Máriáról bizonyos, hogy kitünően űlte meg a lovat, részt vett a férfiasabb mulatságokban, szeretett vadászni, halászni, tudott paripával, vizslával, kopóval bänni,

s mindehhez már gyermekkorában hozzászoktatták. Amaz időben a lovaglás nemcsak a sportkedvelők mulatsága, hanem hasznos tudomány is volt. A ki gyalogolni nem akart, az egynémely utazást csak lóháton tehetett meg. Főleg a murányi várhegyre nehéz volt kocsival följutni, sőt magába a várba, mint az egyetlen kapuhoz vezető és a sziklába bevágott lépcsők mutatják, kocsi be sem mehetett. A Széchyek szomszédos lipcsei urodalmához, szintén magas hegyen visz az út, és Mária még törődött öreg asszony korában lóháton kelt át a hegyen.

Férfiasabb multságok közt, lelkét túlságos tanulással meg nem terhelve, de születéséhez és rangjához méltó udvartartásban, s attól a tisztelettől környezve, melyet akkor nemcsak a hatalmas urak, hanem épen úgy gyermekeik iránt tanúsított a szolga és a jobbágy, futottak el Mária gyermekevei. Mi sem történt, a mi kedélyét mélyebben megzavarhatta volna. A nagy viharok, melyek oda kinn a hazában dúltak, az ő gyermeki örömeit nem háborították; atyja pártoskodásait s a veszélyeket, melyek ezek folytán fenyegettek, a gyermekleány bizonyára nem ismerte. És ha látta is olykor gondokba merülten anyja aggódó arcát, ki, mint Bethlen Gábor írja,¹ éjjel-nappal siratta az ura factióját — talán inkább a veszélyek aggasztották, melyeknek férje kitette magát — úgy bizonyára nem sejtette, nem érthette e szomorúság okát. Csak egyszer történt olyasmi, a mi az ő ifjúi kedélyét is búbanatba ejtette. Nem hiába nyújtja fejét a háromezer lábnyi murányi szikla fel egész a fellegekbe; épület koszorúzta ormán iszonyú viharok szoktak elvonulni, s egy ilyen zivatar mély gyászba borította a családot.

Egy júniusi napon² Széchy György leányaival és nagy kísérettel Murányból Besztercebányára indult. Közvetle-

¹ 1621. jun. 28. Pol. Lev.

² A megrendítő eset emlékét BETHLEN három levele (kettő a Pol. Lev.-ben, egy

a Prot. Theol. Könyvtár XIII. kötetében) tartotta fenn. Az első 1621 június 12-én kelt.

nül útrakelésök után hirtelen zápor és égiháború támadt. Alig vonultak ki a várkapun, a villám iszonyú erővel csapott le a sűrű embertömegbe s szörnyű pusztítást okozott benne. Egyszerre hat embert sújtott agyon, köztük Széchy egyik leányát, a kis Magdolnát, — «a középső kisasszonyt, maga leányát», írja Bethlen — továbbá két szolgát, két darabantot és a főporkolábot. A villám szele több lovat megölt s vagy húsz katonát a földhöz vágott.¹ A rémítő jelenetnek közvetlen szemtanúi voltak a többi leányok, kiknek élete kétségkívül szintén veszedelemben forgott.

Azután ismét múltak az évek vidám és borús napjaikkal. A gyermek Mária hajadonná kezdett fejlődni, s atyja már 1625-ben arra gondolt, hogy férjhez adja.² Hogy atyja már is kiházásítására gondolt, az a XVII. század szokásainak felelt meg. Ama korbeli külföldi utazók csodálattal említik, milyen fiatalon lépnek nálunk házasságra a férfiak s milyen korán adják a leányokat férjhez. Főleg az előkelőbb ifjakat és leányokat volt szokás korán legalább eljegyezni; az arassági idő néha két esztendeig eltartott, de a legtöbb esetben hamar követte az esküvő, bármi fiatalok voltak a házasulandók. A vőlegényt Széchy György ott kereste, hol a politikai tevékenység terén működését már annyi nagy siker kísérte, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem közvetlen környezetében. Bethlen Gábor, kinek politikai combinációi valószínűsítőhöz nagy szüksége volt a magyarországi főurakra, de különösen Széchy Györgyre, kedvezően fogadta az eszmét. E családi kötelék útján vélte minél szorosabban magához fűzhetni az állhatatlan embert, kinek az 1619—20-ki harcok-

¹ BETHLEN G. 1621 jún. 18-ki levele azt mondja, hogy az eset a «múlt kedden» történt s isten büntetését látja benne, azért, mert Széchy néhány hóval azelőtt elárulta őt s II. Ferdinánd királyhoz pártolt. A jún. 12-ki levél viszont

azelőtti való szerdát említi a szerencsétlenség napjául.

² Korára azonban ebből következtést vonni nem lehet, mert hugát utóbb tizenhárom éves korában jegyezték el s így nem lehetetlen, hogy 1625-ben Mária sem volt több tizenhárom évesnél.

ban annyi hasznát vette s ki noha 1621-ben elárulta őt és cserben hagyta ügyét, azóta legalább titokban többször megújította vele az érintkezést. Bethlen Gábor tehát egyik bizalmas emberét, Kornis Zsigmondot küldötte Murányba, hol a házasságra s a hozományra nézve megállapodás létesült. 1625 nyarán Széchy György leutazott terebesi jószágára Zemplénbe, mely mint a hét vármegye egyike, akkor az erdélyi fejedelem főhatósága alatt állt. Ott folytatták a tárgyalásokat, melyekben a politikai mozzanatok mellett a tervezett házasság ügye is végképen megérlelődött.

De egy szörnyű catastropha hirtelen véget vetett a politikai combinatióknak, a kérdéses házasságot pedig hosszabb időre elhalasztá. Széchy György az említett év augusztus havának utolsó napján a Terebes várához egy órányira levő Barkóvárálja falu környékén járt. Valószínűleg vadászott s annyira elkésett, hogy az nap vissza sem térhetett többé Terebesre. Barkóvárálján maradt s mint edzett, katonaviselt ember kényelmesebb helyiség hiányában egy csűrbe ment háltni, hol a szénából-szalmából rögtönzött nyugvóhelyen hamar elaludt. Éjfél tájban lehetett, mikor fegyverhordozója Léthy Miklós egy vagy két szolga kíséretében Széchy Györgyhez lopódzott s alvó urát agyonlőtte. Kéthárom golyó hatolt a szerencsétlen ember testébe, ki azonnal meghalt. Kinek fölbujtására történt az orgyilkosság s minő indokok vezették a gonosztevőket, midőn urokat ily nyomorultan megölték, az még nincs kiderítve. Azt sem tudni, mi történt a gyilkosokkal s megkapták-e érdemlett büntetésöket vagy, mint ama kor sok más bűnösét a zavaros közviszonyok folytán öket is csak a mennyei bíró vonta számadásra. A barkóváráljai rémdráma azon megoldhatatlan titkok egyike, melyeket a régibb századok elég nagy számmal hagytak az utóvilágra.

A rettenetes eset híret néhány nap múlva vette a Murányban időző család. A csapás annál súlyosabb volt,

4. GRÓF SZÉCHY DÉNES.

Wiedemann «Comitium Gloriæ»-jából (a 11. 1652-iki coll.)

mert váratlanul jött s senki sem gondolta, hogy a java-korában levő, csak negyvennyolcz éves ember ily hirtelen és iszonyú módon fog kimúlni. Anyja, gyermekei szerették az elhúnytat, ki bármi önző, kegyetlen, erőszakos vala mások irányában s valószínűleg meggyilkolása is ezzel függ össze — övéihez mindig bensően ragaszkodott, érettök küzdött, fáradozott mindenkor. A haláleset a családra egy-szersmind sokféle más bajt zuditott. A roppant jószágok megtartása számtalan akadálylyal járt; az akkor három felé szakadt ország mindegyik részében szétszórva voltak a bir-tokok, sőt mivel Kőszeg és vidéke még osztrák területhez volt kapcsolva, a váratlanul özvegygyé lett Széchy György-nének négy különböző ország hatóságai előtt kellett jogait megvédenie. Mert mindenfelől követeléseket intéztek hozzá, pörrel támadták meg s hol a fiskussal, hol a rokonokkal, főleg ifjabb sógorával, Széchy Dénessel kellett bajlódnia. Az özvegy erélyes jelleme e komoly, válságos időben lép a legszembevetőbbben előtérbe. Bámulatra méltó kitartással és elszántsággal kelt a maga és gyermekei örökségének védelmére s azt, a mi csakugyan az övék volt, megvédte, megtartotta férfiasan.

Első teendője volt a holttestet Murány várába szállít-tatni, hogy imposans halotti pompával tétesse örök nyu-galomra. A gyászszertartás azonban hosszabb előkészületet igényelt s a temetés, az általános szokásnak megfelelően, csak hónapok múlva mehetett végbe. A kápolna sirbolt-jának helyreállítása, a diszes koporsó elkészítése sok időbe került s a megtört özvegy csak nov. 20-ka körül küldhette szét a meghívókat a temetésre s nála bizonyára nem az ilyenkor szokásos szólásmód, hanem mély, igaz érzés kife-jezése, midőn azt írja, hogy «az ő és árvái legbensőbb fáj-dalmával» tudatja a gyászesetet. A temetés nagy részvét-tel, Gömörmegye s a felvidéki városok küldöttei és sok más vendég jelenlétében 1625 decz. 14-én ment végbe.

Zúgtak a harangok, elsíratva gazdájukat, a vár azon első tulajdonosát, a kinek porai itt tétettek örök nyugalomra.

III.

Széchy Györgyné abban is előnyösen elütött férjétől, hogy rendíthetetlen következetességgel tudott politikai eszményeihez ragaszkodni. A mint a férj meghalt, megszűnt Murányban a politikával űzött vásár, melyet már az egykorúak annyi megrovással említenek. Széchyné azt a tizenhét évet és kilencz hónapot, a míg az elhúnytat gyászolta, s a míg maga is le nem feküdt a murányi kápolna sírboltjába, mindvégig egyetlen egy párton, a király pártján töltötte. Sem protestans hitbuzgalma, sem a leánya kiházásítására irányzott tervei, melyekről le nem mondott, nem tántoríthatták meg a Habsburg-házi uralkodóknak fogadott hűségében. II. Ferdinánd királyhoz fordúlt oltalomért közvetlenül férje gyászos halála után. A király kegyes volt iránta; rendkívüli jóindulattal biztosította védelméről s megerősítette férje birtokaiban. Az özvegy 1626 május 2-án állította ki az ünnepélyes nyilatkozatot, melyben hűséget fogad a koronás királynak, «nevezet szerint pedig az ausztriai házból való fejedelmeknek»; s fogadja továbbá, hogy várait, «kiváltképen Murány várát idegen fejedelmek kezébe nem» ejti, «névszerint pedig az erdélyi fejedelemnek sem pedig erdélyi fejedelemhez tartozandó embernek». Sőt kötelezi magát arra is, hogy testamentumában sem hagyja vagy holtá után sem adja Erdélyhez tartozandó embereknek.¹ E fogadását híven megtartotta utolsó lehelletéig. Közte s a királyi kormány közt a szívélyes, jó viszony nem szűnt meg soha; politikája olyan jellemes és tiszta

¹ A fontos okmány Orsz. Lev. Neo. R. A. 530: 38. Közzétettem a Századok 1885. III. füzetében.

maradt, hogy még gyanú sem merült föl ellene s a király kegyelme és rokonszenve sokféle jelével tüntette ki.

De azért egy pillanatig sem mondott le a még férje által megpendített azon tervről, hogy leánya Mária és az erdélyi fejedelem egyik közeli rokona közt házassági kapcsolás létesüljön. Erre nézve a szabadságot fentartotta magának az idézett hűségi nyilatkozatban is. A kérő már a nyilatkozat kiállítására előtt Murányban járt, hol anya és leánya nemcsak szívélyesen fogadták, hanem hosszasabban ott marasztalták úgy, hogy az ifjú völegénynek elfogyott az utiköltsége s anyósától volt kénytelen ezer magyar forintot jó és apró pénzben kölcsön kérni. Széchyné, kinek pénzügyei mindig rendben voltak s kinek gazdasága mindig fölösleget eredményezett, adott neki, de az adósságlevelet ovatosságból három tanúval is előttemeztette.¹ Ez az irat tartotta fenn a kérő ott időzése emlékét, valamint azt, hogy az eljegyzés már ekkor formalisan megtörtént, mert az ifjú anyjának nevezi benne Széchynét.

A völegény ifjabbik gróf iktári Bethlen István volt. Atyja Gábor fejedelemnek testvére s utána Erdély legelső embere, kormányzója volt, ki 1603 táján kelt össze Csáky Krisztinával. E házasságból származott István, vagy mint a fejedelem gyakran nevezi «Istók», a «kis gróf».²

¹ A pár sornyi okmány 1626 márcz. 10-én kelt Murányban Bethlen István aláírása sajátkezű. Orsz. Lev. N. R. A.

² Mikor született, hányadik gyermeke volt szülőinek, arról nagyon eltérők a közlések. Némelyek első, mások második, sőt harmadik gyermeknek mondják, mi nagyon megnehezíti születési évének kiderítését. Halálakor két egykorú író fölemlíti, hogy körülbelül huszonnyolcz évet élt. Van azonban adat, mely sokkal fiatalabbnak mondja. Bethlen Gábor egy 1620-ban kelt levélben Pareus Gábornak Heidelbergába azt írja, hogy Istók *tizenkét éves*. E szerint halálakor. 1632-ben

csak 24 éves, eljegyzésekor 1626-ban pedig csak 18 éves lett volna. A levelet Koncz József közli: B. G. végrendelete. E mellett szól, hogy a fejedelem 1621 okt. 20-dikán kelt levelében «a gyermek Bethlen Istók»-nak nevezi. M. Prot. Egy. Monographiák, XIII. Az is figyelmet érdemel, hogy 1624-ben még nevelője volt. Mindez arra utal, hogy Istók nem élt 28 évet. Épen úgy arra vall azon körülmény, hogy 1630—31-ben nemcsak atyja, hanem Eszterházy Miklós nádor Istvánról és Zólyomiról mindig mint «ifjak»-ról beszél. 26 éves nős embert akkor nem igen szoktak így nevezni.

Gábor fejedelem, kinek nem voltak gyermekei, Istókot már harmadfél éves korában magához vette s igazán atyai szeretettel gondoskodott neveléséről. Korán kiküldte külföldre, a heidelbergai egyetemre; beutaztatta vele Francia-, Spanyol- és Olaszországot s a keresztyénség más államait, azt óhajtva, hogy unokaöccse «ezen utazása neki magának s az egész Bethlen-családunknak díszeré és ékességére, a magyar nemzet közhasznára, tanítóinak pedig örök dicsőségére szolgáljon». Hazatérte után tovább is «tudós emberekkel szorgalmasan» taníttatta «a dicséretes erkölccsel tündöklő» ifjút.¹ Világi javakban való előmeneteléről szintén gondoskodott. A vajdahunyadi várat, melyben nagy építkezéseket eszközölt, a roppant urodalommal együtt már 1620 márcz. 3-án neki adományozta.³ Az adománylevélben a fejedelem a legbensőbb szeretettel s valódi atyai büszkeséggel szól az ifjúról, kit ugyanekkor fiává fogadott s egykorú följegyzés szerint még 1621-ben váradi főkapitánynya jelölt ki,³ sőt midőn a következő év béketárgyalásaiban Oppeln és Ratibor herczegségének átengedése szóba jött, ezekben az örökösödést a kis gróf, Erdély praesumtiv trónörököse, javára biztosítani törekedett.

A fejedelem nem érdemetlenre fecsérelte szeretetét és bőkezűségét. Az összes egykorú följegyzések s az események folyama azt bizonyítják, hogy a kis gróf nem csupán művelt, de minden tekintetben igen jeles ifjúvá fejlődött. Ama kor krónikásai telvék dicséretével. Szalárdi⁴ szerint «igen modestus, mértékletes, szép elmével, tudománnyal

¹ REDMECZI F. János 1622 Bethlen Gáborról való művében. Egyetlen fennmaradt példány marosvásárhelyi főiskola könyvtárában.

² SCHMIDT W. Die Stammburg der Hunyade, közli az érdekes adománylevelet. Bethlen István és neje csak 1629-ben, a fejedelem halála után léptek e nagy

urodalom birtokába. Az adománylevélben a hozzá tartozó falvak, kuriák, majorok és más jószágok felsorolása mintegy huszonöt sűrűen nyomatott sort foglal el.

³ KÖRÖSI József följegyzései. Századok. 1875.

⁴ Siralmas Krónika 64.

s vitézi bátorsággal is bíró nagy reményű vala». Kemény János¹ «igen virtuosus, mind okos, mind bátor jó ember»-nek nevezi, sőt Soter² olyan kiváló egyéniségnek, minő akkor (1630-ról szól) nem volt Erdélyben. «Okos elmével látogatta vala isten ezen úrfiat» — írja róla egy névtelen krónikás.³ Még ellensége, Eszterházy nádor, a kinek csapatait ismételve megverte, ki tehát nem valami jóakarója, sem tud róla rosszabbat mondani, mint hogy «igen elatus, felfuvalkodott ifjú». Egyik egykorú verses pamphlet így ünnepli:⁴

Hűséged magadnál nagyobbá tétetett
Ékes beszédeddel egyűvé köttetett,
Elmével is isten élessel szeretett,
Mindig híven szolgál, valahun kelletett.

De mire a kis gróf emberkort ért, Bethlen Gábornak reá vonatkozó tervei megváltoztak. A fejedelem időközben másodszor nősült s ekkor már nem Istókot, hanem saját nejét, brandenburgi Katalint szemelte ki trónutódjává. De azért nem ejtette el egészen kedvencz rokonát, csak politikai tervezgetéseiből hagyta ki. Egyebekben rokonszenve s bőkezűsége jeleivel halmozta el s első sorban megfelelő parthiet keresett számára. Ha a kis gróf továbbra is trónörökös marad, úgy Gábor bizonyára valami külföldi uralkodó fejedelem leányával házасította volna össze. A változott körülmények közt azonban elegendőnek vélte, ha Istók Magyarország egyik leggazdagabb főúri leányát vezeti oltárhoz. Széchy György halála folytán a háztűznézés elhalasz-

¹ Önéletírása. Kiadja Szalay László. 68—69.

² SOTER: Transilvania celebris — kézirat (Nagyszeben, Bruckenthal-muzeum) azt írja róla, hogy a kis gróf «zu Lugdunen in Holland in seiner Jugend lange Zeit studiret, und solch verständiger, grossmüthiger auch in Kriegs- und Regimentssachen erfahrener Herr worden,

als einen zu seiner Zeit die Sonne in Siebenbürgen bescheinen können».

³ Kézirat. N. muzeum. 362. Quart. Latin.

⁴ A vers 1631-ből való s húsz szakból áll. Közölve KRAUSZ György: Siebenbürger Chronik. Fontes rerum Austriacarum. Script. III.

tatott ugyan, de a következő év tavaszán a kis gróf megjelent Murányban s az eljegyzés megtörtént.

A lakodalom napját a gyászév letelte utánra, 1626 október 20-ára tűzték ki. De Gábor újabb hábotűja miatt el kellett halasztani. E közben a fejedelem mást gondolt vagy talán csak megfeledkezett a dologról; Széchyné türelmetlenkedni kezdett s küldötteivel és leveleivel kereste föl Bethlent. Az esküvő elhalasztásában mindenesetre nagy szerepet játszott a hozomány dolga. Erre nézve annak idején Széchy György egyrészt kedvencz leányára, másrészt a vőlegény előkelő rangja és nagy vagyonára való tekintetből pazar ígéretekkel tett. Készpénzben 50,000 forintot, az akkori pénzértékhez mérten igen jelentékeny összeget ajánlott. Az özvegy, később, szokott takarékoskodásával szeretett volna valamit lealkudni e summából. Ezt azzal indokolta, hogy immár a fejedelem sem oly bőkezűen gondoskodik a kis grófról, mint annak idején kilátásba helyezte. Bethlen e föltevést erőlyesen visszautasította. Kijelenté, hogy nem Széchynére és leányára való tekintetből, hanem rokoni hajlamból hátrózta el, hogy Bethlen Istvánt, «kit atyjától anyjától elvevén» fölneveltetett, «úrrá» teszi. Ez meg is történik; ellátja javakkal «Ecsédnél, Dévánál — melyeket már neki ígért vagy adott — feljebb való promotiójáról is naponkint gondot» visel — s habár követői annak idején többet ígértek Széchy Györgynek, mint a mire meg voltak hatalmazva, «de mivel a mi nevünk alatt végeztenek», azt jóvá is hagyja, «mert mi fejedelmi személy lévén, a mi szónkban kétsége senkinek nem lehet». Másrészt azonban kiemelte, hogy «a kegyelmed nagy circumscripciókkal tölt választétele a mi elménkben scrupulust szerzett». Figyelmezteti tehát az özvegyet, teljesítse elhunyt ura ígéréseit, mely esetben «pünkösd után való vasárnapra a gróf compareál».

Hasonló szellemben értesítette a fejedelem Perényi

Ferenczet, kassai generálisát, ki ez ügyben szintén közvetítőként működött s Murányban is járt, hol «mély discursust» folytatott az özvegygyel. Bethlen igéri kegyelmét a «jó ifjak»-nak, csak «isten éltesse őket s legyenek jók». Lakodalmok napját, minthogy az özvegy a kívánt hozományt megadta, ezúttal már véglegesen a pünkösdi utáni Szent Háromság vasárnapjára — május 30-ára — tűzte ki.¹

Ilyen lakodalom akkor még nagyobb esemény volt a családi életben, mint ma. Széchyné leveleiből tudjuk, mennyi gondot, bajt, fáradságot okozott a kelengye össze-szerzése. Minden csekélységért, gombért, szövetért legalább Eperjesre kellett küldeni, honnan a kereskedőnek beszerce-bányai megbízottja útján került ki az árú Murányba. Ékszer, drágább portékát Pozsonyban, Bécsben vásároltak, a szabót Eperjesről hozatták s néha hetekig tartott, míg az illető hazulról elszabadulhatott. Széchyné, mint a ki, a hol rangia kívánta, tudott bővebben költekezni, gazdagon ellátta legidősebb leányát mindennel, arany-, ezüst-ékszerrel, ruhával s más egyébbel, a mit ama kor főrangú leányai hozományul kapni szoktak. Kelengyéjének gazdagságát ipja is dicséri említve, hogy «Máriát édes szülői nem megvethető arany-ezüstművel, köves függőkkel, köntössel és készpénznek summájával in pro re parapherni dotalták volt».² Mária számára az arany-ezüst műveket már atyja állíthatta össze dúsgazdag tárházából, melybe Bocskay István fejedelem kincseinek és nagy értékű műtárgyainak jó része került. Későbbi pöreiben Mária ismételve említ némely, ritka művészettel készült tárgyakat, sőt említ egy ősrégi pajzsot, mely a hagyomány szerint Attiláé, az első magyar királyé volt.³

1627 márcz. 18-án írt Széchynének, ápril 26-án pedig Perényi Ferencznek. Mindkét levél Bethlen Pol. Levelei közt a 424. és 430. lapon.

² Protocollum Deum Time. Gyulafehérvári iratok. Orsz. Lev.

³ Közép-Szolnokmegye levéltára. Egy 1643-ki periratban követel: Duo scuta

A lakodalom napja egyébiránt már 1627 első hónapjaiban köztudomású lön s az erdélyi fejedelem fenhatósága alatt álló hét magyar vármegye közül azok, melyeken az ifjú férj nejét Erdélybe vezetendő volt, Bethlen iránti tiszteletből már előbb intézkedtek az ifjú pár illő fogadása iránt. Így Abaujmegye márczius 15-én Garadnán tartott gyűlésen «contributiokép» «egy vágómarhát, egy hordó bort, húsz köből zabot, hat bárányt, tíz ludfiat, huszonhat lúdfiat, halat, rákot mentől többet ifjú gróf Bethlen uram eo nga lakodalmára rendelt Gönczre».¹ Kétségtől ugyanígy jártak el a többi vármegyék, melyek az ifjú pár útjába estek. A főúri körök szintén nagy előkészületeket tettek a lakodalomra, mely Magyarország és Erdély két ősrégis a legelsők sorában álló nemzetsége közt vérségi kapcsolatot létesített. Széchyné, kissé későn, május hava elején küldte szét a meghívókat.

Első sorban a királyt és a nádort hívta meg, továbbá a magyar- és erdélyországi főúri világot, a szomszédos megyéket, nemes urakat, a szabad királyi városokat, szóval a köz- és társadalmi élet minden rétegének képviselőit. A késői meghívás folytán azonban II. Ferdinánd király nem küldhetett le az udvar köréből külön képviselőt, hanem Bosnyák Tamás, Fülek vára főkapitányának írt, hogy vagy maga menjen el Murányba vagy pedig, ha ő sem mehetne, más alkalmas úton értesítse Széchynét a király hajlamáról és kegyelméről, valamint az okról, mely miatt Bécsből külön követ le nem lehetett.²

Eszterházy Miklós nádor szintén nem jöhetett szemé-

militaria, unum scilicet tartaricum in interiori rubra purpura, in exteriori autem partibus argento tocato cooperatum, aliud autem vetustissimum, quod adhuc Attilæ primi regis hungarici fuisse creditur.

¹ KOPONAY JÁNOS. Abaujmegye Mon. II. kötet. 148—9.

² A király levele 1627 május 18-dikán kelt Bécsben. Eredetije a gróf Károlyi-család levéltárában.

5. KÉRY JÁNOS.

Wiedemann «Comitium Gloriæ»-jából (1. coll.)

lyesen s május 20-dikán kelt levélben¹ köszönte meg a meghívást, jelentve, hogy sógorát Kéry Jánost bízta meg helyettesítésével.

A vőlegény maga néhány nappal az esküvő előtt érkezett meg rokonai, barátai és fényes kíséret társaságában. Az esketési szertartás nem Murány várában, hanem a közeli Jolsva mezővárosban ment végbe, hol a Széchyeknek kastélyuk volt. Ma is áll a komor épület, de eltakarja a Coburg hercegek diszes palotája, úgy hogy a régi kastély az udvarra s a kertre néz és csak egyik szárnyának kicsiny ablakai tekintenek le az utcára, melyen az országút Murányba vezet. A kastély a maga idejében elég tetszetős, emeletes épület lehetett; mielőtt a Széchyek birtokába jutott, barátklastrom volt s a benne levő kis házi kápolnában, mely ma már el van vonva eredeti rendeltetésétől, ment végbe Széchy Mária esküvője 1627 május 30-dikán. Fényes násznép sereglett össze: az erdélyi és felső-magyarországi főrendek számos tagja jelent meg az erdélyi fejedelem és az ország nádora személyének képviselői mellett. Esküvő után a násznép Murány várába kísérte az ifjú párt s ott következett a zajos mulatságok egész sora, mely néhány napot vett igénybe. Bornemisza Ferencz, az ifjú férj egyik erdélyi kísérője, az új pár tiszteletére lakodalmi verset szerzett.² Körülbe-

¹ A nádor a legszivesebben köszönte meg Széchnének a meghívást «szerelmes leánya lakodalmi napjára.» El is menne, ha a «mi szegény hazánknak úgy volna állapota, hogy annyi időt vehetnénk magunknak». De nem teheti; mégis «hogy megmutassuk a Kdhez való jó akaratunkat és szolgálatra való készségünket, Kéry János sógor uramat ö Klmét kértük meg, hogy mi képünkben jelen legyen a Kld napján és lakodalmán». A levél Kismartonban kelt. Eredetije Orsz. Lev.

² SCHMIDT: Stamburg der Hunyade 1864-ben megjelent művében azt írja, hogy a vers megvan a gyulafehérvári repositóriumokban. Ma a vers nem található. A leg gondosabb kutatás mellett sem bírtam a levéltárnak a fővárosba szállított irataiban és jegyzőkönyveiben ráakadni. A Gyulafehérvárott maradt iratokban sincs ez ideig nyoma. A vers különben 1627-ben ki is nyomtatott, de egy példánya sem maradt reánk. (Szabó Károly, Régi M. könyvtár, II. kötet.)

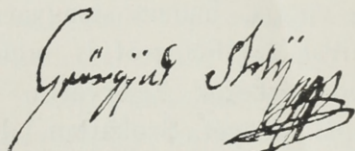
lül egy hét múlva indult el az új pár Murányból. Számos magyar főúr s az egész erdélyi társaság kísérte s a megyék, melyeket útjukban érintettek, tisztelettel és vendégszeretettel üdvözölték a nagy Bethlen Gábor unokaöccsét és ifjú feleségét. A násznép jun. 14-én ért Kolozsvárra s 17-én a fejedelem székhelyére, Gyula-Fehérvárra, hol épen akkor fényes ünnepélyek folytak. Jún. 18-án érkezett meg a török követség, mely Bethlen Gábor nejének, brandenburgi Katalinnak, a fejedelemség külső jelvényeit, a zászlót és botot a török szultán nevében átadta. Gábor fejedelemnek nagy örömet okozott, hogy ez alkalommal nemcsak az erdélyi nemesség virága, hanem «magyarországi sok urak és főemberek, mivel az ifjú gróf is minden násznépével azelőtt való napon érkezék Fejérvárra, igen pompásan» emelték az ünnepély fényét. Szokatlan látvány tárult az új menyecske elé, ki a murányi magányból, az ottani udvartartás egyszerűségéből immár a hatalmas fejedelem fényűző világába került. Míg férje mint váradi főkapitány a június 18—19-ki ünnepélyeken, melyeken Bethlen Gábor udvarának egész pompáját ragyogtatta, a török főkövet előtt a skófumot vitte, addig Mária az «úrasszonyok» közt foglalt helyet, kik «nagy sokan igen friss öltözetekben» sereglettek a fejedelemasszony köré.

Szingazdag, mesés fényű jelenetek vonultak el az ifjú nő szeme előtt. Két ezer igen szép kopjás, ezer kék gyalog, háromszáz német zsoldos tarka-barka öltözetben, a főurak festői viseletökben kísérték a városba a szultán küldöttét. Szállásánál tizenháromszáz katona üdvölvése fogadta s másnap négy tanácsúr, tizenkét főember, száz főnyi lovas banderium Erdély nemes ifjaiból, kik lóháton nyuszt és hiúz-subákban, fényes fegyverzetben elragadó látványt nyújtottak, vezette ünnepélyes audientiára a fejedelmi pár elé.

A palotában egyfelől az urak, másfelől a hölgyek áll-

tak rendet s hosszadalmas szertartások közt ment végbe az uralkodói jelvények átadása. Töméntelen bámész nép lepte el az utcákat s a megelégedett alattvalók zajos lelkesedéssel osztottak kedvencz fejedelmök örömében.

Ilyen fényes, káprázatos ünnepélyekkel kezdődött ama tizenöt esztendő, melyet Széchy Mária Erdélyben töltött.

A handwritten signature in cursive script, reading "György István". The signature is written in dark ink and is positioned above the printed name.

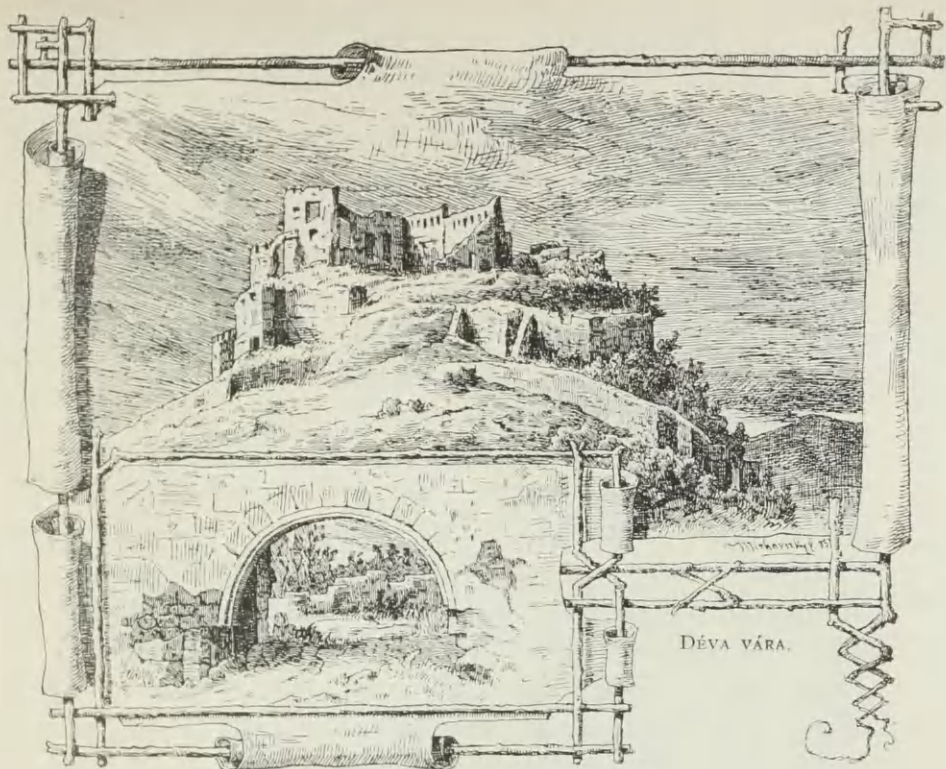
6. SZÉCHY GYÖRGY ALAIRÁSA

MÁSODIK FEJEZET.

AZ ERDÉLYI ÉVEK.

7. A DÉVAI VÁRKAPU.

I.

A női szív rejtélyeit megoldani nehéz mindenkor, főleg ha e szív már régóta porrá változott s titkait harmadfél század homálya borítja. Széchy Mária házassága első idejéből nem maradt fenn semmi, ami szívvilágáról tájékozást adhatna. Ama kor magyar hölgyei készségesen forgatták a pennát, sőt talán sűrűbben, élénkebben leveleztek, mint a maiak. Akkor a magánlevelezésnek sokkal tágabb tere, bővebb anyaga volt, mint ma, mert az közvetítette az ország különböző vidékein történő kis és nagy dolgok hírét; ujdonság, pletyka, családi, magán vagy nyilvános eseményekre, a szokásokra és erkölcsökre vonatkozó mindenféle és megbecsülhetetlen feljegyzés kínálkozik a ránk jutott levelekben. Akkor még nem voltak hírlapok,

melyek ujdonsági rovata a magánlevelezéstől igen sok anyagot elvont volna. De szívbeli ügyeit a xvii. század magyar hölgye nem igen szokta papírra vetni; fölötté ritka ama korból a szerelmeslevél,¹ s még a férj és feleség közti levelezés is annyira külső formákhoz van kötve, hogy a melegebb érzés csak ritkán csillan át a sorokon. A hitveseknek akkor rendszerint igen komoly közlendőik voltak, s alig maradt terök ömlengésekre, érzелgős áradozásokra. A xvii. századi főrangú magyar nőnek életmódja, levelezése egészen más eszmekörben mozgott, mint francia kortársnőjéé. A francia nő akkor már a párisi salonok virága, tele van gyöngéd érzéssel, melynek leveleiben elegans, választékos nyelven, finom szellemmel igyekszik kifejezést adni. Viszonyát férjéhez, udvarlóihoz, környezetéhez meglepő nyíltsággal, olykor cynismussal fecsegi el; más dolga nem lévén, tollhoz menekszik az unalom elől, s alig van ama kor francia társaságának egyetlen nőalakja, kitől gyöngéd vallomás ne maradt volna fenn. De e hölgyek nem csupán önmagukra szorítkoznak; kölcsönösen képet adnak egymásról. A regényíró szabatosságával mutatják be a société egészen felmerülő jelenségeket; ismerjük arcuk vonását, modorukat, taglejtésöket, toillette-jöket, kedvteléseiket, társalgásukat, sőt élczeiket és szellemes mondásaikat is. És ha e tekintetben valakire nézve hézag mutatkozik a levelekben, azt bőven kipótolják az egykorú francia történelmi naplók, följegyzések, emlékiratok.

A magyar hölgy akkori levelezése nemcsak hogy nem ilyen természetű, de ama kor magyar történet- és önéletrajzírói az effélével törődnek legkevesebbet. Férfiakról írnak férfiaknak; a nő legyen bár előbbkelő alak, kevésbé érdekli őket s legfeljebb külső életsorsáról közölnek odavetve

¹ Néhány igen érdekeset SZILÁGYI Sándor közöl Történeti Rajzok című művében 239 s következő lapokon.

némi adatot. Arra azonban, hogy valamelyikről teljesebb képet nyújtsanak, külsejét, arczát, öltözkét, belső egyéniségét rajzolják, alig van az egykorúaknál példa. Széchy Mária az erdélyi fejedelem udvarában már férje előkelő zászlós-úri rangjánál fogva is mindenesetre kiváló állást foglalt el. Kemény János, Szalárdi, Bethlen Miklós, akik személyesen ismerték mint menyecskét, vagy mint korosabb asszonyt, Krausz György s egyik-másik krónikás, ki ha nem is látta, de olyanoktól hallott róla hírt, kik bizonyára ismerték, szóval kortársai és a kor memoire-írói a legcsekélyebb adatot sem juttatták reánk külsejéről, alakjáról. Arra a kérdésre: szép volt-e Széchy Mária, mint híre tartja, kortársaitól nem kapunk választ. Gyöngyösi István hangzatos szavakban ünnepli ugyan szépségét s elmondja, hogy a természet «testét szép rendben nevelte». De ez egészen általános mondás, s különben is költői munkából való, melynek hősnője természetesen más mint szép nem lehet. Még egy másik verselő ruházza föl a szép jelzővel Széchy Máriát.¹ Ez házaselete tavaszkorában látta. Csakhogy nála is fölmerül a gyanú, hogy csupán csak bókot, hizelgő udvariasságot akart mondani.

De akár felelt meg Mária a női szépség ama tökélyének, minőnek a költészetben találjuk, akár nem, egy mindenesetre bizonyos. Az ifjú hölgy szívesen követte férjét Murányból Erdélybe. Anyjának szigorú, sőt rideg világnézlete, a murányi udvartartás, mely minden előkelőség mellett egyhangú és komor maradt, az élénk leányra kevés vonzó erőt gyakorolt. Az ellentét a puritán anya és az élet örömeire áhitozó leány közt, kik mindketten egyfor-

¹ Leánya Krisztina temetésekor az egyik magyar gyászének szerzője Váczi P. János az ifjú férjjel, ezt mondatja:

Sok oldalú isten
Szép házastársamat
Tartsd meg én szemeimnek.

mán önféjük, akaratosak voltak, azon arányban növekedett, a mint a gyermek hajadonná fejlődött, s midőn az atya meghalt, a két Mária: anya és leánya számára szűk lett Murány vára. Sokáig aligha fértek volna meg egymással, amint nem fértek meg később, mikor a sors újra összehozta őket.

Mária tehát bizonyynyal szívesen fogadta az ifjú előkelő kérőt, s első szerelme hevével csüggött a férjen, ki megnyitotta neki az élet virágzó mezejét s fényes, fejedelmi körbe vezette. Akár tizenöt, akár tizenhét éves volt esküvőjekor, szíve kétségkívül még szabad volt, midőn Bethlen Istvánt először meglátta. A legenda, mely mindig a költészet és valóság sajátságos vegyülete és pedig a legtöbbször olyan, hogy egy szemernyi igazsághoz a mendemondának egész tömegét fűzi, azt is tudja, hogy Mária még hajadonkorában szerelmes volt Wesselényi Ferenczbe, de atyja erőszakosan elválasztotta az ifjútól, kit akkor nem tekintett leányához illő parthienak.¹ Ez azonban üres mese. 1625-ben, atyja életében Mária még mindenesetre inkább gyermekszámba ment. A következő évben már volt jegyese, még pedig olyan, a kivel meg lehetett elégedve. Wesselényi udvarlására nincs tehát hely élete e szakában. Széchy Máriának első komoly udvarlója, és egyszersmind ábrándjai első hőse vőlegénye volt, a ki utóbb férjévé lett.

Ez a férj a legelső helyek egyikét biztosította neje számára Erdély nyilvános és társadalmi életében. Mikor esküvőjük megtartatott, ifjabbik Bethlen István gróf már tényleg Várad várának főkapitánya volt. E méltóság az erdélyi hadszervezetben s az akkori társadalom kiválóan katonai alakulása mellett az egész politikai életben a legelső állami főtisztviségek közé tartozott. A hadak élén a fővezér állt. Utána következtek a főkapitányok. Állan-

¹ Nagy Iván: Magyarország és Erdély képekben.

dóan szervezett főkapitányság pedig összesen csak három volt, az udvari vagy mezei hadak, a váradi vár és a székeltek főkapitánya. Ha a fővezér csata közben elesett, helyette a sereg vezetését a váradi főkapitány vette át. Mint e tisztség viselője a kis gróf egyik legkiválóbb zászlós úr volt. Rendesen nagy érdemű, kipróbált képességű főurakra bízta e főkapitányságot s a két Báthory, István és Kristóf innen lépett a fejedelmi székbe.¹

A férj tekintélye a nőt szintén előkelő helyre juttatta a fejedelem udvartartásában. Az ifjú Bethlenék nem laktak ugyan Fehérvártt, mert a férj hivatalos székhelye Várad volt, akkor Kolosvár után Erdély legnagyobb, legnépesebb és legvagyonosabb városa,² stratégiai tekintetben pedig legelső végháza, az ország s az északkeleti magyar megyék oltalmazó bástyája. Váradon az ifjú házaspár otthonosan rendezte be magát s csakhamar nagyobb házat és több szöllőt vásárolt.³

De azon korban az állami tisztségek viselői nem szoktak állandóan hivatalos székhelyükön lakni. Az idők nem is voltak olyan harciasak, hogy Bethlen Istvánnak folyton Váradon kellett volna tartózkodnia. Nejével együtt nagy jószágain, saját váraiban és kastélyaiban élt s hol itt, hol amott találjuk őket, Ecseden, Vajda-Hunyadon, Déván, Tasnádon. Az ősi Vajda-Hunyad egyik termében, a «stukaturás szobában», a mészből díszesen csinált menyezet közepén még évtizedek multán is látható volt Széchy Mária és férje szép czifrásan készült czimere, tanúbizonyosságául annak, hogy e tulajdonosai örömet idéztek a híres várkastélyban.⁴ Sokat voltak Tasnádon is, melynek nemesi kuriáját a hozzá tartozó jószágokkal együtt szintén a feleség hozományából vásárolták meg.⁵

¹ KÖVÁRI: Erdélyi családi élet.

² Az adórajstromok szerint az Orsz. Emlékekben. SZILÁGYI S.

³ A gróf ezt 3100 frton vette, még

pedig mint kiemeli, neje készpénz-hozományából.

⁴ ARÁNYI Lajos: Vajda-Hunyad vára.

⁵ Harmincznégyezer forintot vették.

Vidéki birtokaikon telt el idejük java s Mária csak kivételesen, nagyobb ünnepélyek alkalmával jelent meg a fejedelmi udvarban és néha-néha élvezte a fehérvári élet zajos multságait. Ez udvart akkor az élvvagyó és ledér brandenburgi Katalin befolyása alatt, ki istenes férje életmódját napjai alkonyán egészen átváltoztatta, épen nem lehet a dicséretes erkölcsök iskolájának mondani. Katalin, mintha nem a csöndes, nyárspolgári Berlinből, hanem Páris kaczer világából került volna oda, hamar kiforgatta a fehérvári udvart patriarchalis egyhanguságából. A «német asszony» unatkozott öreges, betegeskedő férje mellett. Maga is, idegen kísérete is mulatni, szórakozni akart. Az 1627. 8-ki télen, midőn Bethlent nem foglalták el nagyobb hadi vállalatok, az újonnan épített fejedelmi lakban egymást érték az álarczos bálók, jelmezes multságok, balletek, melyek színrehozatalát maga Katalin vezette. Az ifjú nemzedék, mely ilyesmit sohasem látott, megkedvelte ez életet és szívesen időzött az udvar körében. Ez maga még nem volt baj; az akkori erdélyi társadalom nagyon rászorult a csiszolásra, finomításra, mert az egykorú szemlélők a szokásokat és modort egészen nyerseknek rajzolják. Strassburg Pál svéd követ pár évvel később azt jelentette haza: «Itt ezeknél a műveletlenség még nagyobb mértékben megvan; szokásaik is igen visszaszítók». A külföldi vendég telemlíti, hogy ez «idomtalan» szokások főleg ünnepélyes alkalmakkor, vendégségeknél, multságoknál érvényesülnek, a mikor «mód nélkül dőzsölnek» s «fa- és cserépedényekkel rakják meg asztalukat». A multságok akkor alig álltak egyébből, mint rettenetes eszem-iszomból, vég-

Gábor fejedelem az adománylevéiben, mely ifjabb Bethlen István és neje Széchy Mária számára van kiállítva, ismételve említi, hogy megkapta a teljes zálogösszeget s azt az állami közszükségletekre fordította. Orsz. Lev. gyulafehér-

vári osztály Prot. Deum Tim. — A tasnádi kuria nem volt ugyan valami fényes, de a gróf főleg azért kedvelhette, mert Váradhoz és Fejérvárhoz egyaránt nem nagyon messzire esett.

telen mennyiségű bornak fogyasztásából úgy, hogy ami e régi szokásokból az alföldön mostanig ránk maradt, szót sem érdemel a kétszáz évvel ezelőtti tivornyákkal szemben. Szakadatlan folyt a pohárköszöntés, s nagy kupák-ból, öblös serlegekből ittak. Még az apró gyermekeket is lerészegítették, s az asszonyok követték a férfiak példáját. Ama század egyik gúnydala¹ ezt mondatja a korabeli asszonynyal:

Édes komám uram, míg én leány voltam,
A bor szagától is majd csak meg nem holtam,
De minek utána aztán férjhez mentem :
E nagy irtózástól csak könnyen megmentem.

Addig kóstolgattam a bort lassan-lassan,
Megtanultam végre inni hatalmasan.
A boros üveget szintúgy ápolgatom,
Mint egy kis gyermeket ölben hordozgatom.

De ez a gúny nem irtotta ki e rossz szokást s hasztalan róttá meg később Bethlen Miklós² kora e rút bűnét és prédikálta a mértékletességet: «ebben a tobzódó nemzetben és legközelebb ebben az életet borral megrövidítő Bethlen-familiában», utalva reá, hogy másfél száz év óta a családnak ő egyedüli tagja, kinek hatvanhét éves korában teste-lelke még ép, egészséges. Amaz időben Erdély volt a magyarság kardja, s az örökös hadakozás az erkölcsök finomodását, pallérozását kevésbé mozditotta elő. Huszonöt évig, 1613-ig folytonos háborúk s rettentő dúlások színhelye maradt a bérczes kis ország. Ekkor állt be a szerencsés fordulat Bethlen Gábor alatt, ki pedig folyton hadat viselt. Hanem azért egész 1658-ig, mint Kemény János hazafias elégtétellel hangsúlyozza, «a haza földét ellenség lova lába nem nyomta». A béke korszakában «terjedett vala hire-neve a magyar nemzetnek és birodalma is Erdélynek. Kezdett vala tárházok lenni az erdélyi feje-

¹ THALY : Vitézi énekek.

² Önéletírása I. 186.

delmeknek, épültek várak, városok, kastélyok, udvarházak».¹ Ez időben indult új fejlődésnek a vagyonság és vele a szellemi műveltség. Ez utóbbinak a tudományok buzgó felkarolásával s «sok tudós tanító és professor» behívásával igyekezett Bethlen lendületet adni. Csakhogy ebbeli működésének a későbbi emberöltő élvezte gyümölcsét. Alatta Erdély a magyarság védbástyája és főtáborhelye volt ugyan, de a társadalmi műveltség, a finom és előkelő modor tekintetében természetszerűen kevésbé haladhatott előre.

Szükség volt tehát nem csupán a szellemi élet fölfrisítésére, melyet a fejedelem idegen tudósok behívásával s magyar ifjak külföldön nevelésével mozdított elő, hanem a szokások nemesítésére is, melyre a finomabb udvari élet és a vele járó szórakozások nyújthattak volna módot. De ez irányban Katalinnak éppen nem voltak nemesebb célzatai. Mulatni akart, s a példa, melyet a hitvesi hűség terén adott, a közerkölcsök javítását sehogys sem mozdíthatta elő. Egyébiránt az erkölcsi élet korábban sem volt kifogástalan. Ugyanez a nemzedék látta egykor Báthory Gábor fejedelem kicsapongó tivornyáit, kiről amaz időbeli ének mondja, hogy:

— — reménysége vala Venus és bor.

A rossz példa hatásait nem bírta kiirtani sem Bethlen Gábor első nejének tisztességes élete, sem a házasságtörés megfenyítésére hozott szigorú törvények.² A hosszas távollét a családtól, a messze földön való gyakori táborozás nagy ártalmára volt a házaselet tisztaságának, s egyes följegyzések, főleg Bethlen Gábor levelei az urak magaviseletéről a táborban,

¹ KEMÉNY J. Önéletírása 32.

² Jellemzők ez ügyben Imreffyné, néhány évvel később Báthory Anna, azután Tassy Gáspárné esetei s az 1619. májusi országgyűlés III. czikkelye, mely a «czégeres vétkekben szántsándékkal élő»

emberek megfenyítését «személyválogatás és kedvezés nélkül» rendeli el. Ezt az 1641-ki országgyűlés újra megerősíti. Erd. Orsz. Eml. VIII—X.; továbbá M. Prot. Egyh. Mon. XIII. 23. BETHLEN levele 1629.

továbbá Kemény János és Bethlen Miklós a közmorált elég alanti fokon állónak rajzolják, habár a nők öltözéke még nagyon kevésbé volt kaczer, mert mint Kemény¹ említi, kivágott ruhát ez időtájt még nem láttak Erdélyben. De a közerkölcsöket nem az ilyen külsőségek befolyásolják. Csak a műveltség, a polgárosodás hozta meg lassankint a javulást. Az emberiség nemcsak az alantibb kulturai, hanem moralitási fokról is előbbre halad az idők folyamán. A művelt korszellem egyik kezével folyton fejleszti az erkölcsi érzést, s habár másik kezében Pandora-szelenczét tart, melyből a demoralisatio ezerféle párája száll szerteszét, a munka, melyet félkezevel végez, maga is elég a közerkölcsiség fokozatos javítására. Tiszta, szep-lőtlen életű, erényes hölgyek voltak mindenkor, még a római imperatorok sülyedésének legelfajultabb idejében is. De átlag véve a közerkölcsiség a múltban alantabb állt, mint ma. A XVII. század franczia hölgyeiről egy jeles író² azt mondja: «A nők magaviselete, és pedig azoké, kik születésre, szépségre és szellemre a legkiválóbbak voltak, meseszerűnek látszik, s ösztönszerűleg azt hiszszük, hogy a történetírók rágalmazták őket».

Az efféle asszonyok közé tartozott brandenburgi Katalin, s Bethlen Gábor életének egyik legvégzetesebb lépése a házasság volt, melyet e nővel kötött. Udvarában Széchy Mária erdélyi időzésének első évében fordult meg gyakrabban. Utóbb már egészségi állapota miatt kerülnie kellett a nyilvános és zajosabb multságokat. Minden odamutat, hogy a két hölgy közt, kik egyaránt szerették az életet, nem valami szívélyes viszony fejlődött. Az ifjú Bethlen István későbbi magaviselete nagynénjével szem-

¹ Lusatiában egy főúr — nevét és a helyet elfeledte — mikor Mikó Ferencz-czel Katalint a fejedelemnek megkérni Berlinbe utazott, megvendégelte a küldötteket: «Itt láttunk mi magyarok első-

ben olyan asszonyemberi öltözetet, hogy a mellek mezítelen, kinyitva legyenek.» (75. lap.)

² SAINTE-BEUVE. Portraits de Femmes.

ben s az a máskép ki sem magyarázható gyűlölet, melyet iránta tanusított, asszonyi befolyásra, neje ösztönzésére vall. De habár a két hölgy nem állt barátságosabb, bensőbb viszonyban, a példa, melyet az idősebbik adott, az ifjabbra nem lehetett nemesítő hatással. Bármű távol élt is Mária az udvartól, annak gőzköréből eljutott hozzá valami. Eleget hallhatott az ott folyó eseményekről; a szóbeszéd, a pletyka elszivárgott mindenfelé s ez épen nem szolgálhatott előnyére egy fiatal nőnek, kinek igazi nevelése tulajdonképen csak férjhezmenetelével vette kezdetét.

Egyelőre azonban nem forgott fenn veszély. Mária házassága egész idején át ifjui «szelid természete» gyöngédségével simúlt férjéhez, kit «kedvem szerint való szerelmes uramnak» nevez. Bethlen szintén meleg szeretettel ragaszkodott hozzá s sokat hajtott szavára, sőt kedveért időnkint beállt a bornemiszak közé, akkor, ha neje mellől hivatalos teendők el nem szólították. Mikor távol vala tőle, nem bírt mértéket tartani a borivásban, mi pedig a gyöngé, «kornyadozó» embernek nagyon ártott. De nem csupán neje, hanem Széchy Györgyné is nagy tekintélyben állott előtte. Az özvegynek öröme telhetett vejében, kinek mint egykorú levelek említik, a messze Murányból szabályozta házas életét. A kis gróf udvarias, előzékeny maradt a murányi rokonság iránt. Levelezésében nem feledkezett meg a sógorasszonyokról; Széchyné iránt pedig igazi hódolatot táplált, teljesítette minden óhaját, még nem eléggé indokolt pénzbeli követelésekben is.

Mária házassága második évében, 1628 folyamán anyának érzé magát. Első gyermeke leány volt, ki a keresztiségben Krisztina nevet nyert. Noha az anya ez időben maga is sokat betegeskedett, legbensőbb szeretettel ápolta kedves gyermekét. Mindketten lázban szenvedtek, mely egy évnél továbbá kínozza őket. 1630 nyarán azonban egészségi állapotuk már javult s a kis Krisztina anyja

szerető gondozása mellett szerencsésen befejezte a második évet. E tájban Bethlen Gábor halála után a zűrzavaros viszonyok közt anya és leánya leginkább Ecseden időzött. Ez volt egyik legnagyobb és legértékesebb urodalmok középpontja s mi a mozgalmas időben kiváló súlyllyal bírt, Ecsed első rangú katonai erősség volt, mely a Kraszna egyik szigetén épülve, bevehetetlennek tartatott. E mellett magánvár lévén, kevésbé szolgált a támadások célpontjául, mint például Várad, mely mint állami végvár a megindult katonai műveletek közben esetleg ostrom alá is kerülhetett.

A viharos idők nagy részét a család nőtagjai — anya és leánya — Ecsed védő falai közt tölték, míg maga a férj a politikai élet arénáján érvényesítette döntő befolyását s az első pillanattól kezdve mindaddig, míg I. Rákóczy Györgyöt Patakról be nem hozta, Váradot kezébe nem adta, a budai pasától elismerését ki nem eszközölte, s saját atyjával, az időközben fejedelemmé választott idősb Bethlen Istvánnal ki nem békítette, engesztelhetetlen gyűlöletet tanúsított brandenburgi Katalin iránt. Bizonyára neje szította benne ezt az érzést. Nem a dicsvágy sarkalta az ifjút, mert nem a maga, hanem egy teljesen idegen ember, Rákóczy érdekében igyekezett a gyűlölt asszonyt a trónról eltávolítani. Míg ő dolgozott, diplomatizált és csatázott, neje és leánya Ecsed falai közt éltek távol a hadi zajtól, de egyszersmind olyan vidéken, melynek nedves légköre egészségüknek nem szolgált előnyére. A leányka harmadik évét nem töltötte be. Ama sokféle betegségek egyike, melyek a gyermekkort üldözik, 1631 nyarán a kis Krisztinát áldozatul ejtette.

1 A vár főkapitánya 1630-ban Ibrányi Mihály volt, ki midőn Gábor fejedelem halála után a hét vármegye visszaszállt II. Ferdinánd király főhatósága alá, az említett év márczius 20-án új hitlevelet állított ki, melyben hűséget fogad a koronás

királynak, de egyszersmint «a tettes és nagyságos gróf ifjabbik Bethlen István uramnak és asszonyomnak Ő nagyságoknak, míg császár urunkkal ő felségével és Magyarországgal egyetért». Eredetije Orsz. Lev.

A nagy gyászpompa ama kor szokásai közé tartozott, mely szerette a fényt s minden alkalmat megragadott, hogy e kedvtelését szemkápráztató módon érvényesítse. Bethlenék is követték e szokást s a kis Krisztina holttestét fényes szertartások közt adták vissza az anyaföldnek. Ecseden tették ravatalra, oda gyülekeztek minden felől az egyházi személyek: Debreczenből, Váradról, Tasnádról jöttek el a lelkészek és diákok, továbbá a család számos barátja s messze földről a lakosság. A szónokok a gyászközönséget «tekintetes és nagyságos urak, nemes urak, serény és gyors vitézlő rend, tiszteletes lelkipásztorok és együgyű község, felső, közép és alsó, belső és külső rendek» stb. megszólítással illetik. Nov. 25-én kezdődött Ecseden a szertartás, hol az első prédikációt Kecskeméti Mihály, tasnádi lelkész mondotta. Azután a koporsót hat fekete ló által húzott feketével bevont hintóba tették s «tiszteességesen nagy sokaságtól kísérve» elszállították Báthorba, hol Bethlen István a Báthoryak régi templomában külön sirböltöt építtetett. A báthori piacon, a város közepett ez alkalomra nagy leveles szint emeltek. Itt Debreczeni István báthori lelkész mondott megható gyászbeszédet a hit vigaszát csepegtetve a kesergő szülők szívébe. Ezután több latin és magyar gyászverset szavaltak el, mire a közönség eltávozott s a koporsó a szolgák felügyelete mellett a színben hagyatott.

Másnap nov. 26-án folytatták a szertartást s végbement a tulajdonképeni temetés. Reggel ismét a színbe sereglett a gyászközönség, hol Pécsváradi Péter váradi prédikátor tartotta a gyászbeszédet. «Kit gyászolsz itt álló sokaság? Kin könyvez — kérdi — nagyságos urunk Stephane Bethlen, nemes Váradnak főkapitánya? Kin zokogsz és kesergesz oly igen nagyságos asszonyunk, Széchy Mária? Teljes tele vagyon, jól látom Nagyságtok szomorúsággal és szívbeli bánattal, melynek oka ez egyetlen egy magzatnak véletlen

halála és hertelenséggel való kimulása. Nem tagadom, nagy állapotú személyek vagytok, de istentől olyan privilegiumot nem nyertetek, hogy kereszt nélkül éljeteek.» A megható szónoklat után kivitték a testet a szinből s Tarczali Péter debreczeni tanító tartott rövid beszélgetést az embernek nyomorúlt sorsáról és állapotjáról. Hadd keseregjem meg — mondá — a tettes és nagyságos néhai Széchy György leánya, tudniillik Széchy Mária magzatjának el nem feledendő világtól való szabadulását. Erre felszólítá a halottat, vegyen búcsút buba merült szülőitől. Anyjától a leányka következőleg búcsuzik el:

Te is édes anyám,
 Kezedet ki rajtam
     Tartod nagy bánatodban,
 Sűrű könnyhullástól,
 Sírás sohajtástól
     Tiltsd magad ez órában.
 Mert neked is hiszem,
 Jövendőben leszen
     Részed a mennyországban.

Azután a holttestet megindították a templom felé. A kisdedit még egyszer elbúcsúztatta Maros-Vásárhelyi János. Anyjától ilyen szavakkal válik meg:

Neked édes anyám
 Én hívséges dajkám
     Életemnek istápjá
 Gyenge mivoltomnak
 És állapotomnak
     Ki valál főoszlopa,
 Mit adjak, mit mondjak,
 Mert immár elhagylak,
     Szivemnek vidámsága.

Bent a régi egyházban még egyszer megállították a koporsót. Keresszeghi István a debreczeni eklezsiának főprédikátora s Magyarországon a Tiszán inneni községek püspöke tartott magyar, Thornai Gáspár lelkész s a debreczeni főiskola rektora latin beszédet, Váczi P. János pedig elszavalta magyar gyászversét, mire a koporsót lebocsátották a családi sirboltba.

Adhat az úr isten
 Ki kezében minden,
 Ez helyében nektek mást.

E vigasztaló szavakkal végződött az alkalmi költemény, mely a gyászünnepelet berekesztette. Teljesült-e az itt kifejezésre jutó remény? Valószínűleg teljesült s Mária 1632-ben ismét gyermeket szült, mely azonban csakhamar meghalt.¹ E végzetes évet férj és feleség nagyobb részt együtt töltötte.

A tavaszi hónapokban főleg bábolnai udvarházukban időztek. Többször elrándultak Fehérvárra s i. Rákóczy György fejedelem, ki trónját főképen a kis grófnak köszönte, hol ebédre, hol vacsorára hívta meg őket. A fejedelem szintén többször ellátogatott hozzájuk vendégségre, vadászatra. Künn járt náluk csütörtökön jun. 17-én délután s este a gróf kíséretében tért vissza Fehérvárra. A fejedelmi asztalhoz aznap este sokan voltak hivatalosak. «Két asztalra valának — írja a fejedelem parancsára készült napló² — jól lehet nem muzsikáltak, de mindazonáltal vigan tartotta gróf urunk fejedelem ő nagyságát.» Ez az utolsó eddig ismert adat a kis gróf életéből. Szere-

¹ Hogy két gyermeke volt, vagyis Krisztinán kívül még egy, azt sejteti az 1633 márcz. 1-én apósával idősb Bethlen Istvánnal kötött szerződés, melyben Mária «szerelmes édes gyermekimtől való megfosztott özvegy állapotára» utal. Protocolum Gasparis Bojthi. Gyulafehérvári levéltár az Orsz. Ltrban. Ez egykorú iratban «gyermekimtől» s nem «gyermekemtől» áll s úgy is olvasta e szót az, ki a régi oklevelet mostanában hivatalosan lemásolta. A Prot. másolata szintén az Orsz. Ltrban van. Genealogiai munkáinkban, s még az erdélyi családokra igen becses újabb Mike-féle kéziratban — jelenleg gróf Lázár Miklós tulajdona — sőt a Soter-féle kéziratban sincs említve, hogy Széchy Máriának

Bethlennel való házasságából gyermeke született. Csak NAGY Iván mondja, hogy volt egy leánya. NAGY Iván sem ismert kitűnő családtani művében mondja ezt, hanem egy régi kis dolgozatában (Magyarország és Erdély képekben). Genealogusainkat itt KEMÉNY János vezette félre, ki önéletrajza 69. lapján azt írja Máriáról felsorolva mindhárom férjét, hogy «gyermeke egyiktől sem lőn». Ez azonban azon tévedések egyike, melyekkel KEMÉNY műve hemzseg Széchy Máriát illetőleg. A kis leányról az apa 1630 augusztus 30-dikán kelt levelében is megemlékezik. Közzétettem Századok 1883.

² Naplókönyv 1632-ből. Tört. Tár. 1883.

tetre méltóan, derült vidámsággal, mely egész egyéniségét jellemzi, búcsuzik el. Azután már csak azt jelentik, hogy a tél folyamán, ott a hol nemrég leánya Krisztina elhunyt, Ecsed várában meghalt.¹ Neje betegágyánál vala mindvégig s szeretetével, önfeláldozó ápolásával enyhítette meg utolsó perczeit.

Széchy Mária húsz-huszonkét éves korában özvegygyé lett s e pillanattal kezdődik életének hányatott, mozgalmas korszaka. Mert két irányban sújtotta a fiatal asszonyt a borzasztó csapás. Nem csupán a szeretett férjet vesztette el, hanem olyan viszonyokba került, melyek először kóstitolták meg véle az élet ürömpoharát. Idegen országban, övéitől távol, erős férfi gyámol nélkül maradt olyan családban, mely amaz idők sajátságos jogi s erkölcsi fogalmai szerint nem tekinté bűnnek a védtelen asszony vagyonát lehetőleg megdézsmálni. Apósa, idősb Bethlen István, valamint sógora Bethlen Péter csakhamar megjelentek nála és azon ürügy alatt, hogy a birtokviszonyokat rendezik, a férj hagyatékára rátették kezöket. Gyermekek nem maradt s így volt jogczím az özvegy megrövidítésére. Bethlenék kiméretlenül léptek föl. «Midőn még ura teteme föld színén lett volna — írja Rákóczy fejedelem² — minden szolgáit (id. Bethlen István-

¹ Hol és mikor betegedett meg és meddig szenvedett, arról a hírek nagyon eltérők. A már idézett Illésházy-féle kézirat (Nemz. Muz.) azt mondja, hogy a kis gróf már 1630 óta «igen kornyadozó állapotban töltvén idejét Ecsed várában ifjuságának legszebb korában meghala»: SZALÁRDI szerint «Ecsed várában jó ideig feküdt s szép csöndes halállal az élők közül elköltözött vala». Ellenben Soter kézírata szerint «starb plötzlich an der Läusesucht». Ilyen betegség, phthiriasis lételét a mai orvostudomány egyáltalán tagadja, ámbár a baj a régi emlékekben gyakran előfordul. A halál idejére szintén igen eltérők az adatok. A legtöbb

író 1633 elejére teszi Bethlen elhunytát, de tévesen. Az egykorú Kőrösi minden közelebbi meghatározás nélkül 1632-öt mond, a szintén egykorú Pálóczi-Horváth család följegyzéseiben (Mon. Hung. Hist. Irók 31. kötet) pedig ez áll: «A. D. 1632 karácson táján halt meg ifjabbik gróf Bethlen István». Csakugyan ez időben történt a haláleset, mert Rákóczy fejedelem már 1633 január legelső napjain tudta a gyászhirot s jan. 3-án Fehérvárról megírta konstantinápolyi követének. Tört. Tár. 1883. 4. füzet.

² SZILÁGYI Sándor: Rákóczy György és Pázmány Péter.

ról szól) tőle elkergette, ijesz téssel, esküvéssel mindaddig forgolódott, Ecsedből kitúrta, megfosztván még attól is, a mi idáig igazán őtet (Máriát) illethette volna».¹ Noha Murányból anyja főemberei, Barna György és Mocsáry István, emberséges, eszes, törvénytudó férfiak Ecsedre siettek, hogy Máriának érdekei védelmében segítségére legyenek, oly hatalmas főúrral szemben, mint az öreg Bethlen István, nem sokra mehettek. Bethlenék minden áron még a temetés előtt és pedig Ecseden akarták az örökség kérdését elintézni, attól tartva, hogy Fehérvárott a fejedelmi udvarban Máriának tekintélyes pártfogói akadhatnak. A fiatal özvegynek engednie kellett. Fájdalma és gyásza által különben is megtörve, kénytelen volt 1633 márcz. 1-én Ecseden aláírni a családi egyezményt,² melyet utóbb nemcsak maga, hanem az erdélyi fejedelem is hátrányosnak, igazságtalannak nyilvánított.

Még mielőtt az egyezmény létrejött, megtétettek a temetési előkészületek. Eperjesen rendelték meg a nagy érczkoporsót, melyet több szolga szállított Ecsedre, honnan a holttesttel márcziusban indult el a család Gyula-

¹ Noha az öreg úr védekezik a vád ellen, a magaviselet, melyet később másik menyje, özvegy Bethlen Péterné szül. Illésházy Kata iránt tanusított, ellene bizonyít. Ezt a szegény asszonyt apósa annyira megbántotta, hogy mint Bethlen maga írja, az elkeseredett nő még szóba sem akart vele állani, hanem hazulról eltávozott, mikor hallotta, hogy az öreg úr hozzá jön. Az özvegy valóban megindító levélben kérte ki Rákóczy György fejedelemné, Lorántffy Zsuzsánna védelmét. Orsz. Lev.

² A nagyfontosságú egyezmény egész szövege megvan. Prot. G. Bojthi Gyulafehérvári iratok Orsz. Lev. A szerződés egyrészt idősb gróf Bethlen István és fia Péter, másrészt Széchy Mária közt kötöttet s főhatározatai következők: Mária föltétlenül lemond Ecsed vára s

egész urodalma birtokáról, ellenben megtartja Vajda-Hunyad és Déva várát, a hozzájuk tartozó jószágokkal és Bábólna nevű udvarházzal, de csak addig «valamíg megholt édes urának nevét viselné». Ha azonban «gyászkontösét megváltoztatná» s újra férjhez menne «tartozik mennyegzői lakodalmoknak második napján rögtön és azonnal visszaadni Hunyadot és Bábólnát, csak Déva várát bírhasssa élete fogytaig». Ha Dévát időközben a fiskus visszaváltja, a 60.000 tallérnyi zálogösszeg fele a Bethleneké s csak másik fele Máriáé. Ellenben a hozományán vásárolt tasnádi jószág s a váradi ház teljesen a Máriáé marad. Ecseden levő összes ingóságai, borai, gabonája s más javai kocsin, a lábas jószág pedig kellő felügyelet alatt fog Tasnádra küldetni.

Fehérvárra. A fejedelem kívánatára a nagy Bethlen Gábor mellé tették a korán elhunytat örök nyugalomra. Márczius 24-dikén ment végbe országos részvét közt a temetés az «öreg templomban», a főegyházban «egész tiszteességesen» írja Rákóczy, «nagy solennis pompával» jegyzé föl Szalárdi. Az alkalmi gyászversek közül egy¹ fenmaradt s nemzeti szerencsétlenségkép siratja az ifjú gróf elhunytát. Az országhoz, a fejedelemhez, a család minden tagjához intéz vigasztalást; de tiszteli az özvegy fájdalját s neki csak ennyit mond:

Hozzád nem is szólok nagyságos asszonyom!
Szomorú özvegység, a kit a földre nyom.
Idegen földön vagy árva, nehéz, tudom.

II.

Széchy Mária élete drámájának egyik felvonását rekeszti be a férj korai halála. A hősnő maga nagyon kevésbé zajos szerepet játszott e felvonásban. Jó hitves, gyöngéd anya volt s mint ilyen nem lépett ki igazi világából, a családi szentély csöndjéből. Ritkán emlegetik, de mindig tisztelettel a valóban egykorú — 1627—33. évi — följegyzések.

Élete e szaka mindvégig olyan viszonyok közt telt el, melyek kevés tért engedtek a kísértésnek, az elbukásnak. Fiatal kora, a nevelés, melyet női erényekben tündöklő anyja mellett nyert, a férj, ki minden vágyát kielégíté, a szeretet, melyet gyermeke iránt táplált, zavartalan, boldog családi életre vallanak és férje kiterített holttestével szemben a legdicséretesebb bizonyítványt állítja ki erkölcseiről apósa idősb Bethlen István, midőn magasztalólag említi, «a megmondott Széchy Mária asszony menyemnek eleitől

¹ Nemzeti Múzeum Tunyogi-gyűjtemény: Rithmi Hung. in obitum Ill. ac Magn. dmni Stephani Bethlen Junioris

Albæ Julia declamati. Az egész 73 háromsoros versszakból áll.

folyvást hozzám megmutatott leányi engedelmességgel való szelid magaviseletét és azt is, hogy az *én istenben kimúlt szerelmes fiamhoz tökéletes szeretettel viseltetvén, halála órájáig ötet tisztelte és becsülte*».¹ Ez világos és félre nem érthető nyilatkozat, még pedig a legilletékesebb részről. S mégis a század egyik emlékirója — igaz csak huszonöt évvel az esemény után — erős vádat emel Mária hitvesi hűsége ellen. Kemény János önéletrajzában azt állítja, hogy férje életében szerelmi viszonyt folytatott saját sógorával, Zólyomi Dáviddal. Zólyomi, a kis gróf nővérének volt férje s a gróffal is a legbensőbb barátságban élt mindvégig. Sokszor említik és dicsőítik e barátságot a kortársak. Zólyomi Achatesének, Jonathanjának — Saulra czélozva — nevezik Bethlen Istvánt² s a két férfiú viszonyába nem keverik a Széchy Mária nevét. Csak huszonöt évvel később, 1657/8-ban, a tatárfogságban elkeseredve a világ s az emberek, a többek közt Wesselényi Ferencz ellen, kinek akkor Széchy Mária neje volt, írta Kemény János művét. Két ízben s mindig röviden emlékezik meg Máriáról.³ Egy helyen tényleges tévedései könnyen kimutathatók. De nem oly könnyű megdönteni a vádat, melyet Mária mint Bethlen Istvánné ellen emel, mert a női be-

¹ Ecsedi szerződés 1633 márczius 1. A már idézett helyen.

² A Bethlen halálára készült költemény vagy tizenöt szaka dicsőíti az elhunyt és Zólyomi közti barátságot. A többek közt ezt mondja Zólyominak az elhunytól:

Mert ez volt egyetlen egy hű Achatesed.
Tégedet, mint magát féltő Pilasedet,
Szóval sógorod volt, mint tulajdon lelked.
Kétséges dolgokban volt biztos tanácsod.
Szándékosnak végben vitelében másod.
Jódon örvendező s kártól őrző társod.
Erősek voltak mint két oroszlanfi.
Meglőtt, akartatok valamit ketten ti
Ellenetek nem mert moccani is senki stb.

KEMÉNY a kis gróf halálát említve,

ezt állítja: «A temetés végbe ment; onnan a grófnét Széchy Máriát (Zólyomi) Dévára kíséré külső színe alatt megholt urával való kötelességének, noha belső oka más vala, mert egyébiránt adták volt magokat egyben gonosz erkölcsökkel, noha Zólyominak felesége egy vala a megholt gróffal. De nyavalás Zólyomi feleségét nem szerette, igen alkalmatlan élete vala vele és fajtalan élete vala vele és Széchy Máriával való összeszövetkezéseknek híre már ki is csordult vala az emberek között; én onnan is tudtam, mert fogságából Fogarasból írott néhány szerelemlevele akadt kezemhez, kiket nem küldöttem meg Széchy Máriának» Önéletrajz 246—7.

csület ellen emelt minden vád, bármi könnyelműen van oda vetve, halhatatlan marad s végig kíséri a századokat. Kemény szerint Mária viszonyának híre már kicsordult az emberek közén.¹ Ha ez igaz, kétségkívül maga a Bethlen-család szintén tudott róla, ha talán a férj nem, úgy a rokonság, de legalább a megcsalt asszony és atyja, az idős gróf, kinek tisztes erkölcsi érzetét bizonyára fellázították volna a gyermekei körében folyó efféle botrányok. És akkor képzelhető-e, hogy Máriának épen hitvesi hűségét magasztalta volna, sőt magasztalta volna annak holtteste előtt, a kit ez az asszony meggyalázott? A későbbi években, midőn a Bethlen-család hosszú pörben állt Máriával, az öreg gróf sok minden vádat emel egykori menyé ellen. Szemére hányja kapzsiságát, önzését, de arra, hogy elhunyt férje nevét szégyenbe ejté — pedig a pörpatvar épen a férj hagyatéka körül forgott — sehol a legtávolabbi célzást sem teszi. Vagy épen ő nem értesült volna a szárnyaló hírekről s nem értesítették volna akkor, midőn formaszzerű háborúszágban állt Máriával? Ez képzelhetetlen s minden a mellett szól, hogy Kemény vagy egyszerűen tévedett vagy szándékosan rágalmazott, a mi e szenvedélyes, gyűlölködő embernél leginkább valószínű.

¹ Jellemző, hogy 1644-diki leveleiben KEMÉNY Széchy Máriáról még semmi rosszat sem tudott mondani s csak tizen-négy évvel később jutott eszébe a Zólyomira vonatkozó pletyka. Hogy KEMÉNY néha a leglényegesebb dolgokban is téved, azt volt alkalma tapasztalni minden történetírónak, a ki egyes állításait kritikailag boncolta. Itt csak DEÁK Farkast és SZILÁGYI Sándort említem. SZILÁGYI S. épen legutóbb mutatta ki, hogy Kemény olyan ügyre is rosszul emlékezett, melynek eldöntésében ő volt egyik legfőbb tényező. Csak a tudákos-ság leplebe burkolódzó rosszakarát mondhatja tehát, hogy Széchy Máriát szépiteni akarja az, a ki KEMÉNY reá vonat-

kozó s minden más egykorú adattal ellenkező állításait vakon elhinni nem akarja. A Zólyomi-féle pletyka ellen egyébiránt még sok mást is felhozhatni. Így például azt, hogy Zólyomi 1632-ben nagy külföldi vállalatra készült, mely hosszabb időre eltávolította volna Mária közeléből; hogy 1632 második felében Zólyomi hónapokon át Erdélyben, Mária pedig Ecseden volt, a mi mind nem a mellett szól, hogy viszony állott fenn köztük. A gyöngédség, melyet neje tanusított a fogoly Zólyomi iránt, szintén gyanut kelthet KEMÉNY állításai ellen, valamint az, hogy Máriának hamar akadtak kérői.

A temetés után Fehérvárról Dévára vonúlt Széchy Mária. Saját vagyona volt, saját jószágaira huzódott. Mint Rákóczy fejedelem mondja, az idősb Bethlen István magaviselete nem igen csábította az ifjú nőt arra, hogy közelében maradjon. Az egész Bethlen-családban csak egy ember, Zólyomi Dávid, férje kebelbarátja tanusított iránta jó indulatot. Ő kísérte el özvegyi székhelyére Dévára. Ehhez a tényhez fűzi Kemény János gyanúsító megjegyzéseit. De akár igazoltak voltak ezek akár nem, Zólyomi alig néhány nap múlva megszűnt Máriára nézve veszélyes lenni. Tizenegy nappal a kis gróf temetése után, 1633 ápril 4-én Rákóczy György elfogatta Zólyomit, ki börtönben maradt egész haláláig. Az ő egyénisége többé nem szerepel Mária életében. Nem zavarta özvegyi gyászát, visszavonultságát s Kemény János nyugodt lelkiismerettel kézbesíthette volna neki az állítólagos «szerelemleveleket», melyeket a rab hozzája intézett, mert egy élőhalott írta azokat. Mária bizonyára sajnálta a börtönben synylődőt, de életútjának további fejlődésére ez az ember nem gyakorolt többé befolyást.

Egészen másra, sokkal jelentőségesebb eseményre, egy szerencsétlen házasságra volt szükség, hogy lényének szenvedélyesebb vonásai előtérbe lépjenek. Élete tavaszán és élete alkonyán gyöngéd, jó hitvessé tette az olyan férj, kiből öröme telt, kit szeretni tudott. De végzete egy rossz pillanatban olyan férjhez fűzte, a kivel megférti nem bírt. Ez összeütközésre, küzdelemre vezetett, melyben Széchy Mária teljesen átváltozott; nem találva a szerelem boldogságát házi tűzhelyénél, kilépett az élet piaczára s ez időtől fogva neve gyakran előfordul nagy családi pörökben, politikai mozgalmakban épen úgy, mint a *chronique scandaleuse* zajt keltő eseményeiben.

Magára volt hagyatva fiatalon, előkelő névvel, dús vagyonnal. Nem voltak gyermekei, kiknek szeretetét szen-

telhetett volna. Egészsége visszatért; elérte ama kort, midőn a nő leginkább áhitozza a szerelem örömeit, az ünneptetést, a fényt, az élet zajosabb szórakozásait.

De vagyona védelmére is szüksége volt, hogy férfiú álljon oldalán. Az a nagyon megdézsmált érték, melyet az ecsedi szerződés kezén hagyott, szintén veszélyben forgott. Ama korban a nagy vagyon hamar fölébreszté a hatalmasok irigységét, kapzsiságát, mely ellen minden jogintézménynél hathatósabb védelmet nyújtott, ha maga birtokosa képes volt sajátját először nevének súlyával, s ha ez nem volt elég, önerejével megvédelmezni. Széchy Mária hunyadi javait már özvegysege első hónapjaiban komoly veszély fenyegette. A fejedelem vetette szemét a nagy jószágra s megkísérlé megszerzését.¹ Az ecsedi egyezmény végrehajtása szintén sok bajjal járt s ha egyéb nem, ez maga is elég volt arra, hogy Máriát az újabb férjhezmenetel gondolatával megbarátkoztassa.

Már a gyászév leteltével megvolt benne a szándék s valósítását készítette elő ama fontos lépés, melyet 1634 márcz. 13-án tett. Az ecsedi egyezmény újabb házassága esetére megfosztotta Máriát Hunyadtól és Bábolnától s elhunyt férje javaiból csak Dévát hagyta meg neki, sőt ezt is csupán élethossziglan, úgy, hogy már örökösei elestek

¹ Tört. Tár 1884. SZILÁGYI Sándor közleménye 111—13. A hunyadi jószágot Báthory Gábor vette el hűtlenség címén birtokosától Török Istvántól, Bethlen Gábor pedig Dengeleghy Mihálynétól. Ezek örökösei Bethlen fejedelem és a kis gróf halála után Mária ellen pört akartak indítani. Rákóczy fejedelem, ki szintén vágyott Hunyadra, hozzájuk küldé Chernel György bizalmas emberét, hogy jogigényeikről tájékozást szerezzen. A fejedelem előbb a fiskus jogán akarta Széchy Máriától Hunyadot elperelni. De erre Chernel megjegyzi, hogy a fiskusnak nincs joga, mert Báthory és Bethlen »legitimus fejedelmek» voltak s így ado-

mányaikat megtámadni nem lehet. Ellenben Chernel azt találta, hogy a fentemlített örökösök jogai alapján inkább lehetne pört indítani s a fejedelem azt »ezeknek igazságával fogja inkább megnyerni, hogysem a fiskuséval. Ezekkel (az örökösökkel) Ngod valamint akarja, úgy alkudhatik» — mondja Chernel. De Rákóczy nem követte e tanácsot. Nem bántotta az özvegyet, sőt 1633 nov. 8-án Beszterczén kelt okmányában, tekintve elhunyt férje érdemeit, Váradon egy házat s több szőlőt adományozott 4650 frtban Máriának s e birtokokat minden közteher alól felszabadította. Az adománylevél Orsz. Lev. Neoreg. A. 922: 36.

volna e jószágtól. A nevezett napon személyesen megjelent tehát a gyulafehérvári káptalan, mint hiteles hely előtt s ott előszóval előadott tiltakozásban semmisnek és érvénytelennek nyilvánította az ecsedi szerződést, mint a melyet oly időben, midőn férje még temetetlen, az ő lelkét pedig gyász és gyötrelem övezte, erőszakolták ki tőle.¹

Ezzel Széchy Mária kilépett a csendes házi körből, melyben eddig napjai lefolytak. Határkövet jelez életében ez a tiltakozás. Ez időtől fogva folyton beszéltet magáról. Ezuttal a Bethlen-családnak üzent hadat. De tiltakozása mögött már a háttérben ott lappang — a férj. Az újabb férjhezmenetel sugallta föllépését. Ecsed visszaszerzésére nem gondolhatott, a többi jószágok özvegysége idején úgy is nála maradtak. Most elejét akarta venni,² hogy második házassága esetén Hunyadot és Bábolnát vissza kelljen adnia. Ez Rákóczy fejedelem óhajainak is megfelelt; neki sem lehetett inyére, hogy annyi jószág halmozódjék össze a Bethlenek kezén.

A tiltakozást még az év folyamán követte a házasság. 1634 november havában Széchy Mária már rozsályi Kun Istvánné volt.³ A Kun család Szathmárban és a szomszédos megyékben előkelő szerepet játszott; régi, nagy tekintélyű, nagy vagyonú családaink közé tartozott, ámbár országos jelentőségű férfiú nem került ki kebeléből. István atyja

¹ A tiltakozás latin eredetije Orsz. L. Gy. Iratok Prot. C. Bojthi III. Közzétette SCHMIDT.

² Igazi célját Mária meg nem mondhatta. E helyett, mint idősb Bethlen István 1635-ben írja — Nemz. Múzeum Illés-házy-iratok V csomó — azt hozta föl, «hogy velünk való végezését retractálta és annihilálta a fehérvári káptalanban, hogy mi bontottuk volna föl a végezést Szent-Miklósnak elfoglalásával, a restanciák felszedésének megtiltásával s egyéb

ingó-bingó marháknak megtartóztatásával».

³ 1634 nov. 16-án így nevezi Bethlen Péter, ki pört indít ellene az ecsedi szerződés alapján Hunyad és Bábolna kiadása iránt. Minthogy az ecsedi szerződés szerint Mária e jószágokat az új házasságot követő napon volt köteles visszaadni, igen valószínű, hogy a házasság kevéssel azelőtt kötöttet, mikor Bethlen Péter a pörös eljárást megindította. Bethlen panaszlevele. Nemz. M. Registrálatlan iratok.

Szathmármegye főispánja volt, István később szintén az lett, házassága idején azonban egyszerű vidéki nemes úr volt, igen erős hitbuzgó protestans «tekintetes jó személyes ifjú úr ember», mint a derék Szalárdi írja.

Mivel nyerte meg Széchy Mária kezét a jóra való, de nagyon köznapí ember, ki mint egész élete folyama mutatja, kiválóbb szellemi tulajdonokkal nem dicsekedett, miért cserélte föl a nagyigényű hölgy a fényes Hunyadot, az ősi Dévát a rozsályi szállással, annak magyarázata csak az asszonyi szeszélyben kereshető. Kun Istvánnak vagyona sem csábíthatta, mert a magáé sokkal jelentékenyebb volt, sőt az esküvő tisztes és ünnepélyes megtartásának költségeit is Széchy Mária előlegezte¹ s csaknem egy esztendő telt el, míg a férj a saját jószágai egy részét halála esetére nejének lekötötte. Talán parlagi szépségével bájolta el Széchy Máriát, de nem sokáig, mert a házasság elejétől fogva szerencsétlen volt s férj és feleség közt hiányzott az a lelki összhang, az érzések és törekvések ama rokonsága, mely a boldog házaselet előfeltétele. Máriának sem szellemét, sem társadalmi igényeit nem elégítette ki ez az új férj. Két ellentétesebb természet, mint Kun István és neje, bizonyára sohasem élt a rozsályi várban. A nő szokásaiban, kedvteléseiben igazi főrangú hölgy s e mellett épen abba a korba érve, midőn az asszonyban mindinkább előtérbe lépnek a hiúság, a nagyravágyás álmái, midőn leginkább követeli az előkelő színpadot, a hol élete szerepét fény és ünnepeltetés között lejátshassa. A férj pedig jóra való, de korlátolt elme, ki szereti ugyan nejét, de lelke szükségleteit megérteni nem képes, s talán mást sem keres benne, mint jó gazdaasszonyt, még pedig egy vidéki nemesi

¹ Széchy Mária egy pörirata 1643-ból Szilágymegye levéltára. Mária azt írja, hogy Kun Istvánnak ezer forintot adott kölcsön «primum ad decentem et honori

ficam celebrationem solemnitatemque nuptiarum» részben pedig más sürgős szükségleteire.

háztartás számára, mely nélkülözte a nagyúri élet minden külső pompáját, kényelmét.¹

E házasság nem vezethetett másra, mint catastrophára. Nem volt szükség, hogy egy harmadik személy idézze föl azt. Nem is igen szerepel benne harmadik személy, szerető vagy cselszövő képében. Az asszony maga elég erélyes volt, hogy véget vessen egy tarthatatlan állapotnak, melybe a sors gonosz szeszélye vagy saját könnyelműsége sodorta. Eleinte még előkelő ismerőseivel próbált férjére befolyást gyakorolni. Mikor erdélyi birtokain járt, elpanaszolta baját Rákóczy fejedelemnek s nejének Lorántffy Zsuzsannának, kik többször közbevetették magukat, de sikertelenül. Az okos fejedelemasszony hamar belátta, hogy a bajt orvosolni nem lehet.²

Mária elkeseredését fokozhatta az a tapasztalás, hogy bonyodalmas birtokviszonyai rendezésében, megtámadott vagyona védelmében férjének vajmi csekély hasznát veheti. Második házassága óta folyton harczban állt a Bethlen-családdal és pörpatvara 1636-ban, midőn a Bethlenek fegyvert fogtak Rákóczy ellen, egész politikai jelentőségre vergődött s neve váltig említettik a küzdő felek polémiáiban, a hivatalos okmányokban. Férje az egész epizódban mindinkább háttérbe lépett s lassankint egészen eltűnt, mintha nem is létezett volna.

Az asszony önmagára volt utalva. Már a legelső pörben, melyet Bethlen Péter indított ellene, Kun Istvánnak inkább csak az ötödik kerék szerepe jutott. Neje maga

¹ Rozsály szathmármegyei falu. A Sár vize szeli át. A falu közepén emelkedett a vár, egy ódon négyszögletes, kétemeletes épület, nem nagy udvarral. A várat sánczok s a Sár vize környezték; északi oldalán volt a kert, szintén sánczkal körülvéve. Az épület négy szögletén négy bástya állt. A bejárás délfelől volt tizenkét öl hosszú hidon. A templom s

a tiszti és cselédlakások a váron kívül épültek. SZIRMAJ Szathmármegye. II. 270.

² 1636 december 9-én írja Lorántffy Zsuzsánna Váradról férjének: «Kd békeltesse Kun István uramat a feleségével, ha lehetne; itt volt most az asszony nálam, bement» Erdélybe. SZILÁGYI S. A két Rákóczy családí lev. 54.

jelent meg mindenütt, járt-kelt, alkudozott, a fejedelem jó akarátát igyekezett megszerezni s nem minden siker nélkül. Rákóczy közvetítőnek ajálkozott, még pedig mint mondja, tisztán «keresztyéni affectus»-ból.¹ Erre azonban az öreg Bethlen azt felelte, hogy Rákóczy furcsa egy összebékéltető volt, s olyan egyezséget csinált, mely csak neki vált előnyére, mert békéltetés díjában a két féltől elszerezte Fogarast, Monorát, Bábolnát. Az egyezés, melyre ott czélzás történik, 1635 márczius 15-kén létesült Medgyesen a fejedelem jelenlétében Mária és Bethlen Péter közt. Mária lemondott Hunyadról s a Bethlen-javak maradványaképen csupán Dévát tarthatta meg.²

De az új egyezmény végrehajtása sokáig elhúzódott s Bethlenek megint pört indítottak. Mária Hunyadot épen kezökre akarta bocsátani, s a nyáron «ki is hordatta volt nagyobb részint mindenét» onnan, mikor az öreg Bethlen fegyvert fogott Rákóczy ellen. Ez kétségkívül figyelmeztette, ne siessen, hanem várja be a rendes pör lefolyását. Erre utalta az ügyet a Bethlenek s a fejedelem közt 1636 decz. 4-én létesült kibékülés³ is, mely főlemlíti, hogy az összes jószágok Kun Istvánné kezén vannak és mivel a folyó pör kimenetele bizonytalan, a fejedelem, ki saját igényeit átruházta Bethlen Péterre, oda fog hatni, hogy kiegyezés létesüljön. Bethlen Péter nemsokára csakugyan megkapta Hunyadot s Mária ismét jó viszonyba lépett a Bethlenekkel.

Ebben a sokféle pörpatvarban Mária egymaga képviselte és védte különféle érdekeit. Ügyvéde, Pathay Máté támogatta jogi tanácsával, de férje segélyét nem igen vette igénybe. Elvégzett mindent önmaga. Mindinkább hozzá-

¹ SZILÁGYI Sándor: Rákóczy és Pázmány 217.

² Az egyezményt hosszas pörös eljárás előzte meg, melyből több okmány maradt fenn. Az egyezmény szövege s az

okmányok a Nemz. M. különböző gyűjteményeiben találhatók.

³ Másolata a m. tud. Akad. levéltárában.

szokott az önsegélyhez, az önállósághoz; beletalálta magát a változatos élet minden helyzetébe s nem vesztette el bátorságát, önbizalmát soha. A kiállhatatlan rozsályi szállásról, a mikor csak tehette, el-ellátogatott erdélyi birtokaira.

Férjének, a kit megúnt, a kit nem szeretett soha, azt szokta mondani, hogy gazdasszonyi teendői hívják Tasnádra, Dévára. Ott azután kénye-kedve szerint rendezte be életmódját s átengedte magát kedvteléseinek szabadon. Lovagolt, vadászott, mulatott. «Jó lóháti és szemes asszony» volt, viruló egészségben, lángoló életkedvvel, mindinkább megszokva a szabadságot.

Lassankint oda szállította el összes ingó vagyonát, ékszereit, drágaságait, fényes ruháit, sőt értékesebb iratait is. Utoljára 1636 végén volt Rozsályon. Akkor a házasfelek közti viszony már az elviselhetetlenségig megromlott, s Mária lelkében megérlelődött az elhatározás, hogy törésre juttatja a dolgot. Azt mondta férjének, hogy dolga van Tasnádon. Odautazott, de kevés ideig maradt ott, hanem «paripára ülven, szolgálival neki kele s Dévára nagy postán bément vala». Elhagyta urát, s ezzel a szerencsétlen házasság tényleg felbomlott.

A Maros festői völgyében, közvetlenül a várhegy alatt nagy lugosos kertben állt a «szép» udvarház, melyet úrnője bizonyára még első férje életében fényűzéssel rendeztetett be. Termeit drága bútor diszíté, a padlót pompás keleti szőnyegek takarták; szekrényei telve voltak értékes ruhánnal, bársony aranyos lószerszámmal, miben akkor kiváló pompát űztek, kamrái eleséggel, pinczéi «jó borokkal», melyek bőven termettek a közelben.

Bőségekben, gondtalanul, szélsőségekre hajló természetét semmiben sem korlátolva, élt itt az ifjú asszony nőkiséréttel és szolgálival, zajos mulatságokban keresve szórakozást és feledést házaseletének kellemetlenségei ellen. Kihívó

viseletével mintha szívfájdalmát akarta volna elnémitani; zajos kedvteléseai olyanok, mintha nem annyira az élvvágy sugallaná őket, hanem egy távollevőt akarna sújtani, bosszantani, gyötörni velök.

Kun István váltig hívogatta haza nejét a rozsályi várba, de hasztalanul. Midőn végre Mária kereken felmondta az engedelmességet, a férj valóságos államcsíny¹ főzött ki, hogy visszaszállítsa házához a makranczos menyecskét.

Sötét téli éjszakán lopózott el Dévára. De nem egyedül. Valami harmadfél száz lovas kísérte² s velök verte föl az álomba merült udvarházat. Csakhogy, mint mindenben, úgy ebben is ügyetlen volt. «A hálót boldogtalanságában jól meg nem vetette», s a zsákmány kiosont belőle.

Mária a zajra fölébredt s éles eszével rögtön megértette a helyzetet. Nem vesztette el fejét; egy leánycseléddel s pár szolgálójával az ablakon át a kertbe osont, honnan a kis ajtón felsietett a hegyre s a várba menekült. Férfias bátorsággal készült a védelemre s «öreg lövészerszámokkal» üdvözölte a támadókat. Nem sok kárt ejthetett ugyan bennök, mert az udvarház a várhegy tövében állt, de viszont Kun Istvánnak is elment a kedve nejét a vár erős falai közt fölkeresni. Nem üldözte tovább. Megelégedett azzal a nem épen férfias hőstettel, hogy az udvarházat feldúlta,³ mindent összetöretett, élésben, borban ropant tékozlást vitetett véghez s «hogy az asszonyt nem kaphatta s nem keríthette volna, azon haszontalanul teprenkedvén, bánkódván, pusztán hagyván a házat» másnap

¹ Az esetet az idő meghatározása nélkül részletesen leírja SZALÁRDI SIR. Kr. 92—93. Széchy Mária a megrohanás idejét 1637 február elejére — circa festum Purificationis B. V. M. — teszi. Egy pörös irat Szilágymegye.

² Servitoribus suis propriis, ac aliis

etiam plurimis — — — ex satellitibus penes se assumptis — mondja Széchy Mária egy 1643. ki periratban. Szilágymegye Levéltára.

³ Az okozott kárt Mária 70.000 frtra teszi s azzal is vádolja Kun Istvánt, hogy életére tört. Szilágymegye lev.

éjszaka, hogy a várból lövéssel ne bántassák, a sötétség leple alatt embereivel együtt elillant.

E hőstettével Kun István elvesztette a csatát, de nejét is, ki ez időtől fogva letette nevét végképen; ismét csupán Széchy Mária lett. Így írja magát kizárólag, habár mások még sokszor Kun Istvánnénak mondják. Azonnal megindult a válópör, még pedig mint Mária néhány évvel később említi, most már Kun István sürgette s különböző ürtügyek alatt eszközölte ki a házasság felbontását.¹ E közben Déván folyt a zajos élet tovább. 1637 decz. 1-én írja Segesvárról Rákóczy György:² «Az elmúlt héten Kun Istvánné Vinczre ment volt lóháton, két pisztolya feltekerve, szablya a nyeregfőben, bélélt süveg a fejében, abban medáj, előtte két vezeték ló, azon is pisztolyok; egyetlenegy asszonyember vagy leány nem volt vele, csak mind férfiak. Többet is írhatnék felőle, de máskorra hagyom».

Utóbb vagy nem írt róla, vagy levele nem jutott ránk, a mi nagy kár, mert a fejedelem e néhány sorban élénk, festői képet ad a daliás asszonyról, ki mintha csatába indúlna, süveggel fején, pisztolylyal kezében, szilaj paripán vágat kísérei élén. Attól tarthatott, hogy férje új merényletet tervez ellene; mindig harczra készen utazott tehát. De Kun Istvánnak elég volt a dévai kudarcz, mely ropant zajt csapott Erdélyben s a póruljárt férjet, mint Szalárdi előadása mutatja, köznevetség tárgyává tette.

Mária ismét egyedül állott. De a rövid házasság letörhetetlen nyomokat hagyott egész valóján. Megismertette az élet harcaival, hozzászoktatta a hányatáshoz, a

¹ Se sub exquisitis coloribus separari fecisset — mondja Kun Istvánról 1643-ban egy pöriratban. De ez egyszerűen prókatori fogás lehet, mert a dévai eset kétségtelenné teszi, hogy Mária nem akart férjével együtt maradni.

² Lorántffy Zsuzsannának. A két Rákóczy cs. lev. 57.

³ 1642 július 26-án már régebben felbontottnak mondja házasságát Kun Istvánnal. Propos. et Oponiones. Orsz. Lev.

zenebonához, perpatvarhoz s fölszínre hozta lényében mindazon tulajdonokat, melyeket az ilyen életmód igényel.

Fölebredt benne a tettvágy, az erély, a bátorság. Katonás asszony lett, a ki nem ijedt meg többé saját árnyékától. Háborgó lelke örökös foglalkozást, szórakozást keresett.

Mint egykor atyja, úgy ő sem tűrte a tétlenséget. Nagy érdeklődést tanusított a gazdálkodás, a háztartás teendői iránt.¹ Járt-kelt különböző jószágain; cserélt-berélt, folyton vett vagy eladott kisebb birtoktesteket.² Ez időben kezdődött pénzzavara, mely végig kísérte egész életén. Noha anyja, a takarékos főúri nő e mintaképének iskolájából került ki, fényűzési hajlamait jövedelmével sohasem tudta összhangba hozni.

Nemcsak toilettjére, ékszerre, gyöngyre költött sokat; kedvelte a drága szőnyeget, bútort, de főleg a köves, aranyos, ezüstös lószerszámot, értékes bársony, aranyvirággal himezett nyergeket s más efféle fényűzési cikket, melyből mindig nagy készlettel rendelkezett.

E mellett nemes szívű, jótékony asszony volt, ki eszményi célokra is készségesen áldozott. Már ez időben segélyezett szegény tanulókat s nagyobb adományokat tett kórházakra. Jó szíve és pompakedvelő hajlamai egyaránt kimerítették pénztárát. Szükségeit különböző pénzműveletekkel kellett fedeznie. Hol ékszereit tette zálogba, hol áruba bocsátott birtokaiból egyetmást. Végre 1640 nov. 8-án

¹ Legrégibb reánk maradt levele ilyen dolgokkal foglalkozik. Idősb Bethlen Istvántól néhány szekér abroncsot kér, mert új hordókat akar csináltatni. A levél nem sajátkezű. Csak a »Nagyságodnak jó szívvel szolgál míg él Széchi Mária« szavakat írta maga. Eredetije Orsz. Lev. Széchy-levéltár. Közzétette DEÁK Farkas M. Hölgyek Lev.

² Egy 1638 jan. 8-án Déván kelt nyilatkozata, hogy Arady Buda nevű nemes embernek harmincz ezüst talléron La-

posnyakon egy házhelyet adott el, a következő hangzatos szavakkal kezdődik: »Én Széchi Mária ugyancsak rimaszécsi Déva várának szabados ura-asszonya adom tudtára minden renden levő tisztviselőknak, a kiknek illik, kapitányoknak, fő- és viceispányoknak, szolgabíróknak, porkoláboknak, mostaniaknak és azután levőknek, kiváltképen mostani gondviselőm, Brumár Andrásnak stb.« Prot. Ora et Labora. Orsz. Levéltár Gyulafehérvári iratok.

eladta kalandjai színhelyét Dévát¹ s Tasnádra költözött át. Erdélyi szereplésének mozgalmas napjai, melyek lelkét a murányi regényre megérlelték, immár közel álltak a befejezéshez.

III.

Tasnád, a kies fekvésű városka s a benne épült udvarház lett Széchy Mária lakóhelyévé, mindaddig, míg anyja halála után Murány magas várába vissza nem költözött. A tasnádi jószágot jelentékeny összegben bírta s hozzá újabb szerzeményeket tett.² Míg ott lakott, a gazdálkodás kellő rendben folyt a szép birtokon. Mária nem volt szívtelen úrasszony, nem gyötörte elviselhetetlen terhekkel jobbágyságait, kik a jóllét és vagyonosság elég kielégítő színvonalára vergődtek föl. A nép a béke áldásait élvezte s földesasszonya sem fosztotta meg szorgalma gyümölcseitől.³ Együtt laktak az úrasszony és jobbágyságai. Ezek házaiba pillantott le az emeletes úri lak.

¹ Dévát 6000 talléron Rákóczy fejedelem vette meg tőle. Mária kötelezte magát, hogy huszonegy nap alatt a jószágot a vevő kezéhez szolgáltatja. Orsz. Lev. Gyul. Iratok Misc. Cista III. fasc. 1.

² A tasnádi bírák nyilatkozata, melylyel bizonyítják, hogy »tekintetes és nagyságos rimaszécsi Széchy Mária asszony ő nagysága» a cservölgyi szőlőhegyen 24 különböző szőlőt megbecsültetett s az érték járó 1683 frt 60 fillért kifizette. Rajta Széchy Mária sajátkezü följegyzése »Tasnádi kert alatt levő szőlőkről való böcczü levél.» Eredetije Orsz. Lev. Neoreg. A. 736. fasc. 8.

³ Széchy Mária tasnádi urodalmának egész terjedelmes összeírása és leltára, mely hivatalosan 1644 aug. 30-án készült, fenmaradt a Nemz. Muzeumban. Az összeírás egész kis könyv s ötvennél

több sűrűn teleírt lapból áll. Össze van írva Tasnád egész jobbágy lakossága; minden egyesnél meg van jelölve neve, foglalkozása, hány lova, ökre stb. van. A sorozatban 203 név fordul elő, de közülök csak 93 család 176 gyermekkel földműves jobbágy, a többi mesterember. Mindegyiknek meg van említve összes szolgáltatási kötelezettsége és tartozása. A tasnádi földműves jobbágyoknak volt 52 lovuk, 232 ökrük, 152 tehenök, 216 sertésök stb. Hasonló részletes urbarialis összeírás van Kegye, Kisfalu és Csány birtokokról, melyek szintén a tasnádi urodalomhoz tartoztak. Magát a curiát s a körülötte fekvő épületeket az urbárium a legkisebb részletekig leírja, minden lakatot vagy ajtózárt is megemlít. Ez időben Széchy Mária már valami két éve hogy elköltözött onnan s így az

Tekintélyes épület volt, tágas termekkel, jó számú szobával. Sövénynyel kerített téres gazdasági udvarról jutott a vendég egy másik kerítéshez, honnan nagy, faragott, tölgyfadeszkából csinált, lakattal elzárható ajtó nyílt az úrilak külön udvarára. Ott volt a darabantház és a tömlőcz is, továbbá az új ház, ezzel egy földel alatt a sütőház, kulcsárház, konyhák, minden gazdagon felszerelve. Hátul istállók, fészerek, színek mindenféle gazdasági eszközzel, még hátrább a külön gabonaház, élésház s azon túl nagy szérűskert terültek el. Volt külön virágoskert, mint Déván, jelezve, hogy az úrnő kiváló kedvelője a virágnak. A pin-czék, mint e kitünő bortermő vidéken magától értetődik, telve voltak borral és ürmössel, míg az urodalom halas-tavai a halász-sport kedvelőinek nyújthattak bőséges szórakozást.

Maga az úrilak a palánk és a melléképületek közt emelkedett. Fagarádics vezetett a «leányasszonyok házába», innen a «kis házba», s a többi földszinti szobákba. Az emeletre széles falépcső szolgált. Odafenn három-öt ablakos «paloták» termek, melyek egyikében, a négy ablakos hálóházban több hársfanyoszolya állott — és a kisebb szobák elég tekintélyes sora volt, a kor izléséhez képest meglehetősen kevés bútorral ellátva. Egy öreg asztal, egy hosszas karosszék — pamlagféle — s hat jó karfájú gyantáros karosszék volt minden, a mi például az egyik nagy, három ablakos teremben állt. De a lakásban egyszerűsége mellett is akadtak értékes mű-iparczikkék és fényűzési tárgyak fölös számmal.

Ez úrilakban s a körülötte zajongó gazdasági élet köze-

uri lak maga kissé el volt hagyatva, sőt az egyik emeleti palota mennyezete is beszakadt, padlata is elpusztult. A háború miatt 1644-ben a gazdálkodás sem egész rendesen folyhatott. A szérűs kertben még négy tavalyi és hat ideai asztag

buza ált csépeletlenül. Az istállókban 459 sertést, 172 juhot, 24 tehenet, 9 meddő tehenet, 3 bikát, 44 különféle ökröt, 51 lovat és csikót irtak össze. Az egész gazdaság akkor már jó régóta tisztán a cselédség gondozására volt bízva.

pette töltötte Széchy Mária az év azon részét, midőn nem Murányban időzött. Nyugalma itt sem volt. Innen is ki akarták szorítani. Azt hitték: mert nincs mellette férfi, a ki oltalma legyen, könnyen el fognak vele bánni. Valami réges-régen elavult jogczimen követelte vissza tőle a jószágot Véglesi Horváth László, kinek atyjától azt 1621-ben Bethlen Gábor fejedelem állítólag jogtalanul vette el. Per lett belőle, még pedig hosszú¹ s sokáig tartott míg az indokolatlan igényt véglegesen elutasították.

Mária több ízben kényszerült anyja támogatását s a murányi jogtudósok segélyét kikérni, hogy ez egyszerű és világos ügyben rövidséget ne szenvedjen. 1640 tavaszán is odahaza járt s Murányból a jogi és gazdasági tanácsadók egész törzskarával tért vissza. Péchy György, Budaházy János, Horánszky György és Meszessy Ferencz, anyja legkipróbáltabb főember szolgálai, becsületes, okos, tapasztalt férfiak jöttek el vele, hogy — mint Széchyné a távolból² folyton nógatja őket — leánya «ottlevő dolgainak bizonyos és jó karban való hagyásában forgolódának», és meg ne fogyaszzák semmiben, hanem legalább hárman mindaddig ott maradjanak, valamíg a szükség kívánja. A dolog pedig sokáig elhúzódott, mert még május végén ott voltak nemcsak hárman, hanem mind a négyen.³ Nem csupán peres dolgokkal, hanem Mária egész gazdaságának rendbehozásával foglalkoztak, mi különösen szükségesnek mutatkozott a dévai jószág célba vett eladása folytán.⁴

¹ A pör Közép-Szolnokmegye előtt indult meg. A táblabírák Ákos mezővárosban 1638 márczius 25-re idézték meg először Máriát, ki ekkor ügyvédje által azon nyilatkozatot tette, hogy szükséges és halaszthatatlan dolgaink végett urunk ő nagysága engedelméből kénykényszerítettünk német császár urunk ő felsége ditioiban dolgainknak gondja viselésére, mely miatt ellenünk intimált causának leválásakor sem magam, sem

itt való jószágomnak gondviselője azon nem találhatott lenni». A bíróság helyt adott a kifogásnak és új határidőt tűzött ki. Orsz. Lev. Neoreg. A. 756. 5.

² PÉCHY Györgyhez Murány 1640 május 6. Péchy családi levéltár.

³ BARNA György Murány 1640. május 24. Péchynek.

⁴ Érdekes az utasítás, melyet ez alkalomból anyja a Tasnádon levő murányi főembereknek adott. Inti és paran-

8. FORGÁCH ADÁM GRÓF.

Wiedemann Com. Gloriæ (II. coll.)-jából.

Maga Mária Murányból «öreg asszony»-t, társalkodónét és szakácsnét is hozott magával s életmódját Tasnádon egészen úgy rendezte be, mint ama kor előkelő hölgyeinél szokásban volt. Gyakran megfordult Váradon, a hozzá legközelebbi nagy városban; minden ősszel eljárt a szüretre, az Érmellék áldott bortermő hegyeire, hol több szőleje vala s mikor mások nem perlekedtek vele, ő indított pert minduntalan.

Nyugtalan lelke, tettvágya mindig foglalkozást keresett. Ha férfinak születik, bizonyára a csatamező véres szórakozásai foglalták volna le ideje javát. De mint asszony a perlekedés kevésbbé véres küzdő terén maradt. Elég sok gyakorlatot szerzett az effélében. Tapasztalatait értékesíteni törekedett s elválása után főleg Kun István nyakába zúdította a legkülönbözőbb pörök egész jégesőjét. Valami nagy kárt ezzel nem tett senkinek s Kun Istvánt sem igen sújtotta egykori házastársának ezen szeszélyes kedvtelése, mely különben a XVII. század embereinek egyik általánosan jellemző sajátsága volt.

Az év egy részét anyjánál Murányban szokta tölteni. Kivált az egyhangú téli napok, a hosszú esték elő menekült oda, hol nővérei és sógorai is gyakran megjelentek s hol több szórakozásra talált, mint a csendes Tasnádon.

De nem csupán szórakozások vára koztak ott reá. Anyja kétségkívül hön szerette gyermekeit, de a maga módja szerint. Urnőjök és parancsolójok akart maradni s föltétlen engedelmességet követelt tőlök mindenben, még férjhez menetelők után is. Egyik leányával, gróf Thurzó Ádámné-

csolja nekik, «hogy odalenn az ifjú asszony dolgaiban fáradozzanak, ember-séges, becsületnek örülős, az asszonyukat minden jóra tanácsló szolgálkat fogadjanak ő nagyságának. Régi és előbbeni tisztartóktól jó ratiókat vegyenek, minden jószágát, javait, ingó-bingó marháit, majorságát inventálják és ő Ngának

jó, értelmes oktatással, tanácskozással hagyjanak, s dolgait jó karban állítván, jöjjenek haza ő nagyságától.» Ezen kívül az öreg asszonyság még azzal is megbízta a lentlevőket, hogy «Kun István uram állapotjáról és egyéb oda lenn való állapotok felől is minden bizonyos híreket» hozzanak ide.

val, ki később Forgách Ádám gróf neje lett, már régebben összetűzött s csak Pázmány Péter bölcs közbenjárása háritotta el a komolyabb viszályt. Azóta Széchy György-nét a gyakori betegeskedés még idegesebbé, hajthatatlanabbá tette. Még kevésbbé tűrte az ellenmondást s haragja még könnyebben lángra lobbant.

Mióta Mária sokat eljárt Murányba, anyja pénzbeli támogatását is gyakran igénybe vette. Ellenben nem követte azon kétségkívül nagyon bölcs tanácsokat, melyeket tőle költekezéseinek és fényűző hajlamainak korlátozására vonatkozólag kapott. Így az egyformán akaratos, heves természetű anya és leánya közt nem maradhatott el az összezördülés. Az anya szép szóval, intéssel, jó tanácscsal kezdte, s Mária bizonyára mindent megígért. De azon nők közé tartozott, kik megtanulnak mindent, csak egyet: a takarékossgot nem.

E pontban anya és leánya nem találkozhattak soha. Hasztalan próbált Széchyné mindent, rábeszélést, utóbb fenyegetést. Végre megsokalta a dolgot s minthogy eddig igen jelentékeny pénzüsszegekkel segélyezte,¹ most olyan végrendeleti intézkedéseket akart tenni, melyek Mária öröklési jogát a még életben levő másik két nővér javára lényegesen korlátozták volna.

Hogy halála után se támadhassa meg a végrendelet érvényét, anyja írásbeli kötelező nyilatkozatot kívánt

¹ Hogy csupán vagyoni okokból támadt anya és leánya közt az összekocczanas, az kétségkívül kitűnik Mária tiltakozásából. 1641 tavaszáig zavartalan volt a viszony anya és leánya közt s így a Kun István-féle esettel a sokkal későbbi viszály nem függ össze. Bizonyítják ezt Széchyné különféle levelei és intézkedései, melyekről már megemlékeztünk. Még 1641 elején, legifjabb nővére Éva esküvőjén Mária otthon volt s anyja szeretettel gondoskodott róla. Mikor Murányból távozott, Széchyné

1641 május 2-án azt írja Péchy Györgynek, menjen Enyiczkére, hol Mária bevárja, kísérje el onnan Homonnay János grófhöz Nagy-Mihályra s segédkezzék neki «minemű arany- és köves műve vagyon Homonnay uramnál, annak ki-szerzésében». Egyszersmind meghagyja Péchynek, hogy útközben «Kd mindenütt mellette levén, böcsülletire igen diligenter advigiláljon és szállásától sehová el nem távozván, mindenütt azon leányunk szállásán háljon és mellőle sehova el ne távozzék.» A levél Péchy-levéltár Ujfalu

Máriától. De a leány nem akarta a reá sérelmes, jogait és érdekeit károsító okmányt aláírni. Tapintatos közbenjáró kétségkívül könnyen kiegyenlíthette volna a viszályt. De ilyen nem találkozott, sőt a rokonságban vagy anyja környezetében akadtak némelyek, kiknek örömiük telt mindenféle fülbesugással és fondorkodással elnérgesíteni az ügyet. Valóságos cause célébre vált belőle, mely messze földön nagy feltűnést keltett.

Az anya egyre követelőbben sürgette a nyilatkozat kiállítását, Mária folyton daczosabban tagadta meg a követelés teljesítését. Végre a katonás Széchyné drastikus eszközöz folyamodott; elfogatta s Murányban «szoros, sőt kemény őrizet és erőszakkal s hatalmaskodóan letartóztatás» alá vetette s ott tartotta Máriát mindaddig, míg ez a kívánt okmányokat alá nem írta. Mária végre engedett a kényszernek; aláírt mindent, de csak azért, hogy szabadságát visszaszerezze.

A mint börtönéből kibocsátották, még Murányban érvénytelennek nyilvánította a tőle kicsikart okmányokat. Azután nyomban Nagy-Mihályba Homonnay János gróf országbiróhoz sietett, hogy ott (1641 október 10-én) ünnepélyesen is óvást emeljen a «rajta nem épen hosszú idő előtt ejtett erőszak» miatt s ismételje azon nyilatkozatát, hogy a szóban forgó okmányokat semmiseknek tekinti. Ha pedig anyja mindezek után is a törvényes magyar királyok által részére adományozott vagy adományozandó szabad rendelkezési jog alapján olyan végrendeletet tett vagy teend, a mely neki hátrányára lehet, ez ellen szintén ünnepélyesen tiltakozott.¹

De anyja haragja kevés idő multán elpárolgott s még a télen megtörtént a kibékülés. Mária újra Murányban járt s jó kedvét nem zavarta tovább a kellemetlen összekoc-

¹ A tiltakozás eredeti szövege Orsz. Lev. Közzétettem Századok 1885.

czanas emléke.¹ Anyja szándékaival azonban még mindig nem volt tisztában; félt, hogy végrendeletében talán mégis túlságosan megrövidítheti. Ennek minden úton-módon eljét igyekezett venni. Először a királyhoz fordult s mint védtelen asszony, ki férjétől már régebben elvált, a felség és hatóságai oltalmát kérte ki mindennemű jogtalan károsítás ellen.² De más s talán hatásosabb eszközt is megpróbált, hogy elhárítsa magáról a veszélyt.

Anyja közvetlen környezetében igyekezett jó embereket, szószólókat szerezni. Régi hivéhez és rokonához Péchy Györgyhez fordult s behizelgően igyekezett őt megnyerni egy kis összeesküvés-féléhez, melynek czéja örökjoga sértetlen megóvása volt. De ilyen úton sem volt képes anyját föltett szándékában megtántorítani. A végrendelet némileg mégis az ő hátrányára ütött ki, csakhogy nem olyan nagy mértékben, mint eleintén hitte.³

¹ Ezt bizonyítja következő PÉCHY Györgyhez intézett levele: Szolgálatomat ajálom Kdnek, mint jó akaró bátyám uramnak isten sok jókkal és egészséggel, hosszú élettel áldja és látogassa meg kdt kívánsága szerint. Ez alkalmatossággal nem akarom elmulatnom, hogy kdet levelem által meg ne látogatnám és kdnk egészsége felől nem tudakoznám, mivel bizonyos szolgálmat bocsátottam fel az eperjesi sokadalomban. Kérvén kdet, mint jó akaró bátyám uramat ne nehezteljen kdt engemet jó akaró atyafiát tudósítania mind a kdt maga egészsége felől s mind pedig ángyom asszony ő klme egészsége felől. Kegyelmednek meg-szolgálom. E mellett a minemű vizslácskát hagytam volt ott kdnél, hogy kdt szolgálival megtaníttassa, kérem Kdt Kd e levelem megadó szolgálmnak adja kézben, kdt is énnekem parancsolván minden időben jó szívvel szolgálók kdnk mint jó akaró bátyám uramnak. Ezek után isten tartsa meg kdt jó egészségben. Datum in Curia Tasnád die ultima May 1642. (Eddig idegen írás.) Saját-

kzű: Kdnek jó szívvel szolgáló atyafia huga Szechi Maria.

² A folyamodás 1642 július havában kelt. Arra kéri a királyt, utasítsa az ország bíráját, a kassai főkapitányt, az alkaptányokat, valamint a többi hatóságokat, hogy őt, mint a ki Kun Istvántól már régebben elvált, minden jogtalan károsítás ellen megvédjék. A folyamodvány kivonata Orsz. L. Prot. et Opiniones 1642 jul. 26.

³ Az egészen Mária által fogalmazott és leírt, eddig legrégebbi ily levele így hangzik: Szolgálatomat ajálom Kdnek mint jó akaró bátyám uramnak, az úr isten Kdt minden kívánsága szerint való jó egészséggel áldja meg. Minthogy Kegyelmedet mioltától megemesztem, igen tökéletes atyám fiának tudom lenni, melyet Kd én hozzám jó akaró atyafiához tapasztalhatóképen megmutatott. De kiváltképen Péchy Ferencz uram által levő üzeneti annál is inkább el hitette velem Knek hozzám való atyafiságát, melyet én is Kdnek teljes életemben megígérem szolgálni. Mivel tudja pedig Kd édes bá-

Anyja mindinkább közeledni érezte halálát s nem akarta egyik gyermeke átkát sem levinni magával a sírba. A férjétől reá maradt javakat egyenlő részben három leányának hagyta s csupán saját szerzeményű javaiban tett Máriára némi megszorításokat. Ekképen kibékülve gyermekeivel és a világgal fejezte be 1643 május 28-án nemes életét.

A végrendeletet a király is megerősíté s végrehajtása minden akadály nélkül megtörtént. Julius 21-én megjelentek Murányban a megyei és káptalani kiküldöttek s a három leányt — Mária mint özvegy gróf Bethlen Istvánné szerepel a hivatalos jegyzőkönyvekben — ünnepélyesen beigatták előbb a vár, azután a hozzá tartozó összes jöszágok birtokába.

tyám uram az én nyomorult állapotomat, miben legyen és én magam sem érthetem úgy, a mint én is magamra tudhatnék gondot viselni, Kdhez e levelem megadó hiteles szolgámat küldöttem át, ki erős hittel köteles hozzám és jobbágyom is. Kérem annak okáért Kdet édes bátyám uram az én atyafiságos szolgálatomért, hogy a mit Kd a dologban értett, adja értésemre általa. Sem becsülete ellen, sem lelkiismerete ellen való dologra nem kérem Kdet, mert látja az én istenem, hogy nem hamisságban, hanem a kö-

zönséges igazságban törekedem. Kd pedig édes bátyám uram ne kételkedjék, mert soha bizony e dolog ki nem tudódik, bár becsületem ne legyen Kd előtt érte. Szóval pedig Kdnek minden dologról bőven üzentem. Édes egyetlen egy bátyám uram újra az istenre is kérem Kdet, hogy legyen jó akarattal hozzám, meglássa Kd hogy bizony megiszolgálom Kdnek. Tartsa meg isten Kd jó egészségben. Irtam Tasnádon 3 Julii 1642 Kdnek igaz tiszta szívből való atyafia Szechi Maria

Homonnay Mária

HARMADIK FEJEZET.

A MURÁNYI REGÉNY.

10. MURÁNY VÁRA.

I.

Három úrnője volt immár Muránynak; kettő férjes asszony, míg a legidősebb önerejére utalva állt a jövő bizonytalanságaival szemben. A középső nővér Kata és férje Listius János nem tündököltek kiválóbb tulajdonokkal. Végig éltek életöket, fölnevelték gyermekeiket, kezelték vagyonukat, mint más főrangú kortársaik, kiknek ne-

véhez nem fűződik számba vehető nyilvános esemény. Kata szigorú, kemény szívű úri asszony volt s jobbágyságai ismételve panaszt emeltek ellene.¹ Listius János a vállalkozó kedv és kezdeményező erő nélküli emberek közé tartozott, kik könnyen hajlanak mások szavára s beugratják magokat olyasmibe is, mi rokonszenvükkel és meggyőződésekkel ellenkezik.

Igényletesebb, de kevésbé jelentékenyebb volt ifjabb sógora gróf Illésházy Gábor, Széchy Éva férje. Ingadozó, hebehurgya fiatal ember, különczködő hajlamokkal, élénk hiúsággal és erős adag dicsvágygyal, melynek kielégítéséhez a tehetséget és a kitartást egyaránt nélkülözte. Könnyen belekapott mindenbe, de a legkisebb ellenállásnál elvesztette fejét. Vallását és politikai elveit a pillanat sugallata szerint meggondolatlanul szokta változtatni. Alapjában jó szíve volt; szerette övéit, de még inkább a bort, a víg társaságot s a tele kancsó mellett elfeledett minden gondot, de kötelességet is. Nejében élt ugyan valami anyja lángoló hitbuzgalmából; s egy ízben vissza is térítette férjét a protestáns egyházba, de a kiszámíthatatlan emberre állandó befolyást gyakorolni ő sem tudott.

A rokonok e körében Széchy Mária nemcsak a legidősebb, hanem lelkileg is legkiválóbb volt. A küzdelmek és hányatások, melyeken átvergődött, megérlelték szellemét s irányadó szerepet jelöltek ki neki Murányban. Eleinte egyedül lakott ott. Listiusék Köpcsényből, Illésházyék trencsénmegyei birtokaikról gyakran ellátogattak ugyan a fényes

¹ A király e miatt meg is intette 1651-ben. A leirat Lipcse, zólyommegyei község irattárában, hol jobbágyságainak ellene irányuló néhány panaszlevele is van. Egyébiránt 1643 decz. 16-án a király mind a három Széchy-nővért megintette, mert azt hallotta, hogy kath. jobbágyságokat ütök-verik, kínozzák, vallásuk elhagyására kényszerítik, a papokat

elkergetik, a templomokat elfoglalják. A három nővér 1644 január 30-án hosszabb felterjesztésben védi magát. Kiemeli, hogy Deresken azért kellett szigorúbban eljárni, mert a lakosság a törökkel kaczerkódva nem akarta jobbágytartozását fizetni Orsz. L. Litt. Privatum 1. 644.

úri lakba, de csak az év végén költöztek oda. Még azelőtt Mária fontos üzleti ügyet rendezett velök. Anyja végrendeletének egy reá nézve hátrányos intézkedését szüntette meg közös egyetértéssel. A nagy enyiczkei, csányi és derencsényi jószágokban Mária csak akkor lehetett egyenrangú társörökös, ha két nővérétől e jogot bizonyos összegben megváltotta. Pénze azonban sohasem szokott lenni, sőt anyja temetése előtt hatodfél ezer forintot el is költött az osztatlan készpénz-örökségből. Másrészt súlyt helyezett reá, hogy az enyiczkei jószágban mielőbb társ-tulajdonos legyen. Azt hozta fel, hogy mikor tasnádi udvarházába rándul, Enyiczken kell megszállania; de nem mint vendég, mint idegen, hanem mint úrasszony akar ott megjelenni. Ez volt-e igazi, ez volt-e egyedüli indoka, az mellékes. Elég az hozzá, hogy célját el tudta érni az illető összeg lefizetése nélkül. Illésházyékat ajándékokkal kenyerezte le, Listiusnének messzemenő biztosítékokat adott, szóval megtalálta az eszközöket mindegyik sógora és nővére megnyerésére s néhány hóval anyja halála után harmadrészen tulajdonosa lőn a nagy terjedelmű jószágoknak.¹

¹ 1643 szept. 27-én Murányban kelt Illésházy Gábor és neje nyilatkozata, melyben kijelentik: «Homonnay Mária testamentuma szerint az enyiczkei jószágban és annak barom és őszi, tavaszi vetésbeli majorságában, továbbá a derencsényi jószágban Széchy Mária sógor és néném asszonyunknak semminemű része nem lehet vala, valamíg előbb vérszerint való atyjafiainak bizonyos summa pénzt le nem tenne; mindazáltal előttünk viselvén az igaz atyafi szeretetet s annyival inkább, hogy nekünk egy lóra való jaspisos gyöngyös ezüstös aranyos szerszámot szögyellőtől és egy bársonyos ezüstös karmány nyeret, annak fölötté egy vörös bársony öreg mivű, skófumus aranyos virágokkal varrott csapragot (melyek egy summában ezer tallért mérnének) adott ő klme» — ök

az illető birtokrészt átengedik úgy, hogy Mária egyenlő jussal birhassa, még mielőtt a végrendeletben kitett összeget lefizeti. Orsz. Lev. N. R. a.

Egy hónappal később kelt a Listius Kátával kötött egyezmény, mely a murányi életről is több érdekes adatot közöl. Az okmány így hangzik: Én Széchy Mária asszony vallom ezen levelemnek rendiben, hogy jöllehet az üdvözült anyám asszony az enyiczkei udvarházat benne levő minden majorsággal és pertinentiával és Csány nevű falubeli portiót és azon határon levő malmot, melyek mind Abaujvármegyében vannak; item a derencsényi jószágot, mely Gömör, Heves, Pest és Nógrad vármegyékben vagyon, az ő testamentumában az én részemre jutandó summának letételeig csak az én két öcsém asszonyoknak, Széchy Kata

Az élet első tavaszán áthaladva, de ama korban, midőn a nő szelleme érettségével pótolja az ifjúság varázsos himporát, viruló egészségből, törhetetlen életkedvvel került

Listius János úr felesége és Széchy Éva gróf Illésházy Gábor uramnak feleségének ő Klmének mint maga pénzén vett jószágot legálta volt, mely dispositionnak vigora szerint ő Klmek is az édes öcsém asszonyok azon jószágokat és majorságokat az én részemre cedáló summának dispositiójáig de facto apprehendálván szabadosan birhatták volna. Mindazonáltal concordálván már ennek előtte is ezen dologról s mind üdvözült asszonyunk anyánk hideg tetemének eltemetése előtt a készpénzből nekem adott hatodfél ezer forintról az én édes öcsém Széchy Éva asszonynyal és sógor gróf Illésházy Gáborral ő Klmével mindkét rendbeli adósságról plenarie is contentálván, az én édes öcsém Széchy Kata asszonyom is az igaz atyafiúi szeretetet s vérséget szeme előtt viselvén s megdondolván azt is, hogy én tasnádi házamhoz menő s ide jövő utamban azon enyiczkei szállás és ottan megpihenés nélkül nem lehetnék, azon enyiczkei curia, majorság és pertinenciákbeli, csányi portió és malombeli s az egész derencsényi jószágbeli megnevezett üdvözült asszonyunk anyánk testamentuma szerint való praetensioival cedálván azokból az én portiómát de facto kezemhez is bocsátotta. Mely ő Klme atyafiságos szeretetiért én is nem csak hasonló jó akaratomat ígérem, de sőt azonfelül azon specificált és részemre jutandó jószágomnak de facto kezemhez való bocsátásáért és megnevezett üdvözült anyánk temetése előtt levált hatodfél ezer forint summából ő Klme részének lefizetésére kötelezem magamat ő Klme Széchy Kata asszonynak és maradékinak 4.300 frtot készpénzül letévé és mennél hamarabb lefizetvén ily módon: Hogy a minő pénzbeli proventus akárminemű computusból is esztendőn által is e murányvári jószágból én számomra cedálna, valamennyi a közönséges szolgarendeknek fizetéséből megmaradna, a generalis

perceptor, mostani és jövőendőbeli, abból az édes öcsénknak esztendőn által másfél ezer forintot meggyűjtögetvén egy avagy két terminuson, valamikor ő Klme vagy maradéki kívánják, administraljon minden fogyatkozás nélkül mindaddig, valámíg azon 4.300 frt summa pénzről contentáltatnék quietantiát vévén mindenkor ő Klmétől öcsém asszonytól is, a mi azon másfél ezer forintból megmaradna, az én kezemhez magam és cselédim sustentatiojára szolgáltassa. Mely administratióban és perceptióban én is fogadom úri asszony becsületemre, hogy azon 4.300 frt summának letételeig generalis perceptort és öcsém asszonyt vagy maradékot semminemű szín alatt vagy egyéb akármely kigondolta okokból meg nem bántom és háborítom. Milyen fogadásomat ha valami okból elfelejteném, fölbontanám avagy a generalis perceptort a specificált 4.300 frt summának exolvásáig administratióban vagy az öcsém asszonyt és maradékot azon summának perceptiójában megháborítanám; tehát in tali casu szabadsága legyen ő Klmének és maradékinak vigore praestantis compromitti azon vármegyék bírái által, a melyekben specificált udvarház és jószágok vannak, statim et immediate elfoglalni és mindaddig birnia, valámíg a felül megírt 4.300 frt summa készpénzzel ő Klmét öcsém asszonyt és maradékot nem contentáltuk. Hol pedig az időközben, míg a generalis perceptor által ő Klme és maradéki a praescripta summáról contentáltatnak engemet isten az árnyékvilágból kiszólitana, tehát in tali casu, hogy elsőben is azon ingó javaimból azon summának hátramaradt és ki nem fizetett részéről ő Klmök contentáltassanak; hol pedig a jó isten ingyen való kegyelméből engemet addig éltetne, míg a felül megírt summát modo praemisso ő Klmének öcsém asszonynak és maradékinak kifizetném, tehát ő Klmek is tartozzanak

Széchy Mária vissza a magyarországi főuri világba. Az előkelő úrnő erdélyi viselt dolgai hamar feledésbe merültek. Ama kor társadalma könnyen vette, enyhén ítélte meg az ilyesmit s bűnbocsánatot adott sokért, min a mai emberöltő finoman fejlődött erkölcsi érzete megütközik. Hogyan gondolkodtak Máriáról a kortársak, arra nézve fenmaradt egy kifogástalan, igazán classicus tanúbizonyság. Mint ma, úgy régente is a nők voltak a nőnek legszigorúbb birái s egy kiváló asszony, egy anya nem találta méltatlannak Széchy Máriát szóba hozni saját fia házassági combinatioiban. Mikor Csáky István gróf, Szepesvár ura harmadszor nősülni készült, öcsce László, Máriát nagyon buzgóan ajánlotta testvérbátyja számára. A két fivér anyja, a tiszteletre méltó, szigorú erkölcsű Wesselényi Anna nem lelkesült ugyan e tervért, de nem is ellenezte föltétlenül. Elismerte, hogy jó feleség válhatik Máriából olyan férj mellett, a kit megszeret.¹ A házasságból semmi sem lett s Mária tán sohasem tudta meg, hogy Csáky István gróf nősülési tervezgetéseiben szerepelt.

Helyzete minden irányban kielégíthette. Erdélyi jószágán kívül hét vármegyére terjedtek nagyértékű birtokai.

azután ezen levelemet és compromissumomat nekem resignálni és visszaadni. Ennek pedig a compromissumnak nagyobb erősségére és megmásolhatatlanul való megállására adom ezen írást és szokott pecsétém alatt emanált levelemet, melyet a felül megírt 4.300 forint summának kifizetéséig szintén oly helyesnek, hitelesnek és állandónak ismerjük lenni, mintha valamely judex ordinarius, locus credibilis előtt emanáltatott volna. Datum in arce Murány 18 Octobris 1643. — Az eredeti Széchy Mária sajátkezű aláírásával és fekete pecsétével Orsz. Lev. N. R. A. 512 : 38. Külső lapján női kéz írással: Mária asszony adóslevele. — Egykorú másolata az akadémia kéziratárában.

¹ A levelet 1642 júl. 18-án a tarcsai savanyúvíznél írta Wesselényi Anna fiának, Csáky Istvánnak. Fölemlíti, hogy némelyek a 17 éves Forgách Máriát ajánlják. Fia, Csáky László, ezt is jónak tartja, ha István nagyon fiatal nőt keres. «De — folytatja Wesselényi Anna Lászlóról — néha Murány felé is fújja a szél gondolatát, kit én sokképen ellenzettem szóval. De azt mondja, ha hozzád megyen szeretni fog, és így életed rövidítését nem kívánja: magad sem gyűlölheted, mert sokféle ok lehet; a lelkét is ha megnyered, nagy jó esik; ha jó módjával lehetne meg a látás, úgy mint látni nem ártana elsőbben.» DEÁK Farkas: Wesselényi Anna. Ugyan e szerzőtől: Csáky István élete.

II. LISTIUS JÁNOS.

Wiedemann Com. Gloriæ II. gyűjteményéből.

Családjával, nővéreivel, sógoraival szívélyes viszonyban élt, a királyi oltalom biztosítva volt számára, az ország békés időnek örvendett s fel sem támadhatott az egyedül álló nőben az aggodalom, hogy jogait, vagyonát, érdekeit valahonnan veszély fenyegetheti. Nem gondolta akkor sem, midőn Listiusék, a télen pedig Illésházyék Murányba tették át állandó lakásukat. Szívesen fogadta őket; volt a várban alkalmas épület elég; jutott a három tulajdonos mindegyikének egy-egy külön úrilak.

1643 decz. 19-én indult el Illésházy Gábor nejével Murányba s ezzel kezdődik előjátéka annak az érdekes drámának, mely nyolcz hónappal később a várban lejátszódott. Atyja nem szívesen bocsátotta el maga mellől Gábort. Az öreg gróf Illésházy Gáspár rajongó szeretettel csüngött gyermekein s hónapokon át ellenezte, akadályozta fia elköltözését. De a lágy szívű, gyöngéd atya végre is engedett s sóhajtva bocsátá el köréből fiát. Gábor bizonyára nem ok nélkül szállt szembe atyjával. Megszerette Murányt, mint előtte és utána minden magyar birtokosa. Ellenállhatatlan vágyat ébresztett benne a festői vidék, a hatalmas erősség: magasröptű tervek cikáztak át agyvelején. Egyelőre talán csak homályos, bizonytalan vágyak és eszmék forrongtak benne. Akart valamit. Szerető atyja kívánsága ellenére elhagyta tehát a maga jószágait, melyek egyedüli ura volt s elment Murányba, hol két más egyenrangú társtulajdonos osztozott vele az uralomban.

A közös gazdálkodás a Széchy-jószágokban kétségtől sok hátránynyal lehetett egybekötve s ez ébreszthette Illésházy Gáborban az eszmét, hogy elő kell készíteni a jószágok felosztását. Eleinte nem gondolt rosszra; legfő-

1 Az öreg Illésházy Gáspár nagyon szívesen forgatta a tollat. Időnkint naplót vezetett, rendszeren pedig a kalendariumba szokta bejegyezni a családja körében fölmerült különféle mozzanatokat. 1643.

évi naptárába ezt írta be: „Die 19 Decembris ment el Muranba fiam Gabriel feleségestül, azoknak az isten adjon jó utat. *Kinek talán nem kellett volna lenni sed omnis libertas sit.*” Nemz. Múzeum.

lebb az lebeghetett előtte, hogy az osztályból a java részt — Murányt — magának fogja tartani. Listiussal könnyen végezhetett. Kataék kezdettől fogva inkább a lipcsei várra és tizennégy falut befogó urodalmára vetették szemöket s Lipcsén otthonosan kezdték magokat berendezni. Illésházy eleinte bizonyára Máriát sem akarta egyszerűen kifosztani.

12. LIPCSE VÁRA.

Neki szánta Enyiczket s talán már e gondolat vezette, midőn a megfelelő pénzösszeg lefizetése előtt atyafiságos

1 Enyiczkeről, a gazdaságról és hozzá tartozó birtokokról fenmaradt az 1657 nov. 27-én készült leltár. E szerint az enyiczkei kastély emeletes volt minden szegletén egy-egy bástyával. A földszinten volt a kapitány, a kulcsár, a cselédség lakása, továbbá a különféle élelár. Az emeleten a garádics oldalán volt a pohárnok szállása, azután az ebédlő palota, melyből jobbra-balra nyíltak szobák. Az emeleten volt a kápolna s az asszony ő nagysága háza szép borított

pléhes ajtóval. A két ablakos — az egyiken vörös posztó — szobában két ziczelő szék, két asztal. vörös posztó rajta, egy kárpit s egy nyoszolya állt. Innen a kert felé nyíló bástyában levő nagy négy kristályüveg ablakos szobába lehetett jutni. Egy vörös bársonnyal borított ziczelő szék, egy fekete bőr ziczelő szék, két paraszt egyes karszék, egy vörös posztóval borított asztal, egy olasz fal s három ablakra való posztó voltak benne. Orsz. Lev. N. R. A. 989. 35.

• készséggel elismerte e jószágban is társtulajdonosnak. Oda akarta szoktatni e birtokba, melynek emeletes négy szögletbástyával ellátott kastélyát elegendőnek ítélte egy magányos asszony számára. Efféle tervek forrongtak benne, ilyen szándékok vezethették, midőn Murányba költözött. A maga felfogása szerint méltányos kívánt lenni; ki akarta elégíteni Máriát is, mert béke idején erőszakra, jogfosztásra különben sem gondolhatott.

Csakhogya béke nem sokáig tartott s az országos események sodra a vérmes Illésházy gondolatait hirtelen más irányba terelte. Megjött a jó alkalom a vagyonszerzésre; beköszöntött a háború. I. Rákóczy György erdélyi fejedelem berontott az országba.

Az ilyen háború mindig a polgárháború jellegét viselte magán s nagy változásokat szokott előidézni a birtokviszonyokban.

Az előnyomuló erdélyi fejedelem lefoglalta azok javait, kik a király pártján harczoltak, a pozsonyi kamra viszont azokat sújtotta, kik az erdélyi fejedelmet támogatták. Igazi szerencsejáték folyt, s a kinek a véletlen kedvezett, a ki — mint egykor Széchy György — ravaszul ki tudta lesni az alkalmat, mikor kelljen az egyik hadakozó féltől a másikhoz átszegődni, az hamarjában dús vagyonra tehetett szert.

Minden háborúban a magánérdekek hatalmas versenyharcza folyt párhuzamosan a csatateri mozgalmakkal; a nagy jószágok ügyszólván a levegőben röpködtek, s a kinek esze, ügyessége, szerencséje volt, az könnyen megmarkolhatta egyikét-másikát. A háború minden féket, minden korlátot összedöntött. Rokonok, jó barátok áhítoztak egymás vagyonára s még ki sem tört a háború, máris lesben állt mindenki várva, hogy szomszédja compromittálja magát, valami baklövést tegyen s e jogcímen neki eshessenek vagyonának. «Mint az éh-ebek a konczot — írja

ez időben Wesselényi Ferencz — sokan úgy lesik, ha ki javát kaphatják.»¹

Rákóczy György támadása, noha következményeiben nagyfontosságúnak bizonyult, mert a linzi békére vezetett, megindításakor a magyar protestans felföldön kevés rokon-szenvel találkozott. Kivánta a békét mindenki, mert ama tíz-tizenkét évben melyen át zavartalan maradt, új erőt kezdett gyűjteni a kimerült lakosság. De bármi népszerűtlen volt Rákóczy támadása a magyar urak és a nép körében, Illésházy Gábor mégis nyomban hozzá csatlakozott. Önzése elvakította; az a kilátás, hogy az erdélyi fejedelem segítségével Murányra vonatkozó szándékait valósíthatja, pártütővé tette királya ellen. De nem csupán királya, hanem elhúnyt anyósa, Homonnay Mária ellen, ki egykor szent fogadást tett, hogy még végrendeletében is megtiltja, hogy Murány az erdélyi fejedelem vagy hozzá tartozó ember kezébe jusson.

Volt-e tudomása Máriának ezen sokaig titokban folyó fondorlatokról és sejtette-e Illésházy Gábor eljárásának valódi rugóit, az alig hihető. Őt magát, mint magyarországi nagybirtokos asszonyt az önérdek, az önfentartás ösztöne a király pártjához fűzte. Ott is akart maradni, mert midőn a hadi veszély actualisabb alakot öltött, télvíz idején lesietett Tasnádra, hogy értékesebb javait onnan a gömöri sziklafészekbe szállítsa. Ha Rákóczy pártjára akart volna állani, a fárasztó utat fölösleges lett volna megtennie. Mint eddig, ezután is bátran Tasnádon hagyhatta volna mindenét. Szerencsésen leérkezett távoli jószágára. De mielőtt dolgát elintézte és sok értékét kocsira rakatta, még a télen, februárban kitört a háború s

Teli az utcákat mindenütt sok veszély.²

¹ Ezt 1643 decz. 21-én írja WESSELÉNYI Fülekről bizalmas barátjának oszgyáni Bakos Gábornak, figyelmeztetve

őt, vigyázzon magára, el ne pártoljon a királytól, különben elvesztí jószágait.

² Gyöngyösi István: Murányi Venus 1.

Máriát nyugtalanság fogta el; tudta hogy ilyenkor

— — — jár s kél a katona,
A ki látván módját, örömet fosztana.¹

Eleinte arra gondolt, hogy Tasnádon várja be a vihar lezajlását. De hosszú háborúra nyílt kilátás. Utra kelt tehát; elhagyta az erdélyi földet örökre. Elszántan neki ment a viszontagságos útnak, fölfegyverezve magát Rákóczy biztosítólevelével. Volt baja elég. Minduntalan megtámadták a hosszú kocsisort, mely egy asszony vezetése alatt haladt előre. De Széchy Mária sem ijedt meg az árnyékától. Szembe szállt hajduval, katonával, előmutatta a pecsétetes leveleket s a fejedelem boszujával fenyegette azokat, kik személyében vagy jogaiban meg mernék károsítani. Elszánt, bátor fellépésének volt hatása, s noha

A sok kóborlók közt csak isten vezére,

jó hosszú távollét után végre vissza érkezett Murányba.

Mig odajárt, otthon teljesen megváltozott a helyzet. Illésházy Gábor a saját magyar és német zsoldosaival rakta meg a várat, s mivel külön fegyveres csapata Máriának különben sem volt, Illésházy lett a helyzet ura, legalább ő döntött a várbeliek politikai magatartása felett. Listius János formalisan nem pártolt ugyan el a királytól, de mint gyámoltalan ember sógora terveit nem ellenezte és egyébbel sem törődött, mint anyagi érdekei megvédésével. Ezekre pedig Illésházyval már megegyezett.² Tit-

¹ Gyöngyösi István: Murányi Vénus.

² Az egyezségről Listiusék következő érdekes okmányt állítottak ki: «En Listius János és rimaszécsi Széchy Kata asszony fogadjuk hitünkre és becsületünkre, hogy a tekintetes és nagyságos gróf Illésházy Gábor és házastársa gróf rimaszécsi Széchy Éva asszony ellen soha sem titkon, sem nyilván vagy portékájoknak fölverésében és akármely ingó-bingó marhájaknak s tárházuknak rájuk ütésében nem practicalunk, sőt

sem magamnak, sem feleségemnek ezen várnak erősségében sem egy sem más-képen nagyobb jurisdictionkat ő Kegyelmeknél nem praetendáljuk és tulajdonítjuk, hanem a vitézlő rendet is igaz úgy mint magunk hűségére az ő Kiknek hűségére a szerint megtartjuk, ő Kiket sem személyekben a kapun kin s ben való járásból, sem pedig ő Kiknek szolgálait nem prohibealjuk. Melyre isten minket úgy segéljen. Ennek nagyobb erősségére adjuk a kezünk írásával és szokott pe-

kos véd- és dacszövetség létesült a két sógor és a két nővér közt. Ki ellen? Szerződésök nem említ senkit. De midőn a három tulajdonos közül kettő kölcsönösen biztosítja egymásnak Murányt illető minden jogát, a harmadikat pedig hallgatással mellőzi, mintha nem is léteznék, akkor világos, hogy az ilyen egyezmény a nem említett harmadik társtulajdonos kijátszására irányul.

Ez egyezmény nagy részben megadja nyitját azoknak a regényes eseményeknek, melyek nemsokára Murány várában lejátszódtak. Egész kis összeesküvés létesült a védtelennek tartott Mária kifosztására. Ekkor sem tekintették többé egyenrangú társtulajdonosnak, mert akkép intézkednek mindenben, mintha a vár egyedül kettőjöké lenne. Csak arról biztosítják egymást, hogy az egyik sógor nem követel több jogot mint a másik, és sem egymás javait bántani, sem egymás cselédeit háborgatni nem fogják. Máriáról, jogairól, vagyonáról, szolgáiról szó sincs. Őt számításba sem vették és Illésházy, kinek Listius a cselszövény egész vezetését átengedte, lesni kezdte az alkalmat, hogy egészen lerázhassa nyakáról. De sokkal kevésbé volt merész, elszánt ember, semhogy az alkalmat maga meg tudta volna teremteni. Ha fogságra vetteti, ha a várból kiviteti Máriát, mihez lett volna hatalma, mert övé volt a fegyveres erő, minden szándékát büntetlenül kivihette volna. Ettől azonban visszariadt s csak kicsinyes, férfiatlan eszközöket mert alkalmazni.

Mária csakhamar tisztába jöhetett sógorai terveivel. Noha külsőleg a család tagjai közt tovább is barátságos érintkezés folyt, Mária helyzete mindinkább kényelmetlenné alakult. Szellemi fölénye keveset segített rajta. Minél nagyobb sikereket arattak a fejedelem hadai, annál gyöngédtelenebbül érezte vele felsőbbiségét Illésházy.

Kezdte tudtára adni, hogy fölösleges a várban s okosan cselekednék, ha önként máshová vonulna. De Mária nem tágitott. Nem tette ki lábát Murányból. De meg nem akadályozhatta, hogy mindenféle ürügy alatt meg ne rövidítsék úrasszonyi jogait s alárendelt állásba ne szorítsák le.¹ Költőjénél² ilyen szavakkal panaszkodik cselédeinek:

Tudjátok méltatlan sok szenvedésimet,
Atyámfiától vett kisebbségemet,
Melyek éles törként sebhetik szívemet,
Epesztik mint méreg keserves fejemet.

Borúlt volt miattok életem homályban,
Ük voltak a napok, s fénytettek Murányban,
En mint homályos hold öltöztettem gyászban,
Töltvén óráimat sok titkos sirásban.

De azért nem mozdult a várból. Hasztalan hívták Kassára, Rákóczy fejedelem főhadi szállására. Nem ment s ellenkezése Illésházyt végre annyira felbőszítette, hogy már-már a végső eszközhöz folyamodott s — «majd erővel viszi a fejedelemhez».

Mária tehetetlenül állt a veszélylyel szemben. Egy bizalmas szolgáján, a költők által sokat emlegetett nemes Kádas Mihályon s néhány nőcselédjén kívül senkire sem számíthatott. A helyőrség sokkal nagyobb volt, semhogy lekenyerezésére gondolni lehessen. Egy ideig a királyba vetette reményét. De csakhamar meggyőződött, hogy onnan hasonló veszély fenyegeti. Az udvar körében nem tettek különbséget közte és Murány többi birtokosai közt. Mihelyt Illésházy Gábor elpártolása bebizonyult s Eszterházy nádor komoly intése után sem tért vissza a király táborába, a pozsonyi kamara megtette az előkészületet, hogy Murány «összes mostani birtokosai» ellen megindítsák a hűtlenségi pört s lefoglalják birtokaikat.³ A mint

¹ PAULER Gyula, Vas. Ujság 1865.

² GYÖNGYÖSI III. 251—2. versszak.

³ A királyi kamara 1644 jún. 2-án a

felséghez felterjesztést intézett, melyben felsorolja azokat, kik hűtlenségbe estek.

Első helyen áll Illésházy Gábor, ki meg-

hire ment a kamara szándékának, tüstént jelentkeztek a pályázók, kik igényt emeltek a lefoglalandó javakra. Minden befolyásos embernek megvolt a maga jelöltje, kinek a préda egy részét szánta.¹ Mindezt tudták Murányban is s Mária egyszerre két felől veszélyeztetve látta vagyonát. Nehéz bánatban folytak napjai; sokat töprengett, sokat busult, mert jót sehonnan sem várhatott. Egyszerre a legnagyobb veszély közepett segítséget kapott.

Akadtt megmentője s Mária habozás nélkül, elszánt lélekkel, erős kézzel ragadta meg az alkalmat.

Egy furfangos paraszt legény érkezett a nagy éberen őrzött várba. A várbeli hölgyeknek idei ugorkával, a mi akkor még ujság volt Murányban, akart kedveskedni. Csakugyan egy zsák ugorkát hozott; megmotozták s nem találtak nála gyanusát. Pedig vitt valamit, a mi Murány sorsát eldöntötte. Az ugorka közt egy levél volt elrejtve s az ügyes ficzkó, amint az őrségen át tudta csempészni, úgy kezébe is játszotta annak, a kinek szólt, Széchy Máriának.

II.

A levelet Wesselényi Ferencz, füleki kapitány írta. Először merül föl e név Mária életében? Vagy szerepelt-e benne már előbb? Azok, kik a murányi regény részleteit közvetlenül hőseitől hallották, határozottan azt állítják, hogy soha előbb nem látták, nem ismerték egymást. Nincs

szegve a köteles hűséget, seregével az erdélyi fejedelemhez állt. Ezzel hűtlenségbe esett s összes javai a koronára szálltak. «Simili prorsus perduellionis labe infectos esse mandavimus — folytatja a fölterjesztés — possessores modernos arcis Murány.» Az ő vagyonukat

is le kell tehát foglalni. Orsz. L. N. R. A. 1649. 76.

¹ 1644 jún. 9-én írja LIPPAY érsek a nádornak, hogy az Illésházy Gábor «gyerek porcióját én Eszterházy Dániel uramnak szántam volna, ha a Kd jó concursusa accedal reája, kész is vagyok munkálkodni benne».

is ok ez állításuk valóságában kételkedni. Nem teszi érdekesebbé, regényesebbé történetöket, inkább megnehezíti krónikásaiknak¹ az esemény elmondását, mert kissé mes-

¹ Murány megvételének két megbízható, nagy vonásaiban teljesen hiteles, előadása maradt fenn. Az első francia nyelven. JEAN DE LABOUREUR SIEUR BLERANVAL, XIV. Lajos francia király egyik udvaroncza írta. 1645 végén Gonzaga Mária nevers-i hercegnő iv. László lengyel királyhoz ment nőül. Máriát fényes francia követség kísérte Guebriant marsallné, mint a francia király rendkívüli követe vezetése alatt Varsóba. 1646 áprilisban indult el a lengyel fővárosból Guebriant marquisné s nagyszámú kísérete, hogy Magyarországon át térjen haza. Árva megyén s a Vág völgyén át május 9-én érkeztek Pozsonyba, hol négy napot kellett tölteniök. A mint megérkeztek, Wesselényi Ferencz azonnal megismerkedett velök s lovagias figyelemben részesíté a marquisnőt és kíséretét. Ennek egyik tagja volt LABOUREUR, ki a murányi esetet «Histoire des Amours du Comte et de la Comtesse Vesselény» czímmel valami húsz lapon igen részletesen beszéli el. Kijelenti, hogy az egész eseményt, mely rendkívül fölkelté érdeklődését s melyet «la plus memorable de nostre siècle»-nek nevez, minden részletében magától Wesselényitől hallotta. De még neki sem hitte volna el, ha egészen szavahihető emberek meg nem erősítik s Wesselényi néhány okmánynyal nem igazolja állításait. A hihetetlennek látszó esetről szólva, egy helyen említi: «Je ne l'aurais point creu a la simple relation que ce Comte m'en fit; si'il ne m'avoit esté assuré de plusieurs personnes digne de foy; si toute la Hongrie n'en avoit esté témoin; et si l'Empereur lui mesmes n'en temoignoit quelque chose dans les lettres d'investiture de cette fameuse forteresse de Mouran, qu'il luy donna; lesquelles j'ay leues et extraites en propre original.» Munkája Relation du voyage de la Roynie de Pologne stb. czímmel Párisban 1647-ben jelent meg. LABOUREUR tehát egyenesen Wesselényi előadása után

mondja el a történetet. Így hiteles forrás és pedig annál inkább, mert majdnem a legcsekélyebb részletéig meg egyezik a hivatalos kútfókkal, de különösen Gyöngyössel, kinek 1664-ben ki nyomtatott Márssal társalkodó murányi Venusa, mint történelmi kútfő is nevezetes. Gyöngyösi évek során át előbb Wesselényi s ennek elhunytával Széchy Mária környezetében élt s mindkettőnek bizaalmas embere volt, ki százszor hallhatta tőlök a kaland legcsekélyebb részleteit, ismerte az összes mellékszereplőket, a helyiségeket s általában nem is annyira költői, mint történelmi munkát akart írni. Ajálásában ezt mégis mondja s főczéljának tekinti «Nagyságtok örök emlékezetet érdemlő cselekedet»-ét «jövendőben a feledékenységtől» megmenteni. Minthogy hősei életében adta ki művét, legalább a Wesselényi és Mária személyét illető részletekre egészen hitelesnek vehető. Másban, így például az esemény évének meghatározásában téved, mert ez reá nézve egészen mellékes. De két főalakja szerepét híven adja elő. LABOUREUR és Gyöngyösi tehát a murányi regény két megbízható egykorú krónikása. Mindketten világosan mondják, hogy Széchy Mária és Wesselényi előbb nem ismerte egymást. LABOUREUR ezt ismételve említi: «Il — mondja Wesselényiről — ne l'a jamais veu». «Bien qu'elle — írja Máriáról — ne l'eust jamais veu ny autrement connu, que comme ennemy du Prince, qu'elle reconnoissoit.» Gyöngyösi szintén többször említi, hogy nem ismerték egymást. Így a II. 9. versszakban mondja Wesselényiről:

Nem látta soha és mégis ég érette.
Ily ismeretlenül miként szerethette?

Gyöngyösi állítását valóán fogadja el PAULER Gyula már említett érdekes művében (Vas. Ujság 1865) s a legtöbb történetíró. Csupán DEÁK Farkas mondja (Wesselényi Ferenczről írt jellemzése)

13. WESSELÉNYI FERENCZ.

Wiedemann Com. Gloriæ 1. gyűjteményéből.

terkelt, erőszakos eszközöket kénytelenek használni, hogy elfogadhatóvá tegyék azon érthetetlen kiinduló pontjukat, hogy egy férfi és egy nő kölcsönösen megszeresse, mielőtt valaha személyesen láttá, egymást. Az Olympus összes istenei sem teszik elfogadhatóvá ez állítást, ha csupán koholmány. Mint ilyen, merő képtelenség s a mellett fölösleges, mert mi oka lehet a szereplők bármelyikének eltagadni régibb ismeretségek egyszerű tényét, mikor ez alapon regényök csak természetesebbé, érthetőbbé válnék? Ha tehát mégis azt mondják, hogy nem ismerték egymást soha, ennek igaznak kell lennie, mert csak mint igazságnak van értelme. Az életben sok valószínűtlen, fordul elő s érthető, hogy a sors szeszélye két idegen embert közös munkára egyesít, de az nem, hogy két régi ismerős, kinek nevét siker és dicsőség kapcsolja össze, legbizalmasabb környezetöket tévutra akarnák vezetni az iránt, mikor látták egymást legelőször.

De ha előbb nem látták egymást, hallani mindenesetre hallottak egymásról eleget. Wesselényiek özvegy Széchy Györgynével jó viszonyban éltek s többször megfordultak Murányban. Különben is Wesselényi szintén azok közé tartozott, kiket gyakran szárnyára vett a hír, kik bőven adtak anyagot a közbeszédnek. Régi vagyonos családból származott, mely azonban nem játszott első rangú szerepet, mert birtokai főleg Erdélyben és Lengyelországban feküdtek, hol a család szintén honfiusítva volt. Ferencz 1605-ben született.¹

de nem idéz forrást az állítás bővebb indoklására, hogy Mária már két évvel a murányi eset előtt szeretője volt Wesselényinek. A murányi regénybe a legenda sok mindent belevitt. Jó barát és ellenség a maga módja szerint színezte ki a hősökre hízolgően vagy becsmérően az esetet s azok, kiknek volt okuk Murány elvesztése miatt neheztelni Máriára, talán

azt hitték vagy híresztelték, hogy régen kedvese Wesselényinek. Ilyesmi Rákóczy György fejedelem körében kevéssel Murány elfoglalása után szóba jött, de már ott ellenmondással találkozott. LABOUREUR és GYÖNGYÖSI állításai e pontban nemcsak találkoznak, de az igazságnak is megfelelnek.

¹ Ezt DEÁK Farkas írja. De az egy-

A Wesselényiek hitbuzgó katolikusok voltak; különösen Ferencz atyja István, tünt ki e téren. Fiát, Ferenczet azonban a rokonság protestansnak nevelte. Az ifjú csak a nagyszombati iskolában Pázmány Péter érsek befolyása alatt tért vissza a kath. egyházba.¹ Gondos nevelést nyert, már nem olyat, mint egy nemzedékkel előbb Széchy György. Az élet, a szokások, az erkölcsök három-négy évtized alatt gyökeresen átalakultak a főuri világban. A magyar úr nem volt többé csupán katona; kezdett udvaronc is lenni. A személyes bátorság és a vitézi gyakorlat mellett már nélkülözhetetlenné vált a szellemi és társadalmi műveltség, melyet ifjainknak akkor bő alkalmuk nyílt Pázmány Péter híres és a protestansoktól is irigvelt iskolájában elsajátítani. Wesselényi Ferencz ott végezte tanulmányait, s kevés ifju hagyta el ez intézetet, a ki annyira megfelelhetett tanítói eszményeinek, mint ő. Harcias, daliás, de jó modorú férfi vált belőle, ki épen úgy feltalálta magát a csatatéren, mint a salonokban; épen úgy tudott bánni a karddal, mint a tollal; s a mily vitézül verekedett az ellenséggel, olyan ügyesen tudta megnyerni nagy urak kegyét, szép asszonyok hajlamát. Korának egyik legszebb ifja volt, ellenállhatatlan mindenben. A nagyszombati tanintézetből valódi lángelme nem került ki, de annál több közepes tehetség, jóra való, művelt, magyar és hazafias ember, kik válságos időkben híven szolgálták nemzetöket és királyokat. Ezek közt diszes helyen áll Wesselényi Ferencz. Nem volt lángelme, nem is első rangú tehetség, de a közügyek iránti buzgalom, lángoló

korúak szerint 1667-ben hatvanadik évében halt meg. E szerint 1608-ban született volna.

¹ DEÁK Farkas: A Wesselényi-család őseiről. Századok. Erősen megtámadja e föltevést, melyet azonban Wesselényi Ferencz egy későbbi levele megerősít.

Azon hírre, hogy sógora, Illésházy Gábor, a consiliáriusságért pápista lett, megjegyzi: «Felteszem erről, hogy csak respectus vezérli, kevésért vesztí ily jó hitét, a kin én, míg ifjú legény voltam, felette kaptam». 1650 aug. 14. Kassa. Tört. Tár. 1880.

honszeretet és a szellemi élet iránti érdeklődés tekintetében kiállja a versenyt bárkivel. A kor, melyben neki nagyobb szerepkör jutott, igen szegény volt kiválóbb elmékben. Zrínyi Miklós a költő magasan kiemelkedik e nemzedékből, de szerencsétlenségére és az ország nagy kárára az udvar kegyét nem tudta megnyerni. Wesselényi kevesebb tehetséggel, de több ügyességgel megszerezte azt is. Elfogulatlan, pártatlan szellemét kora zűrzavaros politikai, egyházi és társadalmi küzdelmei közepett is meg tudta őrizni. A nagy Zrínyi Miklóssal ő kortársai közt az egyetlen, kiben öntudatra jutott a magyar államérdek s a ki a vallásos czivakodásnál, az egyházi sérelmeknél fontosabbnak tartotta a haza, a nemzet megmentését. Nem pártember, hanem magyar hazafi volt. Ez rokonszenves egyéniségének egyik kimagasló jellemvonása.

Wesselényi zajos, mozgalmas életet folytatott, ámbár elég korán megnősült. Végvárbeli katona volt; magyarbéli Bosnyák Tamás füleki főkapitány mellé került s a vagyonos főúr leányát Zsófiát, özvegy Serényi Mihálynét vette el.

Az ájtatos asszony épen ellentéte volt szilaj, hevesvérű férjének. Wesselényi szerette a zajt, az életet, mulatságot, míg neje hűséges hitves, gyöngéd anya, a világ hiuságait megvető, a rajongásig vallásos nő volt, kit már életében a szentség gloriolája övezett. Sokat betegeskedett, s férj és feleség közt annyira elütő természetők folytán valóban boldog élet nem fejlődhetett. Wesselényi gyakran és sokáig maradt távol nejétől, s másutt keresett szórakozást, víg czimboráknál, szép asszonyoknál. Bosnyák Zsófia mégis szerette férjét s lemondani tudó lelke megnyugodott végzetében. Viszont Wesselényi minden könnyelműsége mellett jó ember volt; szeretetreméltóságával, gyöngédséggel árasztotta el nejét, ha közelében időzött; tiszteltebecsülte benne a jó anyát, az önfeláldozó, szeplőtlen életű

asszonyt. «Édes, tökéletes feleségemnek» nevezte¹ s midőn a harczterre indult, a legmelegebb szavakkal ajálá egy barátja pártfogásába, ha őt magát az ellenség előtt veszedelem érné.

De nem Wesselényit, hanem gyöngélgedő nejét ragadta el a halál. Bosnyák Zsófia 1644 ápril 28-dikán befejezte istenes életét s két kiskorú fia Ádám és László nevelése a férjre maradt épen olyan időben, midőn a közügyek a legnagyobb mértékben igénybe vették figyelmét. Már javában folyt a háború, s Wesselényire, mint akkori főkapitányra hárult Fülek, a nagyfontosságú végház védelme. Bátorsága, ügyessége megtartá a királynak ez erősséget, melyet Kemény János hadai nem voltak képesek megostromolni.

A nyár elején a harczok színhelye Fülekről távolabbra húzódott s főkapitánya szabadabban mozoghatott. Tettvágyó szelleme foglalkozást keresett. Vitézi vállalatra gondolt s mivel az ellenség nem jött közelébe, maga igyekezett fölkeresni.

Gyakran bekalandozta csapataival a vidéket s elhatolt egész Murány közelébe, melynek erős falait Illésházy Gábor néhány száz főnyi serege védte.

E vár megvételére kezdett gondolni. Mi kelté föl benne az eszmét, hogy elhódítsa e várat, melyben ellenség fészkelte ugyan, mely azonban nem állami, nem is végvár, hanem egyszerű magánlak, habár a kor viszonyaihoz képest erősített hely volt?

A legenda, mely Murány megvételéről utólag alakult, természetfölötti, csodás okokban keresi a megfejtést, Vénust és Marsot, az egész Olympust mozgásba hozza, hogy megmagyarázza Wesselényi ez elhatározását.

¹ 1643 decz. 6. Pozsonyból írja Bakos Gábornak: «Ha az istennek bölcs rendelése, hogy életemet ott cseréljem meg a halállal, kérem Kdet, mutassa ha ki-

vántatik édes, tökéletes feleségemhez és apró árváimhoz jó akaratját s nekem, ha sohasem lát, megbocsát ha mit vétettem». Orsz. Lev.

De sokkal érthetőbb, emberileg megfoghatóbb magyarázat rejlik magában a helyzetben, a tényekben. Elemeire kell szétbontanunk a legendát, ha meg akarjuk ismerni az események lélektanilag indokolt, természetes fejlődését.

A murányi regény legelső stadiumában nincs semmi természetfölötti, sőt nincs semmi regényes sem. A viszonyok egyszerű ismerete vitte reá Wesselényit, hogy Murány vára megszerzésére kísérletet tegyen. Murány katonai, stratégiai szerepe az egész háború folyamán kevésbé érvényesült; magán-kastély, egy hatalmas urodalom székhelye volt és semmi egyéb. De éppen ez az, a mi a füleki kapitány figyelmét reá irányzá. A vár megvételének gondolata egészen saját agyának szüleménye; utóbb mindig a maga eszének és bátorságának rója föl érdemül s azért önmagának igényli az egész zsákmányt. Junius havában hozta indítványba a pozsonyi kamra a hűtlenség bűnébe esett murányi földesurak javainak lefoglalását. Ez legkevesbbé sem maradt titok, hisz mindenfelől jelentkeztek az «éh-ebek», a koncra áhítozók. Wesselényi is megtudta s észrevette, hogy itt az alkalom nagy jószágok szerzésére. Foglalkozni kezdett a tervvel. Csakhogy a távoli Fülekben nem gondolhatott a hatalmasok kegyének és hajlamainak megnyerésére; ha célhoz akart jutni, mást, nagyobb, merészebbet kellett kigondolnia.

A politika mellékesen szerepelt tervezgetéseiben és a szerelem szintén csak utólag vegyült belé. Wesselényi szolgálatot akart ugyan tenni királyának, de első sorban

1 Noha még Gyöngyösi is azt állítja, hogy gróf Eszterházy Miklós nádor hagyta meg Wesselényinek Murány elfoglalását, ez is csak afféle szóbeszéd, mely a tényekben nem nyer megerősítést. Az ugyan kétségtelen, hogy mint Fülek főkapitányának hivatalos kötelessége volt Murányt is szemmel tartani. De specia-
lis megbízást a vár megvételére a nádor-

tól nem kapott, legalább Eszterházy levelezéseiben ennek nyoma sincs, hanem ellenkezőleg a nádor többször írja, hogy maga mellé rendelte Wesselényit. Már pedig nem hívhatta volna maga mellé, ha Murány megvételével bízta volna meg. A nádor levelezése Lippay György érsekkel 1644 július hava. Akadémiai kéziratár.

önmagának. Tudta, mi történik Pozsonyban; meg akarta előzni azokat, kik csupán a protectio segélyével igyekeztek Murányt elkaparítani. Legelső akart lenni, birtokba akart helyezkedni, befejezett ténny akart teremteni. Ez volt a siker előfeltétele. Tudta, ha egyszer benn ül a nagy javakban, nem egy könnyen fogják szűrét kitehetni, a mint utóbb csakugyan ki nem tűrhették többé, ámbár sok felől és hatalmas befolyások dolgoztak ellene.

A mint az óhaj, hogy a várat megszerezze, fölébredt lelkében, latolgatni kezdte az eszközöket, melyekkel célját elérhette. Csak két út kínálkozott, az erőszak vagy a cselszövény. Erőszakra akár rendes ostrom, akár éjjeli megrohanás alakjában gondolnia is képtelenségnek látszott. A füleki helyőrség — a legjobb esetben valami ezer ember — elegendő volt ugyan e vár oltalmára vagy apróbb portyázatokra, de nem egy hatalmas, fegyveresekkel meg-
rakott erősség elleni műveletre. Csak a cselszövény maradt tehát s Wesselényi ezt választotta.

A három murányi asszony közül az egyedül állóra, az elváltan előre gondolt.

Hallhatott Széchy Máriáról¹ eleget s a mit hallott, az csak bátoríthatta azon elhatározásban, hogy hozzá forduljon. Kétségkívül ismerte a Murányban történő dolgokat is, Mária ottani helyzetét s azt az alattomos küzdelmet, melyet sógorai folytatnak ellene. Ki s be jártak a várban az emberek, a hadak közeledtére a vidéki nemes családok

¹ Gyöngyösi szerint halálos ágyán Bosnyák Zsófia irányozta Wesselényi figyelmét a szép özvegyre, Széchy Máriára. A francia LABOUREUR így adja elő a dolgot: Wesselényi folyton azon töprengve, hogyan szerezheti meg Murányt, egy ízben embereivel egy közeli faluban hált meg. Alvás közben úgy rémlett előtte, mintha egy nagy öreg ember felébresztené. Az aggastyán mellére tette kezét, mondván: Almodjál minden jót

Murány elfoglalásáról; tudd meg, bármennyire bevehetetlen, te mégis elfoglalod *egy özvegy* segítségével, ki a várban lakik! Ezzel a látomány eltűnt. Wesselényi fölkelt és utána futott. A zajra fölébredtek hadnagyai, kik vele egy szobában háltak s mindenütt keresték az öreg embert, de nem találták. Wesselényi fejéből azonban ki nem ment többé a gondolat, hogy az özvegy segélyével fogja a várat megszerezni.

Murányba húzódtak s így az ottani viszonyok nem maradtak titokban.

Wesselényi tájékozva volt a helyzetről s erre alapította számításait.

Csak az actio megindítása okozott fejtörést. Az első lépéstől függött a siker. Ha szerencsétlenül vezet be a játékot, úgy az első percztől kezdve veszve volt az, mindazzal a sok magasröptű, dicsvágyó álommal együtt, melyet hozzá fűzött.

Jól meg kellett tehát gondolnia minden lépését. Napokon át, nyugtalan, búskomor volt s ájtatos fohászaival kérte a szent szűz támogatását vállalkozása számára.

A véletlen segélyére jött. Egy júliusi napon — a hó elején történt — Nagy János nevű parasztleány érkezett Fülekre;¹ Kürthy Ferenczné jobbágya volt, azon vidéki nemes asszonyok egyikéé, kik a háborús idők elől Murányban kerestek menedéket. Wesselényi valószínűleg régebben ismerte Nagy Jánost s a furfangos ficzkót szemelte ki eszközül tervei valóításában.

Magához hivatta s beszélgetésbe eredt vele, mi közben hetven tallért mutatott neki.

Nagy János tűzbe jött a nagy pénz láttára s azon hitben, hogy Wesselényi orgyilkosságra akarja fölbérelni, hetykén azt mondta —

«Parancsoljon Nagyságod, bármilyen hatalmas legyen is, én megölöm!»

Wesselényi mosolyogva figyelmeztette, hogy egész más szolgálatot kíván tőle. Egy levelet fog neki átadni: vigye be Murányba s juttassa Széchy Mária kezébe, mely esetben még száz tallér jutalomra s örökös pártfogására számíthat.

Nagy János azt felelte ugyan, hogy nem igen szokott

Ezt GYÖNGYÖSI mondja, LABOUREUR szerint mint hadi fogoly élt Füleken.

Mária közvetlen közelébe kerülni, de mégis elvállalta a megbízást, ígérve, hogy kézbesíti a levelet, habár életébe kerül.

Wesselényi nyomban megírta levelét.¹ Nehány sorba foglalta össze gondolatait. Fontos ügyben személyes találkozást kért Máriától. Kérte továbbá, hogy valamelyik bizalmas szolgáját küldje el hozzá.

A levélkét Wesselényi kis golyóvá gyűrte össze, melyet viasszal vont be. A viaszos golyót azután elrejtették egy zöld ugorkába, mely a többi közé került, Nagy János iszákjába.

Jámbor, együgyű arczczal jelent meg a ficzkó Murány kapujában. Azt mondta, hogy asszonya Kürthyné jószágáról Rahóról hozza az ugorkát. De hogy az egyikben mi van eldugva, azt csak Széchy Máriának mondta meg.

III.

Máriát meglepte az idegen embertől származó levél, de kellemesen lepte meg,² ámbár írója szándékairól legfőlőbb homályos sejtelmek lehettek. Más asszony talán megütközéssel küldte volna vissza a levelet, melyben egy ismeretlen, ki a mellett nagy nőhódító, don Juan hírében állt, ki még ellenség is volt, feltolja szolgálatait s légyottért

¹ LABOUREUR Wesselényi szóbeli előadása nyomán közli a levél lényegét, melynek szövegezése azonban egészen a francia író műve. E szerint a levél így szólt: Nagyságos asszonyom! Orvendek, hogy e szolga által alkalmam nyílik értesítenem Kdet azon nyugalanságról, melyben élek a miatt, hogy Nagyságodal személyesen nem beszélhetek olyan dologban, a mely Nagyságodra nagyon fontos s a melytől az én egész boldogságom függ. Ennyi mindaz, a mit most

üzenhetek, esedezvén, hogy ezt is titokban tartsa egy olyan ember kedvéért, ki Kdnek korántsem ellensége, ámbár az ellenpárthoz tartozik s ki teljes bizalmát helyezi a Kd nemeslelkűségében. Részesíten azon megtiszteltetésben, hogy küldje el hozzám hű emberét, ki előtt nyilatkozhassem s adjon hitelt azon biztatásomnak, hogy buzgó és alázatos szolgálója vagyok.

² Elle fut très aisé de cette lettre — mondja LABOUREUR.

esdekel. Némelyek női erényök ellen tervezett merényletet, mások politikai fondorlatot sejtettek volna Wesselényi felszólításában s több-kevesebb zajjal utasították volna vissza a tolakodót.

De Máriát temperamentuma és helyzete egyaránt arra ösztönözték, hogy másképen cselekedjék. Kalandos hajlamait, élénk képzelő erejét épen úgy fölvilványozta a levél, mely egy hires, lovagias vitéztől, egy férfi kora javában álló özvegy embertől jött, a mint a várban alakult viszonyok folytán józan esze, okossága tanácsolta, hogy legalább meghallgassa, mit kíván tőle Wesselényi. Épen ez időtájt készült Illésházy Kassára s mintha sejtene, hogy távolléte idején nem lesz jó Máriát Murányban hagyni, egyre sürgetőbben igyekezett rávenni, kísérje el a fejedelmi udvarba.

Mária ösztönszerűleg félt ez úttól. Másrészt Wesselényi felszólítása új irányba terelte phantasiáját. Nem csupán a kalandra gondolt; fölébredt benne a sejtelen, hogy itt több áll kilátásban, az, a mi szükségképen vágyai netovábbját alkotta, a — férj.

Nem habozott tehát. Válságos helyzetében isten újját látta a levélben. Megragadta az alkalmat. Felelt Wesselényinek. Csak annyit írt, hogy legközelebb elküldi hozzá egyik bizalmas szolgáját, ki előtt őszintén nyilatkozhatik.

A levelet¹ sárga viaszba burkolta s Nagy János köpenyének egyik ezüst gombjába dugta el.

Harmad napra a válasz a türelmetlen Wesselényi kezében volt.

Az első lépés sikere kielégíthette. Minél behatóbban

¹ LABOUREUR szövegezése szerint Mária válasza ez volt: Uram! Noha nem képzelhetem, milyen szándékból írt nekem s tudom azt is, hogy nem vagyok képes Kdnek semmiféle szolgálatot tenni, még sem tagadhatom meg, a mit tőlem kért. Elküldöm egyik nemes szolgálmat,

ki hű lesz Kdhez, mert hozzám is az; bízzék benne érettem, és legyen meggyőződve, hogy ámbár személyesen nem ismerem Kdet, azért nem kevésbé bízom becsületében. — Gyöngyösi szerint is lényegileg így szólt a Mária válasza.

meghányta-vetette a dolgot, annál inkább tisztába jöhetett, hogy reá nézve kétszerte komoly a dolog s hogy Murány várával feleség is jár.

Ez sem riasztotta vissza. Közel állt negyvenedik évéhez. Kitombolta magát; eleget kóstolta a szerelem pillanatnyi mámorát. Unni kezdte s fölébredt benne a vágy a nyugalmas házasság élet után. Gyermeknei nevelése, a saját egészségi állapota — lábát egy golyó sebesítette meg s noha évek óta járogatott a hévízbe, sokat szenvedett s rászorult a gondos ápolásra — szintén újabb házasságra ösztönözték s nem tartotta bajnak, hogy Murány megszerzésével ebbeli vágya is teljesül.¹

Széchy Máriát nem ismerte ugyan személyesen, de a házassági combinatiókban akkor a személyi mozzanatok még inkább háttérbe szorultak, mint ma. A háztűznézés rendszerint csak akkor esett meg, ha a kérő már előbb tisztába jött azzal, hogy a kiszemelt leány családi, vagyoni s társadalmi viszonyai megfelelnek a maga igényeinek. Csak azután nézte meg a leányt s ha megtetszett, megkérte, ha nem, tovább állt egy házzal. Wesselényinél a találka, melyet Máriától kért, pótolta a háztűznézést. Minden egyébbel már tisztába jutott. A házasság az ország egyik legelső, legvagyonosabb főúri családjának ivadékaival csak elősegíthette a carrièrben, melyről dicsvágya mindenkor álmódott. Különben is érezhette, hogy Murány állandó megtartására nem lesz elég csupán a tényleges birtokba vétel, a fegyverrel való elfoglalás jogcíme. Erősebb, hathatósabb jogot is igyekezett szerezni, melyhez csak házasság folytán juthatott.

A válasz után, melyet Nagy János hozott Murányból,

¹ Hogy első neje elhunytá óta csak pár hó telt el, az akkor nem jött tekintetbe, mert a gyászév megtartása még nem volt rendszeren szokásban. Bizonyítja ezt Gyöngyösi Kemény Jánosa. A mint

Lónyay Anna első férje elhunyt, azonnal fölébredt Keményben a gondolat, hogy megkérleti az özvegyet. A férj temetésén pedig már a kérők egész serege ostromolta az ifjú özvegyet.

Wesselényi, bármennyire fölkelté türelmetlenségét az első siker, teljes passivitásra volt kárhoztatva mindaddig, míg Mária bizalmas embere hozzá nem jött. Nyugtalanul várta. Végre ötödnapra megjelent Kádas Mihály, de a találkára nézve nem hozott határozott ígéretet. Wesselényi legalább a murányi viszonyokról szerzett részletes tájékozást s ajándékaival, ígéreteivel megnyerte magának és terveinek Kádast, kit egyik meghittjével, Pál Gergelylyel küldött vissza Murányba. Ujabb levelet vittek s gyöngéd figyelemképen egy ezüst órát a levél írójától. De csak hét nap múlva érkezett Fülekbe Mária várva várt üzenete, Kész volt megjelenni a légyotton; a határidőt a jövő heti szombatra — valószínűleg július 23-ára tűzte ki, színhelyül pedig a murányalja-tiszolczi országút mentén valami fél mértfölddel Tiszolczon innen levő erdős völgyet, hol

Találni bőv rákos és pisztrángos helyre.¹

Kádas, ki a jó hírt maga vitte Fülekre vasárnap — júl. 17-én — indult haza közölni úrnőjével, hogy Wesselényi a kitűzött napon megjelenik a találkán. Meg is jelent. Nagyobb csapattal indult útnak; ellenséges földön járt, azt sem tudta, nem hálóba csalják-e; kész akart tehát lenni minden eshetőségre. De nem bántotta senki, csak egy kis nyári zivatar áztatta meg. A kijelölt hely közelié érve az erdőben elbujtatta katonáit. Mária fölkérte, hogy a találkára minél kisebb kíséretet hozzon. Csupán hat embert vett maga mellé, három bizalmas tisztjét, Vadászi Pált, Farkas Fábiánt és Farkas Ferenczet, egy inast, egy német fegyveres katonát s a kaland első megindítóját Nagy Jánost s velök jelent meg a légyott színhelyén.

Sokáig vártak. Rég elmúlt a kitűzött óra s Mária nem mutatkozott. A kis társaság nyugtalankodni kezdett. Egy-

¹ Gyöngyösi. De ma nem ezt nevezik Wesselényi forrásnak, hanem azon erek egyikét, melyek a murányi várhegyből fakadnak.

szerre trombitazaj, dobpergés hangzott a közelben. Nagy számú lovas jelent meg az országúton. A hét ember megijedt; azt hitték, hogy törbe ejtette őket az asszonyi csalárdság. De a lovasok elhaladtak a nélkül, hogy észrevetnék volna a lombos fák közé rejtőzködőket. Csakhogy Máriát is hasztalan várták. Nem oly könnyen szabadúlhattott a várból. Kirándulásához ürügyül azt használta, hogy rákászni, pisztrángot fogni megy le a közeli völgybe. De mikor épen indulni akart, Illésházy Gábor toppant be hozzá s reggelire hívatta meg magát. Mária türelmetlenül, izgatottan látta a «kelletlen vendéget». De nem árulta el magát. Jó kedvet, vidámságot színlelt; időközben elküldte Kádast a légyott helyére, hogy késedelme miatt megnyugtassa Wesselényit. Kádas az örvendetes híren kívül zöld zománczos arany órát hozott a türelmetlenül várakozónak.

Végre kilencz órakor Mária oda fenn a várban a faképnél hagyta vendégét; azt mondta, hogy indulnia kell szokott multságára, különben halászó helyének vizét kiveszik a parasztok. Ekkor történt, hogy leitatatta Illésházyt, ki mámorában azután nem sokat törődött sógorasszonyával.

Jó nagy számú cseléd kíséretében indult el Mária a várból. Elszántan tette meg az emlékezetes utat. Lenn a völgyben embereit «színes beszédével» a pataknál hagyta, maga pedig két hívével tova vágatott. Még mindig jó lóháti menyecske volt. Egyszerre kipirúlt arczczal állt Wesselényi előtt, ki a lódobogásra egy bokor mellől előlépett. A férfiak bámulva, meglepetten nézték a daliás asszonyt, ki, mielőtt bárki segélyére sietett volna, könnyedén leugrott a lóról s kezét nyujtotta Wesselényinek.

Nedves, harmatos volt a pázsit; a lovagias Wesselényi leterítette palástját, ráültette Máriát, maga pedig féltérdre

ereszkedve foglalt helyet közelében, míg kísérőik a háttérbe húzódtak.

Mit beszélt az első találkán a férfi a nőnek, azt a lyrai áradozásokat kedvelő Gyöngyösi kevésbé jellemzően tudja kifejezni. Komoly vállalatra készültek mindketten, mely a legteljesebb bizalmat igényelte. Nem csupán Murány sorsáról határoztak; saját becsületek, egész jövőjük állt kockán. Ha a nő hálót vet a férfinak s verembe csalja, úgy ezzel nem egyedül szabadságát, hanem esetleg életét is veszélyezteti. Ha viszont a férfi rászedi a nőt, ha eszközül használja és azután eldobja, úgy becsülete, egész élete meg van bélyegezve. És ha végül bármilyen árulás idő előtt meghiusítja szándékukat, úgy nemcsak Ferencz esik el egy fényes és jutalmazó hadi tettől, de Mária védtelenül ki lesz téve sógora megtorlásának, s legalább is hosszú börtön az, mely reá várakozik. A legfontosabb érdekek forogtak szóban, sőt végül nemcsak az önérdek, a dicsvágy szerepelt; a kölcsönös vonzalom is lángot vetett szívökben.

Komoly pillanatok voltak azok, melyeket az erdő árnyában, a zúgó fenyvesek közt eltöltöttek s ez időtől fogva szerepel a murányi regényben egy nagy, hatalmas motívum, a szerelem.

A dévajkodó Wesselényi talált alkalmat a tréfára e komoly helyzetben is. Egyszerre azt mondotta Máriának, hogy rabja, hogy nem ereszti többé haza, hanem magával viszi Fülekre. Mária komolynak vette a fenyegetést s lovagi becsületére emlékezteté Wesselényit, ki sietett bocsánatot kérni neheztelő hölgyétől. Lelkesen adta elő terveit s egyre élénkebben sürgette Máriát, nyújtson módot, hogy Murány várát a király pártjára visszahódoltassa. Mária sokáig habozott, vonakodott. Elmondotta, hogy nem tehet semmit, hogy a várat ébren őrzik, a kapu kulcsai nem nála vannak s a hatszáz főnyi helyőrséget eltántori-

tani, lekenyerezni nem lehet. De az érdeklődés, melylyel a terv iránt viseltetett, elárulta, hogy közreműködése megnyerhető, de csak egy feltétel alatt.

Nem kellett megmondania, mi az? Wesselényi sokkal jobb asszonyismerő volt, semhogy maga ki nem eszelte volna. Mit akart? Mit akarhat egy elvált, egyedül álló asszony abban a korban, olyan helyzetben, melybe Mária jutott, egy özvegy férfival szemben, ki negyven éve mellett még mindig megnyerő alak, kire fényes jövő, sikeren gazdag pálya vár? Férjet akart. Tetszett neki Wesselényi, ki könnyen hevülő természetével szintén megkedvelte az élte javában álló asszonyt s kivel fellengző költője így beszélteti:

Hattyúi termeted mert szívem igen szép
Vagy és vidám, deli, egész testedben ép.
Nyelved friss, eszed nagy, orcád is kedves kép,
Magad kelletése szemeket fogó lép.

Aligha ilyen hangon folytatták a társalgást. De a különös helyzet, a regényes találkozás és a kilátásban álló veszélyek izgató hatása felfakaszthatta mindkettőjüknek kalandra áhító lelkeben a vonzalom és rokonszenv érzetét.

Wesselényi szíve hamar szikrát fogott. Föllelkesedett, szabljájára, lovagi becsületére tett esküt Máriának, hogy feleségül veszi. Ez áron végre a hölgy is hajlandónak mutatkozott s megfogadta, hogy kezére játssza Murány várát.

A módozatok kieszelése Mária leleményére maradt bízva. Arra nem lehetett gondolni, hogy éjnek idején a vár kapuit megnyissa s Wesselényi embereit bebocsássa. A falon kellett tehát valamikép bejutni. Ez azonban a roppant magas bástyákon teljes lehetetlenségnek látszott. Máriára hárult a feladat, hogy a szükséges létrákról és kötélhágcsókról gondoskodik, azokat a várfal azon pontján helyezi el, melyet alkalmasnak talál, e mellett meg-

tesz minden egyéb biztonsági intézkedést s mindenről értesíti Wesselényit, ki folyton készen áll s a mikor Mária levelét veszi, azonnal útra kél, hogy a feladat reá váró részét teljesítse.

Végeztek. Mária felkelt; Wesselényi meg akarta csókolni menyasszonyát, de ez sebesen tova iramlott s lóra ült. Wesselényi szemére hányta kegyetlenségét. Mária ismét közelebb jött s megerősítendő a kötést, mely közöttük a zúgó erdőben, isten szabad ege alatt létesült, «gyenge hajából vert pereczet» adott neki s azután gyors lován elvágatott.¹

IV.

Örülve, aggódva, remény és kétség közt tért vissza Mária Murányba. Olyasmire vállalkozott, minek tömérdek akadály, sokféle nehézsége nem állott arányban a szűken mért segélyeszközökkel, melyekkel rendelkezett. Csakugyan

¹ LABOUREUR Wesselényi elbeszélése nyomán hosszasan leírja az első találkozást. Előkészítését és külsőségeit egészen úgy mondja el, mint Gyöngyösi. A Wesselényi és Mária közötti beszélgetést így vázolja: Wesselényi elmondá, hogy lelke sugallatából kereste a találkozást, noha nem ismerte Máriát. Mivel most első kísérlete olyan szerencsésen végződött, támogatását kéri azon terve kiviteléhez, hogy Murány várát a királynak visszaszerezze. E nagy szolgálatért a király Máriát is méltó jutalomban részesíti, ha a kivitelben segédkezett akár nyújtani. Mária szabadkozott; a várát 600 kiszemelt erdélyi katona őrzi s ő még ha akarná, sem tehetne semmit. Wesselényi azonban makacsul tovább esedezett. Mária visszatetszés nélkül hallgatta. A szerelem meg kezdte lágyítani szívét s végül így felelt: «Nagyon csodálkozom magamon, mért nem utasítom méltatlankodással vissza az ajánlatot, melyet nekem tesz;

hisz becsületemmel és vallásommal ellenkezik az. Elismerem, hogy már ezzel hibát követtem el s nem tudom eléggé megróni erényem gyöngeségét, melyet sokkal erősebbnek hittem. Ezt nem tulajdoníthatom egyébként, mint az első hiba következményének, melyet akkor követtem el, midőn beleegyezésemet adtam e légyotthoz, ámbár ettől semmi olyast nem várhatok, a miért szemrehányást nem kellene magamnak tennem. Hogy mégis mért jöttem el, az olyan titok, melyet magam sem értek, főleg mert be kell vallanom azt is, hogy korántsem bánom, hogy önt láttam, sőt örömet érzek felette, mely nem engedi nekem, hogy úgy bánjak önnel mint elenséggel, holott ön nagyobb ellenség, mint minőnek szabadna lennie, mert olyan kegyetlen volt, hogy engem ide csalogatott, hűségemet csábításnak téve ki». Wesselényit e szavak csak biztatták. Folytatta a rábeszélését; ékesszólása

«erős fát ingat, nehéz mozdítása». De az akadály, a nehézség, a veszély csak hevítették bátorságát, ingerelték becsvágyát.

Nem csupán egy kinos, tarthatatlan helyzetből nyílt számára szabadulás. Hírnév, dicsőség és mindenek fölött a férj csábították s erélyét, kitartását elzsibbadni nem engedték. Valami tizenkét nap alatt kellett ígérését beváltania, kellett lehetővé tennie, hogy Wesselényi a várba juthasson. Fölhasználta a rövid időt gazdálkodóan; egy órája sem veszett kárba s az a lázas tevékenység, a ravaszság és furfangos lelemény, a vakmerő elszántság, melyet e válságos napokon kifejtett, arra vallanak, hogy az önérdeken, a dicsvágyon kívül egy hatalmasabb szenvedély, a szerelem is mozgatta szívét.

Titkainak csak egy tudója volt, a tarfejű Kádas, kivel ismételten meghányta-vetette a dolgot. Szerencsére Illésházy s a várórség egy része éppen akkor Kassán mulatott Rákóczy Györgynél s gyakori együttlétök nem szúrt szemet senkinek. Mégis vigyázniok kellett, hogy gyanut ne keltsenek, mert tisztában lehettek sorsukkal, ha időnek előtte fölfedezik titkukat.

Szomorú rabságra a Máriát vinnék,
Kádassal a hóhérbástya hosszát mérnék.

Még Kádasra sem bízta ügyét Mária teljesen. Lehetőleg maga végzett mindent. Mivel a megállapodás szerint kötélhágcsót kellett a várfal egyik legalkalmasabb pontján lebecsátania, bejárta a falakat, hogy a legalacsonyabb he-

nem hagyta cserben. Utalt egybekelésökre. Azt mondotta, hogy házasságuk az ég határozata, hogy a vállalatban mindkettőjöknek kedvez a sors, hogy Mária halhatatlan dicsőséget szerezhethet magának, hogy a segítségével elfoglalt vár szerelmök zálogát fogja képezni és színhelye lesz a leghíresebb házasságnak, mely valaha Magyarországon létesült.

Wesselényi szavai végre megtették hatását. Mária ráállt mindenre; nyílt szívűen felelte, hogy nem képes a tettetésre; különben sincs ideje ellenállást színlelni. Beleegyezett tehát Wesselényi terveibe. Elválásukkor mindketten hűséget s a lehető legnagyobb buzgalmat fogadtak egymásnak.

lyet kifürkészsze. Hosszú fonállal, melynek végére követ erősített, eszközölte méréseit. A fal azon részét találta a legalkalmasabbnak

A mint építetve van most az új bástya¹
A mely szomszédságát a csigáknak² tartja,
Akkor csak közhely volt, azért azt választja.

De ez alacsony fal alatt is tizenkét ölnyi mélység tátongott. Ilyen hosszú kötélhágcsóról kellett gondoskodnia. Jó erős kötelet kaphatott ugyan a várhegy alatti faluban, Murányalján, de valami ürügyre volt szükség, hogy a kötelet a várba felszállíttassa. Magát a létrát azonban mindenestre a várban kellett megszereznie.

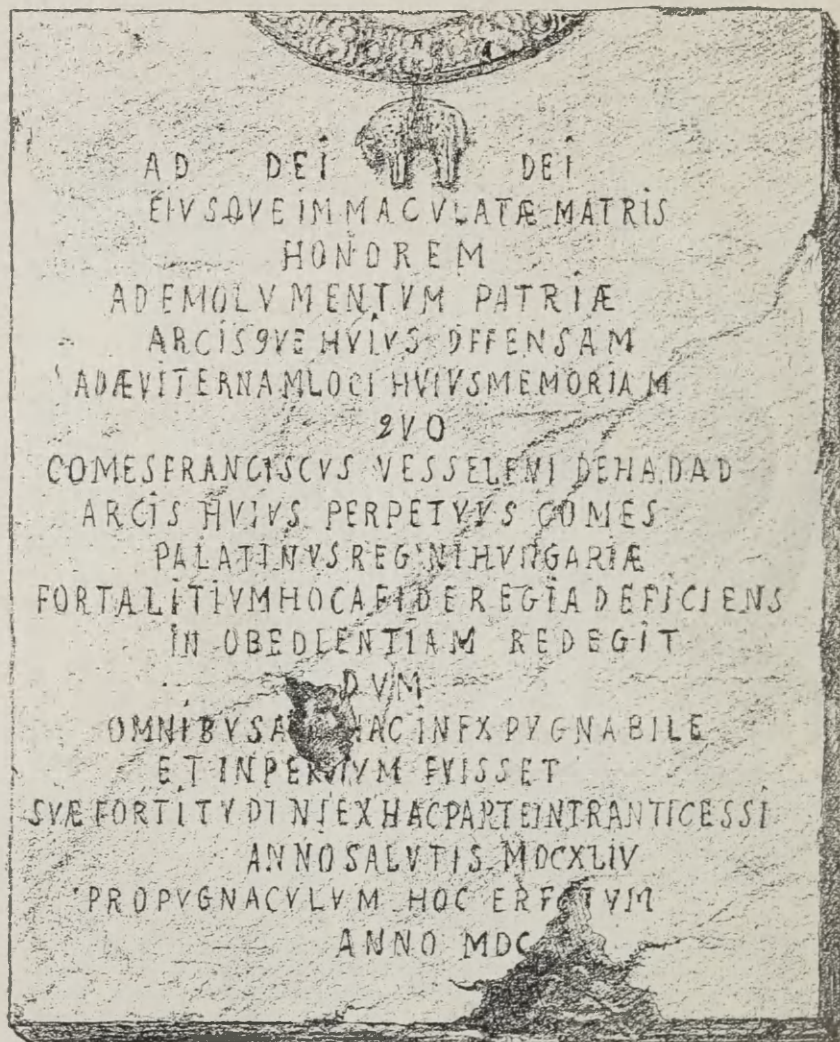
A szokatlan foglalkozás s a vele járó izgatottság annyira megtámadták idegzetét, hogy csaknem bele betegedett. Rosszul nézett ki; halvány arcza feltűnt Illésházyénak, ki maga készített nénjének orvosságot. De ha megis viselte az örökös nyugtalanság, kedve, bátorsága nem hagyta el soha. Következétesen haladt kitűzött célja felé. Már előkészített mindent s csak a létra beszerzése okozott még nehézséget.

De a szerencse, a bátrak e szövetségese ebben is segélyre sietett. Hidegvérével, ravaszságával egy véletlen alkalmat fel tudott használni, hogy minden föltűnés nélkül megszerezze azt, a mit annyira keresett.

¹ E bástyát 1650—51-ben Wesselényi rakatta. Így tehát az a fal, melyen át egykor Wesselényi és kísérői a várba jutottak, kevéssel a vár megvétele után eltűnt s helyére egészen új bástya épült Wesselényi 1663—4-ben két feliratos emlékkövet tétetett az új bástyába azon a ponton, a hol a régi falat megmászta. De a táblák még a múlt században kihulltak a falból; ma is megvannak ugyan, de hogy egykor hol álltak, azt pontosan nem tudják megjelölni.

² Minthogy terhes szekér a várba nem

juthatott, a kocsik csak a várfal aljáig szállították az eleséget, gabonát, lisztet, fát s általában mindazt, mit egy ember el nem bírt. A fal egyik pontján hatalmas csigákon nyugvó hosszú vaslánczok voltak, melyeken a terhet felhúzták. Sőt állítólag két különböző helyen volt ilyen nagy emelő gép. TOMÁSIK Sámuel: Denkwürdigkeiten des Muranyer Schlosses. — A Gröngyösi említette emelő gép a hóhérbástya közelében a vár északi részén volt.

14. WESSELÉNYI FERENCZ EMLÉKTÁBLÁJA MURÁNYBAN

15 SZÉCHY MÁRIA EMLÉKTÁBLÁJA MURÁNYBAN.

Huga Éva egy ízben éppen olyankor tett nála látogatást, midőn valami csekélységért megpirongatta egyik cselédjét. Éva azt találta kérdezni, mit zsémbel, mit vétett a szolgáló? Mária rögtön föltalálta magát; kitérta lelkét, keserves panaszra fakadt a sok baj miatt, melyet a cselédség lustasága okoz. Elmondta, hogy veszni hagyják mindenét. Tasnádról hozott holmija, kivált a sok drága ágynemű, párna, derekalj, mind elpusztul, összerothad, mert cselédei nem szelőlőztetik. Mikor megkorholja őket, azt felelik, hogy nincs létrájok, mely nélkül a padláson a szellőzést nem végezhetik; pedig a vár udvarára, a hol most folyvást jár-kél a sok idegen, kihordani az ágyneműt csakugyan nem illik. Ezt maga is röstellené, mert rossz gazdasszony hírébe jutna, az emberek nyelvére kerülne. A padon kellene tehát az ágyneműt gondozni, de nem lehet, mert nincs létrája.

Illésházyné semmit sem sejtve, jó szíviűen azt felelte, hogy ilyesmiért kár boszankodni; létrája ugyan neki sincs, de van a Listiusék¹ házában, kik most Lipcsén levén, úgy sem használják. Hozassa el s vitesse a maga padlására.

Mód nélkül megörült ennek Mária. Vállalata immár hatalmasan haladt előre; a létrát felhúzatta a padlásra, hol egy pár nőcselédjével egész háborítlanul végezte a további munkát, az erős kötélhágcsó elkészítését. Murányaljáról szerzett kötelet, melyet párnába dugva csempészett a padlásra. Egy azonban kevés volt; hozatott annyit, amennyi a tizenkét öles hágcsóhoz elegendőnek bizonyult. Néhány napig tartott a nehéz munka. Midőn befejezéséhez közeledett, Mária ismét elküldötte Kádast Fülekre, tudtára adva Wesselényinek, hogy a legközelebbi csütörtökön éjfélkor a várfalnál legyen ama helyen, melyet Kádas meg fog jelölni s az ott lebocsátott hágcsón próbálja meg a bejutást Murányba.

¹ Listiusné aug. havában gyermekágyban feküdt Lipcsén. Levele 1644 aug. 23. Beszterczebányai levéltár.

Az üzenet Füleken nagy mozgalmat keltett. Wesselényi rendületlenül bízott Máriában s jó kedvvel, elszántan tette meg az előkészületeket, hogy a kitűzött időre mulhatatlanul Murányhoz érjen. Tudta, hogy nem szerelni légyottra, hanem komoly hadi vállalatra indul s mint ovatos, kipróbált katona, kellően fölszerelve ment el a nagy útra. Minthogy Kádas azonnal visszasietett Murányba, Wesselényi először is megbízható vezetőről gondoskodott.

A füleki tömlöczben egy rabot őriztek, Ficzek Jakabot, ki sokáig szolgált Murányban és jól ismerte a vár minden zege-zugát s az egész vidéket. Maga elé idézte s azon ígérettel, hogy visszaadja szabadságát és másképp is gazdagon megjutalmazza, rábízta a kalauzi tisztet. Azután serege javát helyezte csatakész állapotba. A helyőrségből ötszáz embert vett maga mellé; nagyobb része gyalog volt, mely előbb indult el Fülekről, mint Wesselényi a lovasokkal. Hogy el ne árulják szándékokat, nagy körutat kellett tenniük azon vidékeken át, melyek megmaradtak a király hűségében. Nem egyenesen Tiszolcz felé mentek, hanem felkerültek Breznóbánya irányában, melyen túl Polonka helységnél érte utól lovasaival Wesselényi a gyalogságot. Ez szerdán éjjel történt. Csütörtökön hajnalban tovább indult a csapat; most már nem az országútat választották, hanem erdőn, sziklán, meredeken, járatlan hegyi úton haladtak előre Murányalja felé. Baj nem történt; csak estefelé keltett némi aggodalmat két ágyúlövés, mely a murányi várban dördült el s melynek erejét a bérczek hatalmas visszhangja megsokszorozította. Hadnagyai nyugtalankodni kezdtek, főleg mivel nem is képzelték, hova mennek s miféle ellenséggel kellend megküzdeniök.

Csak Wesselényi tartotta meg hidegvérét s haladt rendületlen bizalommal előre a fárasztó úton. Végre a nap lenyugodni készült s a csöndes völgyet ellepte az alkonyat homálya. A vezér elérkezettnek látta az időt, hogy föl-

tárja terveit bizalmasabb tiszteli előtt. Vele voltak legjobb katonái, kipróbált személyes hívei, rettenthetetlen merész vitézek, kiknek önfeláldozó támogatására a veszélyben bizton számíthatott. Ott volt legelől

Ama magyar Hektor véle *Vadászi* Pál
Kinek vitéz híre a nagy egekig száll,
Vérrel izzad töre, valamelyfelé áll,
Ellensége elfut vagy találja halál.

A vadász nevét igazán viselte, sok pogány vadat megölt vagy összefogdosott már, sőt «felső hadakban» is gyakran vadászott s vitézül küzdött nem rég Wesselényivel a svédek ellen.

Él nem marad tőle *Fekete* László is,
Ősétől vett neve kinek ha Holló is,
De fejeérk erkölcsű nem vala Cato is,
Ennél nem vigyázóbb a tanult ráró is.

Ott volt Gombkötő János, a füleki főhadnagy, ki Prága körül vitézkedett, ottan a két Farkas testvér, Ferencz és Fábrián, Kazai János, Péter deák, Solymosi és

Több sok vitéz ember és híres katona
Kiknek, ha történnék harci zenebona,
Mindenik itt fegyvert örömet rántana,
Mint a busult vadkan sebeket osztana.

Mikor a sereg az esthomály védelme alatt a «rút havasok» közül a murányaljai síkra lebecsátkozott, Wesselényi nyolczvan embert kiválasztott, velők félre vonúlt, hogy ismételve hűségre eskesse s titkaiba beavassa őket.

A vitézek szent fogadást tettek, hogy egymást el nem hagyják, egy szívvel-lélekkel összetartanak s Wesselényi parancsainak föltétlenül engedelmeskednek. De mikor megtudták, miről van szó, a legtöbben nagyon vakmerőnek találták a kalandot.

Irtóznak Murálynak nagy erősségétől,
Annak megvétele lehetőségétől.

Főleg Solymosinak a «régi vitéz»-nek nem ment a fejébe a dolog; csodálkozott, hogy Wesselényi hitelt ad egy asszony ígéretének s azt kérdé a vezértől:

«Voltál-e Murányoan? Azt akarod-e megmászni?»

Valóban, a ki fenjárt e csaknem háromezer lábnyi meredek hegyen, a ki látta a romjaikban is óriási bástyákat — nagy részők utóbb épült ugyan, de helyükön akkor is ép oly magas falak emelkedtek — az az e kérdés jogosultságát el nem vitathatja.

Wesselényi azonban nem gondolt meredekkel, fallal, akadálylyal; bizott ügye sikerében s egy pár lelkes szót intézve kíséreihez, megindult Murányalja felé. E helyet mindenesetre érinteniök kellett. Hogy megnyugtassa a tót lakosságot, mely ennyi idegen katona láttára nagyon megrémülhetett, harmad magával előre ment. Útközben egy pár barompásztorral találkoztak, kik meglátva a fegyvereseket, szörnyű lármát csaptak s nem akarták őket tovább eresztetni. De a «sült parasztokat» néhány jó szóval megnyugtatták s a faluba értek. Itt a vagyonát féltő tótság még éktelenebb sivalkodásba tört ki; összefutott az egész falu s egy ember puskát szegezve Wesselényi mellére, kérdezte tőle: kicsoda és mi járatban van?

Wesselényi nem vesztette el lélekjelenlétét; azt felelte, hogy társaival együtt Illésházyt szolgálja és füleki tolvajokat volt nyomozni. A tömeg lassankint lecsöndesedett és Wesselényiék tovább indulhattak. De alig érkeztek a falu másik végére, ismét egész sereg tótra bukkantak, kik marhát hajtottak. Itt már nagyobb volt a veszedelem; a tótok sehogy sem bocsátották őket tovább. Iszonyú zsvajjal támadtak rájuk s Wesselényi jónak látta meghátrálni, mert fegyverét nem akarta használni, hogy a lövés a várbeliek gygelmét föl ne ébressze.

Sötét éjszaka volt s az eget fekete felhők takarták. A menekülők félóráig baktattak a kertek közt a sűrű homályban vizen, patakon átgázolva, míg ráakadtak övéikre, kik vezérök hosszas elmaradásán már nagyban nyugtalanodtak. Wesselényi összeszedte seregét s ennek élén vo-

núlt Murányaljába. A falubeliek a tekintélyes hadi nép láttára megjuhászodva huzódtak házaikba és nem zavarták többé az előnyomulást.

De csak itt kezdődtek az igazi akadályok. A sereg kezdte unni a dolgot, melynek sikere iránt nem táplált bizalmat. A katonák különben is el levén csigázva, végre pihenni akartak, s azt követelték, hogy háljanak meg a faluban, másnap pedig kirabolva a völgyet, térjenek haza Fülekre. Nem volt kedvök a koromsötét éjszakában a bizonytalan kalandot folytatni. Murányalja jó magasan fekszik¹ ugyan, de onnan még ezerhétszáz lábnyival feljebb van a hegyen a murányi vár. Sötétben, erdőben, sziklák közt, lejtőkön kapaszkodni fölfelé s folyton kitéve lenni a megrohanás veszélyének, a törbe jutásnak, kevéssé biztathatta a legvitézebb katonát is.

Egy perczre talán Wesselényit szintén elfogta a csüggedés. De az, a ki látatlanul vezette az egész éjjeli kalandot, Széchy Mária ilyesmire is gondolt. Mint a deus ex machina, úgy jelent meg hirnöke a legválságosabb pillanatban. Jelentette, hogy ott fenn minden rendben van s ez üzenet fölébreszté Wesselényi hanyatló bizalmát.

Megindult a hegynek. Serege zömét lenn hagyta Murányalján s csak kiválogatott nyolczvan hívével indult előre. A míg lehetett, lóháton mentek. Utóbb le kellett szállaniok. Wesselényi a csapat nagyobb részét a várba vezető szekérúton küldötte tovább, maga pedig valami húsz emberével az erdős lejtőn kapaszkodott fölfelé. Szörnyű nehéz és fárasztó volt az út a sötétben. Wesselényi többször csaknem kidőlt; sebes lába nem bírta tovább. De lelki ereje legyőzte teste kimerültségét. A várkert alján rövid pihenőt tartottak. Egyszerre a fejökhöz felelő országunton zaj hangzott, egy csapat katona alakja tűnt fel a

¹ 397-76 méter vagy 1243 láb.

sötétben. Wesselényiek már azt hitték, hogy el vannak árulva s lépre kerültek. De a csapat nem ellenség volt, nem a várból jött; Gábor Pál elvált a főcsapattól s tizenötöd magával ura után indult. A könnyebb úton előbb föl is ért mint Wesselényi. Megismerték egymást s a két csapat egyesült.

Körülbelül harminczöten voltak, mikor a bástyák alján a kijelölt helyhez értek, hol a lebocsátott létrát kellett volna találniok. Keresve keresték, de nyoma se volt sehol. Ez lehangolta őket, de folytatták a kutatást. Ovatosan jártak el, hogy zajt ne csapjanak. De a kapuban álló őr mégis hallott valami neszt.

Megszólalt a vártás: Wer da, kiáltanak.

A kis csapatot roppant izgatottság fogta el. Minthogy a sötétben a létrát sem találták, még erősebben fölébredt bennök a gyanu, hogy rászedték, elárulták őket. Maga Wesselényi szintén dühbe jött, s el volt szánva, történiék akármi, lelőni a vártást, ha ismétli veszélyes kiáltását. De az őr a sötétben nem látott semmit s elhallgatott. Wesselényiek ismét folytatták a keresést, de hasztalan. A létra helyett Illésházy egy szolgájára akadtak, ki megkésve érkezvén haza, már nem juthatott a várba s a kapu közelében heveredett le aludni. Két ember hozzá sompolygott, felköltötte s figyelmeztette, ha moczcanni mer, életét veszti.

Éjfél rég elmúlt már s Wesselényit a több órai izgatottság, hegymászás, de leginkább az, hogy emberei szorgos kutatás mellett sem akadhattak a létra nyomára, rendkívül lehangolta. Lába alig bírta többé; pitymallani kezdett, kísérői türelmének is megszakadt a fonala; mindnyájokat aggodalmak gyötörték. Attól lehetett tartani, hogy a mint hajnalodik, a várbeliek felébrednek s észre veszik őket. Emberei a sietős visszavonulást ajánlották a Murányalján levő sereghez. Különösen az elejétől fogva hitetlen Soly-

mosi kerekedett felül. Folyton azt morogta, nincs létra, csak finta volt az egész; kelepczébe csalt bennünket a ravasz asszony. Most itt vagyunk, mindössze harminczöten, hajnalban ránk ront a várórség s akkor halállal vagy fog-sággal bünhödünk együgyű bizalmunkért. Azt sürgette tehát, hogy távozzanak «ez éltünk szomjuhozó helyről», míg oltalmat ad a sötétség, mert reggel a falubeli tótság s a várbeli német és magyar katonaság két tűz közé fogja őket.

Wesselényi szörnyen restelte a kudarczot s nem tudta elképzelni, nem akarta elhinni, hogy Mária azért csalta ide, hogy bajba döntse. És e nő, mintha a távolból is megértené gondolatait, ismét a végszükség pillanatában küldte le hozzá hirnökét. Mikor már mindenki visszavonulásra gondolt, egyszerre megérkezett Mária embere, kit úrnője a hágcsón azért küldött le, nézze meg, hol késik Wesselényi. A létrát fürkésző Vadászi a bástya alján találkozott Kádassal, mire mindnyájan a létrához siettek. A késedelmet egy félreértés okozta. Wesselényi azt hitte, hogy megjöttekor a létrát már lenn fogja találni. Mária ellenben, ki folyton a várfalon leste jöttüket, a hágcsót csak akkor akarta lebocsátani, ha Wesselényiek jelt adnak, hogy itt vannak.

Végre azonban megvolt a létra s megkezdődött a felvonulás. Egymás után húsz ember kapaszkodott föl s be is jutott a várudvarba. Ez sem ment apróbb bajok nélkül. Az egyik német katona a mint a hágcsón fölért, úgy elré-mült, hogy a falat mint a lovat átülte és sem előre sem hátra nem bírván mozdulni, elzárta az utánna jövők útját. Nagy nehezen bírták e nevetséges, de mindnyájokra zavaró helyzetből kiemelni, mire csakhamar Wesselényi is meg-indúlt fölfelé. Előtte inasa vitte kardját, utána egy katona hozta töltött puskáját. De a kimerült Wesselényi rendkívül nehezen haladt fölfelé. Egyszerre lélekzete elállt s

majdnem lezuhant a mélybe. Utolsó cseppnyi erejét is össze kellett szednie, hogy emberei biztatásával, segélyével a falra s onnan a vár tágas udvarára juthasson.

Wesselényi célnál volt. Nehéz, vakmerő, veszélyes munkát végzett pár óra alatt. De az, mit ő tett, mégis semmiség a Széchy Mária munkájához képest. Wesselényi úgyszólván terített asztalhoz érkezett. Ő vette ugyan birtokba Murány várát, de megszerezni Mária szerzé meg neki. Készen várta minden s hogy készen várta, hogy tervök legapróbb részletében is sikerült, azt Mária törhetetlen erélye, mindenre kiterjedő gondoskodása, éles elméje és elszántsága okozta.

A létra és kötél megszerzése, a hágcsó észrevétlen elkészítése és a várfalra szállítása, hírnöke útnak indítása csak kisebb részét tették sokoldalú fáradozásainak. Az nap éjjel, melyen Wesselényi a hágcsó keresésével foglalkozott, Mária merészebb, veszedelmesebb dolgot végzett. Tényleg ő maga foglalta el a várat, ő maga tett lehetlenné minden ellenállást úgy, hogy Wesselényiék megjöttekor már rég eldőlt a koczka. Olyan vakmerő csínyre adta magát, melyre a legelszántabb férfi is alig vállalkozott volna.

A mint este a várbeliek aludni tértek, Mária összehívta cselédeit. Kádas időközben néhány megbízható szolgát szerzett s volt egy pár elszánt embere. Mária maga köré gyűjté s elpanaszolva nekik sanyarú sorsát, rokonai gonosz bánásmódját, dús jutalom kilátásával rábírta őket, hogy terveit elősegítsék s parancsait óvatosan, de bátran végrehajtsák. Első parancsa volt, hogy a várfalon czirkáló őröket fogják el s tegyék ártalmatlanná. A szolgák oda-lopóztak minden egyes őrszemhez, kik a vár különböző pontjain egymástól jó messzire álltak, megrohanták, megkötözték s egész csöndben a cselédházba, a «leányok házába» vitték, hol fogságban maradtak reggelig. Ezzel a

bástya szabaddá lőn, az örök nem gátolták a bejutni akarókat.

De volt még a várban veszedelmes ember elég. Egymás után fogatta el Mária őket is. A főstrázsamesteren kezdte, megkötöztette s elzáratta. Künn az udvaron Illésházy egy inasa lábatlankodott, egy karvalylyal mulatva. Őt is megkötözték. Összesen tizenegy embert fogatott el ilyen módon Mária. Mindnyájokat a saját házába hurczoltatta, meghagyva szolgálinak, hogy vigyázzanak rájuk, s a ki lármát üt, aprítsák össze kiméletlenül. Csak a kapu fölötti strázsát nem bántotta; ehez nehéz lett volna hozzáférni, s különben sem állta útját terveinek.

E közben éjfélre járt az idő s Mária két pisztolylyal kezében a megieölt helyre, a hóhérbástya felé sietett, várva a jelt, hogy a hágcsót lebocsássa. Várt sokáig, de hiába. A bástya aljáról semmi jeladás, semmi zaj sem halatszott. Nyugtalankodni kezdett. Hosszú várakozás után végre lebocsátotta a létrát, s leküldte Kádast, nézzen szét, hol késnek a várva várt vitézek. Kádas leszállt, bebarangolta a hegyoldalt, de a sötétben nem látott, nem talált senkit. Kétségbeesve tért vissza jelenteni, hogy Wesselényiek nincsenek itt. Máriát e hír egy pillanatig lesujtotta. Azt kellett hinnie, hogy Wesselényit vagy előre nem látott baleset érte, vagy megijedve a vállalat nehézségeitől, visszaindult hazafelé. Ez Máriára a végveszélyt jelentette volna. Azok után, amiket tett, az örök elfogatása után lehetetlen lett volna, mihelyt a várbeliek fölébrednek, árulását, merényletét eltagadni. Súlyos büntetés, kemény visszatorlás várakozott reá, ha terve dugába dől. Neki győznie kellett minden esetre, akár jön Wesselényi, akár nem.

Egy rémitően merész gondolat villant meg agyában. El akarta dönteni Murány sorsát minden áron még azon éjjel, s föltette magában, hogy ha Wesselényi emberei

nem járnak kezére, úgy nélkülök szerzi vissza a várat a királynak.

Még egyszer leküldötte Kádast, maga pedig lázas izgatottsággal rohant a sötét éjszakán vissza lakására. Az volt a terve, hogy Illésháznak a várban levő főembereit felkölteti s egyenkint a saját lakására hivatja, ott pedig szolgáljaival egymás után leöleti, fejöket véteti. A legveszedelmesebbeket így akarta láb alól eltenni azon reményben, hogy a többieket szép szóval, ajándékkal majd visszatéríti a király hűségére. E szédítő gondolattól áthatva, sietett lakására, hogy a tervet szolgáljaival megbeszélje. De kivételére nem volt szükség. Csakhamar megérkezett Kádas, jelentve, hogy megtalálta s a hágsóhoz vezette Wesselényit.

Mária örömtől dobogó szívvel tért vissza a bástyához. Lelkét megkönnyebbité a tudat, hogy nincs többé egyedül, hogy diadala most már véres, kétségbeesés sugalta eszközök nélkül is biztosítva van. A sötétben senki sem vette észre jöttét, a mint a falról egymás után leszálló vitézek közelében megállott.

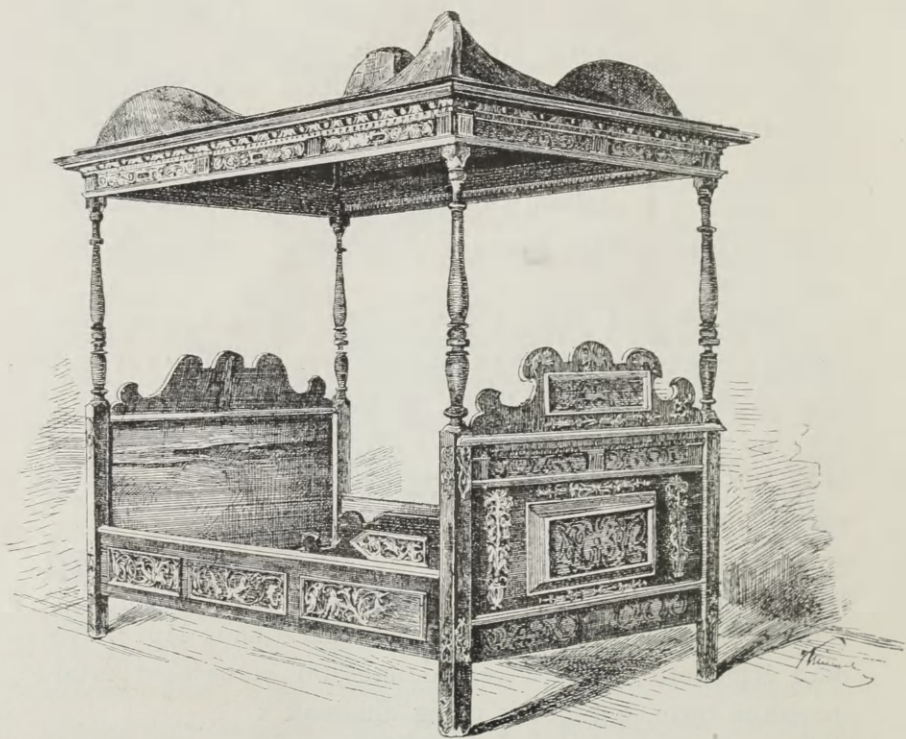
Mikor együtt voltak mindnyájan, Wesselényi azt kérde Kádastól, hol az úrasszony.

— Itt vagyok — mondá Mária, barátjához lépve. Azután értesítette, hogy a veszedelmesebb embereket ártalmatlanná tette, a többiek pedig alusznak s

A kuvasz sem mozdul ellened morgásra.

Csakugyan nem mozdult. Wesselényi egy pár emberét leküldötte a lovas és gyalog csapatokhoz, hogy azonnal a várba siessenek, maga pedig kísérőivel Mária lakására ment. A fáradt vitézek először is elepedt gégéik nedvesítésére gondoltak. Volt bor, de az óvatos vezér megtiltotta az ivást, mert a munka még nem egészen volt elvégezve. Az alvó kapitányokat, hadnagyokat és az őrséget csak ezután kellett ártalmatlanná tenni, a várkapu kulcsait

pedig kézhez keríteni. Mária az egyes szobákba bújította el a vitézeket s elküldött Budaházy István várkapitányért, üzenve neki, jöjjön el nyomban, mert fontos közlendője van. Nehogy Budaházy észre vegyen valamit, Mária ágyára dőlt, Wesselényi pedig félreállt egy ajtó mellé. A várkapitány nem sokára megjött s beszédbe ereszkedett asszo-

16. SZÉCHY MÁRIA ÁGYA A RADVÁNYI KASTÉLYBAN.

nyával. Egyszerre Wesselényi hozzálépett s vállára ütött. Budaházy hátrafordult.

«Ismersz-e, kérdé Wesselényi, s nem csodálkozol, hogy itt vagyok?»

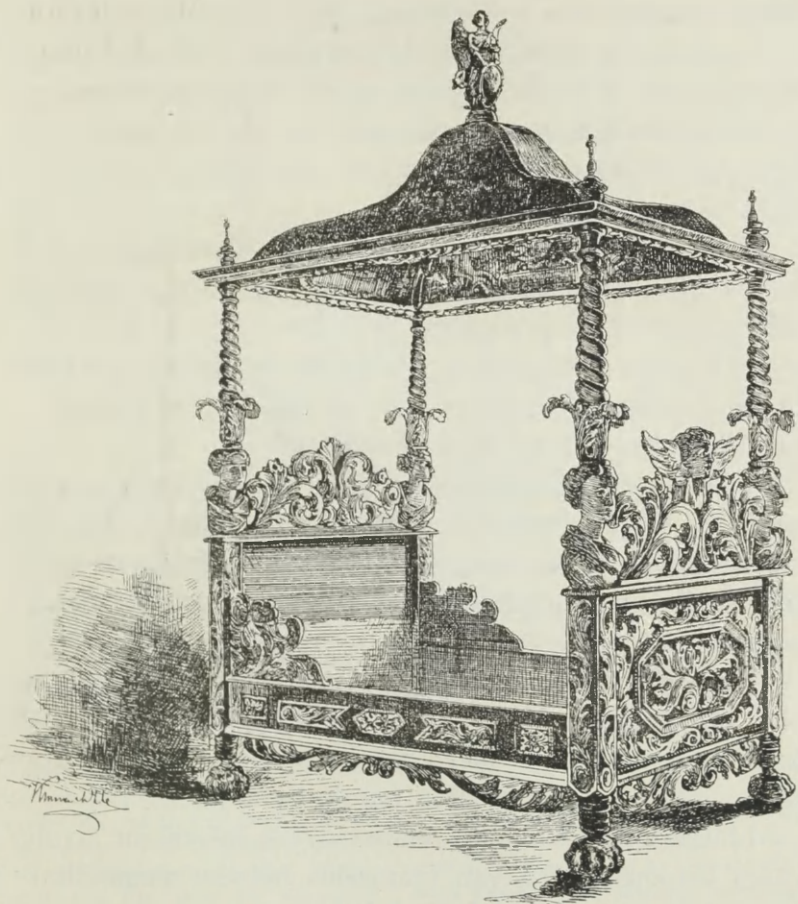
«Melyik ördög hozta ide — dadogta zavarában a várnagy — és mi a szándéka?»

«Hogy elfogialak — menydörgé Wesselényi kardját

kihúzza — s megöljelek, ha moczczanni mersz? Ki az éljen?»

A gyámoltalan ember remegő hangon felelte: A király!

17. WESSELÉNYI FERENCZ ÁGYA A RADVÁNYI KASTÉLYBAN.

Egyéniségében nem volt semmi félelmetes. Egy távolabb eső szobába kísérték s öröket rendeltek mellé.

Az őrseg többi tiszteivel, kik egymás után idéztettek Máriához, Wesselényi hasonlókép bánt el. Csak egynél kívánt kivételt tenni, Nagy Ferencznél, kire régóta haragudott. Meg akarta ölni. De Mária esdeklésére kegyel-

met adott neki s a többiekkel együtt a király hűségére esketé.

Mindez zajtalanul ment végbe s a vár szomszédos épületeiben senki sem sejté, mi történik Máriánál. A vár másik úrasszonya Éva, Illésházy Gáborné békésen aludta álmait. De föl kellett költeni, mert a várkapu kulcsai nem a porkolábnál, hanem ő nála voltak. A kulcsokra pedig szükség volt, hogy a még kinn levő 420 főnyi csapat mielőbb a várba juthasson.

A porkolábot Wesselényi elküldte tehát Évához, hogy kiméletesen értesitse a történetekről s kérje el a kulcsokat. Illésházy né és öreg asszonya bámulva hallotta, hogy Wesselényi kéreti a kulcsokat. Hasztalan kérdezte a porkolábtól, mi történt, hogyan jutott az ellenség a várba — a porkoláb nem tudott felvilágosítást adni.

— Patvar vigye a kulcsot, ha a vár oda van — kiálta végre Éva s átadta a kulcsokat a porkolábnak. Ez visszasietett velök Wesselényihez, ki nem sokára személyesen ment megnyugtatni Illésházyt s lakása elé őrséget állított.

Néhány ember a kapuhoz sietett, hogy az ottani őrséget elfogja s a kaput kinyissa. Ez is baj nélkül sikerült. Az őrség nem állt ellent, mert azt hitte, hogy valami nagyszámú sereg a túlsó oldalon hatolt be a várba.

Időközben Wesselényi emberei, kik lassankint nyolcvanra szaporodtak, a vár fontosabb helyeit megszállták s minden fegyvert lefoglaltak. A helyőrség azon részét, mely aludt, föl sem ébresztették mindaddig, míg a főszereg a kapun be nem vonúlt.

Trombitaszó, dobpergés között éljen a király kiáltással vonúlt be reggel felé a főszereg. A zajra az őrség fölébredt s bámulva nézte, mi történik. Egy csekély töredék fegyvert akart fogni. De hasztalan várta a parancsnokot és a tiszteket. Némi ellenállás után mindnyájan megadták ma-

gukat s menekülni vagy elrejtőzni igyekeztek. Wesselényi a fontosabb pontokra nagyobb őrséget rendelt, többi csapatát pedig csatarendben állította föl az udvaron.

Mikorra a nap a várhegyre vetette első sugarait, Murány Wesselényié volt. Nem csalatkozott a bizalomban, melyet Széchy Máriába helyezett. Ő sem csalta meg. Harmadnapra, vasárnap megesküdt vele. Katholikus lelkész messze földön nem volt található s a várbeli evangélikus pap áldotta meg frigyöket.

Wesselényi tisztei és kalandja többi hősei körében vígan ülte meg a lakodalmat.

V.

«Pénteken történék Murány megvétele», pénteken 1644 augusztus 5-dikén¹ hajnalban s a rákövetkező vasárnap augusztus 7-kén tartotta meg esküvőjét a regény két hőse, Wesselényi Ferencz és Széchy Mária. De előbb még a család többi várait, Lipcsét és Balogot szintén kezökre igyekeztek keríteni vagy legalább a király hűségére visz-

¹ Murány megvételének napja eddig nem volt történetileg megállapítva. Az egykorú KRAUSZ György (*Fontes Rerum Austriacarum*) a vár megvételét jún. 5-re teszi, erről azonban szó sem lehet. PAULER Gyula (*Vas. Ujs. 1865*) júl. 5-ét említi, SZILINSKY egyszerűen követi PAULERT, gróf MAJLÁTH János, HORVÁTH Mihály, MEDNYÁNSZKY Dénes báró (*Tört. Tár 1880 215. lap*) 1644 őszére, SZILÁGYI Sándor (*1. Rákóczy György és a diplomácia*) aug. első napjaira teszik az eseményt. SZILÁGYI jár legközelebb az igazsághoz. LABOUREUR műve alapján a vár megvételének napja teljes biztonsággal megállapítható. A francia író szerint Wesselényi és Széchy Mária közt azon megállapodás létesült, hogy Wesselényi

1644 aug. 3-án indul el Fülekről. Gyöngyösi viszont azt mondja, hogy Wesselényi szerdán indult el, csütörtökön ért Murányjára s éjfélkor kereste Murány falainál a hácsót, de az ismert félreértés folytán csak pénteken hajnalban jutott a várba. LABOUREUR és GYÖNGYÖSI közlései teljesen összevágtnak. 1644-ben aug. 3-ka szerdai napra esett s így pénteken aug. 5-ke volt. Hogy Gyöngyösi az esküvő napját helyesen teszi vasárnapra aug. 7-ére, azt megerősíti Rákóczy fejedelem egykorú levele. A fejedelem Kassáról 1644 augusztus második hetében — mindenestre aug. 13-ka előtt — írja nejének «Széchy Mária lakodalma az elmúlt vasárnap volt».

szavezetni. Mária, mintha Murányban semmi sem történt volna, stafétát küldött a két vár kapitányához, felszólítva őket, hogy nagyfontosságú ügyben nyomban hozzá sieszenek. A lipcsei vár kapitánya meg is érkezett a nélkül, hogy útközben Murány megvétéléről hallott volna valamit. De Szöndi Máté, a balogi kapitány neszét vette a dolognak s vissza akart fordulni. Mária erre is gondolt; embe-reit Szöndi elé küldötte, kik nem engedték elillanni s felhozták Wesselényiékhez. Itt azután a szép szó és a fenyegetés, kivált az ajándék megtette hatását s mindkét kapitány hűséget esküdött a királynak megígérván, hogy őrségökkel is letétetik a hűségi esküt.

Murány vár elestének híre szombaton este érkezett Kassára, az erdélyi fejedelem főhadiszállására,¹ hol nagy megütközést, sok aggodalmat keltett s csakhamar közbeszéd tárgya lőn. Csupán kósza hírek keringtek a meglepő esetről, melynek indító okait, lefolyása részleteit senki sem ismerte. Maga Illésházy Éva, kit Murányból az Illésházyak ősi várába Trencsénbe küldöttek s ki férjének a hírt Kassára megüzente, szintén csak annyit tudott, hogy Mária csempészte be a várba Wesselényit. A kaland előzményeit és lefolyását mindenki a saját tetszése, képzelete szerint színezte ki s azonnal alakulni kezdett a fejedelem udvarában egy bizonyos legenda, mely természetyszerűen a lehető legsötétebbnek rajzolta Széchy Mária szereplését. A legelső gondolat, mely a kassai udvar embereiben fölébredt,

¹ 1644 aug. 6-án írja Rákóczy Zsigmond, a fejedelem kisebbik fia anyjának Lorántffy Zsuzsánnának: «szintén most érkezék igen rossz hire Illésházy Gábor uramnak. Murány várát megadták Wesselényi Ferencznek. Felesége ezüst s arany marhája mind ott vagyon, noha a pénzt Trencsénbe vitték; ő klmének is nagy kár, de nagyságtoknak is nem kicsiny akadályokra vagyon egynehány

dolgokra képest». SZILÁGYI Sándor: A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése 228. — A bártfai követ naplójában ez van «Die aup. 6. Tristitia nova. Occupatio arcis Murány Domini Illésházy per Franciscum Wesselényi fraudulentur vix non concidit miser Illésházy. — Collectio Diariorum, Nemzeti Múzeum.

az volt, hogy Mária és Wesselényi közt már régóta szerelmi viszonynak kellett fenállania.¹ Noha ez a nézet kezdetől fogva ellenmondásra talált, egy ideig mégis általános érvényre jutott. Rákóczy György csak pár hét múlva értesült a valódi tényállásról s akkor már nem Mária frivol hajlamainak, hanem Illésházy Gábor oktalanságának tulajdonítá a vár elvesztét.²

A «nagy praktiká»-nak csakhamar híre terjedt országszerte is. A közbeszéd nagyítva, túlozva, elferdítve, rokon- és ellenszenvek szerint színezve adta elő az eseményt. A költészet és a való sajtászerű vegyülete keletkezett s ezt tartották fenn a XVII. század emlékirói, kik mindnyájan csak kósza hírekből ismerték az eseményt. Így adja azt elő, telve történeti botlásokkal és vastag tévedésekkel néhány sorban Kemény János.³ Egy másik erdélyi krónikás, ki a köznép száján keringő pletykát jegyezte föl, még képzelenebb dolgokat ír össze szellemtelen és nyers élczekkel fűszerezve előadását. Rozsályi Kun Istvánt teszi meg Murányvár urának, kit neje Mária azon ürügy alatt, hogy

¹ Rákóczy 1644 aug. második hetében Kassáról írja nejének Wesselényiről: «Lator volt, az asszonynak a latra, kit Haller István uram is megenged». SZILÁGYI S. A két Rákóczy fej. csal. lev. 228. Mint ez idézet mutatja, Kassán is csak gondolták, hogy Wesselényi és Mária közt régi szerelmi viszony állt fenn. De nem mindenki hitte el.

² Rákóczy utóbb ismételve Illésházyt okolja. Okt. 14-én írja: «elvesztvén Murányt gondviseletlenül Illésházy Gábor rossz ifjú elméje s italja miatt». Okt. 25-én viszont így nyilatkozik: «Illésházy Gábor soha annyit nem szolgálhat bizony nekünk, a mennyi kárt tönk részegkedése, rossz ifjú elméje miatt Muránynak elvesztésével.» SZILÁGYI S. 269. és 275. lap.

³ Eddig Kemény a murányi esetet illetőleg egyik főforrás volt, mert senki

sem vizsgálta meg állításainak igazságát. Pedig előadása szembeszökő tévedésekkel van tele, Mária sógorát Illésházy Gáspárnak — Gábor helyett — nevezi s röviden előadja, hogy Mária Wesselényivel megegyezvén «a hagyott időben Illésházyt megvendégelvén szolgálva együtt s minden hozzátartozandókat elrészegítvén, éjjel meghágatta a várat Wesselényivel elegendő népet bocsátván be. Akkor vette észében a hízkelkedő asszonyember szavainak s vendégségeinek gyümölcsét Illésházy és emberei is, mikor az álomból felrázták s így ő rajta onnan kiadván, a vár asszonyostul, hűségstül tőlünk elesék». A mit itt Kemény elmond, az egészen téves, mert mint Rákóczy Zsigmond fentidézett levele is bizonyítja, Illésházy Murány elestekor nem otthon, hanem a fejedelem táborában Kassán időzött.

vadpecsenyére éhezik, vadászni küldött. A mint eltávozott, Mária megvesztegette az öröket s valami százötven emberrel bebocsátotta Wesselényit, kivel reggelre meg is esküdött. Mikor Kun István a vadásatról hazakerült, már nem eresztették a várba, honnan hosszú képpel kellett távoznia.¹

A század külföldi, német krónikásai és történészei² sensatiós dolgok hajhászva még több szabadsággal festették ki az eseményt, melynek csakhamar megjelent megbízható francia leírását nem ismerték. Máriát a «házaságra megérett szüz»-nek mondják; az egyik azt is tudja, hogy anyja valami bűntény miatt örökös fogságra ítélte. De alighogy nővérei kiszabadították, Wesselényivel össze-szűrte a levét s bebocsátotta a várba. Wesselényi azután nemcsak az őrséget, hanem Mária édes anyját is megölette.

A meseszöví szellem kezdettől fogva szívesen foglalkozott tehát a murányi regénnyel s a mondakör, mely a történeti igazságtól egész függetlenül alakult, szembeszökő bizonyítéka a nagy feltűnésnek, melyet Széchy Mária hőstette országszerte keltett. A mondakörnek középpontja

¹ KRAUSZ György Siebenbürger Kronik Fontes R. Austriacarum Script. III. és IV. Elmondja, hogy Kun István nejevel Máriával Murányban lakott. De neje nem szerette s Wesselényivel folytatott viszonyt, kinek megígérte, hogy a várat megszerzi neki. Mária rávette férjét, menjen vadászni s hogy minél tovább elmaradjon, eleséggel is ellátta bőven. KRAUSZ azután következőleg folytatja: Míg Kun István vadászgatott «entkompt ein gewaltiger Hirsch dem mehr nach seiner Maria gedurstet, denn nach frischen wasser; selbiger lasset sich zwar jagen, aber nicht mit hunden, sondern von unkeuscher Lieb; will auch nicht anders ins garren, sondern springt bey der nacht, über des Schlosses Mauern bis in seiner Frauen bett an welche die

wollüstig Mária Széchien dermassen ihren wildbrettlust stillet, dass sie des hirschen lebendig geniesset und das leben schenket und fristet. Ist ein unerhörtes exempel bulerischen Jägeri.»

² ORTELIUS, ZEILLER, KRECKWITZ. Az Europ. Theater V. kötete az 544. lapon így adja az eseményt: In Ungarn hatte der Gouverneur von Füleek Graf Wesselényi durch Correspondenz mit einer fuhrnemen Dame das sehr feste Schloss Murány drei Meilen von Caschau gelegen darauffer die Landherren einen grossen Schatz an Geld gehabt, glücklich erobert, die Ragotzkysche Besatzung niedergemacht und eine überaus reiche Beute davon gebracht. Utóbb még megemlíti, hogy Mária leitatta az őrséget

mindig ez imponáló asszony volt és maradt modern költőinknél is, kik a murányi legendát újabb, szabadon komponált epizodokkal tarkították. A történetírónak a legendával szemben rendszerint hálátlan a feladata. A történeti igazság egyszerűbb, szárazabb, mint a sokféle kalandos, pikans részlethől összefont mondakör. A murányi eset azonban némileg kivétel a szabály alól. Történeti hűségében, a maga egyszerű valóságában is olyan érdekes, olyan ingerlő, hogy kiállja a versenyt a képzeletalkotta legendával.

A történeti valóság kiderítése más tekintetben sem érdektelen. Megadja magyarázatát ama feltűnő jelenségnek, mért gyakorol Széchy Mária alakja mindenkor, még ma is olyan vonzó erőt a költőre.¹ A költőt kevésbé az epizodok kalandossága, mint a szereplő egyének lelki tulajdonai érdeklik, az erély, a bátorság, a hősi elszántság, melylyel cselekedeteiket végrehajtják. Mindezt a történeti tények hosszú sorának tanúsága szerint ritka tökéletességben megtalálja Murány vár asszonyában, ki elvállalt szerepét csakugyan bámulatos elszántsággal, éles elmével, imponáló erővel játszotta végig. Az első pillanattól az utolsóig nem ingadozott soha; nem ismerte a félelmet, lélekjelenlétét megóvta a legválságosabb helyzetekben, találékony-sága, furfangja nem hagyta cserben egyszer is. Mikor tervei össze látszottak omlani, valami igazán dæmoni erő szállta meg s el lehet hinni azon állítását, hogy utoljára még akkor is visszaszerezte volna Murányt a királynak, ha Wesselényi a véletlen folytán nem érkezhetik segélyére. Végrehajtotta volna azt az ördögi eszmét, hogy egymás

¹ Legujabban Dóczy Lajos tette Máriát egy vigjáték hősnőjévé. A teljesség kedvéért amaz íróink névsorát, kik Széchy Máriával foglalkoztak s kik közül néhányat e munka negyedik lapjának második jegyzetében említettünk, még a következőkkel egészítjük ki: VITKOVICS Mihály eredeti színművet írt róla, mely

azonban valószínűleg nem készült el egészen. JÓKAI Mór szintén írt Széchy Mária című vigjátékot, mely az e tárgyú összes színművek közt a legértékesebb. BERZSENYI is dráma tárgyává akarta a murányi Venust tenni. CZUCZOR két heroidát írt róla. KÁRPÁTI Károly: Murányi Vénus a magyar költészetben.

15. IVÁNYI FEKETE LÁSZLÓ.

Wiedemann Com. Gloriæ II. gyűjteményéből.

16. VADÁSZI PÁL.

Wiedemann Com. Gloriæ I. gyűjteményéből.

után leöletti a várórség tiszteit, ha más módon nem boldogul. Ez az erő, az energia és elszántság, mely egész a vakmerően nagyszerűig fokozódik, ingerli a költőt s irányozza figyelmét újra meg újra Széchy Máriára. Egy egész asszonyt, egész embert talál benne, a ki föltett szándékát kiviszi minden áron.

Keresztül vitte akaratát. Murány várának immár megint csupán egyetlen úrnője volt — ő maga. Megszabadult fondorkodó rokonaitól, szerzett magának férjet, kihez a rokonszenven kívül a közösen szerzett babér s az együttesen átélt veszély érzete fűzte elváhatlanul. Magaviseletének titkos rugói, cselekvésének indokai visszatükröződnek az eredményekben, melyeket elért. Önzetleneknek, a nemes erkölcs legfelsőbb ítélőszéke előtt kifogástalanoknak ez indokokat mondani nem lehet. De a harczot, melyben Mária maradt a győztes, nem maga kezdeményezte; rokoni erőszakolták reá. Ők hozták olyan helyzetbe, hogy az önfentartás ösztönének sugallatából kellett megragadnia a mentő eszközt, mely Wesselényi ajálatában kínálkozott. A beavatott kortársak a murányi esetet testvérharcznak, családi villongásnak tekintették s a nagy politikát nem keverték bele. «Nagy istentelenség — írja a haragvó Rákóczy György fejedelem Máriáról — egy testvér atyja-fiával s maga hite ellen csalárdul ezt cselekedni». Mint ellenség a fejedelem nem említi, hogy Mária részéről mindezt az önvédelmi harcz hozta magával.

Győzelmét utóbb lehetőleg kiaknáztá, de aljas, megbélyegző tette ekkor sem vetemült. Nem bérért, nem azért mert megfizették, szerezte vissza Murányt a királynak. Családja tradíciója, anyja szent fogadása értelmében járt el. Nem követett el árulást senkin, mert nem fogadott hűséget senkinek. Nem ő, hanem sógora Illésházy csatlakozott Rákóczyhoz. Kijátszotta rokonait, de politikai árulást, mely alakját megbélyegzné, visszataszítóvá

tenné, nem követett el. Végre is Murány az ő tulajdona volt s tettének megítélésénél nem szabad olyan mértéket alkalmazni, mintha egy nagy állami végvárat, például Komárom vagy Győr várát — az ország akkori két főbástyáját — játszotta volna az ellenség kezére. Széchy Mária nem politizált. Védte magát rokonai kapzsisága ellen s a küzdelemben kedvére való férjet is szerzett. Ez a murányi regény száraz tényálladéka.

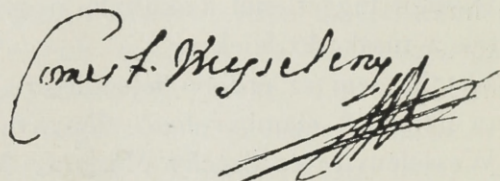
Politikai, katonai szempontból mellékes epizod maradt az a király és az erdélyi fejedelem hosszú küzdelmében, mely Murány megvétele után épen úgy folyt tovább, mint azelőtt, míg komoly viszonyok, melyek Széchy Mária kalandjától teljesen függetlenül alakultak, kiegyezésre nem kényszerítették a tusakodó feleket.

Murány birtoka sem az erdélyi fejedelemre, sem a koronás királyra nem járt számbavehető előnnyel. De fontos volt az Wesselényire és Széchy Máriára. Magaviseletoők a politikától teljesen függetlenül ítélendő meg tehát. E foglalás alapköve annak az egész nagy és fényes pályának, melyet utóbb megfutottak s mely elvezetett a legfényesebb állásba, a nádori méltóságba.

A XVII. században gyakran előfordult, hogy fondorodó asszonyok véres polgárháborúkba sodorták hazájukat csak azért, hogy a zavarban férjet halászszanak magoknak. A grande mademoiselle, XIV. Lajos király szép unokahuga Anna Mária Montpensier hercegnő a Fronde nagy harczeit csak azért szította, hogy a hős Condé herceget meghódítsa és férjévé tegye. Elhagyta érte a királyt és 1652-ben megnyitotta neki Páris főváros kapuit. Széchy Mária szintén ama kor szülötte. Egyénisége sokban rokon a kaczer francia hercegasszonyéval. Ha a versaillesi udvar légkörébe helyezi végzete, talán belőle is ama ledér, de ragyogó szellemű hölgyek egyike válik, kik a királyi palota csel-szövényeiben, mindenható kegyenczek és miniszterek buk-

tatásában, nemzetök sorsának intézésében érvényesítették tehetségeiket.

Neki azonban szerényebb színpad jutott. Murány nem Páris volt s kapuinak megnyitása sem katonai, sem politikai tekintetben nem gyakorolt döntő befolyást a nemzeti háború drámájának fejlődésére. De a szerény murányi színpadon Mária elvállalt szerepét kifogástalanul, azzal a lelki erővel játszotta el, minőt világra szóló nagy tettek igényelnek.

A handwritten signature in cursive script, reading 'Ferencz Wesselényi'. The signature is written in dark ink and is followed by several horizontal strokes that appear to be part of the signature or a flourish.

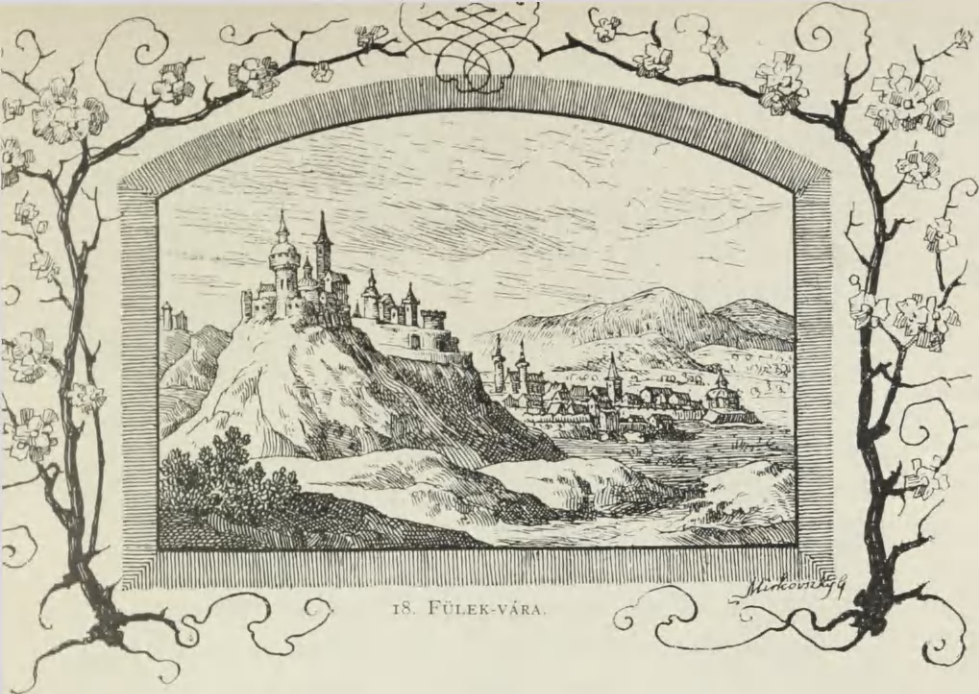
17. WESSELÉNYI FERENCZ ALÁÍRÁSA.

NEGYEDIK FEJEZET.

A N Á D O R N É.

I.

FÉRJET, előkelő állást, vagyont, országos nevet szerzett Széchy Mária. De mindezt a hadi szerencse hozta, melynek szeszélye el is vehette. Külön kellett megoltalmaznia mindent, még a férjet is. Murány ellen erősen készülődtek Rákóczyék, a hódítás ingatag alapján nyugvó szerzeményeit megtámadták sógorai s a királyi és fejedelmi udvar körében egyszerre indult meg a cselszövények játéka. Utóbb még házassága érvényét is kifogásolták s így volt baja elég. De ő sem állt többé egvedül. Ott volt mellette Wesselényi Ferencz s erős kezével oltalmazta a veszélyek közepette.

Egymásnak teremtette őket a gondviselés s az a rokon-szeny, mely az első találkán keletkezett, hamar meleg érzelmmé fokozódott s végig kísérte egész életöket. Ellen-

1 Ezt LABOUREUR mondja.

ségeik irigy szemmel nézték boldogságukat s ama sokféle pletyka, a sok szélszó közt, mint akkor mondták, melyet Mária regénye világgá röpitett, megtaláljuk azt is, hogy hamar szerencsétlennek érezte magát, megbánta tettét s megúnta Wesselényit.¹

Nem unta meg. Wesselényiben megtalálta ábrándjai hőst. A szerető hitves gyöngédségével simult hozzá s a mozgalmas napokban, midőn a férjet a kötelesség elvonta Murányból, melynek őrizetét Iványi Fekete Lászlóra s Móré Istvánra bízta, hűségesen megosztotta fáradalmait, de mulatságait is. Mindketten szerették a társaságot, a vidám zajos szórakozást s mulattak jó kedvvel, mihelyt a harcztér viszonyai megengedték. Balogban, Füleken, Murányban vendégszerető házuk nyitva állt a jó barátok előtt, kik szívesen és számosan látogattak el hozzájuk a háborús időkben is. Mária elhozatta Murányból tamburáját² s a terített asztal, a jó bor mellett más zene hiányában e mellett folyt a multság.

De a mézes hetek zajos élvezeteiben, valamint a háborúval járó veszélyek közepett Wesselényi egy sokkal komolyabb ügyről sem feledkezett meg.

Amaz időben, midőn a vallás uralkodott mindenben s rányomta sajátos bélyegét a politika, a társadalom, a magánélet legapróbb viszonyaira, a férj és feleség közti valálkülönbség szükségképen útját állhatta a családi kör igaz bensőségének, azon teljes és föltétlen lelki harmoniának, mely a boldog házasság alapja.

Wesselényi buzgó katolikus volt, de sem az előtt, sem azután nem foglalkozott apostolkodással, lelkek nyeresével. Nejénél azonban természetszerűen kivételt tett

¹ Ezt beszélték Kassán, a fejedelem környezetében, ki 1644 aug. 22-én írja nejének: „Széchy Mária úgy kezdénk hallani már is megúnta volna, vége felé

annyival inkább». SZILÁGYI S. A két R. Gy. családi lev.

² Levele Iványi Fekete Lászlóhoz 1644 szept. 16. Balogból. Vas. Ujs. 1866.

s kevéssel az esküvő után megkezdte nála a térités művét.

Gyöngéden, tapintatosan látott a munkához. Olyannak ismerte Máriát, a ki az igazságnak ellen nem áll, de kevésbé hajlandó a kényszernek, mint a meggyőződésnek engedni. Gyakorta vallásos és egyházi kérdésekre terelte beszélgetéseket s ilyképen lassan-lassan megismerteté a katolikus hit tanaival. Fáradtsága nem veszett kárba. Nehány hó múlva abban az örömben részesült, hogy neje önként kijelentette készségét az áttérésre, mely azután formalisan megtörtént. Ez alkalommal vette föl Mária az Anna nevet s 1645 óta általánosan Anna Máriának írta magát.

Áttérése azonban nem képzelt, új veszedelembé döntötte. Házasságának érvényét kezdték kifogásolni. Második férje Kun István még élt. El volt ugyan tőle törvényesen választva, de a kath. egyház nem ismeri az elválást, a házasság felbonthatóságát s mihelyt Mária a kath. vallásra tért, sokfelől, de leginkább egykori protestáns hitfelei köréből, kiknek az «apostasia Comitissæ Wesselényianæ» nagyon fájt, erősen azt hangoztatták, hogy a Kun István életében Wesselényivel kötött harmadik házasság semmis és érvénytelen, mert olyan asszony, kinek a katolikus egyház felfogása szerint van — habár más hitű — férje, ugyanez egyházban új házasságra nem léphet. Az eset nagy zajt keltett s magok Wesselényiek terelték az ügyet az illetékes egyházi forum elé. Az esztergomi érseki szent szék vette kezébe s a legszigorúbban megvizsgálta a házasság kérdését. Lippay György érsek, a ki nagy jó akarója volt Máriának és férjének s folyton a legszívélyesebb érintkezésben állt velök, nem csupán udvari hittudósai elé hozta, hanem kikérte a nagyszombati és gráczi akademiának, a bécsi egyetem hittanárainak s de Lugo János jezsuita atya és római hittanárnak jogi szakvéleményét.

Írásban közölte velök a tényállást s írásbeli választ kapott tőlök. A beérkezett vélemények alapján az érsek 1645 márczius 29-én ünnepélyes okmányban kimondotta, hogy a Wesselényi Ferencz és Széchy Mária közt létesült házasság törvényes és kifogástalan. Kun István nem férje Máriának, nem azért nem az, mert a protestans papok felbontották a házasságot, hanem azért nem, mert a Kun István és Mária közötti házasság kezdettől fogva semmis és érvénytelen volt s így Mária újabban jogérvényesen mehetett férjhez.¹

De forgott fenn a házasság ellen a katolikus egyházjog szempontjából is akadály, melyet azonban a pápa dispensatiója útján könnyen el lehetett hárítani. Mária és férje harmadfokú rokonságban álltak; a közös rokon gróf Csáky Ferencz volt s a pápai fölmentvény kieszközlését a szokásos úton Lippay érsek közvetítette a római szent széknél.²

Ez a felhő elvonult tehát a házasságok ellen. A sok apró és nagy kellemetlenség között azonban az elismerés verőfényéből is megkapták részöket. Wesselényi még 1644 augusztus havában fölterjesztette jelentését Murány megvételéről a királynak.³ III. Ferdinánd király csakhamar,

¹ Az érdekes házassági pör aktái, mint NAGY Iván (Századok 1867) említi, ma is megvannak az esztergomi érseki főlevéltár egyik protocolumában. De minden fáradozásom mellett sem nyerhettem engedélyt az iratok átnézésére. Az érsek döntvényének latin eredetije Orsz. Lev. Neo. R. A. 481: 73. Magyar fordításban közzétette NAGY Iván Századok 1867 I. füzet.

² Ez ügyről P. J. Favilla római agents Lippay érsekhez intézett levele tesz említést. 1645 április 1-én — mikor az érsek a Kun István-féle házassági pört már Széchy Mária javára eldöntötte — Favilla Rómából további felvilágosításokat kért a Mária és Wesselényi közti harmadfokú rokonságról. A levél esztergomi főlevéltár.

³ Wesselényi az esetről két vagy három jelentést készített. Az első 1644 aug. 26-án, a második pár nappal később, de még szintén augusztusban, a harmadik, melynél nincs megmondva ki írta, szeptemberben készült. E három okmány be van ugyan vezetve a közös hadügyminiszterium egykorú iktató könyveibe, de az eredeti jelentések egyike sem maradt fenn. Csak az elsőnek rövid kivonatát adja a jegyzőkönyv. A német szöveg magyar fordításban így szól: «Wesselényi előterjesztést tesz, hogyan hódította vissza Murány várát a császár hűségére, melyből nem akar mozdulni, míg oda 200 embert az ő parancsnoksága alatt nem küldenek. És mivel Illés-házy és Listius rebelltak, ennél fogva kéri, hogy jure fisci regii azok részét

okt. 18-án külön levélben köszönte meg neki Murány és Balog vára visszaszerzését.¹ De a regény valódi hősről Széchy Máriáról sem feledkezett meg az udvar s III. Ferdinánd neje, a spanyol származású Mária császárné és koronás királyné ismételve kegyességével, elismerésével tünnette ki s a többek közt szép háts lovát gazdag szerszámmal küldött neki következő levél kíséretében:

«Kedves grófném Wesselényiné! Ő felségéhez az én szerelmes uramhoz és házastársamhoz Kd ura ifjúságától fogva, legkiváltkép pedig mint ezen Magyar-Országi zürzavaros háború üdöben mutatott hűsége, dicséretes és hasznos szolgálatja (a kire ugyan szivessen és hűségesen segítette Kegyelmed) okot ad és vezérel arra, ez Hand-brieffelémmel Kegyelmesen köszönnyem s megháláljam Kegyelmednek és azon Ktek állandó hűségének tovább való elkövetésére, végig megtartására indítóképen intsem, serkentsem Kteket s Kdnek emlékezetre való kis ajándékot küldjek. Mivel pedig most ebben a veszély háboru üdöben, a melyben a Kd házastársa s Kd is férfi módon s elég dicséretessen viselte magát, jobbat megint katona-ajándéknál nem találhatok, im egy paripát küldök Kdnek szerszámostul, nyergestül és czafrangostul ilyen Kivánsággal: Adjon Isten Kdnek azzal a lóval, együtt szerelmes urának is ő felsége szolgálatjában ennek utána is hasznos és szerencsés előmenetelt; arról Kegyelmesen bizonyossá tévén Kdet, ha Isten békességesb s csendesb üdöket ad érnünk, akkor más nagyobb kedveskedéssel akarok lennem Kdhez. Sőt ő felsége a Kd és felölemlített ura megmutatott hűseges szolgálattyáért teendő hálaadó jutalmazásra serkentgetni el nem mulasztom. Maradván ezzel császári Kegyelmességünkkel tovább is kedveskedő

Gréczben 24 april 1645.

C. Maria.

Mária királyné kétségkívül nem tudott magyarul. De talán latinul sem. Azt mindenesetre hallhatta, hogy Széchy Mária tetőtől talpig magyar asszony s csupán anyanyelvén beszél. A királyné tehát teljes örömet akarva a bátor

más tartozékaikkal együtt örökösen neki adományozzák». A másik jelentésnek csupán czíme maradt fenn. A harmadikról az van mondva, hogy a vezérkar céljaira készült. Közös hadügyminiszterium levéltára (Kriegsarchiv) Bécs. Alte

Registratur. Expedit 1644 augusztus és szeptember.

¹ E levélnek is csak czíme maradt fenn. Dankbrief wegen Eroberung Muran an Wesselényi. Kriegsarchiv. Alte Reg. Protocoll 1644.

hölgynek szerezni, magyarul fogalmaztatta levelét s így a kis okmány azon kevesek egyike — talán az egyetlen —, melyet ama századbeli királyasszonyaink magyar nyelven írtak vagy legalább aláírtak.¹ A királyné ajándékát, a harczy mént említve zengi Gyöngyösi Máriáról:

Vitézhez illendő volt cselekedete,
Azért a vitézi ajándék tisztelte,
Rajta nyerge s minden egyéb öltözte,
Mint Penthesilia ha látnád felette.

A királyné, kinek érdeklődését a murányi regény anynyira fölkelte, csakhamar meghalt. De III. Ferdinánd hasonló elismeréssel emlegette «kitűnő tetteit» és «férfiasság lelkét», midőn megadta Máriának a korlátlan végrendelkezési jogot összes birtokaiban. Valósággal lelkesült szavakban ünnepli² Mária bátorságát, hűségét és különösen felemlíti, hogy élete szembetűnő veszélyeztetésével és minden vagyona kockáztatásával szerezte vissza Murányt a királynak.

¹ Az eddig kiadatlan levél, melyről Gyöngyösi is megemlékezik, Orsz. Lev. Wesselényi-levéltár. A fenmaradt példány nem az eredeti, de hogy hű és hiteles másolat, azt bizonyítja Széchy Máriának a külső lapon levő sajátkezü feljegyzése: «Császár urunk ő felsége édes anyja levele, az kit nekem írt volt». Ez kétségtelenné teszi, hogy az eredeti levél is magyar nyelven készült s hogy a ránk jutott példány másolat, nem pedig fordítás. A másolatot Mária már I. Lipót uralkodása idején vétette, kétségkívül 1670 után, midőn minduntalan a királyi kegyelemhez folyamodott.

² A kézirat azt mondja: *Memoriæ condamnamus etc. quod non motu pietatis et singulari clementia ac benignitate nostra regia, qua erga gen. et magn. dominam Annam Mariam Zechy de Rimaszécs fidelis nostri spect. ac magnicomitis Fr. Wesselényi de Hadad, perpetui de Muran consorti afficimur, benignum etiam habentes respectum sinceri ejusdem erga Augustam Domum nostram*

Austriacam ac bonum publicum affectum ac devotionis, qua in superioribus Regni motibus et intestinis seditionibus non sine vitæ suæ evidenti periculo, rerum que ac bonorum suorum iactura singulari virtute ac industria adlato in auxilium præfato Comiti Fr. W. moderno uti promissum est domino ac manito suo munitissimum patriæ fortalicium Muran cum Præsidio eo tum sub potestate Comitum Gabr. Illésházy Partis Transsylvaniæ Principis G. Rákóczy sequentis, habitam unacum eodem domino et Marito suo deliberando ad fidelitatem Majestatis Nostræ reduxissent, locatoque ibidem Milite nostro ea occasione etiam arces Lipcse et Balogh obtinuerunt et ad debitam fidelitatem ac devotionem subiecissent, quas arces idem Princeps Transsylvaniæ sub præscriptis motibus unacum G. Illésházy recuperare et rustim sibi vendicare omni conatu intendissent. Obque præclara facta et animo virili contestatam devotionem antefactæ Comitissæ Mariæ Zechy stb. meg-

De bármi bőven hullott a legfelsőbb elismerés a murányi regény hőseire, egyben, a leglényegesebb ügyben, a nagy anyagi kérdésekben sehogy sem tudtak boldogulni. A murányi eset a különféle érdekösszeütközések végtelen sorát vonta maga után, az egész Széchy-rokonság összekapott s folyt a pörpatvar nyíltan és magánkörben, a törvényes fórumok és befolyásos egyéniségek előtt éveken át a legnagyobb elkeseredéssel. A legkülönbözőbb sérelmek és igények merültek föl. Itt volt először is Murány, melyről Wesselényi azt állította, hogy *jure belli* foglalta el s így az övé és nejeé az kizárólag, ha a király a pártütő Illésházy és Listius portióját neki adományozza. Sürgette tehát az adománylevél kiállítását, mert e fontos várban nem akart más gazdát tűrni és elismerni maga mellett.

Ehhez járult egy másik lényeges kérdés. Mikor Murányt birtokba vette s Illésházy Évát Trencsénbe küldötte, Illésházyék tetemes készpénzt és ingó javait, aranyát-ezüstjét zár alá vétette. A készpénzt nyomban el is költötte: vitéz katonáinak zsoldhátralekeit egyenlítette ki s más hadügy célokra szolgáló kiadásokat eszközölt. A tízezer forintba menő ezen költség visszafizetése a királyi kamarát terhelte volna, de ebben ez időtájt állandó szokott lenni az apály s így a pénzt Illésházy Wesselényin követelte.¹ Magát biztosítandó, rávette Rákóczy fejedelmet, hogy Széchy Mária erdélyi jószágát, Tasnádot az ő javára foglaltassa le. Ez megtörtént² visszatorlásképen a murányi foglalásért. Hogy

adja neki összes javaira a szabad végrendelkezési jogot. — Kelt 1647 febr. 28. Liber Regius. (Bécs ő felsége személye körüli ministerium) VIII. k.

¹ Eszterházy nádor egy 1645-ben kelt memóriájában emlékezik meg az összegről s azt mondja, hogy Wesselényi elköltötte. Kismartoni hercegi levéltár. Acta Pal. Liber IV.

² A lefoglalásról fölvev s már emlí-

tett nagy terjedelmű jegyzőkönyv címe következő: *Urbarium seu connumeratio Colonorum Rerumque ac substantiarum ad Curiam Thasnád pertinentium a manibus spect. ac Magnificæ Dominæ Mariæ Széchy de Rimaszécs in ratione illustr. Comitissæ ac Domini Gabr. Illésházy anno domini die 30 mensis Aug. occupatas. Nemz. Muzeum.*

a baj teljes legyen, Széchy Dénes gróf, Mária nagybátyja, nem sokára szintén beleavatkozott a viszályba s azon ürügy alatt, hogy mint a Széchy-család fejét a család ősi fészke Balog őt illeti meg, hatalmába kerítette e várat s a hozzá tartozó jószágokat.

Az egész család háborúságban élt tehát, melyet nem enyhített, hanem még inkább elmérgesített az, hogy Wesselényi már 1644 november havában a király pártjára térítette vissza az állhatatlan Illésházy Gábort.¹ Rákóczy a hűtelent utóbb elfogatta ugyan, de befolyásos rokonai, főleg sógora Bethlen Péter gróf, kérelmére nemcsak szabadon bocsátotta, hanem tovább is buzgó pártfogásában részesítette. A köpenyforgatásnak egyelőre csak az a következménye lett, hogy a hóbortos Illésházy most már Listiusékkal is összeveszett.²

Mindez azonban kevésbé mozdította elő Wesselényiéket

¹ A nyilatkozatot, melyben a királynak hűséget fogad, közzétette báró MEDNYÁNSZKY Dénes Tört. Tár 1883.

² E családi viszályt jellemzően világítja meg Listiusnének Illésházy Gáborhoz intézett levele: Szolgálok Kdnek stb. Nem kicsiny szívem fájdalomával értetem meg sógor Wesselényi uram ő Klme bizonyos szolgám által tett üzenetét, hogy Kd a napokban maga komornyikját, küldvén ő Klméhez stubnai hévvízben, az által sok rút mocskos becsületen és becsületem ellen való dolgokkal vádoltatta Kd engemet ő Klme előtt, mintha e mostani Kd nyavalyája én miattam esett volna és egy szóval, hogy én Kdet megéjtetem szaporitván más haszontalan vádlásokkal abbéli követséget. Most látom, hogy régi igyekezetét és szándékját kitölti Kd ellenem, itt való vice ispánnak írt levelének continentiaja szerint, kinek azt írta vala Kd, hogy még a pokolbeli ördögöket is ellenem támasztja. Ez a mocskos fogása is nem istentől, hanem a pokolbeli ördögöktől adatott Kdnek, hogy engemet még azzal is bün-

telen voltomra szennyessé rútítsa, semmi vétkem nem lévén benne. Mivel lelkiismeretem nem vádol, nem is mentegetem magamat; hanem jusson eszébe Kdnek sógor uram a Kd sok haszontalan esküvése, hittel való mondása és átkozódása, kivel nagy jó atyafiságát hozzám hánta és hogy soha nem volt gonosz emlékezetben felőlem alatta. Ez a Kd étetője nem más, azt bizonyosan elhiheti. Látom édes sógor uram, hogy sem az atyafiság sem az isten parancsolatja Kd elméjében akkor nem forog, mikor az ilyenekbe töri fejét. Míg az úr isten módot és alkalmat mutat, hogy mindazokat Kd szemére borítsam és magam becsületét, tisztességét oltalmazhassam ő szent felségére hagyom, hogy Kdt ez iránt ítélje és nem másképen, hanem Kd kívánsága, átka és esküvése szerint Kdnek fizessen. Ezek után istennek ajálom Kdet. Irtam Lipcsén 10. Nov. 1645. Kdnek jó akaró atyafia Széchy Kata. Egykorú másolat Orsz. Lev. A kamarához intézett levelek 1640—49.

azon következetesen szem előtt tartott legfőbb célját, hogy Murány övék, kizárólag övék maradjon. A míg csupán inkább magánjogi tekintetek érvényesültek a kérdés elbírálásánál, joggal biztathatták magokat a siker kilátásaival.

Eleinte Bécsben nem föltétlenül helytelenítették Wesselényi álláspontját, mely szerint hűtlenségbe esett sógorai elvesztették jogigényüket Murányra.¹ Utóbb azonban Illés-házy előkelő összeköttetései útján más irányba terelte az udvar fölfogását. Hónapokon át folyt a háttérben a csel-szövények játéka. Wesselényi elkedvetlenedett. Egyik fő pártfogójának, gróf Puchaim tábornoknak kellett beavatkoznia. Figyelmeztette az irányadó köröket, hogy Wesselényi Murány miatt le van hangolva. Ez pedig nagy baj, mert a háborúban úgyszólván példaképe volt az érdemes és hű embernek s mások is ő utána indulnak.²

A király Lippay érsek bölcs közvetítésére bízta a haragvó sógorok kibékítését és ellentétes érdekeik összeegyeztetését. Wesselényi a kedvezőtlen hangulatot fölismerve, szintén mérsékelte eddigi rideg álláspontját. Nem bolygatta többé a hadi jogot, hanem kárpótlást ajánlott sógorainak murányi jószágreszökért; meg akarta tőlök váltani, mert abban az egyben következetes maradt mindvégig, hogy Murányban maga akart az úr lenni s megbiz-

¹ 1644 aug. 26-ki fölterjesztését a király következő megjegyzéssel tette át a hadi tanácshoz: »Mandavit S. Maj. benigne, ut hac prætensiones Domini Wesselényi quantocitus deliberari et sibi cum Cam. Hung. proponi debeant.« Kriegsarchiv. Alte R. Expedit.

² A császári kamra 1645 febr. 12-ki ülése. Jelen voltak Lipót Vilmos főherceg, Trautmannsdorff és Colowrat grófok. Itt adta elő Puchaim gróf Wesselényi ügyét ajálva, hogy Wesselényit vagy kielégítsék vagy legalább jó remény-ségben tartsák. A kamra erre azt hatá-

rozta, hogy mivel nem tudja, hogyan áll a dolog Muránynyal s minő lehetne az elégtétel, az egész ügyet a pozsonyi magyar kamarához kell áttenni. E határozatra vonatkozó jelentést a király a febr. 13-án »placet«-tel látta el, 14-én pedig leiratilag utasította Lippay érseket, hogy Wesselényi és sógorai közt hozzon létre kiegyezést, mely célra Wesselényi felajánlotta neje lipcsei jószágreszét, a maga szendrei birtokait s azon 18,000 frtot, melylyel a kincstár mindedig adása maradt. Az iratok Bécs. Közös pénzügy-miniszterium levéltára.

**MARIA ROM. IMPERATRIX, GERM. HUNG. et.
BOHEMIAE REGINA, FERDINANDI III. GONL. INFANS HISPAN**

23. MÁRIA KIRÁLYNÉ, III. FERDINÁND KIRÁLY NEJE.

A Theatrum Europeumból

hatatlan rokonaival visszautasított mindennemű vagyonjogi közösséget.

Az emlékezetes linczi béke — 1645 szept. 18. —, melyben a két szerződő fél kölcsönösen amnestiát engedélyezett a másik táborban küzdő alattvalóinak s birtokaik visszaadását biztosította, újabb gátakat emelt Wesselényiék abbéli törekvése elé, hogy Murányt kizárólag magoknak tartsák meg. A király föltétlenül végre óhajta hajtani a békekötésnek legalább a birtokviszonyokra vonatkozó határozatát. Viszont Rákóczy fejedelem épen Murányt és Balogot illetőleg akarta legkevésbé tűrni a békeokmány kijátszását vagy bármikép való elcsürését-csavarását. Volt oka Wesselényiére neheztelni s engesztelhetetlenül érezte velök haragja súlyát. Meg akarta mutatni, hogy a tőle való elpártolás megjutalmazását képes megakadályozni s nem engedi megrövidíteni azokat, kik az ő zászlajához csatlakoztak.

Erélyesen védte tehát Illésházy Gábor azon követelését, hogy murányi és balogi jószágaira nézve in integrum restitutiót nyerjen.¹ A fejedelem ez irányban annál nagyobb buzgóságot fejtett ki, mert Illésházy Gábor, valamint atyja Gáspár mindvégig titkos egyetértésben álltak vele.

Ez összeköttetés alapján utóbb Illésházy már a Wesselényi által lefoglalt ingóságok visszaszerzése tárgyában szintén a fejedelem jó indulatához felebbezett s arra kérte, hogy Széchy Mária tasnádi jószága mindaddig vissza ne adassék, míg ő az elvesztett arany-ezüstneműért teljes kárpótlást nem nyer.² Ugyanez ügyet Illésházy a bécsi udvarnál is folyton bizgatta s a király szintén megsűrgette Wesse-

¹ A fejedelem többször nyilatkozott ily irányban. Így például 1646 ápril 13, és május 22-kén Mednyánszkyhoz intézett leveleiben. Ez utóbbiban írja „Illésházy Gábor uram bizonyos lehet benne, mi totis viribus azon leszünk, restituáltas-

sék ő Klmének Muran s Balog vára». Tört. Tár 1882.

² Illésházy Lipcséről 1646 jún. 30-án írja a fejedelemnek: „Ngodat mint kegyelmes uramat alázatosan kérem legyen annyi gratiam Ngod kegyelmes tekintete

lényit, hogy ha még maradt nála valami Illésházy-féle ingó érték, adja ki haladéktalanul.

Most tehát már nem csupán magánjogi tekintetek, hanem főfontosságú állami és politikai érdekek ösztönözték az udvart, hogy a békeszerződés végleges végrehajtása Murány vára miatt késedelmet ne szenvedjen. III. Ferdinánd király ismételve megbízta Lippay érseket, egyenlítse ki a dolgot a család összes tagjai megelégedésére, még mielőtt a béke végrehajtására kiküldött biztosok tanácskozásai megkezdődnek, hogy ez az ügy ne hátráltassa a békeállapot visszaállítását.¹ Sőt a királyi biztosok utasítást nyertek annak kimondására, hogy ha a kiegyezés, melyre Wesselényi szintén hajlandó, dugába dőlne, ez utóbbit kényszeríteni fogják Murány kiadására.²

Az ügy minduntalan szerepelt a béketárgyalásokban, főleg mikor Listiusné szintén kérvénnyel fordult a bizto-

előtt, had ne lenne elfelejtve a kegyelmes tekinteti előtt a feleségem ingó marhája is, mely Mária asszony kezénél maradt meg, nevezet szerint: készpénz harmadfél ezer arany, harmadfél ezer forint, két köves láncz, egy gyöngyös láncz, arany csésze, ezenkívül egyéb arany ezüst mű, a ki nálunk jelzésben vagyon. Minthogy tasnádi jószágá Nd keze alatt vagyon, ne adatnék az vissza neki addig, miglen a megnevezett ingó marhánk nekünk nem restauraltatnék». Orsz. Lev. Limbus XII.

¹ Ez óhajáról a király 1645 decz. 20-án kelt leiratában értesítette Wesselényit. Írja neki, hogy Illésházy fölterjesztéséből értesült, hogy neje néhány klenodiumát Murány és Balog megvételekor Wesselényi lefoglalta. Egy részét visszaadta ugyan, de ha talán még lenne nála valami, adja ki azt is. Quantum autem — folytatja a leirat — ad arces Murany et Balog, quarum restitutionem etiam Princeps Trans. medio ablegatorum suorum ad præsens hic in aula nostra existentium adsurget, dedi-

mus quidem in mandatis fidelio nostro Georgio Lippay ad convocatis partibus ratione prædictæ arcis Murany inter Te et reliquos possessores componere studeat. Quod benigne vocamus quantocitus admaturari, ut adhuc ante commissionem ad Partes Regni superiores instituendam appareat, quid hac in parti fieri qualiterne negotium accommodari possit, ne detentione dictarum arcium Pacificanionibus conditionibus derogatum fuisse prætendi posset. A leirat Orsz. I. Mon. gyűjtemény.

² A király 1645 decz. 27-én Hosszutóti püspöknek, a kiküldött meghatalmazottaknak a következő utasítást adta: Murányra és Balogra a király kiegyezést akar, melyre Wesselényi is hajlandó. Az esztergomi érsek van megbízva, hogy az ügyet a békekötés határozatainak megfelelően rendezze. Quod tamen — folytatja az utasítás — si minus succederet, dictorum bonorum precet certorum etiam Clenodiorum Consortis Gabr. Illésházy restitutionem perdictum Fr. Wesselényi fieri procurabunt. Orsz. Lev. Mon.

sokhoz.¹ A sógorok már azt hitték, hogy föléje kerekedtek Wesselényinek, kit a király azzal igyekezett megengesztelni, hogy Murány várából ama részt, mely nejét Máriát illette, formalisan is neki és örökösének adományozta azon joggal, hogy ha Listiusné vagy Illésházyné a maga murányi részét eladná vagy elzálogosítaná, azt első sorban Wesselényi válthassa magához.² Nem sokkal később őt, két fiát Ádámot és Lászlót s netalán születendő gyermekeit grófi rangra emelte s Murány örökös ura czímmel tüntette ki.³

Mindez azonban nem elégítette ki Wesselényit és Máriát. Ők egész Murányt akarták s nem mondtak le a reményről, hogy minden akadály daczára meg fogják tartani. Két nagybefolyású pártfogójok, Mária királyné és Eszterházy nádor épen az előző évben halt meg. Most teljes bizalmukat Lippay érsekbe vetették, ki a míg rajta állt, késésgesen teljesíté Wesselényi azon óhaját, hogy húzza-vonja a rokonokkal az alkudozásokat, mert minden csak a temporisatiótól függ.⁴ Lippay Zólyomba, Szent-Keresztre, azután márczius 12-ére Nagy-Szombatba idézte Listiust, ki azonban föltétlenül a régi állapotba való visszahelyezést

¹ 1646 febr. 13-án kelt kérvényében, mondja, hogy «az elmúlt háborúban sógor Wesselényi uram Murány és Balog várában és jószágiban való harmadrész portiomat» elvette s azokat «most is büntelen voltomra, nagy káromra erőszakkal tartja és bírja». Azt is említi, hogy a háborúban igyekezett férjével együtt a király hűségében megmaradni. Országos Levéltár.

² Az adománylevél 1646 febr. 18-án Linczbén kelt. Liber. Reg. (Bécs) IX.

³ Creatio in Comitum perpetuum de Muran. Kelt 1646 ápril 23. Lincz. A király hosszasan felsorolja hűségét, érdemeit s kiemeli, hogy mint füleki kapitány nemcsak megvédte a maga várát «verum etiam munitissimum Patriæ for-

talitium Muran raro ac inaudito stratagematis exemplo cum exequa militum manu in potestatem redigendo ad famam posteritatis gloria ad fidelitatem nostram reduxisti.» Liber R. (Bécs) IX.

⁴ A kamarának egy hivatalos ügyben írt levélre 1646 febr. 26-ról Jolsvából sajtókezüleg ezt írta: «Minden dolgok csak temporisatio. Kihez képest édes jó akaró uraim kérem vegye dilatioban e dolgot, míg érsek urunk ő nga tentálni akarja az amicabilist köztünk, ha succedal benne; in minus válassza el az országgyűlése köztünk, de egyáltalában contumax nem akarok lenni. De ebbe derék kérdése leszen. A mint Listius uram elgondolta, oly könnyen az nem lehet, nem is leszen». Orsz. Lev. Mon.

követelte s kijelenté, hogy semmi áron sem mond le Murányról. Így tehát az érsek beavatkozása hatástalan maradt s Listius János a pozsonyi káptalan előtt ünnepélyes tiltakozásban ismételte, hogy fentartja összes jogait s kiegyezést el nem fogad.¹

Annyit Wesselényi mindenesetre elért, hogy az ügy az országgyűlés elé került, mely akkor még bizonyos peres dolgokban felelbbviteli forumként szerepelt s magánügyekkel szintén sokat foglalkozott, a sérelmek közé magánpanaszokat is fölvelt s azok orvoslását sürgette. Ide került immár Murány ügye. De a király még előbb új próbát tett a haragvó rokonság kiegyeztetésére. Megbízta budetini Szunyogh Gáspárt, ugyanazon királyi biztost, ki a protestansoknak visszaadandó kilenczven templom ügyében eljár, hogy Murányban végezze az osztályt a három testvér, illetve a három sógor között.

Mindebben az évekig huzódó családi pörpatvarban, Széchy Máriának magának szintén igen tevékeny szerep jutott. Férje ismételve actióba léptette, mert midőn meghaltotta, hogy Murányt felosztják s az osztályra Szunyoghot küldik ki, annyira elkeseredett, hogy lengyelországi jószágaira akart kivándorolni. Személyes sértésnek tekintette s Máriát bizta meg, hogy még egy kísérletet tegyen az érseknél e csúfság elhárítására. Mária levélben fordult Lippayhoz és nem hasztalanul. Szunyogh kiküldetése nem maradt ugyan el, de a királyi biztos kétségkívül az érsek rábeszélésére olyan módon teljesítette teendőit, melylyel Wesselényi a legnagyobb mértékben meg lehetett elégedve. Ellenben Illésházyné és Listiusné tiltakoztak Szunyogh eljárása s az osztály ellen s a sokat hányatott ügy ez úttal sem nyert megoldást.²

¹ A tiltakozás 1646 Feria quinta post Dominicam Palmarum (márcz. 30.) kelt. Akad. kéziratrá.

² Szunyogh jelentésében elmondja, hogy 1646 aug. 7-én mint királyi biztos megjelent Murányban, hogy az osztályt

Így került az végre az országgyűlés elé, még pedig Illésházy Éva panasza folytán. Októberhó 25-én kezdték a magánpereket tárgyalni s Murány ügyét azonnal elővetették. Az ülés igen zajos folyamot vett s a jelenlevő Wesselényi többekkel heves szóváltásba keveredett. Harmadnap — 27-én — a karok és rendek, minthogy időközben Listiusék szintén csatlakoztak Illésházy Éva panaszához, Lippay érseket, Szelepcsényi György püspököt és királyi kancellárt, Egresdy Boldizsárt és Zákány Andrást küldték ki a kérdés megvizsgálására.

A bizottság az érsek lakásán tanácskozott¹ s ismét Wesselényi ellen készült dönteni, mert ez újra czélszerűnek látta nejét előtérbe léptetni s személyesen a királyi felséghez küldeni kegyelmét kikérendő. Mária nov. 28-án jelent meg kihallgatáson III. Ferdinándnál s lábaihoz borulva kérvényt adott át neki ügye kedvező elintézéseért esedezve.²

De még sokáig kellett várnia, míg ez megtörtént. A küzdő felek szemmel tartották egymást és minden sakkhúzásra más-más tromffal válaszoltak. Nyíltan és a színfalak mögött egyenlő ügyességgel folytatták a harczot s ha Mária el tudott jutni a királyi felség trónja elé, Illésházy Gábor szintén oda fordult s Wesselényi nem bírta megakadályozni, hogy audientiára bocsáttassék. De végre is hasztalan erőködtek a sógorok. Nehezen ment, míg rászánták magokat, hogy lemondjanak Murányról, de

keresztülvigye. Wesselényi mint várkapitány omnem satisfactionem et accommodationem prompte et libere obtulerit, ellenben Széchy Kata és Éva aug. 13-án tiltakoztak az osztály ellen. A jelenté-Nemz. Muz. Illésházy iratok IX-ik csomag.

¹ Kruspier András az öreg Illésházy Gáspár gróf titkára és távollétében követe ura számára nagybecsű és igen

részletes naplót készített s ebben jegyzi föl az ügyre vonatkozókat. A kézirat Nemz. Muz. Fol. Lat. 543.

² Kruspier naplójában írja 1646 nov. 28-ról: Dn. Fr. Wesselényi conjugem suam dominam Mariam Széchy cum libello supplicis in negotio arcis Murany et Tasnád ad suam Mattem expedit, qua coram sua Matte procedit ad genua atque libellum suum supplicem porrexit.

meg kellett tenniök, mert Wesselényi befolyása nőttön nőtt s attól is tarthattak, hogy kockáztatják azon kárpótlást, melylyel Wesselényi most még kínálta őket.

Először Listiusék puhultak meg. Őket, kiket legkevesbe védett hatalmas összeköttetések és protectorok befolyása, még az a kényes kilátás is fenyegette, hogy Wesselényiék Illésházyval az ő rovásukra kötnek egyezséget. Erre csakugyan tétetett kísérlet, sőt a szerződést is aláírták, de Illésházy Gábor megmásította szándékát s így a terv ezúttal halomra dőlt.¹ Csakhogy újra fölmerülhetett s Listius jónak látta idejében visszavonulni, vagyis kiegyezni. 1648-ban lemondott tehát Murányról. Ezért kárpótlásul Lipcse kizárólagos birtokát nyerte, mire Illésházy szintén belenyugodott, hogy Wesselényi jószágaival, Sztrecsény-nyel és Tepliczével kártalaníttassék. Illésházy még az év végén ez egyezség ellen is tiltakozott ugyan, de későn, mert a király időközben már kiállította Listiusnének és két fiának Tamásnak és Jánosnak az adománylevelet Lipcsére.² Végre Illésházynek sem volt mit tennie s 1649 május 16-án gróf Pálffy Pál nádor előtt aláírta az egyezményt, melynek értelmében Sztrecsény és Teplicze jószágokért lemond a murányi, derencsényi, szendrői, enyiczkei, mátraaljai és kőrösi jószágokra való minden jogáról.³ Még az év végén birtokba is vette ez uradalmakat s noha szokása szerint utóbb is több ízben tiltakozott az egyezmény ellen, az tényleg és jogilag hatályba lépett és végrehajtatott.

Kevésbé hosszadalmas folyamat vőn Balog várának ügye. Wesselényi és Mária a jószágot tízezer forinton magokhoz váltották Széchy Dénes gróftól.⁴

¹ 1647 ápril 22-én in possessione Lelez Wesselényi és Mária, Illésházy és Éva aláírták a szerződést, mely szerint Wesselényiék lemondanak Illésházyék javára lipcsei, ezek pedig Wesselényiék javára murányi részökről. Akad. kéziratár.

² Liber Regius. (Bécs.)

³ A Pálffy-féle egyezmény Akad. kéziratár. Ugyanott több más idevágó szerződés és tiltakozás.

⁴ 1646 datum dominica invocavit (február 1.) a garamszentbenedeki kon-

Annál bajosabban ment Tasnád visszaszerzése. Rákóczy fejedelem a lefoglalt jószágot ugyanazon békeszerződés határozata szerint, melynek alapján olyan hévvel kardoskodott Illésházy jogai mellett, köteles lett volna azonnal és föltétlenül visszaszolgáltatni törvényes tulajdonosának. De nem tette s 1646-ban Széchy Mária két ízben is Lorántffy Zsuzsanna pártfogására apellált, hogy jószágát visszakapja. El akarta adni. De a fejedelem, midőn végre feloldá a zárlatot, csak azt engedte meg, hogy csupán négy általa megjelölt úr valamelyikének adhassa el. Ezek egyike sem volt komoly vevő s Mária arra kérte a fejedelmet, engedje meg, hogy annak adja el Tasnádot, kinek ő jónak látja. El is adta 1646 okt. 16-án Károlyi Ádámnak.¹ De e szerződés nem emelkedett jogerőre soha s végre is Rákóczyék vették meg a jószágot. Az ügy még 1649 márczius 7-én sem volt rendezve, mert Wesselényi azt írta a fejedelemnek, akkor már II. Györgynek «Tasnád dolgát s az árát a mi illeti, mindenekben a Ngod kegyelmes gratiajára hattam magamat».

Ilyen sokféle vagyoni jogi összeütközést támasztott a murányi regény s öt évnél tovább tartott, míg a különböző igények s belőlök támadt családi viszályok kiegyenlítették. Végre azonban minden irányban megegyezés létesült, melynek alapján a király 1650 február 12-én Bécsben Wesselényinek és Széchy Máriának összes birtokaikra új adománylevelet állított ki.²

Csak ezzel lettek Wesselényiek Murány igazi és egyeduralkodói s nyerték ki a merész kalandjok alkotta tényleges állapotnak az általános érvényű köz- és magánjogi szentesítést.

vent előtt kötötték meg Wesselényi és Mária Széchy Dénessel a szerződést. Orsz. Lev. N. R. A.

¹ A szerződés a szepesi káptalan előtt kelt. Orsz. Lev.

² Az eredeti példány pergamentre írva piros bársony kötésben Orsz. Lev. N. R. A. 181: 3.

A nagy jószágok megtartása épen úgy mint megszerzése férj és feleség közös fáradozásainak jutalma volt.

II.

A szívósság, melylyel Wesselényi éveken át küzdött Murány birtokáért, nem csupán önző indokokban gyökerezett. Büszke volt hőstettére, dicsekedve szokta elbeszélni minden alkalommal még olyanoknak is, kikkel a véletlen hozta össze, mint az 1646-ba Pozsonyba szorúlt francia követségnek, Guebriant marquisnőnek és kísérlőinek. Élete alkonyán két emléktáblával örökötteté meg a maga és a neje dicsőségét s Gyöngyösi bizonyára tudta, mennyire hizeleg hiuságának, ha a murányi esetet versbe szedi «Nagyságtok örök emlékezetet érdemlő hírét s nevét» «a következő időknek messze határra» átröpítendő.

A mily önérzettel emlegette vitézi kalandját, annyira megszerette festői színhelyét, Murányt. Mindjárt eleinte jól esett neki «új állapot»-ja, melyre hivalkodóan utalt s később valahányszor belefáradt hivatalos teendőibe, melyek unos-untalan elszólították hazulról, a «lárma után» örömet huzódott meg egy kis pihenőre «kedves» Murányában s bosszankodva emlité, ha «Murányomban szorulnom» nem hagyták.

E Murányban lakott a feleség is, kit a vár megvételeivel szerzett s ki gyakran elkísérte ugyan fárasztó útjain, de a legtöbbször mégis házi tűzhelyénél maradt. Ilyenkor Wesselényi róla szintén csak benső szeretettel, büszkeséggel szokott megemlékezni. Minden áron be akarta mutatni Guebriant marquisnőnek; Pozsonyba hivatta s kérve kérte a francziákat, várják be megjöttét. De a marquisnőnek két nappal előbb el kellett utaznia «sajnálva, hogy nem láthatta a hölgyet, kinek a gróffal, mostani férjével foly-

tatott szerelmi története véleményem szerint századunk legemlékezetesebb ilyen esete»¹ — mondja lelkesülve a francia író.

Azok az erkölcsi tekintetek, melyeket a női jellem megítélésénél a mai kor alkalmaz, kétszáz évvel ezelőtt a gyakorlati életviszonyokban még igen kevésbé nyertek érvényesülést. A siker bálványozása még általánosabb volt mint ma s a tettek erkölcsi rugói, a moralis indokok alig jöttek számba, legfőlebb a rosszakarat vagy a sértett önérdek igyekezett belőlök fegyvert kovácsolni. Wesselényié volt a siker s csupán ellenségei vagy irigyei vették tőle rossz néven, hogy a siker érdekében alattomos eszközökhöz folyamodott. A királytól kezdve le udvari poétájáig a Habsburgok Magyarországon csak magasztalta eljárását a közvélemény. Még kevésbé tűnt fel vagy keltett visszatetszést, hogy Széchy Máriát feleségül vette. Az asszonyról ép oly elismeréssel szólt mindenki — a kinek érdekét nem sértette — mint a férjről s hányatott múltja, második férjétől elválása, a többé kevésbé kalandos hírek, melyeket ellenségei sohasem engedtek elnémulni, a legkevesbé sem gátolták abban, hogy férje oldalán előkelő nyilvános és társadalmi szerepet ne játszó, hogy kora minden kiválóbb férfi- és nőalakjával szívélyes baráti érintkezésben ne éljen, hogy el ne halmoztassék a tisztelet és rokonszenv mindazon jeleivel, melyekkel a kortársak a kiváló nyilvános állásnak és előkelő egyéniségnek tömjénezní szoktak.

Az a huszonhárom esztendő, melyet Széchy Mária Wesselényivel együtt élt, folytonos emelkedésben telt el, melynek alapját, mint a férj a halálos ágyon hálásan emlegette, a murányi regény vetette meg. Dicsőség, óriási jószágadományok, legfőbb kitüntetések és méltóságok jutal-

mázták a két főszereplő vitézi elszántságát. A királyi kegyelem bőségszarujából egymás után hullott reájok minden. Wesselényi előbb gróf, azután felsőmagyarországi főkapitány, utóbb 1655 márczius 15-én Magyarország nádorispánja, végül még az arany gyapjas-rend birtokosa, a mint akkor mondták: arany bárányú vitéz lőn.¹ A mit a királyi Magyarországon hazafi egyáltalán elérhetett, azt Wesselényi mind elérte. És a fényes álláshoz megfelelő vagyont is szerzett. Lengyelországi, blazsouvai ősi jószágán kívül, melyet nejének százezer tallérban lekötött,² lassankint visszaváltotta Balogot, Lipcsét, Sztrecsényt és Tepliczét, a királytól adományul kapta a tornai várat, melyet nem sokára eladott, utóbb a roppant kiterjedésű szendrői uradalmat s ingatlan vagyona, mint az 1662-ki országgyűlésen mondotta, meghaladta a három milliót, a mi a pénz akkori hat-hétszeres értékéhez képest, roppant vagyon volt, melynél többel e hazában legfőlebb még csak néhány főrangú család dicsekedhetett. Mind e szerzeménynek, ennek a roppant terjedelmű ingatlan birtoknak, mely a köztekintély és politikai szereplés nélkülözhetetlen előfeltételéül szolgált, isten után, mondotta egy ünnepélyes pillanatban,³ első fundamentuma és alapvetője neje Mária volt, ki a szent házasság megkötésének napja óta folyto-

¹ E rendjelt a XVII. században csupán a spanyol király adományozta. A bécsi udvar azonban a spanyollal való rokonság folytán ki szokta eszközölni kegyeltjei számára az «arany bárány»-t. I. Lipót király már 1658-ban kilátásba helyezte Wesselényinek e rendjelt. De csak 1662-ben tűntette ki vele. Ez év július 23-án ment végbe a pozsonyi ferencziek templomában Lipót és a spanyol követ jelenlétében a rend jelvényének ünnepélyes átadása. FABÓ András: Az 1662. országgyűlés 109. lap.

² 1645 nyarán Wesselényi Ferencz küldetésben Lengyelországban járt. Kra-

kóban július havában a káptalan előtti nyilatkozatában kötötte le nejének lengyel birtokait. A nyilatkozat Orsz. Lev. Neo. R.

³ Első végrendeletében, mely 1666 márczius 20-án Stubnyán kelt, a halálra készülő Wesselényi azt mondja, hogy fiának Lászlónak már kiadta örökségét, a többi ingó és ingatlan vagyonát pedig nejére hagyja «*prælibatæ cothorali meæ veluti post Deum primo fundamento et basi universarum et quarum libet acquisitionum*» stb. A végrendelet királyi szentesítéssel ellátott példánya Orsz. L. N. R. A. 181. 4.

nosan a legnagyobb hajlandóságot mutatta hozzá, betegségében pedig «a szolgáló teendőinek vetve magát alá» ápolta és gondozta hűségesen.¹ Charissima, dulcissima feleségnek, élete kísérőjének (*vitæ meæ comite*) nevezi s még a halálban is megátkozza azt, ki hozzá legközelebb állt, a saját fiát, ha ezt az asszonyt bántani merészli.

Leveli mindig a szeretet, a vonzalom hasonló kifejezéseivel telvék, és pedig nem a nejehez intézett levelek, melyekből ez ideig egyetlen egy sem került elő.² Enyelegve «Miczikém»-nek, az «én asszonykám»-nak szokta nevezni; dicséri jó gazdasszonyi voltát s nem győzi eléggé hangoztatni, mikor egyik-másik jó emberét vendégségre hívogatja, milyen pompásan el fogja tartani a felesége. Hol azzal csábítja Révay Lászlót, szóljon be Murányba s Mária «gyomorépitő»-vel «a maga majorságából» kedveskedik neki, hol azt írja Szendrőből Zákány Andrásnak «feleségem Kdet elvárja régi vajas kalácsra, ha mindjárt murányi mannával nem is tarthatja Kdet». Egy másik jó emberét meg azzal kecsegteti, hogy neje «nidelandi farkatlan tyúkok tojásával» fogja megvendégelni. Mindig kedvetlenül, fájós szívvel távozott el köréből, ha hivatalos teendői, a mi sokszor megesett, elszólították. «Szerelmes feleségemtől, ily drága dajkántól s tartogatómtól»³ nagyon neheze égett a távozás.

De a férj és feleség viszonya, a szeretet és vonzalom hőfoka nem csupán az ilyen odavetett nyilatkozatokból ítélendő meg, melyek bármilyen jellemzők, mert nem a

¹ Első végrendelet: — *jam provecta etiam ætate ac valetudinario statu meo, ancillæ pene munia obeundo in omnibus mihi semper complacere studiat.* — Második végrendeletében hasonló hálával és szeretettel szól róla.

² Sok százra megy Wesselényi és Széchy Mária ránk maradt különféle magánjellegű irata és levele. Sokszor

tesznek egymásról említést, magok mondják, hogy igen élénk levelezést folytatnak, de leveleik közül még eddig egyetlen egy sem került elő. A murányi levéltár lefoglalásakor e leveleket valószínűleg megsemmisítették.

³ Ezt 1663 május 2-án írja Lipcséről Koháry Istvánnak. A levél Orsz. L.

nyilvánosság számára irattak, mégis a házaseletnek csak egy mozzanatára derítenek világot.

Sokkal többet mond a befolyás, melyet nejének a férj a saját tevékenységére, elhatározásaira enged; a mód, melyben szellemi erejét igénybe veszi s a cselekvési kör, melyet neki maga mellett kijelöl.

Wesselényiék házaselete e tekintetben is fölötte érdekes. Egyenrangú társának ismerte el Wesselényi az asszonyt s Széchy Mária nem csupán háztartásának vezetője, egyszerű gazdasszony volt, hanem segítője terveinek, buzgó támasza magán és nyilvános működésének, bátorítója a küzdelmekben, hű társa kedvteléseiben, de munkáiban és fáradozásaiban is. A két Rákóczy fejedelemné: Lorántffy Zsuzsanna és Báthory Zsófia kivételével nem élt azon időben Magyarországon asszony, ki olyan kiváló szerepet játszott és férje útján közvetve és közvetlenül közdolgokra is olyan befolyást gyakorolt volna, mint a nádorné, Széchy Mária.

A kortársak nagyon eltérőleg fogták föl és ítélték meg a férj és feleség közti ezen viszonyt. Sokan elismerték Mária szellemi képességeit, sőt némelyek szerint «Semiramis módjára szeme nyitabb» volt az uráénál.¹ Nádasdy Ferencz gróf országbíró, a nádorné egyik legszenvedélyesebb ellensége szentül hitte és híresztelte, hogy papucs-kormány alatt tartja férjét.² Vitnyédi István, ama korszak egyik jelentékeny szereplője s Wesselényi engesztelhetetlen gyűlölője viszont azt jelenti, hogy férje irgalmatlanul bánik vele, s «szegény az, csaknem félig rab a sok urával való jótétemény után».³

Az ilyen nyilatkozatokban ne keressünk igazságot. Az elfogultság sugalta egyéni felfogás nyilatkozik bennök.

¹ Rummy Monumenta 1. Fata Tarczal.
16 lap.

² Levelei Századok 1874.

³ 1663 jan. 2-án Bécsből írja Zrínyi Miklósnak. Magyar Tört. Tár. xv—xvi.

Wesselényi egész jellemével, de még inkább a tényekkel ellenkezik épen úgy Nádasdy mint Vitnyédi állítása. Becsülte nejét, fölhasználta tehetségeit, a hol eredményt várt tőlök. Noha lángésznek nem mondható, igen okos, nyílt eszű, élelmes ember volt, a ki mindig meg tudta találni a czélja eléréséhez szükséges eszközöket.

De egyszersmind férfiasabb, erélyesebb természet volt, semhogy asszonyi szeszély játékbábjává süllyedhetett volna. Ha talán Máriában élt is eleinte a hajlam, hogy tettvágyó szellemét nem hozzá való dolgokban érvényesítse, erről hamar le kellett tennie. Le is tett. «Ő Klmének így tett» — mondja nem egyszer — s tapintata hozzá szoktatta tisztelni a férj akaratát. Ez annál könnyebben ment, mert a férj elég széles tevékenységi kört engedett neki maga mellett.

Nem csupán a Murány tulajdonjogaért vívott hosszas harczban használta föl Mária személyes befolyását. Nemcsak a királyhoz küldötte el, hogy egyéniségének bájjával, rokonszenves megjelenésével gyorsítsa a kedvező megoldást. Magán- és közdolgokban máskor is igénybe vette közreműködését, kétségkívül mert sikert reménylett tőle. Bármilyen bizalmas lábon állt az irányadó egyéniségekkel, még sem tartotta fölöslegesnek, hogy némelykor a saját kérésének Mária közbelépése adjon nagyobb nyomatékot.¹ A mint a murányi viszály idején titkos szándékait nejevel

¹ A murányi regény egyik szereplője iványi Fekete László 1649-ben gróf Forgách Ádám alatt szolgált s valami vétést követett el. A büntetéstől félve felkérte Wesselényit, vesse közbe magát érdekében Forgáchnál. Wesselényi azzal a jó akarattal, melyet mindvégig tanúsított azok iránt, kik neki valaha szolgálatot tettek, sietett eleget tenni Fekete óhajának. Forgáchot sajátkezű levélben kérte föl, legyen elnéző s a levélre Széchy Máriával is íratott néhány sort, mely

így hangzik: «Édes sógor uram, az aszszonynak ő Klmének ajálom igen nagy szolgálatomat; kérem parancsoljon ő Klme, szivem szerint szolgálók ő Klmének. Édes sógor uram, most válik meg a Kd jó akaratá, uramhoz ő Klméhez egészen kimutatódik. Kdnek szeretettel szolgál Sz. M.» Forgách csakhamar tréfás hangú levélben megnyugtatta őket, hogy Feketének nem lesz beja. A levelezés Forgách-levélt. Nemz. Muzeum.

iratta meg Lippay György érseknek, úgy később még nádor korában is Mária volt az, a ki kényes ügyekben előszóval vagy levél által Wesselényi tervei számára az utat néha egyengetni szokta. Ha ilyenkor megjegyzi, hogy a levelet ura tudta nélkül, háta mögött írja, ez azon apró diplomatai fogások közé tartozik, melyeket hölgyektől rossz neven venni nem lehet. A férj érdekeinek előmozdítására és egyszersmind az ő ösztönzésére irattak az ilyen levelek, ki azért iratta őket, mert tudta, hogy neje szavának megvan a maga nyomatéka.

Ekképen házasságuk egész idején férj és feleség egymás egyéniségére és elhatározásaira azon befolyást gyakorolta, mely két rokonszenvező, szerető lélek közt természetsszerű, sőt szükségképeni. Ép oly természetes, hogy kölcsönös engedmények nélkül a házasfelek közti öszhang fenn nem állhatott. Néha Mária engedni kényszerült férje akaratának, még olyanokban is, a melyek épen nem voltak inyére.¹ Viszont Wesselényi súlyos betegeskedése idején, főleg a halála előtti hetekben egészen neje befolyása alá került² s csak annyit tudhatott meg a körülötte történő fontos politikai dolgokról, a mennyit vele közölni Mária czélszerűnek talált. De ragaszkodott hozzá, szerette min-

¹ Ilyen esetet említ 1667 július 24-én Nagy Ferencz akkori jószágkormányzó-jához intézett levelében, mikor ezt írja: Csak el kellene nekem a mellől az evictio mellől állanom. Nekem semmi közöm sohasem volt a füleki jószághoz. Akkor sem akartam subscribálni, a szegény úr (férje) erővel hajtott rá, a kinek Bartakovics uram volt oka. Megmondhatja ő Klme, ha lélek szerint akar szólni. A levél Orsz. L. Limbus xix.

² PAULER Gyula Wesselényi F. és társai összeesküvése című kitűnő művében I. 81. Mária egyik leveléből idézi a következőket: «Balassy Imre felől való írást lecopáltatván megmutattam ő

Klmének (Wesselényinek) azért, hogy eszébe vesse magát s oly formán adtam, mintha Kd csak azon postscriptumot küldte volna el, a kit judex curiæ uram leveléből vett volna ki. Makai uram nem tudván ez állapotot, uram ő Klme előtt adta vala Kd levelét, az isten tudja, micsoda mesterségemmel hoztam helyre.» Csakhogy az eset nem 1661-ben, hanem 1667-ben történt s az idézett levél Beszterczebányán jan. 31-én kelt, mikor Wesselényi már nehéz beteg volt. Ez más színbe helyezi Széchy Mária eljárását. A levél eredetije Orsz. L. Limbus xvii.

denkor. «Én csak alig várom — írja egy ízben,¹ midőn Wesselényi távol volt — azt a szerencsés napomat rám virradni, a melyen láthassam ő Klmét; elhigyje, Kd akkor menekedem meg mindennemű terhemtől».

Nemcsak mézes szavakban nyert ragaszkodása kifejezést. Gondját viselte, ápolta a legteljesebb odaadással. Pedig sokszor volt rá alkalma. Wesselényi minduntalan betegeskedett, sőt halála híre is többször elterjedt az országban.² A gyakori fürdőzés fárasztó életmódja mellett keveset segíthetett. Az év nagyobb részét úton töltötte; néha heteken keresztül minden nap más helyen járt s Magyarország dűsgazdag nádora gyakran kényszerült minden kényelmet nélkülözve egy hitvány faluban, valami csűrben vagy pajtában tölteni az éjszakát. Mikor végre haza vergődött, otthon a pazar lakomák, hatalmas ivások gyöngítették erejét. Ilyen életmód gyorsan kimeríti az életerőt pedig Wesselényi egészséges testalkata, erős szervezete daczára már ifjabb éveiben is sokat panaszkodott galibáiról, nyavalyáiról.

Neje utóbb nem csupán ápolója, hanem úgy szólván orvosa is lett. Maga szintén gyakran betegeskedett s így volt bő alkalma a betegápolás és gyógyítás terén még első férje mellett szerzett ismereteit folyvást gyarapítani. Noha Wesselényinek Pozsonyban állandó évi fizetéssel — 100 firttal — díjazott, conventiós doctora volt, szükség esetén pedig a felvidéki városokból hívtak Murányba orvost vagy legalább borbélyt, mégis gyakran megtörtént, hogy a maga vagy férje számára Mária gondoskodott a gyógyszerekről is.

Eperjesen azon időben egy híres gyógyszerész, Weber János élt, ki birónak is megválasztatott s nagy tisztelet-

¹ 1664 decz. 18-án Bory Mihálynak.
DEÁK Farkas Magyar Hölgyek Lev. 251.

² VITNYÉDI több ízben említi. M.
Tört. Tár. xv—xvi.

ben részesült. Ő volt Wesselényiék rendes gyógyszer-szállítója; komaságra is léptek vele s sokat igénybe vették különféle üzleti dolgokban. Mária gyakran fordult hozzá, ' többször rendelt nála gyógyszert bizonyos betegségek ellen, melyek tüneteit olyan szabatosan tudta leírni, mintha orvostudományt tanult volna. Lassankint csakugyan sokra vitte e szakban; járatossága a betegségek gyógyításában messze földön ismertté vált s aggkorának egyik főfoglalkozását tette.

Ez ismereteinek nagy hasznát vette férje ápolásában, ki neje ebbeli jártasságának, de leginkább — mint maga említi — önfeláldozó figyelmességének köszönte sok testi bajától való szabadulását. Egyébiránt Mária mások szenvedéseit hasonló jószívűséggel igyekezett enyhíteni. Barátai, környezetének minden tagja, sőt cselédsége is minden alkalommal tapasztalták jóakarátát. A beteg szendrei Bornemisza János, kassai alkapitány nem győzte eléggé dicsérni Wesselényiék emberséges érzését, «sok nyomorúlt betegségemben éjjeli-nappali rám való vigyázás»-át. Hálából végrendeletében rájuk hagyta tokaji és kassai házát s a tokaji hegyen levő öt szőlőjét.² Tiszteinek, cselédjeinek szintén nem volt okuk a panaszra. Jutalmazta szolgálataikat s Gyöngyösi Istvánon kívül egész seregét az udvarában alkalmazottaknak tüntette ki kisebb-nagyobb adományaival.³ Még a szolgarend irányában is bőkezű volt s ha bármelyik alárendelt inas vagy darabant lakodalmát ülte vagy valamiben megszorult, sohasem fordult hasztalanul úrasszonya kegyelméhez. Élete fogytaig mindig akadt buzgó tisztjei, hűséges cselédei, kik nem hagyták el a legválságosabb körülmények közt, mert tudták, hogy

¹ Levelei Eperjes város levéltárában. Kettő megjelent Tört. Tár. 1880.

² A végrendelet, melyet a király is megerősített. Akademia kéziratára.

³ Szirmay Péternek, Semsey György-

nek, Vizkelety Máriának, Csató Mihálynak, Nagy Ferencznek s másoknak tett adományai hűséges szolgálatokért az Orsz. Levéltárban.

F. Wiedemann ad Viuum delin et sculpsit

24. WESSELÉNYI ÁDÁM.

Wiedemann Com. Gloriæ II. gyűjteményéből

asszonyuk, mihelyt csak teheti, nagylelkűen jutalmazza igaz és tökéletes szolgálataikat.

A gyöngédség, melyet férjével szemben tanusított, áterjedt mostoha gyermekeire, Wesselényi első házasságából született két fiára, Ádámra és Lászlóra. Igazi anyjok volt s úgy vezette nevelésöket, mintha saját fiai lennének. Ádám már 1654-ben megnősült s Mária egy rokonát, az elhunyt gróf Homonnay János országbíró leányát, Borbálát vette el. Mostoha anyja maga járt-kelt a szükséges vásárlásokat megtenni s e végből télvíz idején¹ személyesen Eperjesre, Felső-Magyarország e fontos piaczára utazott. A lakodalom meg is tartatott, de az ifjú férj nem sokára «nagy véletlenül»² meghalt 1656 első napjai egyikén.

Másik fia László, még szintén atyja életében nősült. Osgyáni Bakos Gábor leányát, Zsuzsánnát vette el s 1660-ban április 28-án megkapta összes anyai örökségét, Wesselényi szerzeményeinek egy részével meg bővítve, a miért azután szerződésileg lemondott minden további igényről atyja vagyonát illetőleg. De mikor a beteges nádor 1666-ban megtette első végrendeletét s nejét nevezte ki egyetlen örökösévé, László gróf gonosz emberektől félre vezetve s még saját feleségének sem szólva szándékairól, atyja végrendelete ellen a jászói convent előtt ünnepélyes tiltakozást emelt.

E merész tettétől azonban maga is annyira megrettent, hogy Lengyelországba szökött s onnan ostromolta

¹ 1654 jan. 8-án írja: Uram ő Klme parancsolatjából vásárlottam a Czimerman Ádám úr boltjában ő Klmétől az úrfi lakodalmára ennyi summáig való materiákat, úgymint háromezer hatszáz harminczkét forint és hetvennégy pénzt, id est flor 3632 : 74. Melyet fogadok ő Klmének, hogy két hét múlva ezer tallért küldök ő Klmének ebbe a summába.

Azon kívül pedig minden második hónapra ezer-ezer forintot. Datum Eperjes die et anno ut supra Gr. Anna Maria Szechi. Orsz. Lev. N. R. A. 913. l.

² Az 1657-ki naptár krónikája 1656-ról. Hogy a haláleset az év legelső napjai egyikén történt, azt sejteti az, hogy Wesselényi mint nádor 1656 január 9-én

kérelmeivel Wesselényit és Széchy Máriát, visszavonva a tiltakozást s teljes megtérést ígérve, ha megbocsátanak neki. Az atya eleinte lelke mélyében felháborodott együgyű fia e tettén. Nem akart vele kibékülni s még Mária kéréseire sem hallgatott. Végre azonban megtörtént a kibékülés s László atyja halála után nem feledkezett meg többé a köteles tiszteletről mostohája iránt.¹

A jószívűség, melyet gyermekeivel szemben tanusított, Wesselényiben csak fokozhatta a becsülést és szeretetet Mária iránt. De még közelebb hozta őket az anyagi érdekek terén köztük kifejlődött közösség. Nem hiába ismételte a férj annyiszor, hogy felesége ingó és ingatlan vagyona és «különös igyekezete» szolgált minden későbbi szerzeménye fundamentumául. Csakugyan együtt szereztek és gyarapították a vagyont.

A magyar ember azon ősi jellemvonása, hogy szeret acquirálni, hogy ragaszkodik a földhöz s a vagyont kiválóan az ingatlan birtokban látja, szokatlan mértékben meg volt Wesselényiekben. Mindketten telhetetlenül üzték a jószágvásárlást s nem nyugodtak mindaddig, míg a Széchyek összes felvidéki javait nagy áldozatok árán vissza nem váltották a rokonságtól. Folyton-folyt a cserebere, a vásárlás s oly összegeket nyelt el, melyek a rendes jövedelmekből még akkor sem teltek volna, ha fényűző hajlamaik és a férj hivatalos állásából folyó töménytelen költségek el nem nyelték volna e jövedelem nagy részét.

A rendkívüli szükségletet másképp kellett fedezni. Csak két út kínálkozott, vagy adósságcsinálás vagy az ingó

Borbálának, akkor már Wesselényi Ádám özvegyének prorogatoriát állít ki, mely szerint férje halálától számítva egy év alatt sem birtokaiban háborítani, sem ellene pört indítani nem szabad. Az okmány Orsz. Lev. Prot. Palatini Wesselényi I. 51.

¹ 1668 május 2-án kelt végrendeleté-

ben a többek közt azt írja: «Az én kedves feleségemet protectiója alá hagyom az én kegyelmes és méltóságos gróf Rima-Széchy Anna Mária kedves asszonyom anyámnak stb.» László e végrendelet kelte után sokkal később halt meg. A végr. báró RADVÁNSZKY Béla Magyar Csal. és Házt. III. 336.

értékek, arany-ezüstnemű és másféle drágaság elzálogosítása, néha eladása. Mindkettőt sokszor megpróbálták s különösen az adósságcsinálást folytatták a legnagyobb arányban.

Noha Mária kiválóan szerette a drágakövet s mindenemű arany-ezüst művet, bármely pillanatban kész volt egész kincstárát férje rendelkezésére bocsátani. Mikor Illésházy Gábortól a sztrecsényi jószágot ki akarták váltani, Mária nagy kamatra Bécsben 15.000 tallér összegig zálogba tette összes ékszereit. Mikor Listiuséktól a lipcei urodalmat megvették, Mária 40.000 tallér értékű arany-ezüst művet adott hugának, csakhamar pedig személyesen Bécsbe készült, hogy zálogban levő drágaságait örök áron eladja s így szerezzen minél nagyobb készpénz-összeget.¹ Még nagy értékű ezüst asztalkészleteit is zálogba tette, mikor férje kívánta, a mi azután különféle kellemetlenséggel járt. Így az 1659-ki országgyűlés alkalmával összes ezüstneműje ezerszáz ötvenhárom gira súlyban Lippay érseknél volt zálogban. De a nádori udvartartás nem nélkülözhetette a fényes asztalkészletet, mert az országgyűlés tagjai s a Pozsonyban levő előbbkelő idegenek sűrűn meghivattak a nádorhoz, s a lakomákon megfelelő külső fényt kellett kifejteni. Széchy Mária úgy segített magán, hogy fölkérte az érseket, hogy az országgyűlés tartamára adja ki az ezüstneműt. Az érsek teljesíté a kérelmet, de csak midőn Mária külön kezes levélben biztosította, hogy a mint vége szakad az országgyűlésnek vagy visszaszolgáltatja hiány nélkül az ezüstöt vagy lefizeti a rajta levő zálogösszeget.²

A másnemű adósságlevelek- és hitelműveletekről szóló

¹ Ezeket Wesselényi írja 1661 szept. 24-én Stubnyáról Bosnyák Istvánnak. A levél Orsz. Lev. A kamarához intézett levelek 1660–69. csomag.

² Széchy Mária nyilatkozata Pozsony 1659 aug. 21. Országos Lev. N. R. A. 12. 11.

iratok, melyek tömegesen maradtak fenn, sajátyszerű világitásba helyezik Wesselényiek egész gazdasági rendszerét. Minthogy összes szerzeményeik s az adományok, melyeket III. Ferdinánd és I. Lipót királyoktól kaptak, a férj és feleség nevére irattak s közös birtokukat képezték, az adósságokat, melyekkel azokat terhelték, szintén mindkettőn csinálták s az idevágó okmányok mindkettőjök aláírását viselik.¹ Sok százezer forintot tevő hitelműveletekre terjednek ki ez iratok. Birtokvásárlásra, régibb követelések kiegyenlítésére, másnemű szükségletekre folyton új meg új pénzügyi transactionok váltak szükségessé. Városok, előkelő főpapok, főurak és árváik, jótékony alapítványok és kereskedők, kik nem pénzt, hanem mindenféle árut adtak, szerepelnek a hitelezők közt. Wesselényiek minden eszközt megpróbáltak, hogy pénzhez jussanak, mindenkinél bekopogtattak, a kinél csak pénzt sejtettek, hogy sohasem szünő, sőt az idővel folyton fokozódó pénz-zavarukon segítsenek s csakugyan bámulatos az a lelemény, melyet az adósságcsinálásban kifejtettek. Noha a rendes kamatláb hat százalék volt, mégis gyakran kényszerültek tíz kamatot fizetni még pedig nem kereskedőknek, hanem oly előkelő uraknak, mint például Koháry István, ki különben Wesselényinek kedves embere, régi barátja és pártfogoltja volt.

Nem csupán az elhamarkodott birtokvásárlások okozták e roppant arányú adósságcsinálást. Wesselényiek olyan időben éltek, mely átmenetül szolgált a terménygazdálkodásból a pénzgazdaság stadiumába. A nagy ingatlan jószág már nem volt elegendő a főuri háztartással járó szükségletek fedezésére. A készpénz, a mozgó tőke egyre nagyobb

¹ A sok száza menő s a különböző állami, városi és családi levéltárakban fenmaradt ilyen kötelezvények és adósságlevelek közt eddig csak kettő került elő, melyet Mária férje életében egy maga

írt alá. Egyszer ékszert vásárolt, egyszer pedig valami gazdasági munka teljesítésére csinált pár száz forintra menő adósságot.

jelentőségre kezdett vergődni. Borból, buzából s a föld másféle terményeiből azokat az igényeket, melyeket a kor s a viszonyok az aristocratiához intéztek, kielégíteni többé nem lehetett. A készpénz-jövedelem pedig fölötte csekély volt s nem állott arányban az urodalmak roppant terjedelmével és látszólagos értékével. A kivitel s általában a kereskedelem számtalan akadálya folytán a termények eladása nehezen ment s a gazdálkodás igen csekély haszonnal járt. A nádor aránylag kedvezőbb helyzetben volt; terméseit nagyobbára a katonai kincstár vásárolta meg a végvárakban levő harczosok élelmezésére. Ez nagy előny volt, de nem elég arra, hogy Wesselényiek pénz-zavarán segítsen. Olyan időben, midőn egy köből buza ára egy forint, midőn a jobbágymunka mellett a föld megművelése hanyagul eszközöltetett, még azon földesurnak sem volt valami gazdag jövedelme, a ki legalább állandó vevőre, a kincstárra számíthatott. E mellett ennek az egy biztos vevőnek is volt egy nagy bibéje, fölötte pontatlanul fizetett. Az állami közjövödelmek kezelői, a kassai épen úgy mint a pozsonyi kamara pénztáraiban örökös apály honolt s még a legszükségesebb személyi fizetéseket sem tudták eszközölni, annál kevésbé pedig azokat kielégíteni, kiknél közszükségletekre vásárlásokat tettek.

Saját tisztí fizetését néha szintén csak évek múlva kapta meg Wesselényi. Pedig a fizetésbe nem csupán személyes járandósága volt betudva. Egész környezetét neki kellett fizetnie, s ily módon idővel sok ezer forintra menő követelése támadt a kincstár és a kamara irányában. Örökös sürgetése folytán végre kárpótolták ugyan, de ismét nem készpénzzel, hanem nagy ingatlanok adományozásával úgy, hogy Wesselényiek nem törleszthették adósságaikat. A birtok tehát szaporodott, de az adósság is nőttön-nőtt s számtalan keserűséget okozott Wesselényieknek, a férj halála után pedig átkos végzetszerűséggel nehezedett Máriára.

A fénynyel együtt járt az árny a xvii. század közhivatalnokának életében. Wesselényinek, noha akkor még szerényebb állásban szolgált, már a murányi kaland idején tizenhatszáz forinttal tartozott a kincstár. Mennél inkább előre haladt a katonai hierarchia lépcsőzetén, annál inkább fokozódtak a követelései. Mint Felső-Magyarország főkapitánya évi 12.000, mint az ország nádora 24.000 forint fizetést húzott, mely amaz időkben királyilag pazar fizetés lett volna, ha szabályszerűen folyósították volna. Tényleg azonban e dús fizetés csak azon nagy terheket jelezte, melyeket az illető tisztség birtokosa viselni volt kénytelen. Akármily pontatlanul kapta fizetését, ha azt nem akarta, hogy emberei éhezzenek vagy szolgálatából kilépjenek, a saját zsebéből előlegezte nekik legalább az életfentartáshoz nélkülözhetetlen eszközöket. Nem hiába fakadt keserves panaszra Wesselényi, hogy «a nagy gazdagság koldussá teszen a közszolgálatban».¹ Eladósodását ez is nagyban előmozdította s teljes oka volt hálásan emlékezni meg nejeről, ki a végnélküli pénzzavarban nevét, hitelét, minden ingó és ingatlan vagyonát a legönzetlenebb szolgálatkészséggel rendelkezésére bocsátotta s házasságok első idejétől kezdve² ebben is megosztotta vele az élet bajainak, terheinek viselését.

A házaselet minden viszonyában, mint hitves és gyermekei gondviselője, mint betegségében ápolója, vagyonának gyarapítója, közszereplésének gyámola, apró és nagy bajainak osztozó társa, rendületlenül a férj oldalán állt Széchy Mária mindenkor. Nem nehezedett reá, mint a kolonc, hogy emelkedésének szárnyát szegje. Nem közöny-

¹ Ezt 1663-ban írta a győri püspöknek, önérzetesen hozzátéve, hogy «senki keserves könnye átkával semmit sem bírok». A levél Orsz. Levéltár.

² A legrégebbi ilyen okmány, melyet eddig találtam, 1647 szept. 2-án kelt.

Wesselényi és Mária meghatalmazták Szondi Mátét, hogy számukra 1100 talárlényi kölcsönt szerezzen. Orsz. Lev. Azután már az ide vágó különféle kötelezvények, záloglevelek stb. száma évről-évre nagyobbodik.

nyel, lankasztó fásultsággal kísérte fáradozásait. Megértette szívének minden dobbanását; volt érzéke óhajai, tervei, dicsvágya iránt s az okos, szerető hitves egész odaadásával lelkesítette a küzdelemben. Szóval és tettel, eszével és igyekezetével könnyítette meg neki a magasba jutást. Egyszer sem fordult elő, hogy Wesselényi a fényes pályán, melyet a nyilvánosság előtt megfutott, felesége miatt hátrányt, rövidséget szenvedett volna. De hihető s erre utal a férj önvallomása, hogy pályája fényéből, családi élete bensőségéből igen sok hiányzott volna e feleség nélkül.

III.

Nagy hatalmú ember volt azon időtájt a felső-magyarországi generalis. Messze vidékek biztonságáról gondoskodott s a végházak, melyek parancsnoksága alatt álltak, török portyázások és erdélyi támadások ellen oltalmazták a kelet-északi megyéket. De az ország főhivatalnokai akár katonai akár polgári állásban működtek, — s a kettő közt még nem fejlődött ki az a különbség, sőt ellentét, mely ma mutatkozik, mert született katona volt mindenki, a ki előtt a nyilvános pálya egyáltalán megnyílt s az ex professo katona fogalma csupán az álló hadsereg alkotásával honosult meg, — a hivatalos hatalommal magával még nem szerezték meg azt a közkedveltséget, népszerűséget, mely alkotmányos országokban akkor ép oly nélkülözhetetlen volt, mint ma. Tudniok kellett az urat adni, előkelő háztartást kellett vinniök s a társadalmi életben politikai állásuknak megfelelő szerepet kellett játszaniök, ha a közvélemény rokonszenvét meg akarták szerezni.

E szereplés nagy mértékben a feleség közreműködésétől függött, mert ő vezette a háztartást nemcsak névleg, mint a főrangú világban ma dívik, hanem valósággal

is. Az asszonynak tehát mérvadó hivatás jutott a férj nyilvános működésében. Nemcsak abban mutatta ki magát a jó feleség, hogy férjének a családi tűzhelynél boldogságot, elégedettséget szerzett, hanem abban is, mennyire tudta állása fényét a nyilvánosság előtt repræsentálni, házát megkedveltetni s az intező elemeket maga köré gyűjteni, mert a személyi összeköttetések akkor még döntőbb mértékben befolyásolták a legkiválóbb és legtehetségesebb emberek emelkedését is, mint ma.

A kinek sok volt a jó barátja, a ki megkedveltette magát, az hamar és könnyen előre jutott a hatalom létráján. Wesselényi e szerencsések közé tartozott. Mindig akadtak jó emberei, befolyásos pártfogói a felsőbb körökben és önfeláldozó hívei az alatta állókban. Meg tudta szerezni az emberek hajlamát s főleg ez erényének köszönte gyors sikereit, melyek második házassága után rohamosan szaporodtak. Olyan nő nélkül, ki hivatását társadalmilag is képes betölteni, ez nem történhetett volna. Wesselényi előnyös társadalmi positiója megteremtésében és fentartásában Széchy Máriának is megvolt a maga része.

Sokat érintkeztek a világgal s a hol habár csak egy időre megtelepedtek, ott házuk menten élénk társas központtá alakult, a vendég szívesen fordult meg nálok s asztaluk mindig vonzotta az embereket. Szeretetre méltó, társaságot kedvelő emberek voltak mindketten; szerettek élni, könnyen ismerkedtek, könnyen barátkoztak s épen oly jól elmulattak a kassai bíró polgári házána, mint a Thökölyek, Illésházyak, Csákyak s más korabeli főurak fényűző váraiban vagy az esztergomi érsek komoly és válogatott körében.

Mint füleki kapitányné s később mint felvidéki generálisné Széchy Mária más vidéki urakéhoz hasonló háztartás élén állt. Minden főurnak megvolt akkor a maga

udvara; a nemes fiatalság ilyen udvarokban gyűjtötte gyakorlati élettapasztalatait. Itt szokta megtanulni a vitézi tudományt, az emberekkel való érintkezést s itt szerezte első ismereteit a közügyekben. A fiatalság akkor kevésbé a megye, mint inkább az urak szolgálatában készült elő a nyilvános szereplésre. Minden főúri házba vagy mint akkor nevezték udvarba fölös számmal jött a nemes ifjú s végezte az úr körül a hozzá illő szolgálatokat. Az ifjúság az udvari életbe élénkséget, zajt, mozgalmat hozott. Békés időkben szolgálata inkább mulatságból állt s a xvii. századi gúnyversek sokat ostorozzák könnyelmű életmódját, kicsapongásait. Az urak könnyen befogadtak mindenkit.

Sok számú szolgálkat tartnak udvarokban,
Kik nem nevelkednek semminemű jóban,
Káromkodás s szitok vagyon a szájokban
Részegség, fajtalan élet az ifjakban.¹

A baj okát a satyra írója abban látja, hogy az ur a nálok szolgáló ifjaknak nem igen ad fizetést. Csak koczka és kártya a conventiójok; legfőlebb ócska köntöseivel jutalmazza őket, melyekben elbízzák magokat, süvegöket balfülökre csapják, üstöküket hajtják-fodorítják, övüket hosszan lebecsátják s egyebet sem tesznek, mint urokkal ostáblát vagy kuglit játszanak, nyulászni mennek, hízelegnek, hazudoznak, ha pedig az úr nem látja vagy nincs otthon, a szintén nagy számban levő leányokkal ihognak-vihognak, hancuzznak vagy korbácscsal kezökben járnak be a korcsmákat, esznek-isznak, egymás közt cserélnek-berélnek s semmi hasznosat sem tanulnak.

Noha Zrinyi Miklós sokban hasonlóan festi kora udvari életét, s a káros befolyást, melyet az ifjúságra gyakorol, amaz idők viszonyaiban, midőn az államszervezetet

¹ Udvari élet című vers. A Nemz. Múzeum Höllischer gyűjteményében. A vers harminczöt négysoros strófából áll

s érdekesen jellemzi a főúri udvartartást s az akkori arany ifjúság életmódját.

teljesen megrongálta a hosszú háborús időszak, mégis hézagot pótolta az. Ebben a gyakorlati iskolában számos kiváló és tehetséges ifjú egészítette ki elméleti ismereteit s fejleszté a képességet, hogy a közszolgálatba lépjen s ott sikeresen működjek. Utóbb Bethlen Miklós, a nagyműveltségű erdélyi író éppen Wesselényiek udvarában töltött néhány hónapot s nemcsak ura és asszonya szívélyességét dicséri,¹ hanem a körükben szerzett sokféle gyakorlati ismeretnek egész életén át hasznát vette.

Egyben mindenesetre igaza van a satyrának. Az udvari életben még nagyon nyers, parasztos hangulat uralkodott. Káromkodás, szitok, trágárság volt szünetlenül az ajkakon s a nők jelenléte nem genirozott senkit a vastag tréfában, a durva élczekben, melyeket a mai élénken kifejtett illemérzet a legerélyesebben visszautasít. De kétszáz évvel ezelőtt egészen másképp fogták föl azt: mi az illendőség, mint ma s éppen nem ütköztek meg olyasmin, mi jelenleg nemcsak a gyöngéd asszony, hanem a férfi arcját is szégyenpirba borítja. A kor irodalmában a legélénkebben visszatükröződik ez a szellem. Olyan szavakat használnak, olyan jeleneteket rajzolnak ki, melyek ma mindeniben visszatetszést keltenek. Komoly, tudós írók fontos egyházi és vallási kérdések, ájtatos, magasztos eszmék fejtegetésében éppen úgy, mint a humorizáló Gyöngyösi István minduntalan olyan kifejezésekkel élnek, olyan dolgokat írnak le, melyeket a mai olvasó a legendyhebb kifejezést használva bántó izléstelenségnek tekint. De az irodalmi izlés nagyon változékony fogalom s éppen úgy átalakul, mint a ruha-divat. A maga idejében senki sem ütközött meg Gyöngyösi ma már ízetlennek tartott trágárságain, természeteseeknek találta s szívesen olvasta őket, mert koruk szellemének feleltek meg. A magánlevelezés,

¹ Bethlen Miklós önéletrajza. Kiadta Szalay László 346—50.

a magántársalgás és beszélgetés szintén hasonló szellemben folyt s az irodalom itt csupán a kor irányának, erkölccseinek hű mása, egyszerű fényképe.

Ez a paraszti szellem, a nyers, trivialis beszéd nem az erkölcstelenség bizonyítéka. Egyes-egyedül azt tükrözi vissza, minő viszonyokban élt a társadalom. A gyakori katonáskodás, a tábori élet durvaságai, melyek közt a férfiak felnöttek s melyek elől a nőket sem lehetett légmentesen elzárni, az érintkezés formáiban, a társalgásban és a mulatságokban sem engedtek finomabb modort meghonosodni. A harczias életmód egész Európában rányomta a maga bélyegét a socialis viszonyokra s a jó modor, a válogatott ízlés későbbi híres zászlóvivője, a francia társadalom a XVII. század elején e téren még nem sokat különbözött a magyartól.

IV. Henrik francia király udvaráról azt mondja egy író: «Ez az udvar minden volt: táborhely, őrszoba, csapadék, istálló — csak udvar nem». Később is csak nagy küzdelmek után sikerült a híres Rambouillet marquisné vállalata, ki a társas érintkezés külső formáinak nyersege ellen háborút üzent s műveltebb, finomabb szellemet igyekezett meghonosítani.

Igazi forradalmat idézett elő kísérlete, mert nem csupán azt föltételezte, hogy az emberek udvariasabb formákat, válogatottabb hangot használjanak, hanem hogy foglalkozásukat, egész életmódjokat, de még lakásukat is átalakítsák. Richelieu és Mazarin bibornokok, XIV. Lajos király nagy politikai reformtevékenysége nélkül Rambouillet asszony nemes vállalkozása nem sikerült volna s a «Chambre bleu de l'hotel Rambouillet», a híres kék selyembutorzatú szalon — vagy inkább hálószoba, mert akkor ez volt a palota díszterme — sohasem emelkedett volna világhírré. Előbb a főuraknak ki kellett költözniök feudális kastélyaikból, ódon lovagváraikból, melyek

sötét, apró ablakú, rosszúl fűthető, kevés és nehézkes butorral ellátott, kényelmet nem nyújtó termei alig szolgálhattak más multság, mint örökös eszem-iszom, óriási lakmározások színhelyéül, melyekben a társalgást természetsszerűen trágárságok, vastag élczek fűszerezték.

Csak Páris ujonnan épült, kényelmes palotaiban fejlődött ki a finomabb szellem s az az előkelő szalonélet, mely 1650 tájától kezdve nem csupán a modort változtatta át, hanem az irodalmi és tudományos törekvések középpontja és támogatója lőn másfél századig. Ez a nagy reform hozzánk szintén elhatott s átalakította a magyar főrangú háztartásokat, de csak a XVIII. században, midőn itt is lehetővé vált, hogy a főúr a hegytetőn épült régi kényelmetlen várából, hová a török világ és a belháborúk szorították, leköltözzék nem többé sáncz-, hanem kertövezte ujonnan épült kastélyába, mely a belső nyugalom visszaállítása folytán személyének és vagyonának már teljes biztonságot nyújtott. Az új lakásban a társas élet, a modor, az ízlés is átváltozott, csakhogy nálunk ez újítással a kor viszonyaihoz képest idegen műveltség költözött be s a XVIII. század magyar főúri életét a magyar nyelvre, irodalomra és nemzetiségre megfosztotta attól a termékenyítő, áldásos hatástól, melyet Franciaországban gyakorolt.

A XVII. század magyar főura még ódon váraiba volt szorítva. Ott kellett magát megvonnia a távoli vidékekre is kiterjedő török portyázások, szabad hajduk vagy közönséges haramiák ellen, kik veszedelmes ragadozó állatokként lepték el az országot. Megrohanásaik ellen csak a vár vagy erődített kastély és fegyveres őrsége kínált oltalmat. Ha a várúr nem is viselt állandó katonai tisztséget, mint például Wesselényi, akkor is folyton készen kellett lennie, hogy a középkori honvédelmi szervezetből kifolyóan királya parancsára bármikor kiszállhasson s a nemesi fölkeléshez csatlakozzék. Ha utazott, nagy számú kísért kellett ma-

gával vinnie, hogy biztonságát ne veszélyeztesse. Szóval béke idején is katonai környezetben, állandóan táborban élt s egész egyéniségén rajta maradt a tábori élet nyers, bárdolatlan szokásainak, beszédmódjainak, szórakozásainak nyoma.

A milyen volt az úr, olyanná alakult az asszony. A magyar nő az egész XVII. század folyamán kiváló szerepet játszik s nincs amaz időnek mozgalma, melyben befolyása többé-kevésbé nem érvényesült. A korszak satirikusai¹ nem is mulasztják el minden néven nevezendő bajért az asszonyt s azt a túlságos befolyást tenni felelőssé, melyet férje elhatározásaira gyakorol.

Társadalmilag a nők épen úgy visszatükrözik a kort, mint a férfiak. Habár az asszony nem katonáskodott, a katonai környezet hatásainak épen úgy ki volt téve, mint a férfi s a kor nyersebb szokásain nem botránkozott meg, mert nem ismert mást. A légkörben, melyben élt, más nem divott, de nem is fejlődhetett. Bizonyos durvaságok ellen az egyház mindig erősen reagált. Hirdette a tiszteletet, a gyöngédséget az asszony iránt;² tiltotta a kihágást, verekedést és különösen a káromkodást, a «lélekmondás»-t s a trágár beszédet. Noha mindebben a világi hatalom is buzgón támogatta s a megyék számtalan ilyen, a közerkölcsök pallérozását célzó szabályrendeletet adtak ki, a tényleges viszonyok hatása erősebb volt minden tilalomnál. Wesselényiek a magok udvarában szintén keményen büntették a káromkodást; botozás, sőt háromszori ismétlődés esetén épen fejvesztés fenyegette a bűnöst, míg

¹ A már idéztem gúnyvers (Nemz. Múzeum Höllischer gyűjt.) az asszonyok uralma ellen következőleg fakad ki:

Az asszony sok helyen fölvolta a bőrét,
Az urára adta ő pentelyes ingét,
Ha magára vette urának a terhét,
Ne csudáld, ha az úr puszkája reteszt vét.

² PÁZMÁNY Péter imakönyvében, mely sok kiadást ért a század folyamán s 1665-ben Széchy Mária költségén nyomtatott ki, a következő intés van: Férfiak okosan lakjatok feleségeitekkel s mint az asszonyi gyarlóbb edénynek tisztességet tegyetek.

az előkelőbb udvari emberek, ha káromkodtak, pénzbir-sággal lakoltak a kórház vagy a szegények javára. Wesselényi, hogy jó példát mutasson, önmagára is kiterjeszté a büntetést s tizenkét forinttal sújtotta magát, ha káromkodik meghagyva, hogy ez intézkedését «igen severe meg kell tartani».

Míg Wesselényi a felső-magyarországi generalisságot vitte, háztartása, udvara nem különbözött a vidéki főurakétól. Tulajdonképeni hivatalos székhelye rövid ideig Eperjes s 1648 után Kassa volt. Itt a generalisságnak külön emeletes háza volt, melyet a király épen ez időben adományozott a jezsuitáknak, kik Wesselényitől is kaptak egy telket, míg főkapitányi udvartartásuk magánházokba, a Bornemisza Jánostól örökölt házba költözött át.

Eperjes is Kassa is ama korban jelentékeny városok voltak. Amaz Felső-Magyarország legfontosabb kereskedelmi, ez pedig legelső katonai és politikai központja volt. Főleg sokadalmi tették híressé Eperjest. Mindhárom országrészből, még a messze Erdélyből is oda sereglettek a vevők, míg az árusok Lengyelországból, Sziléziából s más német részekből hozták el sokféle portékájokat. Az egykorúak¹ népesnek és szépnek mondják s iskolája a protestansok egyik leghíresebb, a felvidéki és erdélyi urakfiainak kedvencz nevelő intézete volt.

Felső-Magyarország fővárosa Kassa a régi Magyar ország egyik legjelentékenyebb városa. Noha az egykorúak szertelen rossznak mondják borát, sörét s még inkább levegőjét, mely nagyon ártalmas s főleg az asszonyoknak ad sárgás halavány színt, a mint akkor nevezték «kassai szín»-t,² csodálattal szólnak ma is álló híres székesegyházról, szép középületeiről, magánházairól, melyek erké-

¹ Ung. Dacianischer Simplicissimus 105 lap. Más egykorú írók is jelentékeny városnak mondják.

² Simplicissimus, 119. lap, ki a kassai életet rendkívül elevenen rajzolja.

lyekkel, arkádokkal, tető nélkül épültek, a várost átszelő patak két oldalát szegélyezve.¹ Kassa a felvidék legmagyarabb városa is volt s a magyar elemnek, mely másutt csak ekkor kezdett a magokat hermetice elzárni iparkodó német városokba beszivárogni, a sokféle állami hivatal szerzett túlsúlyt, mely benne öszpontosult. A főkapitányságon kívül a szepesi kamra s sok alsóbb katonai vagy pénzügyi hatóság székhelye volt s ide költöztette a törvény az egri püspökséget, mely Eger török kézbe jutása után, Jászóra menekült. A püspökséggel a város egyetemet is kapott, akkor az országban másodikat s így nem csupán díszes házaival, hanem művelődési és társadalmi tényezőivel is messze kimagasodott a többi városok közül.

Széchy Mária többször megfordult Eperjesen, de különösen Kassán időzött sokat, férjével el-eljárt Pozsonyba, de legtöbbet mégis csak Murányban élt. Nem a város, mely nemzetiségi viszonyai, de különösen sajátos történeti fejlődése folytán egész idegen világot képviselt, hanem a festői vidéken emelkedő várkastély, hova a gyermekévek és híressé vált regénye emlékei fűzték, vonzották szívét. Férjével együtt mindig oda tért vissza, ha hivatalos teendőik nyügétől szabadulhattak. Ott volt gazdaságuk és udvartartásuk központja, ott érezték és élvezték uraságuk egész értékét, nem pedig a nyakas városi polgárok közt, kik a körükbe települt urak minden mozdulatát gyanus szemmel, bizalmatlan figyelemmel kísérték s szörszálhasogató pedanteriával örködtek városuk privilegiumainak sértetlenségén. Wesselényiek jól tudtak ugyan bánni velök s népszerűvé tették magokat úgy, hogy évek multán visszatérőket szívesen fogadták, de nem találták meg körükben azt, a mit murányi otthonuk kínált. Wesselényi nem is a

¹ ZEILLER Collectanea 1656 azt mondja, hogy diszesebbek és magasabbak

benne a házak, mint más magyarországi városokban.

városba — ámbár vendégszerető háza ott is nyitva állt mindenkinek —, hanem Murányba csalogatta barátait s előszeretét e vár iránt megtartotta még akkor is, midőn sok más régi vár: Lipcse, Balog, Sztrecsény, Teplicze ura lőn.

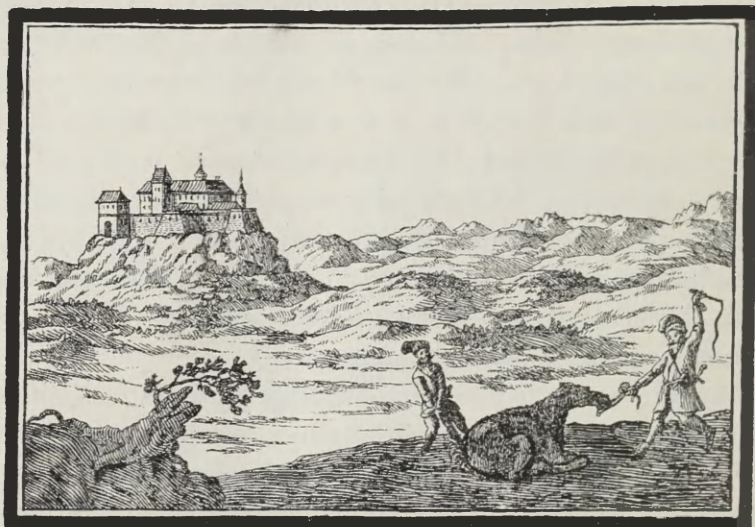
Egy nevezetes esemény egyszerre teljesen átalakította Széchy Mária társadalmi állását, udvarát és háztartását.

Wesselényi Ferencz grófot az országgyűlés 1655 márcz. 15-én éjjel az ország első méltóságába emelte és nagy lelkesedéssel, törpe kisebbséggel szemben, Magyarország nádorává választotta. Széchy Mária az országnak rangra legelső asszonya lett és az a feladat várt reá, hogy e sokat követelő, nagy igényű állást megfelelően képviselje. Életmódja, háztartása, társadalmi szereplése megváltozott; a kassai szűkebb világból bejutott az ország legfényesebb társaságába, sokat fordult meg Pozsonyban, Bécsben, megnyílt előtte a császári udvar, szóval följutott a legmagasabb társadalmi régiókba.

A XVII. században a hazafiak csaknem mysticus áhitattal tekintettek a nádori méltóságra s viselőjére a «király képe»-re a prorexre, «Ő felségének Magyarországbán helytartója»-ra, ki legalább az alkotmány határozatai szerint — tényleg jogköre már sok csorbát szenvedett — igazi középpontja volt az egész magyar államszervezetnek s a nemzetélet minden közegét befolyásolta, sőt bizonyos határok közt csakugyan felségjogokat gyakorolt. A majdnem királyi állás megfelelő külső repræsentatiót igényelt, mert főleg országgyűlések idején a nádori udvar társadalmilag is a legjelentékenyebb középpont volt, melynek némileg a királyi udvartartás hiányát kellett pótolni. Habár az uralkodók országgyűlés idejére le is jöttek hazánkba, rendesen idegen környezetők s bécsi kíséretők körébe huzódtak vissza. Az a szívélyes, közvetlen érintkezés király és alattvalói közt minden ünnepélyes alkalommal, mely napjaink

egyik lélekemelő jelensége, i. Lipót korában a mindinkább meghonosodó rideg spanyol etiquette mellett ismeretlen volt, sőt a régi idők patriarchalis hagyományai a király és nemzet közti érintkezésben szintén feledésbe merültek.

A nádor hivatása volt tehát ilyenkor az államhatalom fényét külsőleg képviselni s legalább olyan házat vinni, olyan asztalt tartani, hol a Pozsonyba gyűlt külföldi és

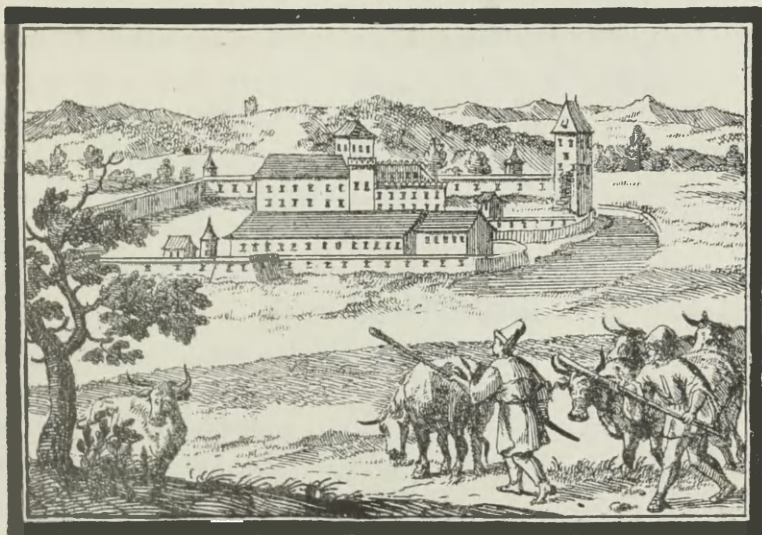

25. SZTECSÉNY VÁRA. Egykorú rajz után.

hazai előkelőségek méltó fogadtatásban részesülnek. Egyébiránt ez nem csupán országgyűlés idején vált szükségessé. A nádort fölkeresték mindenütt a hivatalos- és magánügyben járókelők. Ha otthon időzött, egymást érték a staféták, a király, a megyék és városok küldöttei, legtöbbször igen előkelő emberek, kiket uri módon kellett ellátni. Pest- és Gömörmegyék Murányban helyezték el levéltárukat s így a vár, mely már előbb végház rangjára emeltetett, valóságos állami központ lett, melyben megfelelő udvart kellett berendezni. A magyar nép pompakedvelő

hajlamai folytán ez udvarnak a nádori tekintély fentartása érdekében imponálónak kellett lennie. Wesselényinek eddigi udvara épen nem volt ilyen s azért most nagy arányban ki kellett bővíteni, szaporítani a személyzetet s egészen más lábra állítani a háztartást.

Az új nádor és neje egyaránt szerették a fényt, a külső pompát, a dísz fitogtatását s hajlamaiknak nagyon megfeleltek a háztartásban ezen az új méltóság igényelte költsé-

26. TEPLICZE VÁRKASTÉLY. Egykorú rajz után.

ges reformok, melyek eszközlésére egyszerre nagyranövesztett hitelöket bőven igénybe kezdték venni. Öt nappal megválasztása után Wesselényi tízezer forintot kért és kapott kölcsön Lippay György érsektől,¹ mire megvette a legfényesebb díszkocsit felszerelésestől, a mely akkor Bécsben kapható volt. Széchy Mária, a férj akaratából mázsaszámra vásárolta az ezüstneműt és pazar bőséggel szerzett meg mindent, a miről azt hitte, hogy állása, méltósága

¹ Akadémiai kézirat., Wesselényiana.

igényli. A nádorné önmagáról sem feledkezett meg; most újra alkalma nyílt toiletteben, ékszerben régi fényűző hajlamait kielégíteni. Udvari ünnepélyek alkalmával, mint például Lipót király esküvőjén 1657-ben, midőn férjével Bécsbe rándult, rendszeren nagy vásárlásokat szokott tenni.¹

A fiatal király a nádor és neje iránt éveken át a legjobb indulatot táplálta; kegyelme számos jelével halmozta el őket, adományleveleiben mindkettőjük érdemeit hangzatos szavakkal dicsérte s a többek közt Wesselényit azon kitüntetésben részesíté, hogy Pozsonyban tartózkodása idején a királyi várban jelölt ki számára lakást. Wesselényiek azonban nem sokára Pozsonyban nagy házat vásároltak, terjedelmes kerttel s valahányszor a városban időztek, házuk élénk társas élet központja volt. Bécsben szintén vettek házat, mert a nádort hivatalos teendői minduntalan a császári székvárosba szólították.

Tényleg azonban s noha a nádor örökösen utazni volt kénytelen, Murány maradt udvartartásának középpontja, mely 1655-ben külön szabályzattal rendeztetett,² hogy «jó rendbe és dicséretes politiába» hozassék. Wesselényi intézkedéseiben komoly igyekezet nyilvánul a kor durvább szokásainak fékezésére; minden illetlenséget keményen megró, de nem arra törekszik, hogy az udvartartás szelleme rideg kolostorszerű legyen. Megengedi a tisztességes mulatságot, játékot mindenkinek, cselédnek, hivatalnoknak, férfinak,

¹ 1657 jún. 9-én Mária férjével özvegy Lobkovitzné-Mansfeld Katától hat heti fizetésre ötezer forint ára gyöngyöt vásárolt. Kötelezvény Orsz. Lev. Wesselényi-lev. Ugyanaz nap Mária maga szintén hat heti fizetés terhe mellett további 1300 frt értékű ékszert vett Lobkovitznétól. N. R. A. 12: 11.

² Wesselényi 1655 szept. 29-én Jolsván adta ki az idevágó rendeletet, mely érdekesen jellemzi a kort s a viszonyokat.

Tiltja a káromkodást, miről már fentebb megemlékeztünk. Különösen pedig azokat fenyegeti, kik magok tesznek magoknak igazat; a ki kardot von vagy vért ont, keze érette. A paráznság bottal, másodízben kiüzéssel, a lopás halállal fenyegettetik. Tilos az iszákosság, a kártya és kockajáték, de csak ha botrányosan üzik. «Tisztességes játék, mulatás szabados.» A rendelet Akadémiai kéziratár.

nőnek egyaránt, mert a nádorék magok is pezsgő életkedvű emberek voltak — s alárendeltjeiktől sem irigyelték a mulatságot a tisztesség korlátai közt.

Ez udvar körébe tartoztak időnként Bory Mihály előbb táblai bíró, azután a nádorék javai főkormányzója, lessenyei Nagy Ferencz nádori ítélő mester s Wesselényi halála után Mária jószágkormányzója, Gyöngyösi István, előbb mint komornik — titkár — később mint Balogvár kapitánya s sok más nemesi család tagja, kik vagy mint nádori, tehát állami tisztviselők, vagy mint a nagy jószágok egyes részeinek kezelői vagyis magánhivatalnokok alkották az udvartartásnak törzskarát.

Gyöngyösi mindig tisztességes állást vitt előbb Wesselényi, utóbb Széchy Mária mellett, ki szolgálatait Babaluska falu adományozásával jutalmazta.¹ A költő már akkor érintkezett Wesselényiékkel, midőn a férj füleki kapitány volt. Füleken szolgált a későbbi években is, mint hadbíró, «sereg-bíró», a hogy akkor nevezték. Talán már a murányi regény idején ottan élt. Annyi bizonyos, hogy Wesselényi, ki nagyon kedvelte az élczes, derült kedélyű egyéneket, rokonszenvet táplált a szeretetre méltó, kedves ember iránt, ki kitünően tudta forgatni a tollat. Mária szintén maga mellett tartotta.

A költő azonban kevésbé volt élelmes, gyakorlati ember s azért nem is emelkedett jelentékenyebb szerepre sem a nádor, sem utóbb özvegye udvartartásában. Mária később lengyel jószágai eladása ügyében kiküldötte Lengyelországba.

1671-ben, midőn környezetének többi tagjai majdnem mind az összeesküvésbe keveredtek vagy elhagyták, Gyöngyösi hónapokon át Bécsben időzött az özvegy mellett, de mint a végeredmény mutatja, kevésbé befolyásolhatta az

¹ Az adománylevél 1668-ban kelt. Közzétette DEÁK Farkas M. Hölgyek Lev.

27. GYÖNGYÖSI ISTVÁN. Egykorú rajz után

irányadó köröket Mária javára. Mégis ilynemű, vagyis practicus szolgálatait jutalmazta urnője jószágadományozással.

Egy sokkal jelentősebb szolgálatáról, melyet a Murányi Vénus megírásával tett, az adománylevél nem emlékezik meg, a mint Wesselényiék fenmaradt töméntelen levelök egyikében sem szólanak Gyöngyösi poetai működéséről, ámbár mindketten nagyon kedvelték a költészetet.

Épen a Gyöngyösiét nem szerették volna? Férjben és nőben egyaránt sokkal nagyobb adagban élt a hiúság s sokkal önérzetesebben emlékeztek murányi hőstettökről, semhogy szívesen nem vették volna költői megörökítését. Erre vall az a bizalmas hang, melyet Gyöngyösi úrnője irányában használni szokott. A költő sokkal több szabadságot engedett meg magának a Széchy Máriával való levelezésben, mint bárki más, habár előkelőbb állásban szolgált.¹

Ha talán az az ismert adoma, mely szerint Széchy Mária Göröngyösinek szólitotta Gyöngyösit, ki meg azzal vágott vissza, hogy a nádorné sem murányi Vénus többé, hanem Vén-hús, a későbbi idők szüleménye, annyi bizonyos, hogy Gyöngyösit is eléggé méltányolták, megbecsülték Murányban. Csakhogy a költő helyzete a régi társadalomban egészen elütött a mostanitól. Épen úgy élvezték ugyan tehetsége termékeit, mint ma, de egymagát a poetai tehetséget nem szokták méltatni s az irodalmi foglalkozás még nem nyerte azt az önállóságot, társadalmi egyenjogúsítást, melyet ma kivívott.

A katonák világában a szellem munkása szükségképen háttérben lépett, ha másnemű állása és érdemei tekintélyt nem szereztek neki. Nem azért becsülték valakit, mert érzelmeit dalba önteni tudta; a szerint becsülték személyét, a milyen közállást foglalt el. Zrínyi Miklósban a

¹ Bizonyítéka ennek a híres levél, melyet THALY Kálmán a Századok 1873 folyamában közzétett.

hőst ünnepelték a kortársak, költői, írói tehetsége ellenben egészen mellékes tulajdonság számába ment. Bármilyen szerény hivatásban élt Gyöngyösi, az egykorúak mégis csupán ebbeli működését említik s egyedül a társadalom átváltozása, egy új korszak közepett támadt fel az ő költői dicsősége. A szárazföld minden államában a belháborúk lezajlása utáni gyökeres átalakulás fejlesztette ki a finomabb szellemi, eszményi szükségleteket s teremtette meg a tiszteletet az ex professo író személye s az elismerést tehetsége iránt.

Talan Gyöngyösi hatásának eredménye, hogy Széchy Mária maga szintén megpróbálkozott a költészettel, a versírással. Még a múlt században megvolt Balassa Bálint költeményeinek egy kézirati példánya s benne három ének, melyet Széchy Mária szerzett Murányban,¹ hol Balassa költészete nagy kedveltségnek örvendett. Wesselényi különösen szerette a régi Magyarország e legnagyobb lírikusát, ismerte dalait s leveleiben sűrűn szokta idézni.² Stíljén meglátszanak a költő befolyásának nyomai, kit még bizonyos formákban is utánozott.³ Wesselényi különben tanult ember volt, ki élénken érdeklődött kora szellemi vajadásai iránt. Sokat olvasott, figyelemmel jegyzett föl minden népies szólásmódot, tájszót s ha valami újat hallott, nem restelte a fáradságot illetékes emberekhez fordulni fel-

¹ A példány Ráday Gedeon gróf birtokában volt. SZILÁDY ÁRON: Balassa B. költ. Bevezetés 44. lap. Valószínű, hogy a Ráday által említett kézirat egykor a Wesselényieké volt. Ma már elveszett vagy lappang valahol.

² 1663-ban írja Koháry Istvánnak: «Ama dicséretre méltó vitéz Balassa Bálint, a ki mind szerelmes s mind vitéz vala, szerelme ellen keservesen így panaszkodol vala: Az kiért vétkeztem, az is hozzáám álnok». A levél Orsz. Lev. Egyik 1664-ki levelében, megjelent Századok 1869. Balassa következő sorát idézi: Ha

szól is dolgozhoz, félben lesz az mit mondott.

³ Mint Balassa meg szokta jegyezni, hol szerzette egyes költeményeit, úgy Wesselényi számos levelét így végzi: «Írtam este felé, esős időben, gondolván ügyefogyottságomban, kis szomorú czellámban». «Írtam fergeteg hideg időben. Lőcsére indult zuzmorás időben, nagy fáradságos munkát vévén előmben, az új esztendőnek első napja beléptében.» «Írtam búval s gonddal rakott gondolkodó czellámban». «Kelt Kassán a kassai bíró leánya lakodalmán» stb.

világosításért. Tösgyökeres nyelvezet, festői kifejezések, magvas, erőteljes mondások jellemzik magánlevelezését. Hivatalos irataiból pedig mintha egy hatalmas népszónok mennydörögne, olyan harciasak, lelkesítők, elragadók némely proclamatiói ma is. Irataiban sokszor akad szép költői formába öntött eszme, melyeket környezete néha ellesett s maga is felhasznált.¹

Benső viszonyuk természetéből következik, hogy Wesselényi neje szellemi életére, műveltségére szintén elhatározó befolyást gyakorolt. Murányi irodalmilag is bizonyos tekintetben központtá lőn. Széchy Mária udvara nem csupán a mulatságot, hanem a mennyire azon korban ilyesmiről szó lehet, a szellemi érdekek gondozását is számba vette. Habár elveszett költeményei aligha emelkedtek túl a közönséges verselési kísérleteken, tömegesen fenmaradt levelei azt mutatják, hogy szívesen és nagyon ügyesen forgatta a tollat.

Már a sűrű levelezés fokozott művelődési hajlam tünete ama korban; anyja Homonnay Mária még nem maga írta, hanem mindig tollba mondotta leveleit. Mária bizalmasabb levelezésénél többé nem használta a titkár vagy irnok segélyét s sajátkezü leveleinek fenmaradt aránylag igen nagy száma levelezése rendkívüli terjedelmére vall. Alig van családi levéltár, melynek mélyéből Széchy Mária-féle levelek nem kerülnének elő. Pedig a mi magánlevél a múltból fenmaradt, azt inkább a véletlennek, mint az utódok kegyeletének köszönhetni, mert azok, kik a levéltárakat időnkint rendezték és selejtezték, minden iratot, a mi nem birtokügyre vonatkozott, kérlelhetlenül az enyészetnek szenteltek. Ha ily barbár eljárás után két század múlva is sok megmaradt Széchy Mária sajátkezü levelezé-

¹ Ezt úgy látszik Gyöngyösi is megtette. Wesselényi 1651 január 21-én azt írja Kassáról Zákány Andrásnak: «Csak a sűrű felhőket, ködöket szaporítom fohászkodással». Az 1664-ben kiadott

Murányi Vénusban (I. 121.) Gyöngyösi ezt írja:

Kedvetlenül ballag bánatos arczával,
Felhőket szaporít fohászkodásával.

séből, ez ama levelezésnek igen nagy arányairól tanuskozik. Írásmódjában, kifejezéseiben törül metszett magyaros szellem nyilatkozik és levelei ama kor más előkelő magyar hölgyeivel legalább is egy színvonalon állanak.

Az olvasás szintén kedvelt foglalkozásai közé tartozott. Nem csupán az épületes könyveket szerette; kora más-nemű ilyes termékeit sem hanyagolta el.

A vallás túlsúlyát az akkori közéletben híven visszautkrözte az irodalom. Azok a nyomtatványok, melyek a XVII. század első nyolczvan esztendejében magyar nyelven megjelentek s melyek együttvéve nem érik el az ezeret vagyis sokkal kevesebbet tesznek, mint a mennyi ma egy év alatt közrebocsáttatik, a naptárak, és jelentéktelen apró nyomtatványok leszámításával, melyekre az egész termelés igen tetemes százaléka jut, kiválóan egyházi, vallásos, dogmaticai vagy vitázó jelleműek voltak. Sok az ájtatosság kielégítésére szolgált s a különböző imakönyvek minden felekezet híveinél közkézen forogtak.

Megjelenéseket azonban nem a közönség részvéte tette lehetővé. Már akkori íróink panaszkodnak, hogy a magyar nép nem igen szeret olvasni, nem vásárol könyvet s így nálunk nem lát annyi jó munka napvilágot, mint másutt.¹ Mæcenas, bőkezű pártfogó nélkül, ki a nyomtatási költségeket fedezte, igen kevés író birt a világ elé lépni. Így azután megtörtént, hogy néha a sürgős szellemi szükséglet kielégítésére szolgáló könyvek is teljesen elfogytak. Mikor Báthory Zsófia fejedelemasszony a kath. hitre át akart térni, Szelepcsényi Györgytől, akkor még püspöktől, magyar imádságos könyvet kért. De a püspök nem birt hamarjában magyar imakönyvre szert tenni s latinnal volt kénytelen az özvegy fejedelemnőnek² szolgálni.

¹ SZILÁDY Áron Régi Magyar Költők Tára. IV.

² SZELEPCSÉNYI ezt maga írja. Levele Orsz. Lev.

Ez irodalmi viszonyok mellett a nagybirtokos főurakra hárult a hivatás, hogy pénzbeli támogatásuk tegye lehetővé a legszükségesebb könyvek megjelenését. Mint akkor az egész világon, úgy nálunk is az irodalom lendülete igen nagy mértékben attól függött, hogy bőkezű nagy urak akadjanak, kik a kiadás költségeit fedezzék. Szerencsére minden időben támadtak áldozni kész hazafiak és honleányok s a régi irodalom nemcsak legkiválóbb munkásai nagy részét ujonczozta a főrangúak köréből, hanem a könyvek legtöbbje szintén az ő költségökön adatott ki.

A ki nem volt elég vagyonos, hogy szelleme termékeit saját pénzén kinyomassa, azt főrangú patronusra utalták a körülmények. A sok közt Gyöngyösi Murányi Vénusa kétségkívül szintén Wesselényiék költségén jelent meg, miért azután mint itt a költő, úgy prózai műveknél a szerző azzal fejezte ki háláját, hogy a nagylelkű pártfogónak ajálotta művét.

Mint egykor anyja, úgy a maga idejében Széchy Mária sem vonta ki magát állása ebbeli kötelességei alól. Gyöngyösi Istvánén kívül még három — tulajdonképen négy — munka jelent meg hozzá intézett ajálattal s kétségkívül az ő költségén, a mit a kiadók határozottan meg is mondanak.¹

A nádorné áldozatkészsége a kor irányának megfelelően főleg az épületes irodalom terén érvényesült. De a kiszemelt könyvek nemcsak buzgó, istenes szellemről, hanem

¹ A munkák címe: 1. Cardinal Pázmány Péter imádságos könyve. Bécs, 1665; 2. Pœnitentiák Tüköre. Bécs, 1665. mely amazzal együtt jelent meg; 3. Arany Gyapjuból ékesítettett ruha. Lócse, 1665. Szerzője Gyöngyösi Chrys. János pap. Egyetlen példányban maradt fenn, melyet nem láthattam s így határozottan nem tudom, vajjon szerző a Széchy Máriához intézett ajálásban megemlíti-e,

hogy a nádorné fedezte a kiadás költségét. 4. Kempis Tamás Christus követéséről négy könyvei. Hely és név nélkül jelent meg, de kétségtelenül ugyanazon nyomdából, mint Pázmány imádságos könyve vagyis Bécsből, hihetőleg szintén 1665-ben. A munkák könyvészeti leírása SZABÓ Károly: Régi magyar könyvtár 1.

kiváló izlésről és ítélőtehetségről tanuskodnak. A költségén megjelent munkák legtöbbje nem új, hanem régi hírneves művek új kiadása. Ismerte, olvasta őket már előbb s azt akarta, hogy a lelki vigaszt, melyet belőlök meritett, mások szintén minél nagyobb mértékben élvezhessék. A nagy-hírű Pázmány bibornok nehezen kapható vagy egészen elfogyott két igen kitűnő könyvét tette közzé. Az egyik, Kempis Tamás műve Krisztus követéséről a világirodalom egyik legismertebb alkotása, mely számtalan fordításban és kiadásban, sok milliónyi példányban terjedt el a föld-gömb minden részén s a jelenkorban sem vesztett rendkívüli népszerűségéből. A nyomtatás és kiállítás szépsége arra vall, hogy Széchy Mária nem kimélte a költséget s a tetszetős formával is terjeszteni törekedett a hírneves munkát¹ a közönség körében.

Még értékesebb kiadvány Pázmány Péter imádságos könyve, a XVII. század magyar épületes irodalmának legnagyobb-szerű terméke, mely a maga nemében nyelvi és eszmei tekintetben igazi classicus mű s kiállja az összehasonlítást amaz idők bármelyik más, költői vagy prózai alkotásával. Széchy Mária teljesen átérezte e nagy munka irodalmi és vallás-erkölcsi értékét s a jámbor hívek lelki üdvére adta ki, felhíva őket, hogy érte is imádkozzanak.²

¹ A 493 oldalra terjedő könyv kiállítása igen diszes. A nagy címképen — rézmetszet, készítette Johann Martinus Lerch, Bécsben — egy sereg ember fáradtan viszi keresztjét s halad Krisztus felé, ki fent áll a maga keresztjével mennyei dicsfényben egy angyaltól imádvá. Ezután szintén nagy rézmetszetű lapon következnek a Széchyek címere, mely a jelen munka elején híven reproducálva látható. A könyvben más képek is lehettek. Legalább a Nemz. Múzeum példányában a 188. lapnál szent Thecla szép rézmetszetű képe van külön lapon. A «Keresztény Hívek»-hez intézett előszó a munka

becsét hanyagsággal, mely már több kiadásban megjelent, most azonban példányai nehezen kaphatók. «Hogy azért tovább való üdövel azok jobban elviselhetvén végre utolsó rongyot avagy elfogyást ne szenvednének, a méltóságos magyarországi palatinusné gróf rimaszécsi Széchy Anna Mária asszony a Krisztus követésére lélekző magyar lelkek kedvéért nem kimélette költsége által újabb és megjobbitott kinyomatással felruházván elegendőképpen bocsátja azon hívek kezei közé.»

² A keresztény hívekhez intézett előszó, melyet kétségkívül ugyanaz írt, a ki

POLAKES

28. COMMUNIO.

A Széchy Mária költségén megjelent imádságos könyvből

A könyv pazar fénnyel van kiállítva s képei külön e kiadáshoz készültek még pedig hazai művész által,¹ mert a metszeteken látható összes alakok, koruk magyar viseletében, sőt a férfiak a török módra nyírott hajjal ábrázolva s meglehet, hogy az egyik kép, a communio épen a murányi kápolnát tünteti föl, a mint benne Wesselényi és neje Mária végezik ájtatosságukat.

De Mária lelkén nem csupán a vallás uralkodott. Egyik mozzanata maradt az egyéniségének s a mint nem vonta el a világi szórakozásoktól, úgy olvasmányai köréből a világi irodalom termékeit sem zárta ki. Balassa és Gyöngyösi versein kívül olvasott egyebet is s vásároltatott a «historiák»-ból, melyek a xvii. század nemzedékeinek népszerű olvasmányait tették. Salamon és Markalf, Pontianus, Fortunatus címei az akkor már közkézen forgó ilyenmű historiáknak, melyek széptani érték tekintetében alanti fokon állanak ugyan, de korukban mindenesetre szükségletet elégítettek ki. Meglehetősen kedvelt szellemi táplálékul szolgáltak s szabad óráiban a nádorné is szívesen olvasta őket.²

Ép úgy megmaradt benne a zene iránti fogékonyság élete későbbi szakában. Mint minden főúri udvartartásban,

a Kempis-előszót írta — a munka nagy értékét fejtegetve elmondja, hogy a régiebb kiadások már nem igen kaphatók. «Hogy azért azon jó emlékezetű cardinal ily hasznos s ily üdvösséges munkájából teljességesen az istenfélő hivek kezei üresen ne maradnának, annyiaval inkább, hogy arra nem kevesen óhajtó szívvel is vágyódnak, ime a méltóságos magyarországi Palatinusné a tekintetes és nagyságos gróf Rima Szécsi Anna Mária asszony nem csak azt, hanem a mellett ama megtérő bűnösöknek valószínű példájának Mária Magdolnának ahhoz mostan adatott életét is maga költségével ujonnan kinyomattatván, bőségesen bocsátja a hivek közé. A kik él-

jenek lelkök javára hasznosan vele s imádkozzanak ő Nagyságáért.»

¹ A Nemz. Muzeum példányában összesen tizenhatsz külön rézmetszet van, a legtöbbre bevésve a lapszám is, hova az illető kép tartozik. A könyvet, mely az előszón és hosszú naptáron és Mária Magdolna életén kívül 740 oldalra terjed, a Széchyek címerét és Széchy Mária nevét feltüntető lap nyitja meg, mely Kempisben is látható.

² A murányi tiszttartó 1664 decz. 4-én Lőcsén járt, «a mikor a kegyelmes asszony is» ott volt és sokféle bevásárlást tett. Vett ő nagyságoknak négy font fűgét 2 frton, tíz limoniát 2 frt 10 denáron s más efféléit. A számla végén ez áll: «ő

kétségtől Murányban is voltak trombitások, muzsikások, kik a lakomák közben vidám dalokat, magyar és idegen melodiákat szokták játszani. A tamburán kívül később már a guitare is meghonosult Murányban.¹

Itt fejlődött a nádori udvar folyton előkelő társas élet középpontjává. Jöttek-mentek a vendégek, a jó barátok, kik hivatalos dolgokat végezni vagy mulatni jártak a várba. Wesselényi egy levele fentartotta ama lucullusi lakomák étlapjának egyikét, melyeket Széchy Mária szokott vendégeinek rendezni. A modern inyencz válogatosságát, ki az öt világrész legexquisitebb termékeit élvezheti, az az étlap nem igen elégítheti ki. Nehéz, zsíros ételek, minden honi termékből az ősi nemzeti konyha szabályai szerint készítve kerültek az asztalra. De azért megvolt bennök is a változatosság; a hús, tészta, főzelék, sajt legkülönbébb combinationi szerepelnek. Különösen a fogások bősége és az ételek nagy tömege jellemezte az akkori lakomákat. Efféle ebéd természetesen a szeszes italok, bor és sör roppant mennyiségét igényelte. A sört Wesselényiek saját embereikkel gyártatták s Mária csak később hozatott a maga szükségletére Sziléziából sört. Boruk szintén saját termésükből kelt ki. A tokaji hegyen igen nagy szőlők voltak s a közönséges asztali bor pompás minőségben szintén birtokaikon termett. Fogyasztották is bőven s 1660-ban, midőn a politikai események folytán gyakran s néha hetekig voltak távol, a finomabb tokaji aszún és ó-borokon kívül csupán a «gróf és a grófné ő nagysága asztalán» nyolczvanhat akó közönséges, főleg magyarbéli bor fogyott el.

nagysága számára vett historiákért s papirosért 5 frt.) Eredetije Orsz. Lev.

¹ Wesselényi 1663-ban Lőcséről «egy Kithara nevű olasz instrumentum musicumot» hozatott. Levele Tört. Tá.

² 1662 nov. 10-én írja Pál püspöknek: «Utálom a jóízű és szép falatokat, sok különb-különbféle galóczát, pisztrángot,

halat és ahhoz járandó szép császárfigoly húsos madarak ételét Kd nélkül költeni. Ha azért tisztí promótiójának gátlása, jövedelmének csorbitása, előtte járóinak indignatioja nélkül teheti, kérem jöjjön ide az ünnepekre. Bezeg meglátja Kd, mind pecsenyét, mind igen szép kövér főtt szalonnás káposztát s mind

29. LIPPAY GYÖRGY.

Wiedemann Com. Gloriæ II. gyűjteményéből.

30. SZELEPCSÉNYI GYÖRGY.

Wiedemann Com. Gloriæ II. gyűjteményéből.

Nemcsak az említett évben, de máskor is sűrűn kísérte férjét Mária gyakori útjain. Udvari ünnepélyekre vagy nagyobb eladások és vásárlások eszközzésére vele járt Bécsbe, hova sürgősebb szükség esetén egyedül is fölrándult, az országgyűlések idején vele volt Pozsonyban, elkísérte másnemű hivatalos útjain, látogatásokat tett vele a főuraknál¹ s a hol megjelent mindenütt tisztelettel fogadták és kitüntetésekkel halmozták el. Különösen a felvidéki városok ünnepelték néha valóban fejedelmi pompával s mindenféle ajándékkal tisztelegtek nekik.² Még Besztercebánya is, hol igen gyakran megfordultak, mindig megragadta az alkalmat, hogy némi figyelemben részesítse előkelő vendégeit. Főleg bor és hús képezték az ajándék tárgyát, mely akkor sem maradt el, ha Mária egyedül járt a városban.³

Összeköttetései az ország minden részére, minden körére kiterjedtek. Mint a polgárság és a közép nemesség, úgy az egyházi és világi főurak legkiválóbbjai szívélyes érintkezésben álltak és leveleztek vele. Nem csupán az ország legfőbb papja, Lippay György esztergomi érsek tüntette ki barátságával s nem csupán ő időzött egy ízben hosszasan Murányban.⁴ Pálffy Tamás és Szelepcsényi

igen szép piritott húst eczettel, hagymával s holmi mással, jó édes tokaji ürmös borral, igen szép tiszta ó-borral, jó savanyú vízzel, egyébiránt a mit a szegény ház körül talállok, tartom Kdet». Eredetije Orsz. Lev. Wesselényi-iratok. VII. csomag.

¹ 1660 júliusban Szepesvárában töltöttek pár napot Csáky István grófnál. DEÁK Farkas: Egy XVII. századi magyar főúr.

² Selmecz város levéltárának naplójában — Manuale 1657 — ez áll: 1657 den 15. Februar sind ihre fürstliche Gnaden Herr Palatinus Fr. Wesselényi sammt seiner Frauen Gemahlin und gan-

zen Hofstadt allhier angelangt. Welcher stadtlich zu Ross und Fuss sammt Lösung 36 St. Geschütz empfangen und eingeolet worden. Denn seyen bei Empfängniss 10, seiner Frau Gemahlin 5, dessen Capitain 1, und dem Secretario auch 1 Mark Silber verehret worden. Den 17. Detto nach vorhero gehaltenen Audienz seyen Ihro fürstlich Gnaden widerum von hier nach Sitna verreiset. — Városi levéltár Selmecz.

³ A városi számadási könyvekben gyakran fordulnak elő. B.-Bányai levéltár.

⁴ Onnan vezette a tárgyalásokat a kath. pap befogadása iránt a rozsnyóiakkal. Magyar Sion 1869. 44. lap.

György püspökök szintén Wesselényiék szűkebb baráti köréhez tartoztak. Mária általában kedvelte az egyházi embereket. Udvari papjai mindig előkelő helyet szoktak elfoglalni környezetében. Igen gondosan válogatta meg azokat, kiket maga mellé vett. Nagy igényeket intézett hozzájuk, megkövetelve, hogy jó magyarok, tanult emberek és erkölcsös életűek legyenek.¹ Ama rokon-szenv és jóakarát, melyet Mária későbbi hányatásaiban a papság részéről tapasztalt, csak viszonzása volt a buzgalomnak, melyet a nádorné boldogabb időkben a vallás és az egyház iránt tanusított. Szerette az épületes prédikációt hallgatni, gyakran templomba járt, részt vett az ájtatosságokban s nemcsak szegényekkel, hanem kivált a szerze-

¹ Igen jellemzően világítja meg ez iránybeli nézeteit következő, özvegysege első hónapjaiban jószágkormányzójához, lessenyei Nagy Ferenczhez intézett egészen sajátkezü levele: Isten minden kívánsága szerint való jókkal áldja meg Kdet. Édes komám uram, én tegnap hét óra táján érkeztem istennek kegyelmes gondviseléséből békével és szenvedhető állapotban meg. A nagy hegyen mind lovon jöttem által. De akár mint igazgassa is az útát ember, azon helyen törődés nélkül nem lehet. Akartam Kdnek tudtára adni, az én paterem semmiképpen meg nem marad. Egyik okát mondja, hogy kanonoksága vagy, másik magyar szavában való fogatkoztatása, hogy a tót nyelvet is megvesztegeti, hogy nem exerceálhatja magát, úgy, a mint annak a rendi. Hol járjon az iránt Kd elméje, örömet értem s mit cselekedjek. Udvari papot tartsak-e s kit, világít-e vagy barátot avagy csak a magam jószágombeli papok közül valókból hordozzak-e magammal? Világi papot dicsérnek egyet, a ki nem régen jött volna ki Erdélyből. Balázs papnak nevezik. Mostanában Bársony püspök úr mellett mondják lenni. Dicsérik jó prégikatornak, jó magyaroknak s tanult embernek lenni és jó

életűnek is. A kiről igen szorgalmasan kellene tudakozódni, ha úgy vannak-e a dolgok, a mit felőle beszélnek. Azt peniglen leginkább pater Vid uram dicséri (noha inkább dicsérne magok közül valót, de arra nem is fordítom elmémet). Jár az elmém ott is, hogy barátot tartsak magam mellett. Pater Cziráki uramat is, a mostani pozsonyi prégikator ide adják, ha kérem, a ki jó prégikátor és magyar s azt is dicsérik szerzetes emberhez való jó élete viseléséről. Nekem könnyebb s kevesebben telik magam jószágabeli papokat magammal hordozni, de mindenek felett az isten tiszteletét nézem s azt, mennyi más hitű szolgálaim vannak. Ha jó lelki atya s jó prégikator leszen mellettem s udvaromban, a lelkének is sokat használhat s isten segítségével lelkeket is nyerhetünk. Én ezekben egyikében sem indulok meg mindaddig, váfameddig Kdtől válaszom nem jön s valamelyiket javajla Kd a három közül, hogy elől vegyem, azt cselekszem. Ajálván ezek után istennek gondja viselése alá Kdet. Lipscsén 6. Aug. 1667 Kdnek becsülettel szolgál G. A. M. Sz. Ps. Komám asszonyomnak ő Klmének ajálom sok szolgálatomat. — Eredetije Orsz. L. Limbus XIX.

tesrendekkel szemben mindig bőkezű tudott lenni. Mint férje, úgy ő is különösen kedvelte a Ferenczieket, de jezsuiták és más rendek is tapasztalták bőkezűségét. A murányi kápolnát a katolikus egyház kívánta fénynyel rendezte be, ellátta mindennel még akkor is, midőn számtalan anyagi bajjal küzködve a költségek fedezése már nehezére eshetett.¹ De e vallásos buzgalma mellett épen úgy, mint férje maga sem tért le a más felekezetűek iránti türelmesség ösvényéről s a mint udvarában tisztjei, cselédei közt mindig nagy számmal akadt a nem katolikus, úgy protestáns jobbágyainak is kegyes úrasszonyuk maradt folytonosan. Áttérése után sem üldözte, sem nyomta el őket s jószágain főleg Gömörben ép oly háborítlanul éltek tovább is,² mint egykor Széchy György és Homonnay Mária idején.

Kora világi főuraival Széchy Mária szintén élénk érintkezésben állt. Akadtak bőven jó emberei, de ellenségei és irigyei is mint mindenkinek, ki a nyilvánosság előtt kiváló állásban él s előkelő társadalmi posztót foglal el. Azok, kik valóságos vagy képzelt sérelmek folytán férjére haragudtak, átvitték ez érzést ő reá is. Különösen gróf Nádasdy Ferencz országbíró, kora egyik leggazdagabb, nagy műveltségű, de indulatos főura, ki nem tudta Wesselényinek megbocsátani, hogy az ő dicsvágya célját, a nádorságot elérte, későbbi, időnkint való megbékélésök daczára mindig rossz akarója maradt Máriának. A hol csak lehetett, rosszat beszélt róla, mocskolta, ócsárolta s a mi pletykát hallott, azt tovább terjesztette, mi miatt Wesselényi egyszer meg is intette, Mária pedig keservesen panaszkodott az országbíró e magaviselete miatt.³ Az efféle episo-

¹ A murányi számadásokban mindig gyakran szerepelnek a kápolna felszerelésére tett különböző vásárlások. Orsz. Levéltár.

² BARTHOLOMEIDES Not. Com. Gömör,

ezt különösen kiemeli s felhossa, hogy a Gömörmegyében az esztergomi érsek által megindított vallásüldözésektől Wesselényiek egészen távol maradtak.

³ 1660 okt. 14-én a rakamazi tábor-

dok azonban nem gátolták sem Széchy Máriát, sem Nádasdy Ferenczet, hogy meg ne béküljenek, mihelyt érdekeik és törekvéseik azonossága ezt hozta magával.

De voltak sok jó emberei is. A Pálffy, Eszterházy, Erdődy, Homonnay, Thököly, Csáky s más főúri családok számos tagjával folytatott élénk társadalmi érintkezést. Bizalmas emberei közé tartoztak Zichy István, Koháry István, Andrassy Miklós, Barkóczy István s a kor más ismertebb szereplői, kik amaz időben rakták le alapjait családjuk későbbi virágozásának. A Dunán túl birtokos Széchy rokonság, Gáspár, György és Péter grófok iránt jó akaratot táplált s 1666-ban önként és ingyen nekik adományozta — férje beleegyezésével — a Széchyek ősi fészket, Balogvárát,¹ melyet egykor Wesselényi tízezer forinton váltott meg épen a három gróf atyjától.

Legérdekesebb azonban viszonya kora legnagyobb magyarjához, Zrínyi Miklóshoz, ki vér szerinti rokona, unoka-

ból Koháry István füleki kapitányhoz a következő sajátkezű levelet intézte: »Nagy becsülettel vettem Kd levelét. Megszolgálom Kdnek, hogy az oda fen való embereknek elméjéről tudósít, kérem szeretettel Kdet, ez után se mulassza el, ha mi olyast ért. Én uramnak ő Klmének mindezt megjelentettem. Hígyje el nem forog a Kd neve ebben. Zichy uram dolgáról ezelőtt negyed nappal is irt uram ő Klme ő felségének. Azt mondja ő Klme, mindaddig sürget, míg véghez nem viszi, azonban én sem hagyom ő Klmét elfelejteni. A Bakos uram mostoha leánya végett mint előbb resolválom magamat arra, hogy magamhoz vegyem. Kddel szeretnék felőle beszélni, addig Bakos uramnak se szólljon Kd felőle. Mi itt sokáig nem leszünk. Csak várja uram ő Klme ő felségétől a kurirt, a fürödözést is elhalasztotta ő Klme. Itt vala két ízben is N. uram, megbeszélé annak a sekraiterosnek számtalan ellenem való mocskolódását. Valamit csak hallott és eszébe jutott, mindeneket ki-

mondott s terjesztette ellenem, hogy le sem lehet írni. Hanem megcsalatik reménységében. Üzent ő által uram ő Klme, hogy többször ne hallja mocskolódni, mert tovább el nem szenvedheti. Ugyan az isten megfizetne Kdnek s bizony én is megszolgáltatnám, ha valami formán megriasztaná Kd, venné eszébe, hogy vagynak jó akaróink. Felettébb igen elnyerte mindenekelőtt a szomszédoknál a gratiát N. uram. Sok is az az ajándék, de még nem tudhatjuk hol. Ezek után stb.» A levél eredetije Nemz. Múzeum.

¹ Az adománylevél 1666 okt. 3. kelt Murányban, O. Lev. N. R. A. Ugyanez év decz. 18-án ez ügyben újabb nyilatkozatot állítottak ki Wesselényiéek. Kifejezik örömmüket a felett, hogy a sok pörpatvar a három testvér közt véget ért; azután kijelentik, hogy Balog és a rajta levő summa az ő haláluk után a három testvérre szálljon. Orsz. Lev. Prot. Palatinale 11.

öcsce volt. Az érzés, melyet a nő kora kimagasló alakjai iránt táplál, egyéniségének megítéléséhez csalhatatlan eszközök szokott nyújtani. Széchy Mária személyesen ritkán érintkezhetett a költő-hadvezérrel, de tisztelte-becsülte a legnagyobb mértékben s Vitnyédi, ki Zrínyinek benső embere, Wesselényinek esküdt ellensége volt, ismételve kénytelen hangoztatni, hogy férj és feleség a legmélyebb tisztelettel adóztak Zrínyi nagy egyénisége iránt. Mikor egyszer nálok járt, azt jelentette Zrínyinek: «Mind az úr, mind az úrasszony ő nagysága atyai és atyafiui szeretetek és szolgálatok ajálása után én eléggé affectusokat meg nem írhatom, kiváltképen az asszonyét». Mária akkor betegeskedett s kilátásba helyezte, hogy Zrínyiről végrendeletében is megemlékezik s mikor Vitnyédy Zrínyi egy levelét adta át Borynak, hogy Mária kezébe juttassa, Bory azt mondta, hogy asszonyát ez a levél annyira megörvendezteti, hogy ha félig holt volna is, még egyszer életre hozná.¹ Midőn 1662 végén híre terjedt, hogy az ifjú Rákóczy Ferencz meg akarja Zrínyi Péter leányát kérni, Mária rögtön felajálotta közvetítését s kész volt nagy utazást tenni, hogy a házasságot létrehozza.

Igen élénken világítja meg Széchy Mária társadalmi szereplését amaz érintkezés, melyben kora hölgyvilágával állott. Nemcsak az alatta állók vették igénybe jólelkűségét, mint a nagy számmal fenmaradt kérőlevél mutatja, melyben özvegyek, árvák s más ügyes-bajos asszonyok könyörögnek pártfogásáért a nádornál.² Készségesen szolgált mindenkinek, levelezett vagy érintkezett a kor legelőkelőbb hölgyeivel s nem csupán üzleti vagy olyan ügyekben, melyekben szívesseget kellett tennie. Báthory Zsófia, II. Rákóczy

¹ VITNYÉDY levelei 1662 december 13. Lipcse, 1663 jan. 2. Bécs. Maga Wesselényi így címezte leveleiben Zrínyit: «Tettes és nagyságos gróf vitéz horvát bán, hazánk egyedül magyar oltalma és

reménye, nekem kedves úr fiam». Levele Orsz. L.

² Ilyen levél sok van az Orsz. Lev. különböző gyűjteményeiben.

György fejedelem özvegye, mindaddig, míg az ő rideg és kérlelhetetlen royalismusa meg nem botránkozott az összeesküvésben való részvételén, nagyon szívélyes viszonyban állt Máriával s tudva, milyen kedve telik a borászatban, a Hegyalján több szőlőt adományozott¹ neki és férjének. Viszont Mária a legnagyobb szolgálatkészséget tanúsított a fejedelemasszony iránt s még betegsége idején sem hanyagolta el érdekeit.

Kora egy másik özvegy fejedelemasszonyával Kemény Jánosné — Lónyay Annával szintén levelezett s személyes összeköttetésben állt.

Nagyra becsülte őt az erdélyi fejedelemné, Apafi Mihály neje, a derék, férfias lelkű Bornemisza Anna.² Írtak neki Erdélyből is sokan, így Bánffy Dénesné s mindnyájan, magyarországiak és erdélyiek a tisztelet sokféle jelével halmozták el.

Az egykorúak sok ezerre menő ránk maradt magánlevelezésében semmi nyoma sincs azoknak a frivol szerelmi kalandoknak, melyek színhelyévé utóbb a hagyomány a murányi udvart tette. E szóbeszéd nem is a XVII. századból származik, hanem azon időből, midőn Széchy Mária mint történeti alak egészen feledésbe ment s Gyöngyösi Murányi Vénusa alapján egy legendai Széchy Mária keletkezett, ki nagyon kevés rokonságban állott a történetivel.

¹ Az adománylevél 1660 aug. 17-én kelt. Báthory Zsófia és fia I. Rákóczy Ferencz kijelentik, hogy »megtekintvén sok rendbeli jó akaratjokat és atyafiságos affectusokat a mélt. gróf hadadi Wesselényi Ferencz uramnak stb. és szerelmes házastársának gróf Szechy Anna Mária asszonynak »Tokajban két házat s a hegyen négy szőlőt, Tarczalón egy házat négy szőlővel, Tályán egy házat a hozzá való szőlővel, Erdőbényén egy házat, mely az ő telkeik közt épült

s egy szőlőt adományoznak nekik s az említett házakat és szőlőket mindennemű paraszti szerjárástól, adótól, dézsmától fölmentik. O. L. N. R. A. 1049: 8.

² Mindszenti Krisztina írja Széchy Máriának 1669 börtömös hava 24-dikén Illésfalváról: »Az erdélyi fejedelemasszony ő nagysága igen gyakran nagy szeretettel emlékezik meg Nagyságod felől» s levélben többször tudakozódik róla. A levél O. L. Limbus xx.

A monda, a hagyomány szabadon működött s úgy színezte ki a murányi életet, mint neki tetszett. Széchy Mária erkölcsi bizonyára nem voltak sem jobbak, sem rosszabbak kora hölgyeinek átlagos moralitásánál. De ez időből nyilvános botrányok s afféle viszonyok sem fűződnek nevéhez, melyek kortársai erkölcsi felháborodását keltették volna fel.

Az előkelő társadalmi állás, melyet elfoglalt, sok oldalú összeköttetései szigorú és tiszta életű nőekkel, emelkedett szellemű férfiakkal, a jó erkölcsre kényesen ügyelő főpappal arra vallanak, hogy nyilvános és társadalmi szereplésében a kortársak nem találtak kifogásolni valót.

Forrongó, izgatott időszakban élt. A főurak személyes torzsalkodásait és versengéseit nagy és mélyreható politikai, felekezeti és egyházi küzdelmek kísérték.

Kimagasló állásában Mária a legkülönbféle elvek és irányok zászlóvivőivel nemcsak meg tudott férni, de csakhamar bizalmokat is megnyerte s az ellentétek köréje csoportosultak abban a kétségbeesett, de nagyarányú mozgalomban, «a miben — mint Wesselényi írta — a nyughatatlan világ mostan forgatja készülendő tragœdiáját.»¹

IV.

A XVII. század második felével heves rázkódtatások, végzetes mozgalmak színhelye lett a királyi Magyarország. A száznegyven esztendei török rombolás hatásai, a rendi és felekezeti ellentétek, az udvari és nemzeti irányok örökös küzdelmei az örvény szélére hurczolták a magyarságot. Egykori területéből csak apró foszlányok maradtak meg számára s ottan is a megsemmisülés veszélye fenye-

¹ 1666 febr. 10-én Apafi Mihály erdélyi fejedelemnek. Eredetije Gyulafehérvári Batthyányi-könyvtár Cart. Theor. XVII. 61. szám.

gette régi intézményeit és vallását, mert a magyar nép túlnyomólag protestans volt s egykorú állítások szerint a katolikusok alig tették a lakosság egy hetedrészét.

A harmincz éves háború viharai az európai szárazföld minden államában megszilárdították a fejedelmi önkényuralmat. Őt támogatta a polgári elem, a szellemi és anyagi munka társadalma, mely a középkor rendi kiváltságainak széttörésére készségesen egyesült a királyi hatalommal. A közhangulat iránya, a privilegiumok bástyáin kívül álló nagy és művelt, vagyonos néprétegek rokonszenve kísérte a királyt mindenütt, hol a rendi szabadságok megdöntésére vállalkozott. Franciaországban, a német államokban győzött a fejedelmi absolutismus; Angliában, hol egy ideig a népjogok, de nem a nemesi kiváltságok, hanem az igazi democratia előharczosai kerekedtek felül, ismét előtérbe léptek a Stuartok kényuralmi törekvései. Az új államgyakorlattal egyidejűleg új államtan keletkezett, mely a királyi igényeket tudományos elmélet alakjába öltöztette s a sajtó csatornáin vezette be a művelt világ közvéleményébe.

Erős, ellenállhatatlan absolutisticus irány terjedt el Európaszerte s átcsapott hozzánk is, hol a kath. és nem-magyar királyi hatalom már régóta titkos vagy nyílt, de nem szünetelő háborúban állt a protestans hitére és magyarságára féltékeny nemzettel. A század első felében a királyi területen élő magyarságnak hathatós támaszt nyújtott e küzdelmekben az ifjúi erőtlől duzzadó erdélyi fejedelemség.

De a század derekán szörnyű catastrophák sujtották a bérczes országot. A dermedtség, a haldoklás állapotába jutott s nem nyújthatott többé oltalmat senkinek. A hazafiak fölismerték a kétségbe ejtő helyzetet, az óriási veszélyeket, melyek a nemzetet, legalább a régi alkotmány és kiváltságok nemzetét, az uralkodó osztályokat, fenyegették.

Egyfelől a nemzeti erők rohamos csökkenését, másfelől a királyi hatalom ép oly rohamos szilárdulását észlelhették. Nyugtalanság, rémület fogta el a hazafiakat; a katholikuskok a rendi alkotmányt, a protestansok vallásukat féltették. Nem csupán saját érdekeik, roppant terjedelmű nemesi szabadságaik miatt aggódtak. Ösztönszerűleg érezték, hogy új korszak hajnala hasad, melynek bizonytalan ki nem számítható alakulata az egész magyarság lételét, fennmaradását fenyegetheti.

Van valami rettenetesen megható abban a honfi-bánatban, mely a kor vezérlő egyéniségeit elfogta.

Zrinyi Miklós siralma a haza vesztén¹ csaknem oly szívszaggató kitörésekben nyer kifejezést, mint 1848-ban Széchenyi Istváné. Gróf Nádasdy Ferencz, az országbiró, a kétségbeesés pessimismusán át nézett a jövőbe s Wesselényi Ferencz nádor nem sokára szintén lehetetlennek látta a haza bajainak törvényes úton való orvoslását. Pedig egy ideig még bízott, remélt. Kitörőfélben állt a török háború, melyet régóta sürgetett az ország. Nyilvánvaló volt a török állam roppant elgyöngülése s azt hitte mindenki, hogy végre-valahára ütött a felszabadulás hőn várt órája.

Azok a körlevelek, melyeket a nádor 1663-ban a megyékhez intézett, fegyverre szólítva őket, csupa lelkesítő, izgató vezérczikkek telve hévvel, tüzsel, hazafias reménnyel. Fel akarja verni a «guzsalyon fonó rokkát érdemlő becstelenségre jutott» nemzetet, s azt kiáltja «méltóságos asztalok fölött, ki bor, ki komlós sör süsétől meghevült bátrak tegyetek, harczoljatok». Szétküldötte a hazában a véres kardot «nyársot» — csak képletileg ugyan, patensére arasznyi nagyságú veres nyárs volt festve — s elrendelte, hogy «a ki 16 éves s fegyvert avagy csak botot

¹ Századok 1872. Öt levél.

foghat édes hazánk szabadítására s a pogány ellen fölvegye». Buzgalma annyira ment, hogy a kortársak állítása szerint összes jószágait el akarta adni, hogy a pénzen hadat fogadjon s csupán neje tartotta vissza e nagy áldozattól.¹

De lelkes szavai, szünetlen utazásai, erőködései, mind sikertelenek maradtak. Hiába fenyegetődött, hogy a késedelmezőket nyársra vonatja, vagyonukat lefoglaltatja; a magyar nemesi fölkelő sereg, mely lassan s nagy későn Szendrő vidékén az északkeleti megyékből négy-ötezer főnyi számban összegyűlt, semmiféle befolyást nem gyakorolt a hadi események menetére. A mily lassan gyülekezett, oly hamarost szétoszlott a nélkül, hogy az ellenséggel mérkőzött volna. A király magyar részről ily kevésbé támogatva, a magyarok tudta nélkül kötötte meg a legcsúfosabb békét, mely valaha a törökkel létrejött. Az új szerződés, a vasvári (1664) az ország ama csekély maradványát is megnyitotta az ellenségnek, mely pusztító kalandozásaitól eddig rend szerint mentve volt. Hogy ez mit jelent, száz esztendő alatt eléggé megtanulhatták a magyarok. Egy jajszó hangzott végig az országon s míg az udvar elkeseredve a tapasztaláson, hogy a háborúban a nemzetnek kevés hasznát vette, érdekeit, vezetőit, intézményeit rendszeresen mellőzni kezdte, viszont a nemzet látva, hogy a király maga is a töröknek szolgáltatja ki, mindinkább megbarátkozott a szultánnak való önkéntes behódolás eszméjével.

Wesselényi «a vénült nádorispán», mint magát 1664 végén nevezi, a két ellentétes irány közé szorúlva, föl és lefelé mérséklőleg igyekezett hatni. De egyre jobban tapasztalta, hogy az udvarnál elvesztette befolyását, s nem hallgatnak reá. Mély lehangoltság fogta el, s a szenvedett sérel-

¹ VITNYÉDI levelei.

mek lassankint olyan kedélyállapotba hozták, hogy őt is elragadta a közvélemény, a nemzeti irány áramlata. Végre maga állt élére annak a nagy mozgalomnak,¹ melynek korszakos jelentősége lett a magyar állam történetében, mert évtizedekig elhúzódva, hullámaiba temette a régi világot s véres áldozatok, nagy nemzeti csapások árán átvezette a magyar állam hajóját a középkorból az új időbe.

A felekezeti ellentétek már az 1662-ki országgyűlésen összeütköztek; a protestansok fegyverkezni készültek s különösen Wesselényit ostromolták panaszaikkal, fenyegetéseikkel. Jöttek-mentek Murányban a felvidéki megyék követei, azt mondva, hogy «nincs a magyaroknak nagyobb lábütő kövük» a nádornál, «azért el kellene gördíteni».² De sem Wesselényinél, sem Széchy Máriánál nem találtak meghallgatásra. A nádor még az udvartól várt segílyt, sőt a lesújtó vasvári béke után sem egyhamar birt az eszmével megbarátkozni, hogy koronás királya ellen pártütővé legyen. Maga figyelmeztette az irányadó köröket a szárnyaló hírekre, megindult mozgalmakra; különösen azt nem akarta elhinni, hogy Zrínyi Miklós évdíjat húz a franczia királytól s a conspirált magyarok folytonos fenyegetései daczára biztosította az udvart, hogy semmivel nem gondolva, eljár hűsége megmaradásában.³

De Bécsben közönyösen fogadták Wesselényi figyelmeztetéseit. Nem féltek a magyaroktól. A béke a törökkel meg volt kötve s az udvar a szultán jóakarátát hajhászta,

¹ E mozgalom történetét kitűnően írta meg nagy két kötetes művében PAULER Gyula: Wesselényi F. nádor és társainak összeesküvése 1664—1671. Az emlékezetes nemzeti dráma egyes szereplőinek alakja mesterileg kidomborodik modern történetírásunk ezen egyik legjelesebb termékében, mely Széchy Mária közreműködését szintén részletesen világítja meg.

² Széchy Mária második és kimerítő vallomása Pozsonyban. Orsz. L. Monumenta-gyűjtemény.

³ 1664 okt. 28-án Rottal János grófhoz intézett levele. Elmondja, a mit az összeesküvésről beszélnek s felhívja Rottalt, jelentse meg a dolgot a királynak. Orsz. Lev. Wesselényi-iratok VII.

hogy egész erejét a magyarok ellen fordíthassa. Ez még tűrhetetlenebbé tette a vasmári béke alkotta helyzetet az országra. Egész megyék pusztultak el a török portyázások folytán; a felvidék és a Dunán túl közt az érintkezés nagyon megnehezült. Mióta a török Érsekújvárból a Vág-völgyét folyton fenyegette, utazni sem lehetett arra biztonságban. Maga Széchy Mária tapasztalta és panaszolta ezt. A murányi várhegy alatti falu, Murányalja, már török hódoltság volt; ha a nádorné valamelyik jószágára rándult, a törökök támadásának volt kitéve s megtörtént, hogy kerülő utakon kellett a rablók elől kitérnie. Saját szemével látta a pusztulást, melyet az új békekötés Gömörben s a szomszédos vidékeken okozott. Fájdalmasan emlékezett meg Fülek tartománya, az Erdőhátság, a Rima melléke szenvedéseiről, melyeket folyton járt a török. Szíve fájt a sokféle kínzás, sarczolás, zsarolás láttára, melyeknek «ezzel a békességgel» kitették a szegénységet s midőn végre Bory Mihály által a confœderatusok, liguisták, interessatusok, mint az összeesküvőket nevezték, Wesselényit megnyerték terveiknek, neje sem volt azon hangulatban, hogy e válságos lépéstől visszatartsa. 1666 elején Wesselényiek a mozgalomhoz csatlakoztak.

Nincs több olyan összeesküvés hazánk történetében, mint az, mely a vasmári béke után létesült s 1670-ben a nemzet és királya közt a csaknem felszázados fegyveres küzdelmet megnyitotta. Nemcsak azért, mert új irányt adott az állami fejlődésnek; nem csak azért, mert a nádor, a primás, az országbíró, a horvát bán, Erdély választott — nem tényleg uralkodó — fejedelme — mindnyájan katolikusok — álltak a főleg protestans tömegeknél népszerű mozgalom élén. Azzal is emlékezetes az, hogy a magyar nők soha oly tevékeny szerepet nem játszottak politikai mozgalomban, mint akkor. Úgy szólván egy asszony kezdeményezte; egy másik asszony volt éltető eleme,

némileg középpontja sokáig. Az első lépést Zrínyi Péterné — Frangepán Kata — tette, midőn férje tudta nélkül a francia diplomacziával érintkezni kezdett s így a mozgalom addigi helyi jellegét nemzeti-, sőt nemzetközivé változtatta át. Csakhamar Széchy Mária lépett előtérbe a nagy drámában, melybe Kemény Jánosné, az özvegy fejedelemasszony szintén belejátszott, míg az ellentáborban Báthory Zsófia férfias elszántsággal lobogtatta a royalismus zászlóját.

Magyarország nádorában a mozgalom tekintélyes vezető, nevében pedig munkás tagot nyert, kinek különösen az jutott feladatul, hogy az ország távoli vidékein szétszórt összeesküvők érintkezését, írásbeli összeköttetéseit közvetítse. Egy asszony levelezése kevésbé kelthetett gyanut, másrészt a sokat betegeskedő nádor a bizalmas értesítések megírásánál természetesen inkább nejét vette igénybe s így Mária mintegy a titkári, írásbeli teendőket végezte az összeesküvésben. Az interessatusok czífrás — chifferes — leveleiben a nádort a 120., nejét a 125. szám jelölte.¹ 1666 nyarán Wesselényiékkel régi rosszakarójok gróf Nádasdy Ferencz országbíró kibékült s októberben már sűrű levelezést folytatott Széchy Máriával,² ki mint asszony nem adhatott ugyan irányt a mozgalomnak, de főleg férje gyöngékedése idején észrevehetőleg befolyásolta menetét a nélkül azonban, hogy egyetértésre hozhatta volna a vezetőket. Míg Zrínyi Péter fellengző lelke a távolban, a francia segélyben kereste az ország felszabadításának eszközeit, addig a nádor a sokkal közelebb levő Erdély és a szultán támogatását próbálta megnyerni.

Széchy Mária egész erejével megragadta az ügyet. Közeledett a hatvan esztendőhöz, idegzetét nagyon megviselték ugyan a gyakori betegségek, de lelke hevét az idő

¹ Héderváry-gyűjtemény, hol a chifferlevezés kulcsa is megvan.

² Egyik levelében írja. Akad. kéziratár.

még mindig nem oltotta ki egészen. Bizott a vállalat sikerében; bátorított, kitartásra intett mindenkit; küldöttei, levelei eljutottak messze földre, Erdélybe és a Dunán túlra s a míg férje élt, erős támasza maradt a mozgalomnak, mely a nádor vezetése alatt a törvényesség külső látszatából sem vetkőzött ki teljesen.

Reá még különösen az a nagy feladat hárult, hogy férjét, a beteges Wesselényit, ki a közeledő halál előérzetében olykor-olykor nyugtalankodni kezdett, sőt társai kalandos tervein elkeseredve, a királylyal való kibékülésre gondolt, állandóan megtartsa az ügynek. Mária ezt a célt sem téveszté szem elől. Biztatta a kételkedőket, ne féljenek árulástól s életét kötötte hozzá, hogy férje kitartóan megmarad a nemzeti táborban.¹

Nem csupán az írásbeli érintkezést közvetítette a főbb vezetők közt. Ha kellett személyesen is összehozta őket. Mikor I. Rákóczy Ferencz megkérte Zrinyi Ilonát s atyja Péter 1666 február havában Csáktornyáról a felföldre, hová akkor a török uralom folytán a Vág völgyén át szoktak utazni, kísérte menyasszony leányát, Széchy Mária az érkezők elé ment Zsolnára s Zrinyi Pétert elhozta Beszterczebányára a gyöngélkedő nádorhoz. Abban állapodtak meg, hogy hazamenet a bán Stubnyára jön s ott újra találkozik Wesselényiékkel, mit meg is tett s az ottani fontos tanácskozásokban a nádorné szintén részt vett.

Ősszel Mária Nádasdy Ferenczczel találkozott s nem sokára Pozsonyba, onnan Bécsbe kísérte férjét, hol nagy ünnepélyek közt ülték meg Lipót király lakodalmát.

A nádorné ekkor vett utoljára részt az udvari ünne-

¹ 1667 jan. 5-én írja Keczer Menyhért: «Palatinusnének két levelét is vettem: írja felettébb jó karban vannak az oda fel való állapotok (Mária e levelet Bécsből írta) és jó kíváncsú hírről tér meg hídjem el; bár hídjem nincs

különben a dolog. Palatinus a dologban igen constans, jól is viselte magát, senki sem gondolta volna, életét is köti az asszony érette, csak már a portai dolgot a fejedelem vihetné végben». DEÁK F. A bujdosók levéltára 233.

pélyekben. De a mozgalom vezetői kevésbé a fényes mulatságokkal, mint inkább saját ügyeikkel foglalkoztak Bécsben is. Mária ekkor külön hitlevelet adott Nádasdy Ferencznek üdvözlendő keresztény hitére fogadva, hogy holtig jó akarója lesz, titkait megőrzi s előmenetelét mindenképen előmozdítja. Nádasdy hasonló okmányt állított ki Máriának, ki a császári székvárosból sem szünt meg bátorítani az országban maradt párthíveket s leveleivel új reményt öntött a csüggedőkbe.

Mi vette reá ez asszonyt, ki az ország legelőkelőbb állását foglalta el, kinek annyi veszteni valója volt, hogy a legalább is kétes kimeneteli, sőt minden fellengző terv, francia segély és török támogatás daczára kezdettől fogva reménytelen vállalathoz csatlakozzék? Sikertelenség esetén öreg napjaira szenvedést, megalázást várhatott; egy hosszú élet munkájának minden eredményét, társadalmi állását, személyes szabadságát, vagyonát tette kockára.

És siker esetén minő jutalmat remélhetett? Kortársai magasröptű ábrándokkal gyanúsítják. A trónra vágyott, királyné akart lenni, mondja róla a hagyomány. Fölébredt-e lelkében ez a merész, vakmerő gondolat? Pár esztendő múlva legalább a külföld egyes köreiben nagyon alászállt a magyar királyi korona értéke, mert olyanokat is emlegettek trónkövetelőkül, mint Wesselényi László, a nádor hülye fia vagy olyanok is álmadoztak a magyar koronáról, mint Bethune marquis, a francia király varsói követe. Gondolt-e Széchy Mária is ilyesmire? Férje halála után Nagy Ferencz mindig azzal biztatta, ne féljen semmit «meglátom — írja vallomásában — úgy fog tartani, mint egy királynét, a dolgok pedig vagy ő felsége részére fordúlnak vagy nem, az én dolgom mind jól leszen». Csak ily értelemben gondolt arra, hogy egykor «kis királyné» lesz vagy pedig valóban az ország királynője akart lenni? Akár saját dicsvágya, akár a közhangulat sodra, az idők

szelleme ragadta el, melynek akkor csupán egyetlen asszony, Báthory Zsófia tudott ellenállani, annyi kétségtelen, hogy sokáig vérmes reménnyel bízott az ügy sikerében. Hazafias érzése, a szeretet, melylyel férjén csüggött, bizonyára belejátszottak elhatározásába s a törődött, vénülő asszony a politika sikamlós lejtőjére került, öreg napjaira kitéve magát mindazoknak a sorscsapásoknak, melyek nagy állami válságokat kísérni szoktak.

Ha eleinte dicsvágyó álmok befolyásolták, ha egyideig remélhette, hogy a nádor, a prorex oldalán talán feljuthat a királyi trónus magaslatára, vérmes lelkének ez ábrándját a sors csakhamar megsemmisítette.

Férje, gróf Wesselényi Ferencz, kevéssel a reménnyeljes bécsi tartózkodás után súlyos betegségbe esett.

V.

Wesselényi Ferencz élete, fényes pályája végéhez közeledett. Évtizedek óta gyötörte a betegség s neje szerető ápolásának köszönte, hogy időnkint kiheverte a bajokat. Fárasztó foglalkozása, egészségfogyasztó életmódja és lakmározásai egyaránt lehetetlenné tették, hogy a gyakori fürdőzés teljesen talpra állítsa. Egyre panaszkodott, sokszor volt ágyban fekvő beteg s halála híre minduntalan elterjedt az országban. Már 1657-ben fölmerült ez a hír s utóbb néhányszor ismétlődött.

De csak 1666 tavaszán lett a nádor olyan beteg, hogy a halálra kellett előkészülnie. Akkor is Stubnyán használta a hévvizet. Ott készíté el végrendeletét, mert nem volt többé ereje az illetékes forum, a törvényszabta hiteles hely elé menni. A turóczi konvent küldte el hozzá két tagját s a beteg elöttök rendezte vagyoni viszonyait, nejét nevezve ki egyetemes örökösévé, kiről a sze-

retet és rokonszenv legbensőbb kifejezéseivel emlékezett meg.

Életerejé azonban még egyszer fellángolt. Jobban lett s elég kedvezően töltötte az év hátralevő részét. Mikor nejével Lipót király menyegzőjén Bécsben időzött, Wesselényi az összeesküvőkkel az egész tavaszra kiterjedő programot állapított meg. Abban történt megegyezés, hogy a nádor 1667 február 28-án Beszterczebányán ítélőszéket tart, melynek leple alatt az interessatusok minden gyanú nélkül gyülesezhetnek s a további teendőkről tanácskozhatnak.

Wesselényiek január elején távoztak Bécsből s Pozsonyban néhány napot töltve télvíz idején Stubnyára mentek. Innen január 29-én indultak Beszterczebányára szánon, míg szekereik a Garam melléki úton mentek ugyanoda, mert azokkal nem juthattak volna a hegyen által. Az volt a szándékuk, hogy még a nádori szék megtartása előtt néhány napra ellátogatnak Murányba.¹

De Wesselényi nem látta többé kedvencz várát soha. Már január 31-én fulladási rohamok gyötörték. Neje fájdalmasan panaszkodott állapotán, de noha maga is rosszúl érezte magát, éjjel-nappal a beteg ágya mellett maradt. Február második felében Wesselényi valamivel jobban lett s noha várva várta pozsonyi conventiós orvosát, dr. Gabrielit, nem sejtette, hogy napjai megszámlálvák. Nem először volt ilyen helyzetben s most is az isteni gondviselésbe vetett bizalommal remélte felgyógyulását.²

Neje hasonló bizalommal volt eltelve s fáradhatatlanul dolgozott a nemzeti ügy érdekében. Buzdította a

¹ E részleteket NAGY Ferencz írja 1667 február 1-én Nyitraszegen kelt levelében. A levél Héderváry-gyűjtemény x. köt.

² Beszterczebányán 1667 febr. 22-én kelt levelében írja: «én bizony igen igen

szomorú és beteges állapottal vagyok — — — azonban hagyván minden dolgaimat istenem ő szent felségén, állanak mindenek az ő szent felsége dispositió-jában». A levél minutája Orsz. Lev. K. Vegyes Lev. 1640—49. csomag.

confœderatusokat, hogy a kitűzött időre Beszterczebányán legyenek. «Csak serénykedjünk, megsegít isten bennünket» — írja, mert «minden elkezdett dolgaink, a mint más helyekről is írják, istennek hála, jó folyásban vannak».

Az interessatusok gyülekezni is kezdtek, de ugyanakkor Wesselényi állapota rohamosan a válságos fordulat felé közeledett. Márcz. 14-én a nádor fiókvégrendeletet tett. Ismétlé a szerető és hálás megemlékezést nejről s ujjolag egyetemes örökösévé nevezte ki. Főlemlíté, hogy nem tudja, ki háborgathatná Máriát az örökségben; legfőbb fia, Wesselényi László. De nincs hozzá semmi joga. Teljesen ki van elégítve. Ha azonban mégis háborítaná élete társát, ha — a mit nem remél — gonosz emberek felbujtására «említett hõn szeretett hitvesemet ez a fiam bántaná bármilyen ürügy alatt, maradjon feje fölött apai átkom és verje meg az isten». Azután meleg szavakban ajálotta nejét Lipót király védelmébe s temetése iránt tett intézkedést. Azt akarta, hogy a murányi kápolnába temessék olyan ruhában, minõt a ferenczrendi barátok viselnek s hogy a szertartás minden nagyobb gyászpompa nélkül menjen végbe. Erre nejét átok súlya alatt kötelezte (eadem anathemate obligo et obstringo). Ellenben meghagyta neki, hogy gyászbeszédet mondasson kopersójánál s a szerzeteseknek és szegényeknek alamizsnát osztogasson.

Míg Wesselényi a nádori szállás egyik termében a halállal tusakodott, a másikban, Széchy Mária szobájában az összegyűlt confœderatusok tartották gyűléseiket. Mária meghívására Nádasdy Ferencz is megjelent. A beteg nádor azonban már semmit sem tudott a körülötte történõ dolgokról, «akkor immár a halálnak fia levén», mint neje írja, ki szintén csak másodkézből értesült a közvetlen közelében folyó tanácskozások menetéről.

1667 márczius 27-én Wesselényi Beszterczebányán meghalt s Széchy Mária özvegyasszony lett.¹

Megadással viselte az előre látott csapást s haladéktalanul intézkedett a holttest elszállításáról. A szomszéd Lipcse várába vitette, hová a legközelebbi éjjelek egyikén éjfél után egy órakor számos fáklya és gyertya fénye mellett érkezett meg.

Az elhunyt végakarata föltétlenül kizárta az országos gyászpompát. De ama szűkebb keretben, melyet a végrendelet kijelölt, az özvegy az elhúnythoz méltóvá igyekezett a temetést tenni, hogy «annyival inkább rendesebben s dicséretesebben mehessen végbe».

Gondoskodott egyházi férfiuról, ki gyászbeszédet tartson. Hogy a szónok az elhunyt «méltóságához s jó dicséretes ne-

¹ Egykorú íróknál előfordúl azon állítás, hogy Wesselényi megbánta az özszeesküvésben való részvétét, a dolgot fel akarta jelenteni a királynak, Bécsbe is akart e végből utazni, de neje nem engedte, sőt hogy a följelentést megakadályozza, férjét megmérgezte. Egy más versio szerint Wesselényi lelki furdalásai folytán öngyilkos lett. Ez állítások oly szembeszökő koholmányok, hogy czáfolni sem érdemes. Wesselényi betegsége teljes lehetetlenné tette az utazást Bécsbe, sőt a közeli Lipcsére is s nem volt méregre szükség, hogy meghaljon. Maga a természet végezte a rombolást. Hogy azonban Wesselényiben néha fölébredt a gondolat, hogy kár volt a teljesen reménytelen mozgalomhoz csatlakozni, az bizonyos. 1667 febr. 1-én írja NAGY Ferencz a levélben, melyben beszterczebányai útjokról megemlékezik: «Kezdett volt az úr alterálódni az úton, de a mint hallom elmúlta ő Nagysága» (Máriát érti). De még inkább kiverhette fejéből az efféle gondolatokat a bánásmód, melyben az udvar részesíté. Wesselényi hangulatát kevéssel halála előtt jellemzi a következő, már említett levél, mely eredeti fogalmazatában maradt fenn

az országos levéltárban. «Értem azt is az inclusákból, hogy ő felsége visszaadatta gróf Balassi Imréné asszonyomnak a pozsonyi házát, *kiben én semmi ellent nem tartok, mert ő felsége a mint elvehette, úgy is kegyelmes gratidja acedálván hozzá, vissza is adhatta, azért én nekem az iránt is semmi consideration nincs.*» Az itt dőlt betűvel szedett sorok az eredeti fogalmazatból ki vannak törölve s helyettök a margóra ez van írva: «Ugyanis ő felsége ezt a nyomot kezdi tapodni, a kit mindenkor az udvar (avultan) követett azaz érdemeseket contumeliálják, hogy latrokat remunerálnak s azért is folytak ilyenül mind az ő felsége és alatta levő birodalmainak dolga. De minek suprája elmémet ez a dolog Pater Miller uram (Lipót gyónatója) theológiájára bízván ezt». A szellem, mely ezen 1667 február 22-én kelt levélben nyilatkozik, kétségtelenné teszi, hogy egyes aggodalmai daczára Wesselényi halála előtt nem akart az udvarral kibékülni s elárulni azokat, kik közül sokan főleg azért csatlakoztak a mozgalomhoz, mert élén a nádor állt — A Wesselényi halálára vonatkozó részleteket közzé tettem Századok 1884.

véhez, életéhez confirmálhassa» a prédikációt, megküldötte neki a genealogiát és «dicséretes életének sok nevezetes Hectori actáinak leábrázolását». A murányi kápolna számára a Wesselényi által Eperjesen öntetett harangokat hazaszállíttatta s egy-két jó szomszédját, az elhunyt bizalmasabb embereit is meghívatta a temetésre, mely Murányban ápril 21-én ment végbe számos szerzetes s néhány meghívott vendég jelenlétében nagy kegyelettel ugyan, de az elhunyt végakarátának megfelelő egyszerűséggel. Nem az ország tette sírba nádorát s a koporsót nem környezték a főuri világ képviselői, megyék és városok gyászkövetségei. A feleség temette el szerelmes urát egy pár jó barát, de annál nagyobb számú egyházi személy és még több jobbágy jelenlétében, kik hivatlanul is eljöttek kegyes földesuroknak megadni a végtisztességet.

A bécsi udvar még akkor semmit sem sejtett a magyarországi titkos mozgalmakról s a szerepről, melyet benne a nádor és neje Széchy Mária játszottak. Habár politikai tekintetekből nem bánták, hogy az ország legfontosabb méltósága, a nádorság megürült, az özvegy nádorné irányában mindazzal a figyelemmel jártak el, melyet állása és régibb személyes érdemei magokkal hoztak.

Lipót király ápril 6-án Széchy Máriához vigasztaló levelet intézett, melyben pártfogásáról és védelméről biztosította.

Hogy ez irányban komoly szándékai voltak, azt már néhány nappal előbb tényleg bebizonyította. Úgy látszik be sem várta az özvegy specialis kérelmeit. Bécsben tájékozva voltak a zürzavaros vagyoni viszonyokról, melyekben Wesselényiék éltek s a király még ápril 2-án² két igen fontos rendeletet írt alá Széchy Mária érdekében. Az első utasította az ország összes bíróságait, hogy a meghalt nádor

¹ Mindkettő O. L. N. A. 478. 24. A király levele ugyanott 678. 2.

hagyatéka ellen mindennemű adóssági pör tárgyalását egyelőre halasztanak el. A másikban a király összes birtokai-
ban megerősíté s védelme és különös gondviselése alá
helyezte a nádornét. Végül alig három héttel a hozzá inté-
zett kérelem után Wesselényi Ferencz végrendeletét min-
den pontjában ünnepélyesen jóváhagyta s a legfelsőbb szen-
tesítéssel ellátott példányt Murányba küldötte.

Látszólag nyugalmas, háborítlan özvegységgel kecsegtethette magát Széchy Mária. Meg volt adva minden föl-
tétel, hogy élete hátralevő részét ősi birtokain kényelem-
ben, tisztelettől környezve fejezhesse be.

De máskép történt s az a tizenkét esztendő, melyet
özvegyen töltött, a keserűségek, hányatások, megalázások
éveivé váltak.

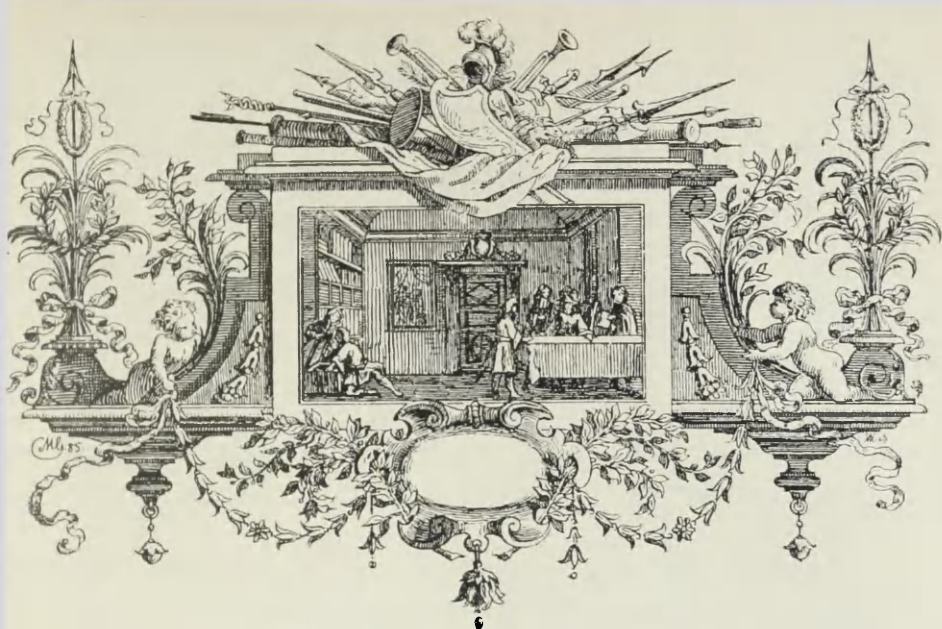
Az Egény Gyöngyösi István.

ÖTÖDIK FEJEZET.

AZ ÖZVEGY ASSZONY.

32. MURÁNY CAPITULATIÓJA.

I.

AZ ÖZVEGYSÉG rideg napjai viradtak Széchy Máriára s valami három és fél esztendeig élete nem egyéb, mint fájdalmas vergődés, szakadatlan küzdelem a hitelezőkkel. A költők kedvence, a harczias, daliás asszony nem igen épületes, lélekemelő szerepet visz e tusában, mely sok aprólékos furfangot, ámitást, szószegést, kétszínűséget igényelt. A köznapiság száraz prózája, bántó visszasságai minduntalan előtérbe léptek rögzös pályáján, mely immár szenvedés és megalázás közepett haladt a sír révpartja felé.

Látszólag óriási vagyon, terjedelemre és értékre egész kis fejedelemséget tevő jószágok maradtak reá férjéről. Tényleg azonban elviselhetetlen terhek súlyosodtak e vagyonra s rendbe hozatala a legkiválóbb pénzügyi tehetségnek is töméntelen munkát, fejtörést, gondot okozott volna. Az özvegy közelében nem akadt ilyen ritka tehetség, maga pedig sokoldalú élettapasztalata, bőséges gaz-

dasági ismeretei, időnkint föl-föl ébredő komoly igyekezete mellett sem bírta e feladatot megközelíteni.

A takarékoság sohasem tartozott erényei közé. Férje halála után különben is késő lett volna csupán a takarékoság segélyével orvosolni évtizedek fejetlen gazdálkodásának természetzerű következményeit. De kinek is gazdálkodott volna? Gyermekai nem voltak. Nem kellett rólok gondoskodni; hiányzott benne a leghatékonyabb ösztön, hogy ereje végső megfeszítésével tisztázza zűrzavaros pénzügyeit s megmentse övéit az anyagi tönkretűntéstől.

Öregen, betegen, megviselten az élet viharaitól egymaga állt a világon. Egész rokonságában nem volt senki, kinek segélyét igénybe vehette volna. Mostoha fia, Wesselényi László gróf, elég jó viszonyban élt ugyan vele, de sokkal együgyűbb volt, semhogy akár csak saját ügyeit józanul, észszerűen gondolhatta volna. Rászorúlt a gyámságra, az okos vezetőre maga is s bármi tiszteletet táplált atyja hitvese iránt, vagyoni bonyodalmai rendezésében nem nyújthatott neki támogatást.

A közelebbi vérrokonok körében sem kínálkozott senki, ki a matronakorba lépő özvegy gondjait megkönnyíthette volna. A néhány évtizeddel azelőtt még igen nagy számú Széchy-nemzetség kihalt félben volt. Már csupán a Dunán túli, a grófi ág maradt meg. Kőszeg vára, Felső-Lindva és Muraszombat urai, Dénes gróf fiai éltek még, három testvér: György, Gáspár és Péter, mindnyájan fiatalok, de örökös családi viszályt, pörpatvart folytatva, melyet Wesselényiek intő szavai hasztalan próbáltak kiegyenlíteni. A haragvó testvérek időnkint összebékültek, hogy csakhamar annál indulatosabban folytassák a háborúságot.

Mária eleinte mégis a három testvér egyikét, Györgyöt igyekezett közelébe vonni. Megválasztatta Gömörmegye alispánjává, támogatta nőülési tervezetéseit s talán kilátásba

helyezte, hogy örökösévé nevezi ki. De a fiatal ember nem vált be; nem volt elég járatos az élet gyakorlati teendőiben s Széchy Mária nem találta meg benne azt, kire nehéz viszonyai közt szüksége lett volna. Gróf Széchy Györgynek sem sok jót hoztak murányi összeköttetései; gyanuba került, hogy a politikai mozgalmakban része van s a bécsiek pénzsomját tizenötezer forint váltságdíjjal kellett kielégítenie, hogy az üldözéstől és hűtlenségi pörtől menekedjék.

Elhunyt két nővére gyermekei közt sem volt senki, a kire Széchy Mária özvegysége bajaiban támaszkodhatott volna. Éva, Illésházy Gábor grófné után egyetlen leány, Kata, maradt, egy jószívű kedves teremtés, ki öreg nagynénje iránt igaz respectust, későbbi hányatásaiban meleg részvétet tanúsított, ki azonban a pénzügyi vajadásokban természetesen nem segíthette.

A másik nővér Listius Kata után maradt ugyan egy fiú, ifjabb Listius János báró, ki azonban nem hogy segélyre lett volna az öreg nádornénak, de pár esztendeig valóságos üldözője volt s megkeserítette minden óráját. Ő is Wesselényi hitelezői közé tartozott. Mikor a nádorék 1662-ben Listiusnétől megvették a lipcsei urodat, a vételárból harminczhárom ezer forint teherkép a jószágon maradt. Listiusné nem igen sürgette az összeg lefizetését. Halála után fia és örököse, János, is nyugodtan maradt, a míg Wesselényi élt, talán mert tudta, hogy a hatalmas úr ellen pör útján nem sokra mehet. De alighogy a nádor behúnyta szemét, nyomban előállt Listius János és pénzt követelte. Igazi rémalakká lőn Mária életében s ha Széchy Kata egykor a murányi esetben csakugyan sérelmet szenvedett nénjétől, fia azt most kamatosan fizette vissza az öreg asszonynak.

Itjabb Listius János általában sajátyszerű egyéniség, kinek lelkében a legnagyobb ellentétek egyesültek s ki

visszatükrözi a kort sokféle szélsőségeivel együtt. Előbb katona volt, azután megnősült, végre jezsuita lett s mint ilyen Velenczében, távol szülőföldjétől fejezte be hányattott életét. De mielőtt a papi pályára lépett, mielőtt a mennyeiekre gondolt, nagyon komolyan és kiméletlenül védte érdekeit a világiak terén. Ő volt az, a ki a lefejezett Listius László gróf, a viharos életű költő-kalandor köpcsényi jószág részét tízezer forinton a kincstártól magához váltotta.¹ Később anyjának még jóval a murányi regény előtt elhunyt testvérnénje, Széchy Magdolna öröksége miatt perlekedett Forgách Ádám gróffal. Közvetlenül Wesselényi halála után özvegy nagynénjénél kopogtatott be, harminczhárom ezer forintját követelve a legnagyobb kiméletlenséggel. Három esztendőn át, míg ki nem elégítette, nem volt Máriának oly kegyetlen hitelezője, mint ő. Az özvegy valóban félve szokott rágondolni. «Igazán irom, rettegve várom a jó öcsémet ide»² írja özvegysége első napjaiban s habár szép szóval, ajándékkal mindig újabb időhalasztást tudott tőle kicsikarni, viszonyuk természete kizárta a lehetőséget, hogy Mária ő reá bizza vagyoni jogi bonyodalmai rendezését.

Ez elhagyatottság kinossá tette az özvegy asszony sorát. Folyton hangzik leveleiből, hogy «gyűltön gyűl a sok dolog» a «szüntelen való mortificatiók majd kifojtják» lelkét. «Az én istenem nem akarja, — kiált föl kétségbeesésében — hogy semmi világi dologban kedvemre legyen akármilyen is. A hol vigasztalást is remélhetnék magamnak, mindenütt szomorúság adatik helyébe.» «Az isten és az én szegény lelkem tudja — írja máskor — mennyi sokféle kínokban vagyok most is, kik miatt minemű nyavalyáim esnek, azt tudom, kimegyen a lelkem énnekem.» «Istenes embernek tartanám magamat, menekedhetném»

¹ A pozsonyi kamra zárszámadása 1662-ről. Orsz. Lev.

² Sajátkezű levele Lipcse 1667 jun. 10. Orsz. L. Limbus xvii.

az örökös galibától, mely helyzetéből folyt. Sokféle kelemetlen tapasztalatai lassanként pessimistává tették s még jó híreket is azzal fogadott, hogy «én mindaddig nem örülhetek, míg bizonyosan nem értettem, mi formán szakadt legyen vége», — s megjegyzé, hogy «tudom, az sem lesz keserves terem nélkül».¹

A sok zaklatás közben egészségi állapotára sem viselhetett kellő gondot. Előbb is gyakran betegeskedett. Már 1650-ben panaszkodott, hogy egy esztendő óta gyomor-bajban szenved s néha a mája megdagad, a mit asszonyi hiusága leginkább azért sajnált, hogy kellően nem fűzhette magát, «a szoknya vállát nem szoríthatom meg magamon». 1662 végén nehéz beteg volt sokáig, «a hecticát mondják forgolódni körülötte, haláltól féltik» írta róla Vitnyédy. Férje halála s a vele járó izgalom ismét megrendítették egészségét, folyton fejfájás, gyöngeség kínoztá, mely ellen «leves curát» használt a nélkül, hogy teljesen kigyógyúlt volna. Sinylő állapotban, beteg testtel, elkeseredett lélekkel járt-kelt birtokain 1667 nyarán, alkudozott, levelezett sokakkal, próbált mindenfélét, hogy vagyoni bajaiból kibontakozzék.

Minthogy a rokonságban nem találkozott ember, a ki támogassa, idegent kellett maga mellé vennie. Megbízható, tevékeny, járatos tisztekre s kivált ügyes jószágkormányzóra volt szüksége. Lessenyei Nagy Ferenczre esett választása. Nagy Ferencz nádori ítélőmester s Wesselényinek magántitkára volt, beavatva a nádori háztartás minden csinjabinjába; régóta ismerte a vagyoni állapotokat, a jövedelmeket és terheket, tudott pénzt szerezni válságos pillanatokban s általában buzgó, életre való embernek mutatkozott. A beteg nádor halálos ágyán azon ígéretet tétette vele, hogy özvegyét nem fogja elhagyni.²

¹ Sajátkezű leveleiben 1667—68-ból. Az Orsz. L. különböző gyűjteményeiben.

² 1670 júl. 26. Széchy Mária a királyhoz intézett fölterjesztésében azt írja

Nagy Ferencz azonban utóbb meggondolta a dolgot s nem akarta az államszolgálatot az özvegy nádorné jószág-kormányzói állásával fölcserélni. Maga is visszarettenhetett a feladat nagyságától, a zűrzavaros viszonyoktól s Széchy Mária nem fáradt bele a kérésbe, hogy akarata megmástitására bírja. Szívére beszélt, hízelt neki, dicsérte eszét, figyelmével halmozta el. Kiemelte, hogy megnyugszik tökéletességében; nem zavarja terveit s rábiz mindent. «Én ehhez a dologhoz semmit szólni nem tudok, hanem Kdre hagyom. Valamint Kd jobbnak gondolja úgy cselekedjék.» «Valamint Kd javálja úgy cselekszem» írja neki minduntalan. Munkáját lehetőleg megkönnyítette s sokszor csak azért ment Murányból Lipcsére, hogy Nagy Ferencznek lakásáról Nyitraszegről ne kelljen nagyon messze utat tennie.

«Édes Nagy Ferencz uram — írja neki — jusson eszébe Kdnek az üdvözült édes uramnak Kdben vetett nagy bizodalma, hogy az ő holtá után nekem oly gondviselőm leszen, hogy megnyughatok sok alkalmatlanságimtól Kd reám való jó gondviselésével.» Becsülte képességeit, dicsérte «jó dialecticá»-ját, «jó okoskodó elméjét», fölemlítette, hogy olyan ember, kinek «minden rendek előtt mind hitele s mind becsülete» van, ki tehát könnyen kivihet mindent. Másfelől biztosította, hogy föltétlenül számíthat halájára. «Hitesse el Kd magával, nincs oly dolog, valamit én Kd kedvéért megcselekedhetem, a kit meg nem cselekszem». Élénken tudakolta neje állapotát s midőn Nagyné lebetegedését várta, az öreg nádorné értesítette Nagyt, «ha Kd megírja, mindjárt megyek a Ktek szolgálatára». És mikor a családi esemény bekövetkezett,

Nagyról: «Még boldogult kedves uram és férjem életében az ítélőmesteri s egy ideig a titkári hivatalt viselte, s attól úgy szólván halálos ágyán felkérve annak kimúltától a jelen napig folytonosan

és állandóan szolgálatomban van». HAJNOK Imre Széchy Mária utolsó életévei. Magy. Akad. Ért. Phil. tört. osztály. Negyedik kötet, 158.

Széchy Mária szemrehányólag írta neki: «Úgy látom édes Nagy Ferencz uram, ki akar Kd engem a komaságból felejtteni. Én pedig azon gondolkodom, miképen köthetném Kdet erősebb kötéllel magamhoz».¹ Ez egyenes felszólításra bevették a komaságba s az özvegy immár állandóan édes komám uramnak szokta jószágigazgatóját czímezni.

E szép szavak, e nagy figyelem daczára Nagy Ferencz mégis csak akkor lépett végleg az özvegy szolgálatába, midőn önzése, kapzsisága is kielégítést talált. Mária értékes jószágadományokban részesítette s az a sajátkezü levél,² melynek kíséretében megküldte neki az első ily adományra vonatkozó hivatalos okiratokat, kellő világitásba helyezi az özvegy nádorné viszonyát jószágigazgatójához. Egyébiránt egész levelezésök, mely még Wesselényi életében kezdődött s a szolgálati összeköttetés folytán később igen nagy arányokat öltött, teljesen tisztázza e viszony minden mozzanatát. Nem marad benne semmi homályos, semmi bizonytalan vagy kétes; az úrnő és a tisztviselő viszonya az. Mária egy ízben határozottan «jószágigazgatóm és szolgám»-nak mondja Nagyt. Az is volt és maradt kezdettől fogva mindvégig nem ugyan szolga a szó közönséges értelmében, de fizetésért szolgáló ember az udvartartás legfőbb s a dolog természetéből folyólag kölcsönös bizalmat igénylő állásában.

¹ 1667 május—júniusi levelei Nagyhoz. Orsz. Lev.

² A levél így hangzik: Édes komám uram! Im megküldtem a táljai ház és földről való levelet Kdnek. Kívánom istentől, hogy sok, hosszú időig bírhasa Kd mind az édes komám asszonynyal és szerelmes gyermekivel egyetemben. Első fundamentum köve ez Kdnek, meglátja Kd, édes komám uram, nagy kiterjedt épületeket ad az isten Kdnek azon a földön is. A roszinai komissziót is megküldtem, foglaltassa el Kd és cseleked-

jék úgy vele, a mint Kdnek tetszik. Mindezeknél is többet tartozom én Kdnek hozzám való tökéletességeért és fáradságáért. Ha e levélírásban valami fogyatkozás találna esni, isten hozzám hozván Kdet, úgy igazíthatja, a mint akarja, kiről Mednyánszky uram, úgy hiszem, fogja Kdet tudósítani. Ajálván ezek után istennek gondja viselése alá Kdet, Dubniczán 18. juli 1667. Kdnek becsülettel szolgál Gróf Anna Maria Szechi. Eredetije Orsz. L. Limbus xvii.

Lessenyei Nagy Ferencz a közönséges tehetségű, de nagyon élelmes emberek közé tartozott. A nádor mellett bő gyakorlati és jogi ismeretet szerzett, jól forgatta a tollat, előkelő összeköttetésekbe lépett, melyeket mézes-mázos beszédével, sima modorával és soknemű ügyességével tudott fentartani és felhasználni. Azok egyike volt, kik kisebb feladatok megoldásában, apró bajok elhárításában sok életrevalóságot fejtenek ki, de nagy dolgot végezni képtelenek. Ha Széchy Mária vezetni tudja e gyakorlati eszű embert, vagyona rendezésében sikeresen felhasználhatta volna. De az idő, a gond, a betegség fölemésztették régi erélyét s Mária mindinkább Nagy Ferencz vezetése alá jutott, ki visszaélt bizalmával s az öreg asszonyt olyan lépésekre ösztönözte, melyek csak megalázásba és bánatba döntöttek. Életének gyászos végcatastropháit nagyobbára ez embernek köszönte, kitől azt remélte, hogy öreg napjaiban gyámola leszen.

Az adósságok, melyek Wesselényi után maradtak s melyeket Mária férjével együtt csinált, tehát mindkettejüket kötelezték, ama kor pénzvizzonyaihoz képes roppant összegre mentek. Ő maga özvegy korában kevésbé szaporította e terhet. Hitele meg volt ingatva s noha önérzetesen írja: «Nem üdvözült uram jószágában maradtam, hanem a magaméban»¹ kisebb összegeket is csak kézi zálogra, aranyra, ezüstre kapott s a mi ilyenféléje volt, azt egymás után eladta vagy zálogba tette. Azok az adósságok, melyeket 1667-től 1670-ig maga csinált, inkább csak conversiók, régibb adósságok új kölcsönökkel törlesztése vagyis az adósság megmaradt s csak a hitelező személye változott.

Széchy Mária 1670 táján² a Wesselényi-féle adósságo-

¹ 1667 aug. 8. írja Nagynak. A levéltitkos levéltár Bécs.

² Egy összeírás, mely Széchy Mária számára készült, következő címet visel: Istenben elnyugodott kegyelmes urunk ő

Nga halála után maradt adósságok connumeratiója. Orsz. Lev. N. R. A. 721: 51. Egyébiránt többféle ilyen összeírás maradt fenn s a végösszeg mindenütt más, de lényegileg nem különbözik az

kat összesen 228.645 forint tőkére tette, mely után évi 10.034 frt kamat jár. De nem az egész összeg kifizetését követelték a hitelezők s az özvegynek körülbelül másfél százezer forintra lett volna szüksége, hogy nyugtot szerezzen magának s kielégítse a legsűrűbb igényeket.¹

Törvényes lépésektől nem kellett ugyan tartania, mert a király mindenható szava felfüggeszté a birói eljárást. A legfelsőbb kegyelem az özvegy nádornénak három évi moratoriumot adott, hogy ez időben rendezze adósságait s elégítse ki a hitelezőket. Sőt még hatékonyabban támogatta, mikor a mindenfelől zaklatott özvegy hozzá fordult s tekintve, hogy férje adósságairól van szó, ki a trónus körül annyi érdemet szerzett, harminczezer forint kegyadományt kért. A király, felemlítve Széchy Mária hűségét és számos érdemeit, 1669 ápril 6-án «Gnaden-Recompens» czímen meg is adta ez összeget.²

Ez lehetett a legnagyobb készpénzösszeg, melyet az

ittenitől. Figyelmet érdemel még a Relatio Commissionis prætensiones Creditorum Rebellium investigentis 1674. Ez a 148 oldalra terjedő jelentés a pozsonyi iudicium delegatum számára készült. A vizsgáló bizottság tagjai voltak Pálffy Tamás nyitrai püspök, Bucelleny Gyula Frigyes, Gabriel a Selb. F. B. Wagele de Wallsegg és St. Andr. de Werdenbergh mint titkár. A bizottságot Lipót 1673 február 20-ki rendeletével a végből küldte ki, hogy a Wesselényi-Zrínyi-Nádasdy mozgalom részeseinek lefoglalt javai elleni magánkövetelések jogosságát megvizsgálja. A bizottság külön tárgyalta minden egyes igényt. A Wesselényi-Széchy Mária elleni követelésekből, melyek közt Wesselényi ellen még 1638-ból származó adósságok is voltak, összesen 44 csoportban és 54 különféle tételben, 216.024 frtot 26 és fél denart liquidált vagyis ily összegben állapította meg a Wesselényi után maradt adósságokat. Az egész könyvet tevő nagy

jelentés Nemzeti Múzeum. Folio Latin 775.

¹ A hitelezők közt számos bécsi kereskedő szerepelt. Így Fleischhacker nevű bécsi jubilir 3059 frt 54 drrel, Aiczinger bécsi posztókereskedő 5000, Hollfelder bécsi selyem portékával kereskedő, Pramer nevű bécsi ötvös még 1661-ből származó követelése 1512 frt, Mörat 32 képerért, melyeket Wesselényi vett 800 frton s örökökkel ígért megfizetni, Gaudenz bécsi olasz fűszerért — 1669 januárban vétette Mária — 180 frt, Zanini bécsi kalmár 1549 frt, Lingh nevű bécsi mésszáros egy néhány esztendő alatt tőle hitelbe szerzett húsért 698 frt, Munteus bécsi jubilir 160 frt stb.

² Mária kérvényét a király a császári kamrához tette át, mely hosszas tárgyalás után kedvező véleményt adott róla, noha, mint mondja, Wesselényi már életében 60.000 frtnál többet kapott kegydíjul vagy más ily czímen. A vélemény közös pénzügymin. lev. Bécsben.

özvegy az egész idő alatt szerezni bírt. De ezt is lassan apróbb részletekben kaphatta meg, noha a király meghagyta a pozsonyi kamarának, hogy ha a rendkívüli jövedelemből nem telik, a rendesből folyósítsa a harmincezer forintot. 1669-ben összesen valami hatezer forintot fizettek ki¹ s csak a következő évben kapta meg a többi, nem ugyan ő, hanem hitelezői.² Az oroszlánrész Listius Jánosnak jutott, ki akkor már tizenhétézer forintra leapadt követelésére a kincstártól 22.000 forint hypothecát kapott, mit egész értékében számítottak be Máriának. A maradé nyolcezer forint apróságokra ment el s különösen Zichy István, a kamara elnöke fogta le belőle a maga követelését.

Ez a Zichy István éveken át élénk összeköttetésben állt az özvegy nádornéval. Magas állású, nagy befolyású ember volt, Wesselényinek egykor kiváló kedvencze és pártfogoltja, utóbb fáradhatatlan jószágszerző s a Zichyek óriási vagyonának első alapvetője. Széchy Máriával főleg azért tartá fenn éveken át a jó viszonyt, mert az özvegy jószágaira vetette szemét. Fölötte előzékenynek mutatkozott iránta, míg tervei valósulását remélhette, de rögtön Mária ellen fordult, mihelyt számításaiban csalódott. Önző szándékai³ érdekében igen benső viszonyba helyezkedett Nagy Ferenczczel, ki néha inkább őt szolgálta, mint úr-asszonyát, kinek fizetési tisztje volt.

Mária teljesen ura levén jószágainak, melyeket mind korlátlan rendelkezési és végintézkedési joggal bírt, az adós-

¹ A pozsonyi kamara zárszámadása 1669. Orsz. Lev.

² A kifizetésekről készült összeírás Orsz. Lev. N. R. A. 678: 22.

³ Jellemzésére Széchy Mária egy érdekes esetet mond el. Midőn 1669-ben a király a 30.000 frt kegydíjat megadta neki, Zichy István, a kamara elnöke, figyelmeztette a nádornét, hogy bizony

három évig is eltarthat, míg a kamra az összeget kifizeti. Mivel azonban Listius János nagyon sürgette a maga 17.000 forintját, Zichy azt az ajálatot tette, hogy kifizeti Listius követelését, ha Mária zálogul leköti neki a murányi urodalom egy részét Rőczét és Vizesréthet. Mária 17.000 forintban lekötötte neki e két helyet, természetesen addig, míg

ságoktól való szabadulás, a pénzszerzés legtermészetesebb eszközének egyes birtokok áruba bocsátása látszott. Először lengyelországi — blazsovai-gdovai — jószágai eladásával tett kísérletet. Ez uradalmat férje még 1645-ben százezer tallérban kötötte le neki. Most az özvegy Lengyelországba küldötte komornyikját Gyöngyösi Istvánt, hogy adja el a jószágot, formalisan meghatalmazva őt, hogy a kötendő szerződésre jogérvényesen aláírhasa a Széchy Mária nevet. Gyöngyösi elvégezte a reá háruló feladatot s Mária százezer tallérnyi követelését 40.000 lengyel frton eladta Lubomirski Sándor herczegnek. De a szerződés¹ ellen Thököly István tiltakozott. Az ebből származó pörpatvar csak évek multán végződött s Mária nagy áldozatokkal volt kénytelen Thököly István jogát megváltani.

Másféle eladásokra kellett gondolnia. Majdnem minden urodalmát áruba kezdte bocsátani. Egyre alkudozott Zichy Istvánnal, Nádasdy Ferenczczel, Zrínyi Péterrel Murányt, Lipcsét, Szendrőt kínálgatva nekik. Az érdekellentétek folytán hol Nádasdyval, hol Zrínyi Péternével veszett össze s pénz helyett csak kellemetlenséget szerzett. Egy ideig Nádasdy Lipcsét, Zrínyi pedig Murányt óhajtotta. Mikor Nádasdy elesett Lipcsétől, nemcsak összeveszett Máriával, hanem kivitte, hogy a király eltiltotta az özvegyet Murány eladásától, mi a kincstár érdekeire hátrányos lenne. Így

kamarának pénze lesz s Zichy megkapja az említett összeget. 1670-ben ezt meg is kapta, de azért Mária kötelezvénye alapján még évek mulva is követelte a kincstártól az említett két helyet vagy a zálogösszeget. Mária egy nyilatkozata 1673—74-ből. Orsz. Lev. N. R. A. 55: 9.

¹ A szerződés 1667 szept. 22-én kelt in residentiam suarum excellentiarum Lubomirski és Gyöngyösi közt. Thököly egy tiltakozása folytán Mária brevis informatiót íratott, melyben kifejti jogait. Nem félti őket. De »tekintvén ő nga a

jó atyafiságát és a magyarságot kéri arra condescendálni, hogy egy bizonyos terminusra concertáltassanak mindkét részről becsületes törvénytudó főrendek». Szendrőbe kérte tehát pro 19. hujus Thökölyt, de választ sem vett tőle. A szerződés s a nyilatkozat Orsz. Lev. N. R. A. 722: 23. Később 1669-ben az ügy mégis elintéztetett s Mária 45.000 tallér értékű magyarországi birtokkal, a többek közt Enyiczkével 25.000 tallér értékben kárpótolta Thökölyt. A szerződés Akad. kéziratár.

azután Lipcsére szerződött Zichy Istvánnal, Szendrőt pedig valami 22.000 frtban Zrinyi Péternek adta zálogba, míg Nádasdy később megbékülve vele, a tokaji szőlőket vette meg 21.512 frtban, illetőleg kötelezte magát, hogy Mária adósságaiból ezt az összeget átvállalja.

Mindebből a sokféle transactionból az özvegy igen kevés készpénzt látott s minthogy Murányt egészben eladnia nem volt szabad, azon kisegítő eszközhez folyamodott, hogy zálogba tette egyes részeit úgy, hogy végre «egy hely sem maradt, a mely bizonyos adósságokban egynek is, másnak is nem hypothecáltatott volna».¹ De nemcsak egyes javakat, hanem egyes jobbág্যokat, sőt jogokat is pénzzé tett. A többek közt megengedte némely jobbágynak, hogy bizonyos díj lefizetése után «armalist hozasson». E mellett a gazdálkodás Mária gyakori betegsége folytán a leghanyagabbul ment, a tisztartók örökösen panaszkodtak, hogy nincs vetőmag, nincs munkás, nincs pénz. Mintha átok terhelte volna Wesselényi örökségét, pár év alatt annyira a bomlás legsivárabb képét nyújtotta az. A földet darabonként húzták ki a beteg, törődött özvegy asszony

¹ Ezt Gyöngyösi írja 1686 jún. 18-án s a jó időkben Murány évi jövedelmét 13—15.000 frtra teszi. THALY K. Adalékok a Thököly-R. korszak ir. tört. 1. Később Széchy Mária is készített kimutatást a murányi javak állapotáról. E szerint a murányi urodalomból zálogban voltak Pohorella, Helpa, Zavadka egyes részei Joanellinál 7500, más részei Keczer Ferencznél 5.166.83 és fél, a migleszi ház és birtok Lengyel Jánosnál 3000, Perlasz Csathó Mihálynál 3000 forintban s így a zálogösszeg 20.666.83 és fél. Hypothecálva voltak Jolsva városa a kassai jezsuitáknak 27.777.77 és fél, Rőcze és Vizesréth Zichy Istvánnak 17.000, Murányalja és Lehota Rittmiller és Raitter, továbbá Selmecz, Körmöcz és B.-Bánya városoknak 10.500, Lubinik és tartozékai Vutkovicsnak 9.062.80,

Zdichova, Kis-Rőcze, Telgárt, Vernár egyes részei Thököly Istvánnak 30.000, Chysno Beniczky Tamásnak 4.033.33, Szömőcze Bethlen Farkasnak 7.600, Polonka az esztergomi káptalannak 15.000, Süvöte Thököly Zsigmondnak és Egresdy Boldizsárnak 4.000, Taplócza Galgóczy Istvánnak 2.000, Hoszurét és Mnisán Nagy Ferencznek 14.225. Az összes adósság 160.365.14. Ugyancsak Murányra 50.000 successiója volt gróf Batthyány Pálné-Illésházy Katának, a hypotheca nélküli adósságok 31.480 frtot tettek s ezenkívül volt 21.512 frt, melynek kifizetését a tokaji szőlőkért Nádasdy Ferencz vállalta. Ez adósságok együttvéve jóval meghaladták a 216.106 frt 88 és fél denárt, melyben Mária Murányt bírta. A kimutatás Országos Levéltár. N. R. A. 55: 9.

lába alól s jóval előbb, mint a nagy vihar kitört, mely megfosztotta mindenétől, tényleg vajmi keveset mondhatott magáénak egykori fejedelmi vagyonából.

II.

Mint anyagi bajai, úgy összeköttetései a politikai mozgalmak vezetőivel szintén férjétől maradtak hagyatékuł Széchy Máriára. Mindkettő egyaránt nyűgözte s egyformán sietteté végzetszerű sorsa beteljesedését.

Wesselényi Ferencz nádor halálával maga a nagy nemzeti mozgalom titokban, a szinfalak mögött folyt tovább szakadatlanul s mint a lassú, de emésztő betegség folyton szélesebb rétegekbe hatolt. A korban, a viszonyokban, a politikai légkörben rejlettek a betegség magvai s egyik-másik kiválóbb egyéniség elhúnyta nem emelhetett gátat terjedésének. A természeti szükségesség folyománya volt s csak kevésbé függött egyesek dicsvágyától vagy hazafiságától, önérdékétől vagy politikai eszélyességétől. Igazi vezetője sohasem volt e mozgalomnak, mely a természet törvényei szerint ellepte az országot, mint a föld árja a rónát ellenállhatatlanul. Egymás után húnytak el Zrínyi Miklós bán, Lippay György a magyar kath. egyház primása, Wesselényi Ferencz az ország nádora, de a mozgalom nem szűnt meg, míg elemi erővel ki nem dühöngte magát.

Férje halála után azonban az özvegy viszonya az özseesküvéshez természetszerűen megváltozott. Ha lett volna hajlama irányt adni a mozgalomnak, mint asszonynak erre módja semmiesetre sem nyílt többé. Sőt most elveszté azt a közvetett befolyást is, melyet mint az ország nádorának neje, férje útján gyakorolhatott menetére. Azok, kik az ügy élére kerültek, őt is felhasználták ugyan,

33. GRÓF ZRINYI PÉTER.

Wiedemann Com. Gloriæ II. gyűjteményéből

FRANCESCO NADASTI CONTE PERPETVO DELLA
TERRA DI FOGARAZ, DELLI CONTADI DI CASTEL FERRATO,
SIMEG E SALAD, SVPREMO CONTE & CONSIGLIERO DI
STATO DI S. M. CES^a E SVO CAMARIERO SVPREMO GIUDICE
DELLA REAL CORTE DI VNGHERIA.

34. GRÖF NÁDASDY FERENCZ.

Priorato: II. list. di Leopoldo Cesare művéből.

mikor érdekek kívánta, de mérvadó szerepet nem juttattak neki további tevékenységekben.

Férjével együtt ment bele a mozgalomba. Mélyen benne volt, mikor a nádor meghalt. Hogy a sokat zaklattott özvegy, a ki minduntalan a felség kegyelméhez fordult, a ki folyton a trón körüli érdemeire, a Habsburg-ház iránti hűségére hivatkozott, ugyanekkor a király ellen irányuló mozgalomnak tevékeny támasza és buzgó előmozdítója maradt, hogy nem volt lelki ereje szakítani az összeesküvéssel, noha éles ítélete előtt nem maradt rejtve annak egész reménytelensége s a hazafiasság leple alatt folyó önös érdekküzdelem, az életének tragicus ballépése, melyért csakhamar meglakolt könnyörtelenül.

Helyzete nem igazolja ugyan, de mindenesetre megérteti magaviseletét. Ugyanazok, kiktől anyagi bajainak orvoslását reménylette, voltak a nemzeti mozgalom vezetői. Nádasdy Ferencz és Zrinyi Péter, kik egyszer czi vakodva, másszor egyetértve állottak a politikai mozgalom élén, egyre pénzügyi, jószágvásárlási tárgyalásokat folytattak Széchy Máriával s az özvegy hol az egyiktől, hol a másiktól remélte a segílyt anyagi bajaiban. A háttérben pedig ott dolgoztak Nagy Ferencz s egy ideig Bory Mihály, sőt utóbb gyóntatója pater Cziráky Antal, minden erejüket megfeszítve, hogy a vezetésre szorúlt beteges asszonyt minél inkább belebonyolítsák a mozgalomba.

Az összeesküvőknek viszont szükségök vala olyan aszszonyra, mint Széchy Mária. Rendkívüli hasznát vehették. Nem belátását, tanácsát, eszét keresték. Nem szellemi képességeit óhajtották férje halála után értékesíteni. Sőt e tekintetben nem számítottak, nem adtak reá semmit s ha maga nem mondaná, a dolog természete kétségtelenné tenné, hogy a mozgalom további irányának meghatározására Széchy Mária a legcsekélyebb befolyást nem gyakorolta.

De nem volt kivüle akkor Magyarországon asszony, ki más tekintetben olyan hasznos szolgálatot tehetett volna az interessatusoknak, mint ő. Sokoldalú, mindenfelé, még Lengyelországra is kiterjedő összeköttetései, Murány kedvező fekvése, mely az ország akkori földrajzi viszonyai mellett mintegy teremtvé volt reá, hogy a szerteszét lakó hazafiak érintkezéseiben központul szolgáljon, sőt még nyilvánvaló pénzügyi bajai is nagyon megkönnyítették az összeesküvők működését. Széchy Mária kiterjedt levelezése, a gyakori gyűlések, melyek jószágain tartattak, az udvarnál s a király pártján levő magyaroknál nem keltettek gyanút, nem ébresztettek bizalmatlanságot soha. Azt hitték, hogy pénzügyi bajai miatt alkudozik Thököly Istvánnal, Zrínyivel, Nádasdyval és másokkal. Nem tűnt fel, ha ezek vagy megbizottaik minduntalan meglátogatták, hisz tudta — vagy legalább tudni vélte — mindenki, mit keresnek nála. Széchy Mária csak nevét adta oda a mozgalomnak, csak takaróul szolgált az összeesküvők érintkezéseinek. Passiv szerepe volt tehát. De passivitásában is olyan szolgálatokat tett, melyek nélkül a mozgalom aligha öltött volna oly nagy arányokat, mert az emberek sűrű járása-keleése, ide-oda utazása, tanácskozásai hamar magokra vonták volna az udvari körök figyelmét. Épen az a nyilvánosság, melylyel az összeesküvők egymással a nádorné közvetítése mellett érintkezhettek, tette lehetővé, hogy a magyarányú mozgalom sokáig észrevétlenül folyhatott.

Nagy Ferencz még arra is gondot viselt, hogy olyan egyéneknek, kik esetleg gyanút kelthettek volna, szintén legyen jogczímök gyakran ellátogatni Murányba. Azt szokta rólok híresztelni, hogy ők is a nádorné szolgálatába léptek. ¹

¹ Széchy Mária murányi vallomásaiban írja: «Én hozzám Szepessy Pálnak semmi kötelessége nem volt, hanem Nagy Ferencz uram költötte reá, hogy conven-

tionalis szolgám, hogy annyiival inkább vele correspondeálhasson és ide járhasson. Orsz.» Lev. Mon. gyűjtemény.

Wesselényi elhúnyta után egy ideig Széchy Mária Nagy Ferencz befolyása alatt főleg Nádasdyhoz tartotta magát, ki a szép és nagy lipcsei jószágot igyekezett tőle megszerezni. Élénk és szívélyes levelezést folytattak¹ s a nyár

1 Széchy Mária és Nádasdy ez időbeli viszonyát a következő, mind Mária sajátkezű és a bécsi titkos levéltárban fenmaradt levelek világítják meg: — I. Méltóságos Judex Curiae uram! Kigyemed méltóságos levelét nagy becsülettel vettem mint bán uram ő Kigyeme levelével együtt, kiben írja Kigyemed, isten Bécsben felvívén, dolgaimat segíteni fogja. Isten fizesse Kigyemednek hozzám ily nagy kötelességgel való jóakarátj[á]t; azon igyekezem én is, az én árva állapotom szerint megszolgáltatásam Kigyemednek. Édes méltóságos Judex Curiae uram, pennára nem bízható beszédim levén Sente Bálint urammal az öcsém Széchi György uram dolgában is, kérem Kigyemedet, küldje hozzám, a minthogy pünkösdi napjára csak azért megyek Lipcsére, hogy közelebb érhessem ő Kigyemét. Lessenyei Nagy Ferencz uram ő Kigyeme Sente Bálint uramnak írt leveléből mindeneket megírt. Az asszonynak ő Kigyemének ajánlom kötelességgel való szolgálatomat. Magamat ajánlom tovább is Kigyemednek hozzám szíves jó akarátjába. Muránban 1. Mai 1667. Kigyemednek kötelességgel szolgál G. Anna Maria Széchi mp. P. S. Makai uramtól az aranybáránnyal felküldöttem; kérem Kigyemedet, igazgassa abban is, úgy tudhassa rendesen véghez vinni; meghagytam ő Kigyemének, hogy Kigyemedhez menjen elsőben is Podendorfra (*Pottendorf*). *Külczim*. Excellentissimo Comiti domino domino Francisco de Nádasd stb. — II. Nagy Ferencznek: Isten sok jókkal áldja meg Kigyelmedet. Nádasdi uramnak szóló levelet megírtam (az itt következő III. számú levelet érti) s el is küldtem Kigyelmednek, ha nem helyes, csak minutáltassa Kigyelmed, örömet más irok. A diest azért nem írtam, Kigyelmed úgy írja, az mint helyesnek látja. El ne felejtse Ki-

gyelmed édes komám uram, ha Kigyelmednek jó tetszése leszen, talám nem árt valamit ezekben a közönséges jó dolgokban is emlékezni, és hogy arról is akartam volna ő Kegyelmével szólni, minemű karban legyenek mostan és mint lehetnek jövődöben s ha valahogy oly történet esik rajtunk, nem az a kit vártunk, mit kellessék akkori időben cselekednem. Ha Kigyelmednek jó tetszése, édes komám uram, netalám nem ártana több dolgokkal is elvegyíteni Kigyelmednek ő Kigyelmével való beszédét s az én adósságimról is hogy lenne segítséggel. Ezeknek csak azért kellene lenni, hogy ne láttassék az, hogy Sente uram által üzent dolgokról akartam volna beszélnem, hanem legyenek többek is; mindazonáltal álljanak Kigyelmednek jó tetszésén, valamint Kigyelmed jobbnak és helyesbnek (*látja*), úgy cselekedjék. Ha lehetséges, csakugyan érte legyen Kigyelmed, ne beszéljünk mostan ő Kigyelmével, s kérem Kigyelmedet, ha valahogy kezéje esnék Kigyelmed, küldjön elől valakit, tudjam magamat mihez tartani, mert én minden bizonynyal 14-(dikén) Dubniczán leszek, ha isten ő szent felsége egészségemet adja. Ajánlván ezek után istennek Kigyelmedet. Gajdelen, 2. Juli 1667. Kigyelmednek becsülettel szolgál G. Anna Maria Szechi mp. P. S. Komámasszonynak ő Kigyelmének ajánlom szolgálatomat. *A margón*. A luca-tini dologról mit kellessék cselekednünk, kérem írja Kd s talán nem ártana Balognak írni; mind többet-többet cselekeszenek, ha így hagyjuk. — III. Méltóságos Judex Curiae uram. Komám, Nagy Ferencz uram ő Kigyelme megyen a Kigyemed szolgálatjára s ha el nem talált volna is menni ő Kigyeme, elküldtem volna Kigyemedhez, minek előtte szemben legyen velem Kigyemed, mivel látom e világnak csudálatosképen for-

derekán Mária Dubniczára várta az országbirót. Nem találkoztak ugyan, de Nádasdy bizalmasa és ítélőmestere Szepte Bálint az özvegyet, Nagy Ferencz pedig Nádasdyt kereste föl. Máriában már ekkor aggodalmak merültek föl a jövő iránt s szóba hozatta Nádasdy előtt, «ha valahogy oly történet esik rajtunk, nem a kit vártunk, mit kellessék akkori időben cselekedni». E mellett pillanatnyi zavaraiban is igénybe akarta venni a dúsgazdag országbiró segélyét. De rossz helyen kopogtatott. Nádasdy főleg arra nézett, hogy az özvegy bajait minél inkább a

gását és vélekedését, a kiről szóval izentem ő Kigyeme által, ha helyesen lesz-e Kigyemmeddel való szemben lételem, vagy nem? Én ugyan elmegyek Dubniczára; ha isten el oda hozza Kigyemedet, annyira megalázza magát, nagy gráciának tartom s meg is szolgálom. Ha pedig az lesz-e a Kigyelmed tetszése, hogy el ne jöjjön, komám uram ő Kigyeme által izentem mind azokról, kiről magam akartam volna méltóságos személye jelenlétével szólnom, mivel ő Kigyeme Kigyemednek is igaz szolgálja. Mindazonáltal álljanak mind ezek az Kigyemed jó tetszésén. Sztrecsénben. Juli 1667. Kigyemednek becsülettel szolgál. G. Anna Maria Szechi — IV. Ugyanez időből való (1667 jul.) a következő s Nagy Ferenczhez intézett levél-törödéek: P. S. Kiadtam vala Kigyemednek szóló levelem, mikor kigyemed levelet Nádasdi és Szepte uram ő Kigyeme levelekkel együtt vettem ma ebédkor. Az adósságon édes komám uram nem törődöm felettébb; hogy ne sajnálnám, lehetetlen, én immár abban benne vagyok, hanem tartom a Kigyemed írásához magam, jó rendben vevén, az isten megsegít abban Kigyemed jó di[a]lecticája és jó okoskodó elméje által, csak vehesse rendben jó módjával — — — (kiszakadt) dolgairól irtam ma is Kigyemednek, valamint Kigyemed javálja, én úgy cselekszem, de ez a reménség tartás nem oly gorombán kellene lenni,

hogy ő abból magának fundamentumot csinálhatna; mert bizony kész volnék Magyarországból is ideig kimenni, mint-hogy annak meg kellene lenni; hanem csak azért: ha nem tehet-e valami akadályt udvarnál s nem árthat-e? S ha úgy látja Kigyemed, hogy semmi szükségünk nincsen reá, mihent ír nekem levelet, mindjárt kiadom a választ neki. Nádasdi uram úgy látom, hogy mostanság el nem jó, a mint Kigyemednek is írja; úgy hiszem, contentus lesz-e ő Kigyeme, ha Kigyemmeddel fog szólhatni, akár most s akár máskor; nem tudom ha huszadik augusztusig ezen a földön lehetünk-e; ha akkor [ra] kellene maradni Kigyemednek ő Kigyemével való beszédinek? de a mint Kigyemed írja, ha Szepte urammal fog Kigyemed szólani, egyet teszen. Édes komám uram ha ugyan úgy tetszik Kigyemednek, hogy Dubniczára menjek, eltnegyek s oda halasztom Kigyemmeddel való beszédemet. Barkóczy uramnak és többeknek Kigyemednek szóló levelét elküldtem, Szuhaí uraméknak is irtam; szintén ma küldtem Muránba is, borokat is hagytam, hogy hozzanak, ha ugyan kívánatni fog Szepte uram írása szerint. Édes komám uram, kérem Kigyemedet, írjon még: mikorra várhatom Kigyemedet Dubniczára, ha oda megyek? Az édes komam asszonynak ajánlom sok szolgálatomat, megszolgálom a cseresznyét; e mi jó tót földünkön nincsen.

saját előnyére aknázhassa ki s végül Lipcsét csak oly föltétellel akarta megvenni, hogy a vételárba Mária beszámítsa neki azt az ötezer tallért, a melyet eddig az összeküvés érdekeire költött.

Nem csupán Széchy Máriában, hanem épen oly mértékben Nádasdy Ferenczben is teljesen összebonyolódott a pénzbeli és a politikai érdek s önzetlen, tisztán hazafias rugók egyiknél sem működtek. Egymás kiaknázására törekedve, jó viszonyuk gyorsan megszakadt. Lipcsére jobb vevő jelentkezett, Zichy István, a nagy tekintélyű kamaraelnök. Mária eleinte nem vette ajálatát komolyan s csak azért biztatta, hogy meg ne haragítsa. De nem sokára kitünt, hogy Nádasdyval nagyon nehéz lesz megegyezni. Másrészt Zichy mindinkább megnyerte Nagy Ferenczet s így csakhamar elütötte Lipcsét Nádasdy kezéről. Ezért azután Mária és Nádasdy közt kemény harcz és háború támadt. Az országbiró az udvarnál okozott bajt a nádornénak, ki viszont embereivel azon dolgozott, hogy Zrínyit és Nádasdyt összevegytse s elválassza egymástól.

Széchy Mária mindinkább Zrínyihez csatlakozott; fiává fogadta s százezer talléron eladta neki Murányt és Szendrőt akképen, hogy ez összeget azonnal megkapja, az illető jószágok azonban csak halála után menjenek át Zrínyi birtokába. De az alkut nem lehetett végrehajtani. Szép terveit halomra döntötte Nádasdy és Vitnyédy. Amaz az udvarnál kivitte, tiltsák meg az özvegynek Murány eladását, ez pedig Zrínyit beszélte rá, álljon el a vásártól. Mint a villámcsapás oly váratlanul sujtotta Máriát a hír, hogy e részről sem kaphat pénzt sürgős adósságai törlesztésére. A legnagyobb reményekkel várta volt Zrínyit Murányba — 1668 január — hogy a szerződést megkössék. Megalkudtak s Mária már mentve képzelte magát anyagi bajaitól, mikor egyszerre arról értesítették, hogy a szerződést

végrehajtani nem szabad s most elülről kezdheti a kibontakozás fásasztó munkáját.¹

E tekintetben meddő maradt Zrínyi murányi látogatása. De az összeesküvés terén annál sikeresebb volt az. Mária Lipcsébe kísérte a bánt, ki a nádorné lengyelországi összeköttetéseit igyekezett politikailag felhasználni. A lengyelek fontos szerepet játszottak Zrínyi tervezgetéseiben, ki mindig a francziák, xiv. Lajos segélyéről ábrándozott s azt remélte, hogy a francia befolyás Varsóban is nagy szolgálatokat tehet ügyének. A nádornénak volt Lengyelországban egy bizalmas embere, Wojensky kanonok. Ezt hívatta Lipcsébe s ott közvetlen érintkezésbe hozta Zrínyivel, sőt hihetőleg Zrínyi rábeszélésére maga is Lengyelországba készült utazni. Mária májusban akart a nagy útra indulni. Ez a szándéka sem tűnt fel senkinek, noha Bécsben is tudtak róla, mert lengyelországi jószágainak tervezett eladásával hozták összefüggésbe.²

De nem távozott hazájából. Itt is szükség volt reá s a nyáron az ő védszárnyai alatt tartattak az összeesküvők nagy tanácskozásai Stubnyán és Szendrőn. A hévvízbe ő hívta meg Zrínyit és Nádasdyt, aug. 18-ára pedig Szendrőbe a felvidéki nemesség számos tagját. Mindezen tanácskozásokban ő maga közvetlenül nem sok részt vett. Mégis jelentékeny eszköz volt mindenben, mert az események

¹ Valosínüleg ez eseményre vonatkozik Széchy Mária következő sajátkezü, Nagy Ferenczhez intézett kelet nélküli levélkéje: Édes komám uram. Ezen órában érkezék meg Mátyás, minemű levelet hozott, Kigyemmeddel magával kell szükségesképen szólanom; a pénzben semmi nem leszen, nem engedik az misztorok, Vitnyédi. Én tíz óra után mindjárt indulok, és a mezőn Kigyemmeddel szólók ezen dologról. Im elküldtem a leveleket, olvassa Kigyemed míg oda érek. Ma vasárnap. Kigyemmednek becsülettel

szolgál. G. A. M. Sz. Eredetije bécsi áll. lev.

² 1668 május 11-én Zichy István írja Bécsből Máriának, hogy úgy állapotnak meg Pálffyval, hogy úrnapi táján indulnak a stubnyai hévvízbe «mire talán meg mi oda érkezünk, isten Ngodat is meghozza Lengyelországból». Máj. 27-én meg azt írja Máriának, hogy fürdeni megy «mivelhogy Ngod elhalasztotta lengyelországi útját». A levelek Orsz. Lev. Limbus XIX.

legalább látszólag ő köréje csoportosultak, őt kereste föl a mozgalom másik kiváló nőalakja, Zrínyi Péterné, ki személyesen akarta kezébe venni a lengyel összeköttetések vezetését s kétszer is megfordult Murányban, hogy Nagy Ferenczet magával vigye Lengyelországba. De a két asszony közt nem fejlődött ki baráságosabb viszony s mindkét ízben nehezteléssel váltak meg egymástól.

A mily kevésbé tűnt föl az udvarnak az élénk mozgalom, mely éveken át folyt Murányban és Széchy Mária körül, ép oly kevésbé vették észre az összeesküvők, midőn az öreg nádorné Pozsonyba ment, hogy ügyöket az udvarnak följelentse. Nem ő volt az első áruló. Előbb maga Nádasdy, később iványi Fekete László, azután Széchy Mária és Nagy Ferencz tudtával Bory Mihály denunciálta az összeesküvést az udvarnak, mely ez időtájt a mozgalmakról már másfelől is értesítést nyert. De senki sem adhatott róla oly részletes és mindenre kiterjedő felvilágosítást, mint Széchy Mária, az összeesküvés titkainak és levéltárának őrizője. Általa nyert bepillantást az udvar az interessatusok irataiba, melyek a biztos Murányba voltak elhelyezve.

Sok mindenféle oka lehetett Máriának, hogy szakítson a mozgalommal, melytől ép oly kevésbé várhatta a haza javát, a mint nem lendített vele semmit saját magánbajain. A vezérek egyenetlensége, a lutheránusok és kálvinisták huzalkodása, a magasröptű tervekkel arányban nem álló segélyforrások, az udvar bosszújától való félelem és sok más körülmény, valamint lélektani mozzanat egyformán arra ösztönözhatték az özvegyet, hogy abba hagyja a veszélyes játékot s visszavonuljon a térről, mely neki az elhagyott, beteg asszonynak semmi esetre sem való volt.

De hogy visszavonulását a denuncians szerepével tétélje, arra nem volt szüksége. E lépésre, mely jellemén foltot ejtett s még a remélett jutalmat, eddigi működé-

seért a büntetlenséget sem hozta meg neki, ugyanazok birták, kik két év óta rossz szellemekként állottak oldalán s elhatározásaira túlnyomó befolyást gyakoroltak. A holtbeteg Bory Mihály lelkében fogamzott meg az árulás eszméje s azt Széchy Mária és Nagy Ferencz tudtával végre is hajtotta. Nemcsak az özvegy nádorné, hanem Zrinyi Péter megbízásából fölkereste Rottal János grófot, a császár egy hű emberét s fölfedezte előtte a dolgot Máriának adott ígéretéhez képest elhallgatva mindazt, mi a házára és az interessatusokra ártalmas lehetne. A sors gyorsan bosszút állt az árulón; Rottal gróftól hazatértében érte utól a halál.

De az udvar tudomást nyert a mozgalomról s Rottal, ki különösen Nádasdyra neheztelt, a Borytól hallottakat teljesen föl akarta deríteni. Pozsonyba kérette tehát a nádornét, kinek férjével egykor a legbensőbb baráti viszonyban élt, s az összeesküvők összes iratait elhozatta Murányból. Mária 1668 végén érkezett Pozsonyba, hol hónapokig kellett maradnia. Hívták Bécsbe, de nehéz betegségbe esett s csak Nagy Ferenczczel küldhette oda az iratokat. Ezekből az udvar a leglényegesebb mozzanatokra teljes tájékozást szerzett s hozzálátott az ország pacificálásához. Eleinte a béke és az engesztelés eszközeivel tett próbát, de noha Zrinyi is, Nádasdy is kibékültek az udvarral, a viszonyok erősebbek voltak az embereknél s ellenállhatatlanul sodorták őket a catastropha felé.

III.

Széchy Mária e dicstelen szereplésével zárul be a nagy összeesküvés egyik felvonása. A mi ezután következett, abban neki közvetve is csekély rész jutott. Nehéz betegség gyötörte. E mellett otthon bizalmatlanság támadt

iránta. Pozsonyi időzésének valódi céljait nem sejté ugyan senki, mert az udvar titokban tartott mindent, sőt az összeesküvési acták összes eredeti példányait visszaszolgáltatta kezeihez. De azzal az ösztönszerűséggel, mely a nép szavát isten szavává teszi, kezdtek reá gyanakodni, midőn híre ment, hogy a király harminczezer forint kegydíjat utalványozott neki. Az árulás bérének mondták ez összeget s egy ideig kerültek a murányiakkal való érintkezést.

Nagy Ferencz mesterkedései azonban hamar eloszlaták a keringő híreket s Murány lassankint újra szerepelni kezdett a mozgalomban. De csak Murány s kevésbé Széchy Mária. Egy egész esztendőn át bajlódott nehéz testi szenvedéseivel, melyek őt önmagával tehetetlenné, környezete rabjává tették. Immár teljesen Nagy Ferencz hatalma alá került, ki ez időben szokta azzal biztatni, ne féljen semmit, úgy fogja tartani, mint egy királynét, csak engedje őt cselekedni s ne avatkozzák semmibe. A beteg asszony nem tehetett ellent s nagyon igazaknak látszanak ama szavai, hogy «ezekben az állapotokban — a pozsonyi feladást követő eseményekre czéloz — én kit tudtam, kit nem; hanem ha akkor tudtam meg, mikor már meglettek». Jöttek-mentek az emberek Murányba, de a vár beteg úrnője gyakran csak akkor tudta meg, ki járt oda fenn,

¹ Pozsonyban való súlyos betegségéből sokáig nem gyógyult ki s legföllebb időnkint érezte magát könnyebben. 1670 aug. 26-án írja Rottalnak: «Elég aresztomom az én két esztendőtlől való súlyos nyavalyám». A levél Nádasdy-levéltár. — 1669 márcz. végén betegen érkezett Pozsonyból Lipcsébe. Márcz. 31-én írja onnan Nagy Ferencz: «Igen súlyos betegségbe esvén e napokban asszonyom ő nagysága, sem leveleket sem egyéb dolgokat ő nga eleibe mostanában nem vihetni». A levél Baan Sándorhoz van intézve, O. L. A kamarához intézett le-

velek 1660—69-ki csomó. 1669 nov. 12-én Mária ezt írja Nagynak: «A Kd levelére, hogy eddig választ nem adhattam, bocsánatot várok. Minemű nyomorultul voltam, a kit a körülöttem való nép is megtud mondani, nem hogy irhattam volna, de még csak nem is gondolkodhattam az én terhes nyavalyáim miatt.» Ugyan e levélben írja: «Nem tudom, az én istenem ilyen nyomorultul is meddig tart a világon. Emberi mód szerint ítélvén, sokszor úgy vagyok, félórát sem remélhetem, hogy éljek». A levél O. L. Limbus xx.

«mikor immár elment».¹ Épen úgy a levelezés is csak látszólag folyt az ő neve alatt. Nagy Ferencz dictálta neki a leveleket vagy kész fogalmazványt tett eléje, melyet a gyöngye asszony sokszor olvasatlanul aláírt. Különben is tömegesen voltak Nagynál a nádorné keze írásával és pecsétével ellátott blanquetták — albák —, melyeket üzleti célokból vett magához, hogy a sürgősebb pénzbeli és gazdasági ügyeket távolléte idején is végezhesse úrnője nevében. Ez «albák»-ra azután azt írhatta, a mit akart. Írt is sok mindent; izgatott, fondorkodott árulása után is s végre magát és úrnőjét egyaránt örvénybe sodorta.²

1670 tavaszán indult meg az ország különböző pontjain a fegyveres mozgalom, melyről egy ideig csak kósza hírek érkeztek Murányba. A nagy vihar eleinte kimélni látszott az özvegy nádornét, ki még július 14-dikén elég vidám kedélyhangulattal nézett a jövő elé s ráért megköszönni Szegedy egri püspöknek a küldött cseresznyét, mint a mely Murányban, e «kösziklás helyen» akkor tájt ujság volt.

Pedig már lett volna oka az aggodalomra, észrevehette volna a nagy zivatar előhírnökeit, mert a szendrei jószágot, mint Zrínyi Péter tulajdonát, a fiscus már zár alá vette.³ Ez volt az első, ámbár nem nagyon érzékeny csapás, mely az özvegyet sujtotta. Csakhamar rohamos sietéssel következtek a sokkal fájdalmasabbak.

Még a tavasszal, 1670 ápril 30-án kiadta a király a

¹ Murányi vallomása.

² Második, pozsonyi vallomásában írja Mária: «Hogy szegény uram halálától folyvást a felül megírt dolgokban valamiben részes voltam és valamit cselekedtem, azt mind Bory Mihály és Nagy Ferencz uram javallásából cselekedtem, valamit valahová írtam, ő Kmek iratták velem. Készen hozták a leveleket előmbé, úgy kellett subscribálnom». Ez csak

részben igaz; Nagyhoz intézett levelei 1667/8-ból azt mutatják, hogy ekkor még nem vált tehetetlen eszközzé s hogy csak 1669-től kezdve közeledik az igazsághoz önvédelme.

³ A kamara jul. 11-én Széchy Mária jul. 9-ki levelére felelve, még azzal biztatta, hogy mihelyt kiderül, hogy Szendrő az övé s nem Zrínyié, vissza fogja kapni. Orsz. Lev. N. R. A. 1652. 45.

rendeletet,¹ hogy Murányba német helyőrséget kell vetni. A végrehajtást azonban akkorra halasztották, mikor a német hadsereg megszállja a felvidéki vármegyéket. A mint ez megtörtént, lecsapott az első bomba Murányba. Széchy Mária királyi parancsot vett, mely megtiltotta neki az összeesküvőkkel való további érintkezést s kötelességévé tette Nagy Ferencz és a várban levő többi rebellisek kiszolgáltatását. E parancsot július 25-én kapta s e naptól kezdve eltűnt a nyugalom Murányból.²

A német hadak közeledtére a compromittáltak közül többen Murányban kerestek menedéket. Ott húzta meg magát Nagy Ferencz, sőt nejét és gyermekeit is oda hozta. Széchy Mária lelkesen védelmére kelt ugyan jószágigazgatójának, midőn Spork a király nevében kiszolgáltatását követelte, de közel állt a gyanú, hogy az írásbeli védelem nem lesz elegendő. A fegyveres ellenállásra kezdtek tehát gondolni. Széchy Mária lelki tanácsadója, pater Cziráky elé terjesztette a kérdést, szabad-e önvédelmet gyakorolnia, ha a király csapatai megtámadnák Murányt s erőszakosan meg akarnák a várat szállani? Minthogy ekkor még Nagy Ferencz harcias kedvben volt, kebelbarátja a pater az önvédelmet törvényesnek és szükségesnek nyilvánította.

Széchy Mária késznek látszott fegyveresen megvédeni tulajdonát, ősei örökségét s ha húsz évvel fiatalabb, ha testi erejét és lelki bátorságát meg nem törí az idő, ketségkívül ép oly hősiezen megtartotta volna Murányt, mint a következő évtizedben Zrínyi Ilona Munkácsot. Az ellenállás nem is mutatkozott reménytelennek. A vár védművei jó karban voltak, a sánczokon negyvenkét ágyú állt, az éléskamrák készletei hosszú időre kielégítették a szükségletet. Az ellenállás sikerének előfeltételei nem hiányoz-

¹ Közös hadügymin. Expedit 1670. 464. lap.

² A részleteket HAJNIK Imre már idézett műve: Széchy Mária utolsó életévei.

tak tehát. Csak katona nem volt elég, de e bajon könnyen segíthettek. A nádorné többi váraiban és jóságain volt ember, kit Murányban lehetett rendelni. Különbben is az elégtelennek egy része szívesen eljött volna a biztonságot ígérő várba, hol a még mindig befolyásos nádorné ægise alatt mindenesetre több kilátásuk nyílt a menekülésre, mint a védtelen vidéken, mely mindinkább meghódolt az előnyomuló német hadaknak.

Murány vára védelméhez nem hiányzottak a szükséges előföltételek. De hiányzott egy, az elszánt harczias szellem, a kitartó bátorság. Lanyhán, erélytelenül folytak az előkészületek; összesen valami százötven főnyi helyőrséget tudtak szerezni, az ágyuk szolgálatára egyetlen egy német tüzér állt s másféle hiányok is mutatkoztak. A legnagyobb baj azonban az volt, hogy a murányi Venusból immár vén asszony lett s léha, ingadozó környezete, mely csak fenyegetőzni, lármázni tudott, de férfiasan cselekedni nem, a döntő perczben elvesztette fejét.

Augusztus 6-án G. de Counwald-Cucolsky vezetése¹ alatt hatvan német lovaskatona érkezett Murányaljába. Counwald Kászonyi Márton prépost kíséretében fölment a várhegyre s felszólította a nádornét, bocsássa be a német csapatot a várba. Az öreg asszony vonakodott e kívánságot teljesíteni, mely személyét és vagyonát az idegen katonák brutális durvaságának tette volna ki. Kászonyi nyersen, kihívólag bánt Máriával, ki a várkapuhoz vitette magát, hogy kéréseivel rávegye a király küldötteit, álljanak el szándékuktól, különben fegyveres ellenállással fognak találkozni. Három napig folytak az alkudozások. Mária futárokat küldött mindenfelé, Bécsbe a királyhoz és Lobkovicz herczeg főminiszterhez, Spork tábornokhoz és Rottal

¹ Terjedelmes francia jelentése a vár megvételéről Montecuccoli grófhhoz aug.

30-án kelt Murányalján. Eredetije Közös hadügyminiszterium levéltára. Bécs. 1670. 7½-ra.

grófhhoz megható folyamodványokban esedezve, hogy öreg napjaira mentsék meg a sok kellemetlenségtől, melyet az idegen őrség befogadása hozna reá. Hivatkozott érdemeire, esküdözve fogadott hűséget, késznek nyilatkozott mindenféle reversalist és kezeslevelet aláírni, sőt Murányt megfelelő jószágért átengedni; utalt a vár stratégiai jelentéktelen voltára s rimánkodva kérte a királyt, engedje meg, hogy életét, mely talán már csak napokra, órákra terjed, a német őrségtől háborítlanul, nyugodtan és megszokott kényelmében fejezhesse be. Elpanaszolta Counwald és Kászonyi kiméretlen föllépését s önérzetesen hozzátette, hogy ha megtámadnák s ő jogos önvédelemben ellenállana, ezt a király ne tekintse a köteles hűség megszegésének, melynek gondolata is távol áll tőle.¹

De ekkor szó sem lehetett többé a komoly önvédelemről. Széchy Mária ki volt szolgáltatva ellenségeinek. Az udvar, mely már aug. 2-án² elrendelte, hogy az özvegy nádornét fogságra vessék, nem vette számba kéréseit. Még mielőtt e rendelet Bécsből leérkezett, eldölt Murány s a benne levők sorsa. Counwald hasztalan sürgette ugyan az őrség befogadását s erőszak alkalmazására kis csapatával nem gondolhatott. Embereit, minthogy Murányalja már török hódoltság volt, egy majorban a hódoltságra vezető országot közelében helyezte el s értesíté Sporkot, hogy a nádorné vonakodik a királyi parancsnak engedelmeskedni. Spork tehát Károly lotharingiai herceget, a később híressé vált hadvezért további négyszáz lovassal küldötte Murány alá.

Károly herceg 9-én reggel érkezett a várhoz s nyomban felküldte Counwaldot és Kászonyit, hogy a nádornéval békésen végezzenek. De a hosszas alkudozások nem ve-

¹ A nagyterjedelmű okmány a m. tud. Akadémia Történelmi bizottsága iratai közt a Lobkowitz-levéltárból másolva. Meg van az Orsz. és a Nádasdy-levél-

tárban is. Kivonatossan közli HAJNIK J. idézett művében.

² Közös hadügyminiszterium Levéltára 1670. Expedit 464—65. lap.

zettek eredményre. Ismét komoly, végzetes pillanat állt be Széchy Mária életében, mely döntött későbbi sorsa felett. Egy ideig elég bátran viselte magát s Nagy Ferenczczel azt a categoricus választ adatta a herczeg megbizottainak, hogy a míg futárja Bécsből vissza nem tér, Murány kapuit nem nyitja meg a németeknek.

E válaszra a herczeg elrendelte az ellenségeskedések megkezdését. Százötven dragonyost — e csapat akkor afféle lovas-gyalogság volt, mely lovon járt, de rendesen gyalog harczolt — leszállíttatott a lóról s Counwald vezetése alatt megindította őket a vár ellen. A mint a sereg kétszáz lépésnyire közeledett a falakhoz, a herczeg Counwaldot egy trombitás kíséretében előre küldötte, hogy magyar, német, latin és tót nyelven kiáltsa ki a sánczokon levőknek, hogy mindenki, nemes és paraszt, ha leteszi a fegyvert s a várból önként eltávozik, bántatlanul elmehet, de a ki fegyvert fog, az lázadóként fog bűnhődni.

A herczeg ez elszánt föllépésének lesújtó hatása lett a várban levő csekély őrségre. Széchy Mária elvesztette minden bátorságát s újra a kapuhoz küldte Nagy Ferenczet, hogy ajálja föl az önkénytes meghódolást. Károly herczeg nem akarta élére állítani a dolgot. Hogy vérontás nélkül czélt érjen, beleegyezett a capitulationalis tárgyalásokba, melyek másnap, augusztus 10-én formalis meg egyezésre¹ vezettek. A lotharingiai herczeg és Széchy Mária által aláírt egyezmény teljesen biztosította az özvegy személyes szabadságát, vagyona sértetlenségét, összes magánjogait Murányra és más jószágaira, valamint a tisztességes bánásmódot, mely őt előkelő neve és állása folytán megillette. A capitulatio egyenrangú felek közt kötöttett s ha megtartatik, Máriának nyugodalmas, békés életet nyújtott volna.

¹ Eredetije a Nádasdy-levéltárban, honnan közzé tette KÁROLY János: Okl. a Nádasdy-levéltárból.

Károly herczeg a katona őszinteségével, minden hátsó gondolat nélkül írta alá az egyezséget, sőt megtartásáról becsületszavával is biztosította a nádornét, mikor látogatást tett nála. De a herczeg nem maradt Murányban, Bécsben pedig egészen másképp fogták fel a dolgot. Nem nyilvánították ugyan formalisan érvénytelennek az egyezményt, de azt állítva, hogy Károly herczeg a szerződés aláírásakor még nem sejtette, hogy a nádorné egyik «Haupt-rebellin» volt,¹ tényleg semmibe sem vették a kötést s a szerencsétlen asszonyt egyszerűen pártütőnek, hadi fogoly-nak tekintették s ennek megfelelő elbánásban részesítették.

A mint Murány kapui megnyíltak s a százötven főnyi német őrség bevonult, a zaklatások egész özöne zúdult Máriára. Kotulinsky Móricz György lett a vár parancsnoka. A durva, önző katona azzal kezdte tevékenységét hogy elkergette a cselédséget s kifosztotta a nádornét, elszedve tőle mindent, a mit a várban talált. Noha az elfogatási parancs még nem érkezett kezeihez, sőt aug. 16-án a király Sporkot utasította, nyugtassa meg Máriát, mert személyét illetőleg nem lesz bántódása, Kotulinsky kezdettől fogva a legnagyobb kiméletlenséget tanusította a nádorné iránt, a mint pedig az elfogatási parancsot megkapta, azt nyomban végre hajtotta. Néhány nap múlva jelentette is a bécsi hadi tanácsnak, hogy a nádornét fogságra vetette.²

Az özvegy asszony kinos helyzetén könnyítendő, kérelmeivel újra a királyt, a lotharingiai herczeget, Rottal grófot ostromolta s mindenünnen kapott némi biztatást. A herczeg írt Kotulinskynak, Rottal elküldötte hozzá Volkra grófot, hogy állítólag szánalmas állapotát enyhítse, tényleg azonban csak azért, hogy újabb vallomásra bírja s az össze-

¹ A bécsi minisztertanács véleményét, melyet a király jóvá hagyott közli Racky: Acta Conjuratiōis stb. 365.

² A király levele és Kotulinsky jelentése kivonatilag Közös hadügyi Lev. Bécs. Expedit 1670.

esküvésre vonatkozó iratokat átvegye tőle.¹ Még mikor Volkra gróf Murányban időzött, a fogoly nádorné azt írta Rottalnak, «Lázárnál Lázárabb vagyok sok keserves ártatlan mortificatiók miatt, a kiket másokért kellett szenvednem». Pár nap múlva könyörgött neki «az isten irgalmasságaért kérem Kdet édes gróf uram, segíljen ki e reménytelen és nem érdemlettem áristomból». Utóbb panaszkodik, hogy minden cselédjét elűzték s azt a tíz gyalogot, kiket megtartott s kik nem a várban, hanem a faluban laktak s akkor jöttek fel, mikor szüksége volt rájuk, Kotulinsky nem bocsátja hozzá. Ismételve kérte tehát Rottalt, «találjon zabolát az itt való commandans»-nak. Személyesen találkozni óhajtott Rottallal; utóbb azt sürgette, hogy Murányból Lipcsére költözhessék át.² De csak annyit tudott kieszközölni, hogy októberben végre megszüntették a letartóztatást s Kotulinsky helyére Windischgrätz bárót tették várparancsnoknak, ki mint «discretus és politicus» ember az özvegyet enyhébb, udvariasb bánásmódban részesíté.³

Fogságának megszüntetése tényleg nem jelentett semmit. Rab maradt továbbra is s a legnagyobb csapás csak ezután következett reá. Ha voltak jobb emberei, pártfogói, ezek törekvéseit ellensúlyozták az események. Ellenégei szintén nem pihentek s egykori jóbarátai közül önérdékből vagy azért, hogy elhárítsák magukról a gyanút, mintha a mozgalomban részt vettek volna, többen ellene

¹ Hogy ez s nem a nádorné bajainak orvoslása volt Volkra küldetésének célja, mutatja Rottal levele Lobkovitz herczeghez — Lőcse 1670 aug. 20. — mely szerint Volkra azért utazott Murányba a nádornéhoz, hogy «dieselbe zur Extradirung der etwa noch verborgenen Schriften und mehreren mündlichen Bekennntniß zu persuadiren». Volkra jelentésében szintén ezt mondja főcéljának

s csak annyit említ, hogy beszélt Kotulinskyval, ki az erőszakoskodás vádjá ellen Heister báróhoz intézett levélben védte magát. Az iratok a m. tud. Akad. Tört. bizottságának másolatai közt.

² Sajátkezű levelei Rottalhoz. Nádasdy-levéltár.

³ Felterjesztése okt. 31-én a hadi tanácshoz. Nádasdy-levéltár.

dolgoztak. Ezek közé tartozott Pálffy Tamás kancellár és Zichy István kamaraelnök.¹ Az elfogott összeesküvők vallomásai szintén nagyon terhelők voltak reá s Nádasdy az egész mozgalomért Széchy Máriát okolta.²

Mindez természetlenné tette jó barátai igyekezetét, hogy könnyítsenek sorsán. Bajai közepett az ilyen barátainak száma is nagyon megapadt s Mária sejteni kezdte, mi vár reá. Lehetőleg enyhíteni igyekezett a csapást, mely fenyegette. Mihelyt a szigorúbb őrizet alól kiszabadult, hű emberei egyikére, Csathó Mihály várkapitányra, ki azon kevesek közé tartozott, kik teljesen távol maradva az összeesküvéstől, nem kerültek börtönbe, hova egy időre még Gyöngyösi István is jutott, bízta ingóságai nagy részét. Csathó lakására Beszterczebányára szállította s ott őrizte őket egy álló esztendeig. Ezenkívül több sürgős adóssági ügyet rendezett s javai egy részét tényleg is kezökbe adta egyes alapítványoknak, melyeknek tartozott, de oly föltétellel, hogy ha «a mostani változó idők», melyekben a fiscus minden más jószágokat elfoglal, elmúlnak, élethossziglan való haszonélvezetre visszabocsássák neki az illető javakat.³ Sietnie kellett. November 7-dikén kelt a királyi rendelet, hogy Széchy Mária, az infamis rebellio bűnrészesese összes javai lefoglalandók. Nem sokára végre is hajtották a rendeletet, melyet sokféle apró bosszantás, akadékoskodás előzött meg.

Mária helyzete egyre tűrhetetlenebbé vált. Egymás után írta a leveleket, hogy írásbeli kezesség vagy jóbarátai jóállása mellett bocsássák Pozsonyba vagy Bécsbe; állítsák

¹ Széchy Mária ismételve vádolja főleg Zichyt, hogy Bécsben ellene áskoló-dik. 1670-ben Zichy és a nádorné már rossz viszonyban éltek.

² Nádasdy fogságából 1670 nov. 14-én írja Draskovich grófnak: Omnium horum Wesselényiana palatinissa motrix est. — Egyetemi könyvtár gyűjteményei.

³ Így adta át a kassai jezsuita collegiumnak Jolsva városát. A collegium rectora nov. 17-én nyilatkozatot állított ki, melyben biztosítja, hogy mihelyt bajai megszűnnek, Jolsvát ismét kezéhez bocsátja. Az okmány Orsz. Lev. N. R. A. 68o. 1o.

biróság elé «ha mivel vádoltatom, menthessem ártatlan ügyemet».¹ Előbb azonban át kellett esnie a jószágok formális lefoglalásának kellemetlenségein. «Sem élek, sem halok ezekben az én keserves kinnal való tusakodásimban» írja a lefoglalást megelőző időben. Maga a zár alá helyezés december 13-án s a következő napokon ment végbe.² A nádorné teljes megadással és köteles engedelmességgel hajolt meg az eljáró bizottság előtt, mely iránta szintén elég figyelemmel volt s meghagyta nála valami kétszáz forintra menő készpénzét. Ellenben őseinek, férjének egész öröksége, saját szerzeményei, az óriási jószágok mind a fiscus telhetetlen torkába kerültek.

Odaveszett mindene s atyái fényes várában megtűrt, kegyelempénzre³ szorult szegény asszony lett, kit a kamara által kinevezett új tiszti kar és szolgaszemélyzet semmibe sem vett, kinek személyes szabadsága sok csorbát szenvedett s kívül mint hűtlenségbe esett személylyel régi jó emberei is tartózkodva, félve érintkeztek. Ismételve sürgette, hogy Murányból bocsássák el, hogy bíróság elé állítsák. Végre 1671 januárban teljesült ez óhaja s a pozsonyi kamara a murányi jószágkezelőknek meghagyta, hogy az özvegy nádorné és kísérete számára gondoskodjanak a pozsonyi úthoz szükséges lovakról, kocsikról, élelmi szerőről és pénzbeli költségről.⁴

¹ Rottalnak 1670 nov. 19. Nádasdy-levéltár.

² A lefoglalásról fölvevett terjedelmes jegyzőkönyv Orsz. L. N. R. A. 1760. I.

³ Ellátására részint készpénzben, részint élelmi szerben a murányi és lipcsei jószágokból rendeltek bizonyos deputatumot. Így a lipcsei jószágból hetenkint fűszerszámba és olvasztott fagygyura kapott:

Egy hétre olvasztott fagygyut lib. 70

« » faolajat ... .. ½

Malozsa szőlőt 1½

Borsot 2

Tengeri szőlőt ... .. ½

Fahajat uncia 4

Kapolit 1

Szekfüvet uncia 4

Szerecsendió virágot. 4

Nádméz 1

Minden hétre ennyit. Utóbb kérelmére a kamara megengedte, hogy ezt ne termézetben adják, hanem hetenkint 24 forintot kapjon helyette. Orsz. L. A kamarához intézett levelek 1670—79. B. csomag,

⁴ A kamara rendelete 1671 jan. 30-án kelt Pozsonyban. Orsz. L. Kam. int. lev. 1670—79. B. csomag.

Megindultak az utazási előkészületek.¹ Összesen négy szekér, a hozzá való előfogat s három hónapi költség készpénzben kellett az útra. A murányi tiszttartó a vett parancs értelmében készségesen megadott mindent, ellenben a lipcsei tiszttartó, ki nem kapott közvetlen utasítást, kevésbé viselte magát előzékenyen a jószág egykori úrnője iránt.

Pénteken 1671 február 13-kán távozott Széchy Mária Murányból. Reménynyel, bizalommal indult a nagy útra; biztosnak hitte a király kegyelmét. Még a tél hava takarta a magas ormokat. Mikor a távozó egy búcsúpillantást vetett élete színhelyére, a büszke várakra és festői vidékére, eszébe sem jutott a lesújtó gondolat, hogy utoljára látja e tájat s nem fog többé oda visszakérülni soha.

IV.

Márczius 9-én, hétfőn tartozott Széchy Mária Pozsonyban, a zöld házban birái előtt megjelenni. Noha útközben

¹ A kamara rendeletét Sramkó György murányi tiszttartó küldte meg Kuracznyná Mihály lipcsei számvevőnek: Mit írjon Cameræ Præfectus úr ő nga ezen inclusát küldtem Kdnek. Asszonyunk ő nga meg akar indulni pénteken innét Muranból Pozsony felé. Kd úgy alkalmaztassa magát, hogy Kd elegendő úti költséget provideáljon ő ngnak. E mellett vontató marhát három vagy négy szekér élében úgy, hogy ő ngnak sem az úti költségben, sem a vontató marhában valami fogyatkozás ne legyen. Úgy vagyjon, hogy innét murányi jószágból leszen marha a szekerekben, a ki egész Pozsonyig menne, de hogy könnyebben által mehessen Privigye felé Kd csak vontató marhát készítsen. Ezek után ajálom Kdot. Datum in Arce Murán die 8. febr. 1671. Kdnek jó akarója Sramkó György. 1671 febr. 16. B.-Bányáról Borsiczky István lipcsei tiszttartó írja a kamarának: Palatinusné asszonyom költséget kívánván tőlem a lipcsei jószágból pozsonyi útra, mivel nem volt commissiomm

nem adtam, igen neheztel reám, a mely szerint 76 frtot akartam adni fűszerszámba ő ngának tegnap kassai commissarius uraimék limitációja szerint, azt sem akarta ő nga elvenni fenyegetvén, hogy panaszt teszen. Élést is rendeltem volt ő ngának kását, lencsét, egy néhány szapuval zabot útra, egynéhány szapuvál brinczát, vaját, tyúkot, ludat, borjút, nyulat, madarat. Azt sem vette el ő nga. Az előtt 24 frtot vett fel ő nga fűszerszámba. Ezzel 100 frtot tett volna, Új esztendőtil fogvást teszen alkalmasint, ő nga kevesli. Úgy veszem eszembe, jól expediálta ő ngát a murányi tiszttartó. Azért nem szűkölködik semmiül. Erre a murányi tiszttartó levelére (kit én in extenso küldtem el a mélt. kamarának) nem akarván pénzt adni, abban igen neheztel az asszony reám. U. i. Az asszonynak ő ngának vontató marhabul lipcsei jószágbul semmi fogyatkozása nem volt. Orsz. Lev. Kam. int. Lev. 1670—79. B. csomag.

megbetegedett, a kitűzött időre mégis megérkezett. Hatvan katona ment eléje s ezek őrizete alatt vonult a városba. Pörös ügye tárgyalását azonban elhalasztották. E helyett újabb és kimerítő vallomást kívántak tőle, melyet meg is tett.¹ «Megvallom, vétettem» mondta töredelmesen s ismételve a király kegyelméhez folyamodott.

Nem zaklatták tovább a pörrel, de személyes szabadságát és vagyonát sem adták vissza. Hónapokat töltött Pozsonyban őrizet alatt, ide-oda fordúlva segélyért.² Június elején Bécsbe szállították, azzal biztatva, hogy kihallgatják s végleg eldöntik ügyét. Nagy kíséretével egy vendéglőben helyezték el, időnkint szigorú őrizet alatt tartották, de nem hallgatták ki. Hetekig volt «bécsi rabságá»-ban s «mindedig senki semmiről meg nem kérdezt». Szabad volt ugyan szolgálival és tiszteivel érintkeznie, de szakácsát nem bocsátották melléje, pedig ha egyéb nyavalyája nem lenne — mondja — az itteni ételtől is el kellene vesznie «tekenős békákat főznek s oly étkeket, valahányszor az étekbe szürok, annyiféle nem tudom micsoda akad a villámra». Nem teljesítették ugyan abbeli kérelmét, hogy saját szakácsát felhozathassa, de az élelmezés javítása iránt mégis történt némi intézkedés.³

Minél tovább húzódott ügye megoldása, annál nagyobb mértékben kezdett félni, hogy «vagy apáczák közé tesznek vagy örökös fogságra». Mindkettőtől egyaránt megrémült s nem szűnt meg leveleivel és megbizottaival sürgetni mindazokat, kiktől segélyt remélt, hogy e csapást elhárít-

¹ Második terjedelmes vallomása Pozsonyban 1671 márcz. 14-én kelt. Orsz. Lev. Mon. gyűjt.

² Pozsonyból május 17-én Hoher Pálhoz is fordult s felküldte hozzá Bécsbe Gyöngyösi Istvánt, a ki elpanaszolta neki szánalmas helyzetét. De mint Rottal, ő sem tudott vagy nem akart segíteni. A levél bécsi titkos levéltár.

³ A császári kamara 1671 jun. 29-én utasította tiszttviselőjét Damiani Károlyt, ki Széchy Mária gondozásával volt megbízva, szerezzen tudomást, hány nő van vele a börtönben s ennek megfelelően utasítsa a szakácsot, hogy annyit főzzön, a mennyi szükséges. Közös pénzügym. lev. Bécs.

sák róla. Űgye nem volt egészen reménytelen s a nyáron híre járt, hogy sokáig «nem halad már az ő felsége kegyes rezolútiója». De teszi hozzá a levélíró «itt most solito nem sietnek semmivel».¹ Csak a télen, deczember elsején tudatták Máriával a király elhatározását, hogy rabsága véget ért, de egyelőre Bécsből távoznia nem szabad. Némi reményt nyújtottak neki elvett javai egy részének visszaadására, addig pedig hetenkint fizetendő ezerötszáz forint év-díjat utaltványoztak számára.

Ezzel a murányi Venus lelép a nyilvánosság mezejéről. Politikai szereplése, élete mint a nemzeti történelem egyéniségeé, véget ért. Óriási volt bukása. Lezuhant a szegénység, a polgári halál sötét mélyébe.² De szegényen, nyilvános szerepkör nélkül is érdekes alak marad élete drámájának utolsó jeleneteiben. Mintha a murányi légkörből való távozás, a hitelezők zaklatásaitól való menekülés részben visszaadta volna egészségét, régi erélyét és kitartását, olyan rendületlenül dolgozott birtokai visszaszerzésén. Az öreg asszony sohasem mondott le a reményről, hogy egyszer még visszatér ama fényes világba, honnan a nagy politikai viharok kiragadták. Elaggott lelke is törhetetlenül fáradozott e cél érdekében s törekvésein megható, részvétet keltő vonás nyugszik. Egy asszony, a ki utolsó lehelletéig nem fárad bele a kérlelhetetlenül reá nehezedő végzet elleni harczba, kinek leleménye új segélyforrások és pártfogók szerzésében kifogyhatatlan, a ki dolgozik, fárad, míg koporsóba nem teszik, a ki a hosszú meddő tusában sem hitét az istenben, sem szeretetét az emberek iránt el nem veszti, — ilyen asszony képét nyújtja Széchy Mária akkor is, midőn a szegénység és magánélet szűk körébe hanyatlott le.

¹ Zichy István írja a kamarának Bécsből 1671 jul 26. Orsz. L.

² A már idézett bizottsági jelentés a

Wesselényi adósságokról 1674 Széchy Máriát ismételve «civiliter mortua»-nak mondja s fölemlíti, hogy verum est

Egyben még mindig a régi maradt; lelke folyton munkát, foglalkozást keresett. Mint a madár, melynek fészket romba dönti a zivatar, olyan buzgalommal fogott hozzá, hogy az idegen világban, Bécsben csendes otthont teremtsen magának. Régi jó emberei eltávoztak köréből; Gyöngyösi István, ki bécsi rabsága idején nemes hűséggel maradt mellette s ha sokat nem is lendíthetett bajain, biztatta, vigasztalta, megbízásait teljesítette; Csathó Mihály, a murányi várnagy, ki a nagy megpróbáltatásokban buzgó embernek bizonyult, férfi cselédei, asszonyi kísérői haza távoztak, a mint rabsága véget ért. Legtovább maradt összekötetésben Nagy Ferenczczel, ki anyagi érdekből ezután is apró szolgálatokat tett neki, ellenben részint valóságos, részint koholt követeléseire nézve folyton újabb biztosító leveleket szerzett egykori úrnőjétől.

Rokonai a Széchy grófok és Illésházy Kata, akkor gróf Batthyány Pálné szem előtt tartva, hogy az özvegy visszanyerheti vagyonát s gazdag successióra nyílik kilátás, élénk érintkezésben álltak vele s pénzbőlileg is támogatták. De a legnagyobb hasznát a «Wesselényiek kincse»-nek látta. Egész mondakör támadt e kincsről; titokzatos hírek szárnyaltak, hogy Széchy Mária elhunyt férje és a saját drágaságait elrejtette s a nagy értéket utóbb a kormány szaglásai fölkutatták.¹ Valami nagy kincsről itt nincs szó. Az özvegy nádorné még Murányban eladogatta mindenét² s a

Wesselenum naturaliter, uxorem vero civiliter mortuum esse.

¹ VEHSE Geschichte des oest. Hofes, v. k. 205. azt írja, hogy Wesselényiek nagy családi kincsét a volt murányi lelkész Schaumburg János, később ferencrendi hitszónok Sopronyban árulta el: a kincs Selmecezen volt elrejtve a ferencziek zárójában, hol lefoglalták. — Ezt HORMAYR is említi, de mint PAULER Gyula kimutatja (Wesselényi II. 407) Körmöczön az ottani barátoknál nem valami kincset,

hanem Nagy Ferenczné négy láda portékáját foglalták le. Fel is szállították Bécsbe, de utóbb visszaadták tulajdonosának.

² Még 1670 nov. 6-án — tehát birtokei lefoglalása előtt — írta Vukovics Miklósnak B.-Bányára: Kérem Kdet édes Vukovics uram, mivel a sok adóságim miatt teljességgel kifogytam az ezüst műből, ha azért Kd jó akaróinál valami szép aranyos poharakat találna, három vagy négyszáz tallérig valóért

lefoglalás előtt elrejtteni való kincsei nem maradtak. De az a fényes háztartás, melyet vitt, még romjaiban, még maradványaiban is elég sok értékeset kínált s Mária igyekezett belőle megmenteni, a mit lehetett. Valószínűleg lipcsei és balogi kastélyaiból hordatta össze az értékesebb tárgyakat s azokat Csathó Mihály őrizetére bízta, ki a különféle holmikát ládába rakva, beszterczebányai szállásán rejtette el.

Sokáig, egy egész esztendeig senki sem tudott ez eldugott értékről. De árulás vagy Széchy Mária önkéntes feljelentése folytán 1671 nov. 11-én Joanelli János kamaragróf a város kiküldöttjeivel megjelent Csathó Mihály házában (in der obern Gassen) Beszterczebányán s ott a nádorné ingóságait összeírta és lefoglalta. Volt a ládákban minden; különféle gyolcs, drága szövet, selyem, bársony, arany-ezüst rojt, fehérnemű, sokféle pipere- és szépítőszerszám, réz és más ércz főzőeszköz és jó számú ezüstmű. A bizottság a lefoglalt javaknak csupán egy részét becsülte meg,¹ de ennek értékét is többre tette kétezer forintnál. Ez tehát nem valami nagy kincs, de elég tekintélyes érték volt, melyet a kamara Pozsonyba szállíttatott, hol egy részét visszaadták Széchy Máriának. Egy ideig ebből pénzelt s lakbérét ezen árukkal fizette.

Szelepcsényi György esztergomi érsek bécsi házában vett lakást, még pedig jó nagyot, mert évi háromszáz forintot fizetett érte. Máskülönben sem szenvedett hiányt, az érsektől vásárolta a bort — szent margarithait — csöbrét hat forinton s valami tizenöt hónap alatt ugyanannyi csöbröt fogyasztott el. Másnemű ételmi szert szintén az érsek tisztartóitól vett, s 1672 szept. 28-ától 1674 elejeig lakbér-

vagy ha Kdnek magának is volnának eladni valók, adja értésemre s talán Beniczky Tamásnak is volnának olyanok. Bizony Kd igen obligálni fog, ha ezen

requisitionom szerint munkálkodni fog. — A levél másolata akad. kéziratár.

¹ A lefoglalásról szóló hosszú jegyzőkönyv és leltár Orsz. Lev. N. R. A. 723. 82.

és eleség-számlája az érseknél 723 frt 60 drt tett, melyből 548 frt 50 drt a visszakapott ingóságokkal — kárpit, lószerszám, óra — törlesztett.¹

De volt készpénze is; jutott apróbb vásárlásokra, főleg ékszerre. Valami másfél év alatt egy bécsi ékszerésznél 628 frt ára bevásárlást tett.² Különösen a gyűrűt és pedig a rubintosat szerette. Legtöbbet ilyet vett, de francia tőr-kiszes, amethisztes gyűrű is fordul elő vásárlásai közt. A legdrágábbat, egy gyémánt gyűrűjét, 186 frton vette. Bőkezüisége szűk viszonyai közt sem tagadta meg magát; sok három-hat forintos gyűrűt vett, mely kétséggkívül ajándéktárgyul szolgált.

Hitelezőitől nem gyötörve, elég kényelemben folytak bécsi napjai. De nem tudta magát az idegen világba beleélni. Visszavágyott szülőföldjére s folyton könyörgött a királynál, bocsássa Pozsonyba, Nagy-Szombatba vagy más magyar helyre, hol a jezsuiták lelki gondviselése alatt fejezheti be életét. Egyszerre a király csakugyan elrendelte, hogy haladéktalanul vigyék el Bécsből, de nem Magyarországba, hanem Stiriába. Valami vádat emeltek ellene s Mária a legnagyobb hévvel védekezett; végre még nagy kegyelemként vehette, hogy megengedték neki a Bécsben maradást.

E váratlan kellemetlenség után hosszabb ideig nem bolygatta elbocsátásának dolgát. Csak 1675 őszén fordult újra a királyi kegyelemhez. Nov. 20-án a császári kamara értesítette is a pozsonyit, hogy a király megkönnyörült az

¹ E tárgyakat Pozsonyban 1672 szept. 11-én Nagy F. adta el az érseknek. Igen sok más portékát pedig felküldött Máriának; de még maradt Pozsonyban is. Nagy levele s az érsek praefectusának 1674-ki számlája Mária tartozásáról Orsz. Lev. N. R. A. 68o. 54. Nagy okt. 11-én is Pozsonyban volt s az érseknek más ingóságokat igyekezett eladni. Mária hintója az érsek

gondviselése alatt maradt Pozsonyban jó és száraz helyen. Az érsek megígérte, hogy Máriát míg Bécsben marad, eleséggel, fával, zabbal támogatja s azon lesz, hogy kieszközölje a királytól, hogy Ortba vagy Pozsonyba költözhessék. Nagy levele, Országos Levéltár Wesselényiana VIII.

² A számla Orsz. Lev. N. R. A.

özvegy nádornén, fogságát teljesen megszüntette s készpénzben s eleségben évi ezer tallért rendelt ellátására.¹ Ez értesítésnek azonban egyelőre csak az volt következménye, hogy az özvegy ezután nem a császári, hanem a magyar kamarától kapta illetményét még pedig nagyon rendetlenül, mert Pozsonyban mindig üres volt a pénztár.

A következő évben azonban rokonai, főleg ifjabb Csáky László gróf — Illésházy Kata második férje — közbenjárásával végre teljesült az özvegy hő óhaja, hogy visszatérhessen hazájába. A király 1676 okt. 9-én megengedte, hogy Széchy Mária Bécsből erős reservális kiállításával eltávozhassék. Jövendőbeli tartózkodási helye csupán általánosságban lőn megjelölve; a királyi engedély szerint gróf Csákyékhoz kellett mennie s ott szoros felügyelet és ellenőrzés alatt maradnia.³

Mária aláírta a reversalist. Csáky László szintén írásban kötelezte magát, hogy az öreg asszonyt szigorún szemmel tartja s akár kisebb, akár nagyobb vétséget követ el, nyomban följelenti a hatóságnak.

A mint ez okmányok elkészültek, Mária be sem várta tartózkodása helyének szabatos megjelölését, mi miatt utólag kellemetlenségei voltak, hanem sietve távozott Bécsből s Kőszegre ment rokonai, a Széchy grófok lakóhelyére, mely Csákyék jószágához sem esett messzire. 1676 október 14-én indult el Bécsből s másnap érkezett a csön-des határszéli városkába.

¹ A rendelet a közös pénzügyminiszterium levéltára Bécs.

² 1676-ban Kollonics püspök a magyar kamara elnöke többször figyelmezteti a kamarát, hogy fizessék ki Máriának az évdíj egyes részleteit, mert kü-

lönben nem tud megélni. O. L. A kamarához intézett lev. 1670—79. L. csomag.

³ A császári és magyar kamara idevágó levelezése részint közös pénzügyminiszterium Bécs, részint Orsz. Lev. N. R. A. 723. 92.

V.

Kőszegen nagy izgatottságot keltett az özvegy nádorné «a császár rabja», «a bélyegzett személy» megjöttének híre. Széchy Mária előre értesítette a város biráját, de mivel ez a kamarától nem kapott utasítást, a tanács nem merte a hűtlenség bűnével terhelt asszonyt elszállásolni. Az nap a fogadóban kellett hálnia s csak másnap tudta Csáky László egy magánházban ideiglenesen elhelyezni.¹ Nehéz időket élt az ország s könnyen gyanuba keveredett mindenki. A ki tehette, távol tartotta magát a notorius emberektől s nemcsak a jámbor kőszegiek ijedtek meg a nádornétól, hanem gróf Batthyány Kristóf, Dunán túli főkapitány sem szívesen látta, hogy a veszedelmes hírben álló asszony az ő területén telepedik meg.

Mária azonban Kőszegen volt s ott is maradt, hatósági felügyelet alatt, mint internált egyén ugyan, de a város határán belől teljes szabadságban.² Összes rokonai szívélyes előzékenységgel könnyítették meg neki a megélhetést. Csákyék és Széchyék egyaránt ellátták minden szükségessel, ő viszont a Széchy-testvérek közötti villongásban igyekezett békítő befolyását érvényesíteni. A testvérek minduntalan kikérték közbelépését s a boldogtalan házasságban élő Péter gróf reá bízta ifjú leányainak nevelését.

Nem a várban lakott, a városban bérelt szállást; volt szakácsa, inasa s szerény városi környezetéhez képest elég

¹ Széchy Mária kőszegi időzéséről igen érdekes adatokat közöl CHERNEL Kálmán: Kőszeg város története című művében s a Századokban megjelent egy tanulmányában, hol a további részek találhatók.

² 1677 április 16-án írja neki orvosa

Bécsből, hogy érdekében járt Kollonics grófnál, ki azt üzeni neki, hogy engedélye van Kőszegen a városban vagy külvárosban tetszése szerint akár kertben is lakni, de Kőszegről távoznia nem szabad. A levél Orsz. L. Wesselényiana VIII. csomag.

úrias háztartást vitt. Reményéről, hogy visszaszerzi vagyonát, nem mondott le ekkor sem s különösen Szelepcsényi érsek biztatta olykor-olykor, hogy vágyai még teljesülni fognak. Igen élénk levelezést folytatott minden irányban, megpróbálta érvényesíteni jogait Listius János, az ő egykori hitelezője örökségére, ki mint jezsuita rendfőnök Velenzében halt el. Szelleme frissesége megmaradt mindvégig; emlékezett a legaprólékosabb részletekre, minden egyes hitelezőjére, ügyes-bajos dolgaira s meg tudta adni ez ügyekben a felvilágosítást a kamarának, mely minduntalan hozzá fordult.

Megtartotta régi munkakedvét is s lelke még ez időben sem nélkülözhetette a folytonos foglalkozást. Egészen új téren kezdte érvényesíteni gyakorlati ismereteit. Valóságos orvos gyógyszerési tevékenységet fejtett ki, régi tapasztalatait elméleti úton gyarapította, olvasta kora egy némely orvosi művét s noha magának mindig volt külön doctora, másokat viszont ő gyógyított. Ebbeli járatosságának messze földön híre ment úgy, hogy mindenfelől fordultak hozzá tanácsért, gyógyszerért s a jó szívű öreg asszony sem vonta meg segélyét senkitől.¹ Formalis gyógyszerára volt s segédet tartott maga mellett,² ki működésében támogatta.

A szerény határszéli városka csöndjében, emberbaráti munka közben, gyöngéd rokonoktól környezve s irántok atyafiságos szeretetet táplálva, közeledett befejezéséhez Széchy Mária zajos, változatos élete. Épen utolsó éveiben kevésbé gyötörte a betegség; sok mindenféle orvosságot szedett ugyan, de türhetően érezte magát s még 1679-ben

¹ Több hozzá intézett ilyen levél maradt fenn. Orsz. Lev.

² Egy bécsi orvosa Keilholcz, kivel a honorarium miatt egy kis pörpatvara volt, írja neki 1677 június 9-én valami Falk nevű fiatal emberről, «a ki azt

mondotta, hogy Ngod kedvetlenségével jött volna el, mivel ő egy asszonytól semmit sem tanulhatna, hanem a bátyja mellett tanulván, idővel úr is lehet belőle». Orsz. Lev.

is nagyarányú levelezést folytatott. Utolsó leveleiből¹ a megadás szelleme szól. Belefáradt az élet harcaiba. Nem félt a haláltól. Régóta megbarátkozott a mulandóság eszméjével, elkészítette végrendeletét s az isteni kegyelem kimeríthetlenségében bízva 1679 július 18-án² hűnyta be szemét örökre.

A haláleset ép oly mozgalmat keltett a nemes tanács körében, mint annak idején Széchy Mária megérkezte. A város zár alá vetette lakását s ingóságait.³ Azután végtelen levelezés indult meg a felett, mi történjék a

¹ Eddig ismert utolsó két levele 1679 június 8-án kelt Kőszegen. Orsz. Lev.

² Halála napját ERDŐS János Kőszeg város ügyészének 1679 nov. 26-án Kollonics grófhoz intézett levele említi, a melyben jutalmat kér fáradozásaiért, a tempore obitus die videlicet 18. mensis Julii anni currentis stb.» az elhunyt nádorné temetése, vagyona leltározása körül. Hogy júl. 20-án már mint halottat említik Kőszeg város jegyzőkönyveiben, azt CHERNEL Kálmán idézett művében írja.

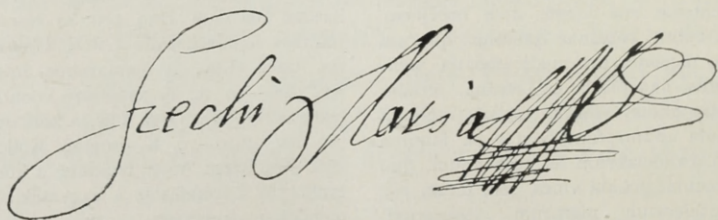
³ A hagyaték hivatalos leltára 1680 jan. 19-én érkezett a pozsonyi kamarához s így hangzik: *Rerum mobilium Illustrissimæ com. Palatinissæ Wesselenyiane superexistentium consignatio. Primo ex aureis superiunt quatuordecim, duo horologia, unum carpentum, tres catenæ una longa, duæ breviores, lignæ rubræ patinulæ quatour, quarum parva mensura pro medicamentis mensurandis, una piscis ex lannina, æreum Cochlar unum, salarium unum, racinum staneum unum, fundibulum ex lannina unum, candelabrum ferreum unum, duo umbracula, pocula vinea sex, unum par Cherothicarum nigrarum senecarum, thecula cum penicelo et forfice, unum ærum poculum contra venenum, decem majores et minores amphoræ anabaptistica, duo flascones et serpentino, patena anabaptistica una, duo spumatia et lannina, unum magnum fundibulorum ex*

lannina, unum candelabrum ærum, bilans cum annexo pondere unciali una, tres musæ, septem sellæ, cortinæ antiq̃ue duo, tres antiquæ mappæ, commune scrinium unum, tres cistæ, duo cribra ferrea, pro nasturcio diminuendo incerniculum unum, purpura nigra pro mensa contengenda attrita, quidam antiqui tapetes pro muris exornandis, aliæ antiquæ tapetæ nigræ quinque, tegumen quoddam ex nigra materia vulgo norset, unum nigrum humerale ex damasco, duo sedilia antiqua, una theca lagenaria, medicamentis plena, unum cochlear ex lannina. Apud id. Dtum dn Ladislaum Csaky habent fl. 300 Præterea tempore obitus palatinissæ Wesseleniane in arce Ginczcensi habebant quinquaginta akonnes vini. Item in ædicilio parata in pecunia fl. 122 quos ill. Comes Ds. Petrus Szecsy una cum vino pro se reservant Joannes Erdős fiscalis Cittis Ginczcensis. Orsz. Lev. A kamarához intézett lev. 1680—90. A. A temetésre vonatkozó hosszas levelezés Orsz. Lev. A kamarához int. lev. 1670—79. K. csomag. Kollonics gróf 1679 szept. 10-én írta meg a községi tanácsnak a temetés és a hagyaték körüli teendőket. Imprimis — írja — corpus exangue sine ulteriori mora ibi Gunsini apud Rendos Patres societatis sine magna pompa honeste tamen sepeliri et pro refugio animæ illius quinquaginta Sacra, unum pro medio florino stb.

holttesttel, hol és hogyan, kinek költségén temessék el, kié legyen a hagyaték, melyet eleinte nagyon értékesnek gondoltak, míg ki nem tűnt, milyen csekély és szegényes. Az összeírás, a levelezés hosszú időt vett igénybe s Széchy Mária holtteste csaknem két hónapig maradt temetetlen. A Széchyek a család ősi sírboltjában, Felső-Lindván akarták örök nyugalomra tenni. A kamara ezt csak úgy engedte meg, ha az elhunyt másnemű végső óhajt nem nyilvánított.

De Széchy Mária végrendeletileg azt hagyta meg, hogy «szegény, megalázott» állapota szerint «tisztességesen» Kőszegen temessék el. Csak szeptember 20-án teljesült ez óhaja; holttestét absque omni pompa a kőszegi jezsuiták temploma fogadta be.

Pár év mulva négy századon át virágzó nemzetségének utolsó férfitagjai is követték őt a sirba. A Széchy-név kihalt a történelemből. De fenmaradt a hagyományban, a költészetben; fentartotta egy asszony, a murányi Venus, kinek vonzó alakja, regényes életútja és tragicus bukása sohasem szűnt meg csábító érdeklődést, emberi részvétet kelteni.

TARTALOM.

BEVEZETÉS.

Széchy Mária a költészetben és a történelemben. Jellemzése. (2—8. lap.)

ELSŐ FEJEZET.

A SZÜLŐI HÁZBAN.

(1610—1627.)

I. A szülők.	III. Férjhez menetele. (9—36. lap.)
II. Mária gyermekkora.	

MÁSODIK FEJEZET.

AZ ERDÉLYI ÉVEK.

(1627—1643.)

I. Mária mint ifjabb Bethlen Istvánné.	III. Élete mint elvált asszonyé. (39—76.
II. Második házassága Kun Istvánnal.	lap.)

HARMADIK FEJEZET.

A MURÁNYI REGÉNY.

(1644.)

I. Mária Murányban.	IV. A vár megvétele.
II. Wesselényi Ferencz.	V. Az esemény jelentősége. (79—136. lap.)
III. A találka.	

NEGYEDIK FEJEZET.

A NÁDORNÉ.

(1645—1667.)

I. A küzdelem a rokonsággal.	IV. Részvétele az összeesküvésben.
II. Mária családi élete.	V. Férje halála. (139—218. lap.)
III. Nyilvános szereplése.	

ÖTÖDIK FEJEZET.

AZ ÖZVEGY ASSZONY.

(1667—1679.)

- I. Vagyoni bajai. IV. Mária Pozsonyban és Bécsben.
 II. Érintkezése az összeesküvőkkel. V. Kőszegen, Halála. (221—264. lap.)
 III. Murány capitulatioja.

KÉPEK.

ÖNÁLLÓ KÉPEK :

	<i>Lap</i>		<i>Lap</i>
Murány a XVII-ik században. Fametszet	17	Wesselényi Ferencz ágya. Színnyomat	125
A Homonnay-család címere. Színnyomat	76	Diszítések Wesselényi Ferencz ágyáról. Színnyomat	125
Gyöngyösi Murányi Venusa első 1664-diki kiadásának címlapja	93	Eperjes városa. Fametszet	179
Murány vára romjai. Diwald fényképe után fára metszette Pollák... ..	111	Felsőmagyarországi insurrectió 1664	207
		Széchy Mária hitlevele.	212
		Kőszeg városa. Fametszet	261

A SZÖVEGBE NYOMOTT KÉPEK :

Széchy Mária 1665-ben megjelent imádságos könyvének címképe	1	Széchy Mária ágya	124
A Wesselényi, Bethlen és rozsályi Kun-családok címere	3	Wesselényi Ferencz ágya	125
A Széchy-család címere	6	Iványi Fekete László... ..	132
Széchy György sírköve	9	Vadászi Pál	133
Gróf Széchy Dénes	24	Wesselényi Ferencz aláírása	136
Kéry János	33	Fülek vára	138
Széchy György aláírása	36	Mária királyné	148
Déva vára és kapuja.	39	Wesselényi Ádám	165
Gróf Forgách Ádám	71	Sztrecsényi vára	182
Homonnay Mária—Széchy Györgyné aláírása	76	Teplicze várkastély... ..	183
Murány — az udvar és a kápolna romja	79	Gyöngyösi István... ..	186
Listius János	84	Communio	193
Lipce vára	86	Lippay György	196
Wesselényi Ferencz	94	Szelepcsényi György	197
Wesselényi Ferencz emléktáblája	112	Gyöngyösi István aláírása... ..	218
Széchy Mária emléktáblája	113	Murány capitulatioja.	221
		Gróf Zrínyi Péter	234
		Gróf Nádasdy Ferencz	235
		Széchy Mária aláírása	264

MEGJEGYZÉSEK A KÉPEKRŐL.

A cím lap «gróff Anna Mária Szecsi» felírással s a Széchy-család kétfejű sasos címerével Pázmány Péter imakönyvének és Kempis Tamás Krisztus követésének Széchy Mária költségén Bécsben 1665-ben megjelent kiadásában levő rézmetszet hasonmása. Fára metszette Pollák.

A Wesselényi-címer Wesselényi Ferencz, a Bethlen-címer Bethlen István pecsétjéről vététt. A rozsályi Kun-címer a gróf Károlyi-család budapesti levéltárában levő levélről, rozsályi Kun Domokos pecsétjéről másoltatott. Rajzolta Mirkovszky Gyula.

A Széchy-czímet kis alakban a Széchy György sírkövén levő márványlapról, továbbá Széchy György sírkövét rajzolta Kimnach László. Mindkettő báró Radvánszky Béla radványi muzeumában őrzetik, mely minden tekintetben hazánk egyik leggazdagabb gyűjteménye.

Ugyanonnan vététt a Homonnay-címer, Széchy Györgyné sírkövérol. Rajzolta Kimnach, A színnyomatu műlap Deutsch M. budapesti műintézetében készült. Az utóbb említett három képen levő latin feliratokat közli Tomasik Sámuel: *Denkwürdigkeiten des Muranyer Schlosses.* 115. lap.

Wesselényi István és Széchy Mária ágyai szintén a radványi kastélyban őrzettek. Az iparművészeti szempontból is fölötte érdekes két ágy részletes leírása és a rajtok levő latin versek az Archæologiai Értesítő VII. kötetében találhatók. A jelen munkában levő négy ide vonatkozó képet — kettő a szövegben, kettő külön lapon — a hely színén rajzolta Kimnach. A két színés műlapot Deutsch intézete készítette.

Gyöngyösi István Murányi Venusa első, 1664-diki kassai kiadásának címlapja a budapesti ref. főiskola könyvtárában levő példány után készült. E kiadásból nem egy, hanem két példány maradt fenn. A mű könyvészeti leírása Szabó Károly: *Régi magyar könyvtár.* I. k. 423. lap.

Széchy Mária hitlevele a bécsi cs. és kir. titkos állami levéltárban levő eredeti példány pontos hasonmása.

Murány váráról az ismeretes XVII. századi könyvekben — Priorato: *Continuatione* stb. művének egy érdektelen rajzán kívül, mely katonai czélokra készült s csupán az erődítményeket vázolja — nem találunk képet. Koburg Fülöp herczeg szent-antali kastélyában azonban megvan a vár régi nagy olajfestményű képe. Ez után készült a jelen fametszet. Murány egy másik régi képéről, melynek eredetijét azonban nem ismerjük, megjelent egy gyarló fametszet valamelyik felvidéki tót hirlapban.

A mai Murány képét Diwald K. fényképe után metszette Pollák.

Eperjes városa képe nek fametszetét szintén Pollák készítette Weber János: *Janus Bifrons* stb. 1662-ben Lőcsén nyomtatott művében levő rézmetszet után.

A nagy műlap, mely az 1664-ben Szendrő alá gyült felsőmagyarországi insurrectiót tünteti föl, Szicha György híres egykorú metszetének hű hasonmása. A kép egyik igen szép példánya, melyről a másolat vététt, Lanfranconi Enea ismert gyűjteményében van.

Köszeg képe a város tulajdonában levő régi olajfestmény után készült. A képen jól kivehető a jezsuiták temploma, hol Széchy Mária eltemetett. E templom mellett a nagy plébánia-templom, a háttérben pedig a Széchy grófok vára látható. A fametszetet Pollák készítette.

Déva várát és kapuját Keleti rajza után, Lipcse várát, a murányi udvart és kápolnát helyszíni felvételekről, Fülek várát Bouttats egykorú rézmetszete után Mirkovszky készítette.

Sztrécsény és Teplicze várak képei Birkenstein Erzherzogliche Handgriffe 1686-diki kiadásában levő rézmetszetek után készültek.

Murány capitulatióját 1670-ben az *Actions glorieuses du Prince de Lorraine* régi díszmű egyik képe után Mirkovszky rajzolta.

Wesselényi Ferencz és Széchy Mária murányi emléktábláit a helyszínen levő eredetiről Przibislawsky Adolf rajzolta le.

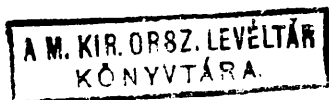
A rajtok levő feliratokat közli Tomasik idézett művében.

A *Communio* című kép Pázmány Péter imakönyvének Széchy Mária költségén megjelent kiadásában levő egyik rézmet-szet után készült.

Az arczképek közül Mária királynée a *Theatrum Europæum*, Gyöngyösi Istváné régi rajz után készült, gróf Nádasdy Ferenczé pedig *Priorato Gualdo: Historia di Leopoldo Cesare* nagy művéből vett. A szövegbe nyomott összes többi arczképek a «*Comitium Gloriæ Centum*,

qua sanguine qua virtute illustrium Heroum iconibus instructum» című híres Wiedemann-féle arczképgyűjtemény két kiadásából (I. 1646, II. 1652) vették.

Széchy György, Homonnay Mária, Weselényi Ferencz aláírásai a Nemzeti Múzeumban, Gyöngyösi István és Széchy Mária aláírásai az országos levéltárban levő eredetiek után készültek, Széchy Mária ez aláírása még a murányi kaland előtti 1640-ki okmányról másoltatott. Későbbi aláírása, midőn már az Anna Mária nevet használta, a hitlevelen látható.

WESSELÉNYI F. AGYABELSŐ DISZITÉSE.

A radványi kastélyban levő, rajzolta Kimmach L.

#

En Grof. Anna Maria Frechi, Udvo
 zutendo Leventien. titenre. fogadom
 hogi. megh Niugodvon Meltoszoj Fukezene
 Grof. Madardi. Ferenc uram o Ligieme. io alar
 ariaban. Azert emis. o Ligiemenek. holtigh
 Valle Jgar Jo. Alavoa. Mavado L. titlait
 hivem. es Jgaran. megh. tortom. az o Ligieme
 elol. meneteliben. tekerzem. jereint. minke
 netes. hivem el Lovetel. egy joval. Valla
 mi tokeletes jivü. em beker, Livanatati L
 mindenek. hivem Jgaran. el Lovetel. o Lij
 emek, Azert fogadol. megis idlvüi Lendi
 Leventien titenre, poronban zg + bejöö

Anna Maria Frechi

SZÉCHY MÁRIA HITLEVELE 1666-BÓL.

A bécsi cs. és kir. titkos állami levéltárban levő eredeti után.

Széchy Györgynének a radványi kastélyban levő sírkövéről
rajzolta *Kémmach László*.

WESSELÉNYI FERENCZ ÁGYA A RADVÁNYI
KASTÉLYBAN.

Márfal Tárfolkodó
MURANYI
VÉNVS.

Avagy
ANNAK EMLÉ.
KEZETE.

Miképpen az Méltóságos Groff
Hadádi **WESSELENI FERENCZ**,
Mágyar Ország Palatinussa akkor Füleki fő Ka-
pitány, az Tékéntetes, és Nagyságos Groff Rima-
Szécsi, **SZECSI MARIA** Afziszonyal, jövőndő-
beli hazaságokrul való tirkos vegezése által csu-
dálatos képen meg - vette az hires

MVRANYVARAT.

Iratot ugyan az ő Nágok. Komornikja

Gyöngösi István által.

Nyomtatták **KASSAN**, 1664 Esztendőben.

GYÖNGYÖSI MURÁNYI VÉNUSA ELSŐ KIADÁSÁNAK CZIMLAPJA.
A budapesti ref. főiskola könyvtárában levő egyetlen fenmaradt példánya után.

MURÁNY VÁRA.

Diewald R. fényképe után metszette Pollák.

MURÁNY A XVII. SZÁZADBAN.

Herczeg Koburg Fülöp ő fensége Szent-Antali kastélyában levő régi festmény után metszette Pollák

TARTALOM.

Zay Ferencz életrajza Thallóczy Lajostól Folytatás.	
IV. Zay Ferencz a diplomata. 1553—1557	67
V. A naszádosok kapitánya. 1557—1560	107
IV. Moldvai kaland. Kassai főkapitányság 1560—1568	115
VII. Az utolsó évek. 1566—1570	157

Önálló képek:

Zay Ferencz arcképe, rézkarcz	I
Zay Ferencz Landor-Fejérvár bukásáról írt munkájának első oldala	72
János Zsigmond választott király	139
Maximilian főherczeg magyar király	124
Zsigmond Ágost lengyel király	123
Magyar főúri viselet. Színnyomat	148
Schwendi Lázár cs. k. fővezér	153

A szövegbe nyomott képek:

Szolimán szultán és a Héttorony Konstantinápolyban	65
Landor-Fejérvár ostroma 1521-ben. Orteliusból	73
Ancyrai emlék	94
Elfogadás a szultánnál	96
Szolimán thugrája	106
Komárom és török rab	107
XVI-ik századbéli naszád	114
Kapu és a tabernaculum	115
Heraclides emlékpénze	119
Szucsava és Heraclides bukása	151
Tokaj ostroma 1565-ben	155
Kassai dóm	156
Zay-Ugrócz	157
Szoba Zay-Ugróczon, Podhrágy, a kápolna belseje	160
Szoba a várban	162
Az új kastély s a kápolna	164
Zay Lőrincz láncza, melyet Konstantinápolyban viselt. Ez utóbbiak Dörre rajzai után	166

Széchy Mária életrajza. Irta Acsády Ignác.	
Bevezetés	3
I. A szülői házban	7

Önálló képek:

Czímkép: Széchy Mária 1660-ban kiadott imádságos könyvének czímlapja.	
Fába metsz. Pollák	I
A Wesselényi, Bethlen és rozsányi Kun családok czimere Murkovszky rajza	3
A Széchy család czimere Kimnach rajza	6
Széchy György sírköve	9

TARTALOM.

Széchy Mária. Acsády Ignácztól. (Folytatás.)

Első fejezet (vége). A szülői házban II. III.	17
Második fejezet. Az erdélyi évek. I. II. III.	39
Harmadik fejezet. A murányi regény. I. II. III. IV. V.	79
Negyedik fejezet. A nádorné. I.	139

Önálló mellékletek :

Murány a XVII. században. Herczeg Koburg Fülöp ő fensége szent-antali kastélyában levő régi festmény után metszette Pollák	17
A Homonnay család címere	76
A murányi Venus első kiadásának címlapja. A budapesti ref. főiskola könyvtárában levő egyetlen fennmaradt példány után	93
Murány vára. Divald K. fényképe után metszette Pollák	111
Wesselényi Ferencz ágya. Mindkettőt rajzolta a báró Radvánszky Béla radványi kastélyában levő eredeti után Kimnach László....	125

A szövegbe nyomott képek :

Gróf Széchy Dénes	24
Kéry János	33
Széchy György aláírása	36
Déva vára és kapuja	39
Forgách Ádám gróf	71
Homonnay Mária-Széchy Györgyné aláírása	76
Murány — az udvar és a kápolna romja	79
Listius János	84
Lipcse vára	86
Wesselényi Ferencz	94
Wesselényi F. emléktáblája Murányban	112
Széchy Mária emléktáblája Murányban	113
Széchy Mária ágya	124
Wesselényi F. ágya	125

Önálló kép nincs ebben a füzetben.

Iványi Fekete László	132
Vadászi Pál	133
Wesselényi Ferencz aláírása	136
Füleke vára	138

TARTALOM.

Széchy Mária. Acsády Ignácztól. (Befejezés.)	
Negyedik fejezet. A nádorné. I. (Vége.) II. III. IV. V.	145
Ötödik fejezet. Az özvegy asszony. I. II. III. IV. V.	221

Önálló mellekletek :

Diszítések Wesselényi F. ágyáról. A báró Radvánszky János radványi kastélyában levő eredetiről rajzolta Kimnach László. A szinnyomat Deutsch M. budapesti műintézetében készült	125
Eperjes városa, Wéber János: Janus Bifrons című 1662-ben Lőcsén megjelent művében levő rajz után fára metszette Pollak	179
Felső-magyarországi insurrectio 1664-ben. Szendrő vára látképével. A Lanfrancioni gyűjteményben levő egykoru rézmetszet után	207
Széchy Mária hitlevele 1666-ból. A bécsi cs. és kir. titkos állami levéltárban levő eredeti után	212
Kőszárhegyi városa. A városi tanács birtokában levő régi olajfestmény után készült fametszet	261

A szövegbe nyomott képek :

Mária királyné	148
Wesselényi Ádám	165
Sztrecsény vára	182
Teplicze várkastély	183
Gyöngyösi István	186
Communio	193
Lippay György	196
Szelepcsényi György	197
Gyöngyösi István aláírása	218
Murány capitulatiója	221
Zrinyi Péter	234
Nádasdy Ferencz	235
Széchy Mária aláírása	264

Megjegyzések a képekről.

A Homonnay-család címere Homonnay Máriának a radványi kastélyban őrzött színes és egykor koporsóján levő czimeréről van véve, *Kimnach* Lászlónak az eredetiről készített másolata nyomán.

Ugyanott őriztetnek a Radvánszky-család gazdag muzeumában, mely minden tekintetben, de különösen a mult századok butoraira nézve hazánk egyik leggazdagabb gyűjteményét képezi, Wesselényi és Széchy Mária ágyai is, melyekről hasonlólag *Kimnach* vett másolatot. Mindkét képet Deutsch M. műintézete állította ki, teljesen hiven az eredetihez.

A Murányi Venus első kiadásáról I. Szabó Károly Régi Magyar Könyvtár I. 423 lap.

Murány váráról az ismeretes XVII-ik századi könyvekben nem találunk rajzot. De fennmaradt annak az az olajfestményű képe, melynek rajzát mellékeljük, s melynek eredetije Koburg herczeg szent-antali kastélyában őriztetik. Egy másik régi képéről, melynek azonban eredetijét nem ismerjük, megjelent egy gyarló fametszet egy felvidéki tót lapban.

A szövegbe nyomott arc képek «Comitium Gloriæ Centum, quæ san, rine, qua virtute illustrium Heroum iconibus instructum» című munka I 1646- és II 1650-ben megjelent centuriáiból vették, Wiedemann Illyés egykorú rézmetszetei nyomán készítve.

Széchy György, Homonnay Mária, Wesselényi Ferencz aláírásai a nemzeti Muzeumban levő eredetiek után készültek.

Wesselényi Ferencz és Széchy Mária emléktábláját a helyszínén levő eredetiről Przibislawsky Adolf rajzolta le.

Lipcse várát, a murányi udvart és kápolnát, helyszíni felvételekről, Fülel várát Bouttats rézmetszete után Mirkovszky készítette.

Déva várát Keleti rajza után szintén Mirkovszky készítette.

Megjegyzések a képekről.

Wesselényi Ferencz ágyáról, ez iparművészeti szempontból is igen becses régiségről, mely a báró Radvánszky-család radványi muzeumában őriztetik, a rajzokat Kimnach a hely színén készítette. A színes műlap Deutsch M. intézetéből való.

Eperjes városának képe Wéber János ottani gyógyszerész és bíró 1662-ben kiadott művében levő rézmetszet után készült.

A felső-magyarországi insurrectio és Szendrő vára képe egykorú rézmetszet után készült a Lanfranconi-féle gyűjteményből.

Széchy Máriának egészen sajátkezű és Nádasdy Ferencz grófnak adott hitlevele a bécsi titkos állami levéltárban őriztetik.

Kőszeg városának képe a városi tanács birtokában levő régi olajfestmény után készült.

Mária királyné arczképe a Theatrum Europaeum, Gyöngyösi Istváné régi kép, Nádasdy Ferenczé a Historia di Leopoldo Cesare után készült. Wesselényi Ádám, Lippay György, Szelepcsényi György és Zrinyi Péter arczképei Wiedeman Illés Comitium Gloriæ II. gyűjteményéből vétettek.

Sztrecsény és Teplicze képei Birkenstein Erzherzogliche Handgriffe des Cirkels. 1686-ki kiadásából valók.

Murány capitulatióját a Les Actions Glorieuses du Prince de Lorraine című egykoru díszmű egyik képe után Mirkovszky Gyula rajzolta.

Gyöngyösi István és Széchy Mária aláírásai — ez utóbbi egy 1640-ki okmányról — az országos levéltárban levő eredetiekről vétettek.
